

Chránit klímu. Sociálne. Spravodlivo.

*Argumentačná príručka pre spravodlivú
a ekologickú spoločnosť*

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

Chrániť klímu.
Sociálne. Spravodlivo.

Podakovanie

Táto publikácia by nebola možná bez podpory mnohých našich projektových partnerov a kolegov. Pracovné verzie prešli pod drobnohľadom našich partnerov projektu v Bruseli, Nemecku, Severnom Macedónsku, Rumunsku a na Slovensku a viac ako 30 kolegov z nadácie FES z celého sveta nám poskytlo cennú spätnú väzbu k jednotlivým témam. Naša jazyková redaktorka pani Carla Welch nám pomohla vytvoriť „jednotný hlas“ pre individuálne štýly písania ôsmich spoluautorov. A v poslednom rade naša kolegyňa z nadácie FES Marie Meier podporila celý proces tvorby príručky od začiatku do konca, pričom sa venovala každému detailu s veľkým osobným a profesionálnym nasadením.

Chránit

klímu.

Sociálne.

Spravodlivo.

***Argumentačná príručka pre spravodlivú
a ekologickú spoločnosť***

Obsah

Predslov

s. 6

Naliehavo potrebujeme odvážnu klimatickú politiku. Ak má byť táto politika udržateľná a úspešná, musí byť sociálne spravodlivá. V tejto argumentačnej príručke predstavujeme spôsoby, akými my ako spoločnosť musíme konať hneď teraz – skôr, než bude neskoro.

Úvod

s. 12

V tejto argumentačnej príručke sa riadime pravidlami osvedčeného postupu účinnej komunikácie o klíme. V úvode sa uvádza opis toho, ako by sa komunikácia o klíme mala alebo nemala robiť, a opis štruktúry príručky a jej jednotlivých kapitol.

4

Sociálne spravodlivá energetická transformácia

Podporovaním energetického prechodu a zvyšovaním podielu obnoviteľných zdrojov spravodlivým a rovnocenným spôsobom sa dosiahnu pri posúvaní našej spoločnosti vpred štyri ciele. Po prvé, obnoviteľná energia demokratizuje naše elektrické systavy. Po druhé, pomôže nám zabezpečiť cenovo dostupný prístup k lacnej a spoľahlivej energii pre všetkých: podniky, pracovníkov i spotrebiteľov. Po tretie, pomôže nám tiež obmedziť klimatickú krízu a sprievodné sociálne vplyvy. A po štvrté, obnoviteľná energia zlepši zdravie jednotlivcov a verejnosti.

1

s. 16

Ambiciózne opatrenia na ochranu klímy pre sociálnu spravodlivosť a rovnosť

Klimatická kríza ohrozuje samotné základy nášho blahobytu. A naopak, ambiciózne opatrenia na ochranu klímy sú základným nástrojom v boji proti narastajúcej nespravodlivosti na globálnej úrovni aj doma. Sociálni demokrati vždy bojovali za sociálnu spravodlivosť. Úspešne zvládali základné momenty obdobia transformácie sociálne spravodlivým spôsobom a majú rozsiahly archív inšpiratívnych konceptov ekologickej a sociálnej udržateľnosti, z ktorých sa dá vychádzať.

s. 70

5

s. 96

Sociálne spravodlivá transformácia mobility

Transformácia mobility poskytuje obrovské príležitosti na zlepšenie kvality života. Je potrebná a už aj prebieha v stovkách miest, ktoré začínajú uplatňovať koncepty inteligentnej a udržateľnej mobility. Vďaka týmto iniciatívam ich obyvatelia vedú zdravší život, v mestských priestoroch je viac zelene a sú vhodnejšie na život komunity, posilňuje sa miestne hospodárstvo, ľudia môžu inteligentnejšie využívať svoj čas, spoločnosť je spravodlivejšia a životné prostredie je čistejšie pre nás aj pre ďalšie generácie.

2

Dekarbonizácia hospodárstva

Na rozvoj spoločnosti a budovanie hospodárstva, ktoré už nebudú založené na intenzívnom využívaní fosílnych palív („dekarbonizácia“), budú potrebné masívne investície, ako aj technické a sociálne inovácie. Zároveň sa vytvára príležitosť na vytváranie množstva nových a bezpečných pracovných miest, nových produktov a nových podnikateľských modelov v mnohých odvetviach.

s. 36

3

Prelínajúce sa megatrendy

Dekarbonizácia nie je jedinou transformáciou, ktorej sme nateraz svedkami. Digitalizácia a demografická zmena, ako aj skrátenie pracovného času významne ovplyvní, ako a kedy budeme pracovať.

s. 56

6

Kto rozhoduje o ambicióznej klimateckej politike v demokracii?

Všetky politické nástroje potrebné na boj proti zmene klímy sú už k dispozícii – stačí ich iba začať uplatňovať, podľa možnosti ako kombináciu nadnárodných, národných, regionálnych a individuálnych opatrení.

s. 122

7

Vzájomná prospešnosť demokracie a ambicióznej klimateckej politiky

Demokracie majú najlepšie predpoklady na zabezpečenie účinnej a spravodlivej klimateckej politiky. A naopak, ambicióznou klimateckou politikou môžeme chrániť aj demokraciu.

s. 140

Predslov

Vážení čitatelia,

existujú niektoré celospoločenské problémy, o ktorých máme napriek ich mimoriadne zložitej a náročnej povahe dostatok dôkazov, že sú riešiteľné, a čo viac, ich riešenie by okamžite zmenilo náš život k lepšiemu. Politika na ochranu klímy je jedným z takýchto problémov a my sa touto argumentačnou príručkou snažíme prispieť k spoločnému úsiliu tejto výzve čeliť.

Domnievame sa však, že by bolo vhodné začať osobným príkladom. Príbehom jedného z autorov našej príručky. Ten začal počas písania jednej z kapitol s dochádzaním do práce na bicykli namiesto obvyklej cesty autom dva- či trikrát do týždňa. Býva celých 11 km od pracoviska. Je to vynikajúci príklad toho, ako malé podnety a stimuly, ktoré by sme mohli nazvať či už materiálnym alebo psychologickým „povzbudením“, môžu zmeniť náš spôsob života k lepšiemu. V prípade nášho autora patrili medzi tieto výhody zlepšenie jeho fyzickej kondície a zdravia, úspora peňazí, ale aj skutočnosť, že prestal prispievať k znečisťovaniu ovzdušia a sám sebe umožnil tráviť viac času vonku, aby si mohol usporiadať myšlienky a vychutnať čerstvý vzduch. Ešte dôležitejšie však je, že bol odmenený pozitívnym pocitom vedomia za príspevok k zdravšej budúcnosti svojich detí. A práve táto myšlienka je prvým kľúčovým posolstvom príručky. **Zmenou svojho spôsobu života a väčším súladom s naším prostredím môžeme zabrániť dramatickým zmenám k horšiemu, čiže práve dôsledkom zhoršujúcej sa klímy, ktoré ovplyvnia každého z nás. Dokážeme zlepšiť našu súčasnú kvalitu života.** Ako preuka-

zuje naša reakcia na pandémiu ochorenia covid-19, tvárou v tvár novým obmedzeniam sme schopní prispôbiť sa a zmeniť náš spôsob života smerom k väčšej udržateľnosti. To isté platí pre naše úsilie riešiť klimatickú krízu. Verejné politiky a osvedčené postupy v tejto oblasti naozaj nie sú len zbožným prianím; mnohé sú už teraz súčasťou každodennej reality tisícov a tisícov ľudí po celom svete – v mestách, regiónoch a krajinách s progresívnou environmentálnou politikou. Ak máme dosiahnuť zmeny v infraštruktúre, ktoré sú potrebné na vyvolanie zmien v správaní, rozhodujúce sú kolektívne opatrenia. Tento spoločný cieľ nesmie byť ponechaný na voľbu trhov, ale musí byť demokratickým procesom založeným na univerzálnej solidarite a silnom zmysle pre spoločnú vec.

Ochrana klímy znamená sociálnu spravodlivosť

Druhým kľúčovým posolstvom našej príručky je, že **sociálna spravodlivosť a sociálne blaho sú neoddeliteľne spojené so životným prostredím a klímou.** Koniec koncov, vždy sú to tí menej majetní alebo stredné vrstvy, ktorí viac trpia v dôsledku klimatickej krízy, než tí, ktorí majú zabezpečené privilégiá a dostatočný finančný vankúš na to, aby absorbovali jej hrozivé následky. Sú to malí poľnohospodári, ktorí prišli o živobytie v dôsledku sucha, starší občania znášajúci čoraz horúcejšie letá, prí mestskí cestujúci zo strednej triedy neustále uviaznutí v dopravných zápchach alebo žijúci v blízkosti diaľnic a priemyselných oblastí neustále vdychujúci emisie či pracovníci v automobilke, ktorých pracovné miesta sú ohrozené, pretože vedenie spoločnosti

ešte ignoruje prichádzajúce zmeny a príliš dlho sa držalo zastaraných technológií, čím sa dopustilo premárnenia obrovského množstva podnikateľských príležitostí. Či už hovoríme o decentralizovanej energetickej ponuke, udržateľnej doprave, spravodlivej transformácii uhoľných regiónov alebo zabezpečení udržateľných zelených pracovných miest bývalým pracovníkom v uhoľnom odvetví, a tým zabezpečovaní príjmovej stability pre ich rodiny, ambiciózne klimatické politiky pomáhajú ľuďom, ktorí by najviac trpeli dosahmi rapídne sa meniacej klímy. Tieto politiky im poskytujú bezpečie a perspektívu. Konfrontovaním dnešnej klimatickej reality tvárou v tvár stavíme náš život a život našich detí ekologickými politikami na pevnejší základ.

EÚ si dala za cieľ stať sa do roku 2050 prvým kontinentom s neutrálnou uhlíkovou bilanciou. Nie je to utópia. Dobrou správou je, že už existujú zavedené nástroje sociálnodemokratickej politiky, ktoré podporujú energetickú účinnosť, nahrádzanie fosílnych palív obnoviteľnou energiou, udržateľnú mobilitu, hospodárenie s odpadmi, prechod z lineárneho hospodárstva na obehové, a to sme vymenovali len niektoré. Pomocou týchto politík môžeme dosiahnuť naše ciele. **Musíme len zintenzívniť naše úsilie,**

urýchliť proces a stavať na mnohých osvedčených postupoch, ktoré priniesli hmatateľné a praktické výsledky, pokiaľ ide o zlepšovanie ekologickej udržateľnosti našej spoločnosti a prispievanie k zlepšeniu našej kvality života a kvality života pre ďalšie generácie.

S podporou ľudí

Povzbudzujúca správa: tento druh politiky má veľkú podporu obyvateľov po celom svete: Väčšina občanov naznačila, že podporujú svoju vládu pri uprednostňovaní opatrení v oblasti klímy, a to aj v čase ekonomického zotavovania sa z pandémie ochorenia covid-19. Podľa eurobarometra z decembra 2019 94 % Európanov tvrdí, že ochrana životného prostredia je pre nich osobne dôležitá, zatiaľ čo 78 % súhlasí s tým, že problémy v oblasti životného prostredia majú priamy vplyv na ich každodenný život a zdravie. Väčšina občanov na celom svete (68 %) súhlasí s tým, že ak ich vláda nebude konať v záujme zmiernenia klimatickej krízy, nenaplní očakávania svojich občanov. Takmer šesť ľudí z desiatich (57 %) tvrdí, že by s nevôľou hlasovali za politickú stranu, ktorej politika dostatočne nezohľadňuje vážne klimatickú krízu. Nemali by sme dopustiť, aby tieto očakávania, ktoré ľudia signalizujú v súvis-

losti s opatreniami, zostali nenaplnené. Tvorcovia verejných politík musia konať na základe takéhoto silného spoločenského konsenzu.

Globálne a európske ciele v oblasti ochrany klímy, ktoré rieši Zelená dohoda a iné politiky, sú založené na vede a sú v podstate nespochybniteľné. Pravda je taká, že na ich dosiahnutie bude potrebné prehodnotiť aj určité koncepcie, najmä tie, ktoré formovali západný ekonomický model posledných niekoľko storočí: silné zameranie sa na HDP a rast, nezaslúžená hodnota pripisovaná činnostiam, ktoré poškodzujú naše životné prostredie, sociálnu spravodlivosť a naše blaho. Pri našom dominantnom ekonomickom modeli, ktorý má hrozivé následky na naše prirodzené prostredie a spôsobuje aj rozsiahlu sociálnu nespravodlivosť, je čoraz zrejmejšie, že problémy **krízy životného prostredia a narušenia sociálnej rovnováhy majú jednu spoločnú príčinu**: neoliberálnu kapitalistickú logiku s jej mantrou o nekonečnom raste, konkurencieschopnosti, ziskovosti a využívaní zdrojov za každú cenu. Tieto dve krízy sa preto musia riešiť pomocou rovnakého súboru riešení. Povedané na rovinu, ak chceme zabezpečiť pokračovanie ľudského života na našej planéte, musí prevládajúca koncepcia pokroku a kvality života obsahovať prvky, ako sú udržateľnosť, medzigeneračná spravodlivosť a solidarita, ako aj spoločné dobro a spôsob života, ktoré sú kompatibilné s potrebami a obmedzeniami nášho prirodzeného prostredia, našej matky Zeme.

Keď si prečítate túto argumentačnú príručku, budete schopní identifikovať niektoré zastrešujúce princípy, ktoré sa musia vždy zohľadniť, keď hodnotíme výzvy stojace pred nami. Tieto princípy nám poskytnú rámec a všeobecný zmysel pre smerovanie. Prvým z nich je účinnosť: Ako môžeme minimalizovať využívanie energie a zdrojov na výrobu príslušného ekonomického výstupu? Druhým princípom je tzv. oddelovanie: Ako môžeme z dlhodobého hľadiska

úplne oddeliť naše hospodárske činnosti od obmedzeného fondu prírodných zdrojov? A tretím: Aby sme to dosiahli, mali by sme sa riadiť zásadou dôslednosti, t. j. naše materiálne a energetické toky musia byť zmenené tak, aby boli zlučiteľné s potrebami a obmedzeniami ekosystému, ktorý nás obklopuje. Štvrtým princípom, ktorý je potrebné zohľadniť, je dostatočnosť: Ako je možné zmeniť naše vzorce spotreby tak, aby sme jednoducho využívali menej prírodných zdrojov ako doteraz? A v neposlednom rade sú to princípy sociálnej spravodlivosti, férovosti a solidarity: Ako zaistíme, aby pri riešení problému zmeny klímy každý prevzal časť zodpovednosti v súlade so svojimi schopnosťami a potrebami tak, aby naše úsilie nenechalo nikoho stranou. Bez ohľadu na to, či hovoríme o využívaní obnoviteľných zdrojov energie vo väčšom rozsahu alebo o transformácii mobility či vytváraní udržateľných zelených pracovných miest atď., tu uvedené hlavné zásady sú ubezpečením, že nerobíme iba iné veci, ale že skutočne robíme veci inak. Inými slovami, sme skutočne udržateľní.

V tejto príručke nájdete vyše 150 strán plných argumentov, príkladov osvedčených postupov, faktov a čísel, ktoré ukazujú, že sa to naozaj dá, že v mnohých oblastiach a prípadoch to už robíme, ako aj príklady toho, ako môžeme zintenzívniť svoje úsilie a byť odvážnejší pri dosahovaní našich spoločných cieľov, aby náš život a spoločnosť neboli len environmentálne udržateľné, ale aj sociálne spravodlivejšie.

1,5 °C – body zvratu

Je len prirodzené, že každá zmena vedie k pocitu neistoty. Nečinnosť však v prípade klimatickej krízy privodí oveľa väčšiu neistotu v súvislosti s hrozivými následkami na životné prostredie, čo má na nás všetkých obrovský vplyv. **Ak sa nám nepodarí obmedziť nárast globálnej teploty o nie viac ako o 1,5 °C, existuje veľké riziko, že v ekosystéme Zeme dosiahneme „body zvratu“, po ktorých**

bude globálne otepľovanie naďalej narastať bez toho, aby sme ho boli schopní zastaviť.

Lesy, ktoré slúžia ako prírodné zachytávače uhlíka, sú ničené požiarom v dôsledku sucha, metánový plyn, ktorý sa uvoľňuje pri topení sa permafrostu alebo strata bielej vrstvy ľadovej pokrývky, ktorá predtým odrážala veľké množstvo slnečného žiarenia späť do atmosféry, sú iba tri takéto „body zvratu“, ktoré sme už pravdepodobne dosiahli. To je dôvod, prečo drvivá väčšina krajín podpísala v roku 2015 Parížsku dohodu o zmene klímy, a vytvorila tak multilaterálny rámec na „[u]držanie nárastu globálnej priemernej teploty výrazne pod 2 °C v porovnaní s hodnotami predindustriálneho obdobia a presadzovanie úsilia obmedziť zvyšovanie teploty na 1,5 °C v porovnaní s hodnotami predindustriálneho obdobia uvedomujúc si, že by to významne znížilo riziká a vplyvy zmeny klímy“, ako sa uvádza v 2. článku¹ dohody s názvom Medzivládny panel pre zmenu klímy (IPCC), ktorá je medzinárodným vedeckým orgánom zhromažďujúcim zistenia tisícov najrenomovanejších svetových vedcov v oblasti klímy a ktorá opísala obrovské rozdiely medzi nárastom globálnej teploty o 1,5 °C a 2 °C v komplexnej osobitnej správe Globálne otepľovanie o 1,5 °C.² Správa zdôrazňuje dôležitosť nedosiahnutia bodov zvratu pre klimatický systém našej Zeme.

Keď v tejto príručke ***hovoríme o „ambiciózných klimatických politikách“, máme na mysli politiky, ktoré sú v súlade s cieľom 1,5 °C***, čiže politiky, ktoré nás môžu zachrániť pred nekontrolovateľným, sebaposilňujúcim globálnym otepľovaním. Pod pojmom „ambiciózne klimatické politiky“ rozumieme skutočnú sociálno-ekologickú transformáciu k lepšiemu, nielen nejaké kozmetické zelené zmeny v inak konvenčných politikách. Teda „[n]a to, aby všetko zostalo rovnaké, sa všetko musí zmeniť“.³ Inými slovami, ak chceme ešte žiť na obývateľnej planéte, naša spoločnosť sa musí zmeniť, a to k lepšiemu. Ak zlyháme, klimatická kríza spôsobí nielen destabilizáciu

našho prírodného prostredia, ale aj našej spoločnosti a nášho blaha.

Sme si vedomí obáv z takejto zmeny, a preto sa im v každej kapitole venujeme priamo, vyvraciamy mýty týkajúce sa klimatických politík a využívajúce oprávnenú neistotu ľudí. Najlepšia vec na opatreniach na riešenie klimatickej krízy spočíva v tom, že nie sú iba zbožným prianím. ***Opatrenia na ochranu klímy poukazujú na stovky príkladov osvedčených postupov a inšpirujú sa nimi. Ide o postupy, ktoré prinášajú reálne výsledky.*** Pri písaní tejto príručky sme sa práve preto držali faktov a iba faktov, realistických politík a praktických riešení, nie nereálnych snov.

Úlohou politických nadácií a think tankov je navrhovať riešenia, zaznamenávať osvedčené postupy a konsolidovať získané skúsenosti a potom zabezpečovať, aby boli tieto informácie k dispozícii na implementáciu, a tým pomáhať rozhodovacím orgánom, mienkotvorcom, aktívnym a angažovaným občanom a členom komunity riešiť najnaliehavejšie výzvy v najlepšom záujme súčasných a budúcich generácií. My sociálni demokrati to považujeme za našu povinnosť. Z historického hľadiska sa dá povedať, že to bolo práve sociálnodemokratické hnutie, ktoré zároveň konfrontovalo aj dosahovalo sociálne transformácie, pričom viedlo spoločnosť v ťažkých časoch s konečným cieľom urobiť ju humánnejšou a spravodlivejšou. Kto by mohol byť lepšie vybavený na hľadanie správneho kompromisu, rovnováhy a synergie medzi klímou, sociálnym zabezpečením a spravodlivosťou?

„Nič sa nedeje automaticky. A len málo vecí pretrvá. Preto majte na pamäti svoju silu a skutočnosť, že každá doba si žiada vlastné odpovede, a aby ste mohli konať dobro, musíte sa prispôbiť rýchlosti doby.“ Tieto slávne slová, ktoré približne pred 28 rokmi vyslovil zosnulý významný politik Willy

Brandt, sú rovnako vhodné aj pre našu súčasnú misiu. V našom prípade poznáme výzvy, ktorým musíme čeliť, a máme na pamäti aj silné stránky, ktorými

disponujeme. Musíme však zdvojnásobiť naše úsilie. Dúfame, že táto publikácia zohrá svoju úlohu práve pri dosahovaní tohto cieľa.

Poznámky **a zdroje**

Poznámky

¹ https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf

² <https://www.ipcc.ch/sr15/>

³ Tento známý citát je z románu *Leopard* od Giuseppeho Tomasiho di Lampedusa.

Úvod

Komunikácia klimatických opatrení a štruktúra príručky

Vedci varujú pred globálnym otepľovaním už od 70. rokov minulého storočia. V súčasnosti sme neustále zahlcovaní informáciami o klimatickej kríze a v správach sa dennodenne objavujú ekologické katastrofy. Napriek všadeprítomnosti toho, čo sa nazýva „vedomosti o problémoch“ (na rozdiel od akčných vedomostí), existuje momentálne nedostatok akcie – tak na politickej, ako na individuálnej úrovni. Dôvody tohto rozdielu medzi vedomím, zámerom a správaním sú rôzne. Rôzne štúdie ukazujú, že jednoduché informačné kampane – prístup, ktorý sa často používa za účelom zvyšovania povedomia o klimatickej kríze – zriedkakedy vedú k zmene proenvironmentálneho správania jednotlivca (Steg & Vlek 2009). Z tohto hľadiska môžu tvorcovia verejných politik v oblasti klímy, obhajcovia udržateľnosti a ekologickí aktivisti využívať cenné poznatky environmentálnej psychológie a komunikačnej vedy.

Vieme, že v boji proti klimatickej kríze bude treba urobiť viac ako len konštatovať fakty. Ak chceme skutočne osloviť naše publikum a vyhnúť sa potenciálnemu odporu alebo záporným reakciám, ktoré by mohli nakoniec knokautovať náš pôvodný zámer, musíme o šírení našich posolstiev rozmýšľať strategicky. V tejto argumentačnej príručke sú uplatnené mnohé z nasledujúcich princípov týkajúcich sa psychológie komunikovania klimatických zmien. Poskytujú cenné rady sociálnym demokratom, ktorí pracujú v kontexte sociálno-ekologickej transformácie na tom, ako zefektívniť svoju komunikáciu.

Kolektív autorov v prvom rade rozmýšľal nad potenciálnym cieľovým čitateľom/publikom príručky. Vypracovaním opisov hypotetickej osobnosti, ktorej sa príručka snaží prihovoriť, sme identifikovali niekoľko spoločných menovateľov hodnôt, identít, mentálnych modelov, demografie, návykov a kontextových faktorov ľudí, ktorých azda táto publikácia osloví. ***Zabezpečenie dobrého súladu medzi našou komunikáciou a cieľovým publikom je veľmi často rovnako dôležité ako obsah samotnej správy*** (Webster & Marshall 2019).

Ďalším zásadným hľadiskom bolo rámcovanie príslušných argumentov. Sociálna psychológia a kognitívna lingvistika demonštrujú, že spôsob, akým komunikujeme obsah, skutočne mení to, ako naň ľudia reagujú (Lakoff & Wehling 2008). S týmto vedomím ***poskytuje naša príručka čitateľovi proaktívne argumenty, ktoré mu umožňujú stať sa autormi svojich vlastných naratívov***. Namiesto samotnej reakcie na hegemonický diskurz sme vytvorili argumenty s rámcami, ktoré vám môžu slúžiť ako nástroje na vyrozprávanie vášho vlastného príbehu transformácie sociálnej demokracie smerom ku globálnej spravodlivosti a udržateľnosti. Tieto argumentačné línie vytvárajú preklenujúce naratívy, vďaka ktorým je táto príručka pre čitateľa jednak praktická, jednak posilňujúca. Každá kapitola je navrhnutá tak, aby inšpirovala čitateľa k odlišnému prístupu k danej problematike a k opätovnému nastoleniu nároku na príbeh zmeny, ktorého sme všetci súčasťou.

Keď sa ponoríte do jednotlivých kapitol, všimnete si, že každá z nich sa začína ***pozitívnou a hmatateľnou víziou***. To v čitateľovi vyvoláva potešujúce emó-

cie, podporuje skôr otvorenosť a odvahu potrebnú na identifikovanie a využívanie príležitostí na riešenie klimatickej krízy a jej príčin, a nie vyhýbanie sa problémom (Harré 2011). V súvislosti s alarmujúcou klimatickou krízou a obrovskou globálnou nespravodlivosťou sa to často ľahšie hovorí, ako realizuje. Je dôležité pripomenúť si potenciálne riziko a nežiaduce vedľajšie účinky komunikovania lavíny správ vyvolávajúcich neprijemné emócie, ako sú napríklad strach, úzkosť, pocity viny a existenčné obavy. Existuje veľká šanca, že naše cieľové publikum pochopí argument, možno si dokonca uvedomí reálnosť hrozby a bude vyznávať biosférické a altruistické hodnoty, v škodlivom správaní však bude pokračovať alebo ho dokonca zhoršovať. Takýto jav je predmetom výskumu už celé desaťročia a vytvára to, čo sociálna psychológia nazýva pojmom kognitívna disonancia. V dôsledku tohto riskujeme, že stimulujeme správanie, ktoré je problematické z hľadiska životného prostredia, odvádza pozornosť čitateľa od rizík a spôsobuje, že tieto riziká znova interpretuje samoučelne alebo sa stáva k problémom apatickým, resp. sa aktivujú jeho materialistické hodnoty (Crompton & Kasser 2009).

Jedným z možných spôsobov riešenia tejto dilemy je zamerať sa na konštruktívne vízie udržateľnosti a spravodlivosti, ktoré sú predovšetkým inšpiratívne a motivujúce. Upozorňujú čitateľa na obhajované posolstvá a vyvolávajú pozitívne pocity. Toto na oplátku prinesie dôležité kvality, ktoré sú nevyhnutné pre sociálny pokrok (Harré 2011). **Okrem stimulovania tvorivosti a otvorenosti pozitívne emócie zlepšujú aj schopnosť čitateľa spracúvať alarmujúce informácie, ktoré sú nevyhnutnou a rozhodujúcou súčasťou komunikácie o klíme.** V tejto príručke sa nevyhýbame tvrdším stránkam reality, ktoré si všetci až príliš dobre uvedomujeme. Tieto sú však prezentované formou, ktorá uľahčuje ich spracovanie čitateľom a povzbudzuje ho, aby z nich čerpal motiváciu k činom, a nie aby ho primali zutekať od daných problémov.

Ďalším dôležitým hľadiskom pri strategickej komunikácii je jazyk, ktorý používame. **Používanie progresívnych rámcov je kľúčom k vytváraniu zmien a preukazovaniu toho, že transformácia je možná.** V tejto príručke sa preto veľa pozornosti venuje vytváraniu konštrukcií zameraných na spravodlivú a udržateľnú budúcnosť. Používaním určitých slov a slovných spojení a zámerným ponechaním alebo vylúčením určitých aspektov širšieho diskurzu sa zameriavame na podporu užitočnejších spôsobov videnia sveta. Z tohto dôvodu sú rámce príslušných argumentov navrhnuté tak, aby priťahovali veľmi konkrétny súbor hodnôt. Posolstvá sa vďaka tomu stávajú motivačnými a sú účinnou hnacou silou činov. Tým, že pritiahneme pozornosť k pojmom ako spravodlivosť a férovosť, sa vnútorné hodnoty umocnia, čo posilňuje motiváciu budovať udržateľnejší, spravodlivejší a demokratickejší svet. Napríklad v 1. kapitole sa hneď na začiatku uvádza naratív, že ambiciózne opatrenia na ochranu klímy sú dôležité pre sociálnu spravodlivosť a rovnosť. Tento naratív je zacielený na budúce generácie, spo-

ločenské triedy a globálne rozdelenie na sever a juh a opisuje, akým spôsobom sú opatrenia na ochranu klímy užitočným nástrojom v boji proti nespravodlivosti. Použitie tejto perspektívy namiesto dôrazu na náklady spojené s opatreniami na ochranu klímy alebo prenechávania priestoru diskurzu, ktorý považuje opatrenia v oblasti zmeny klímy za prostriedok na vonkajšie ciele (napríklad zisky spoločností, moc, úspech alebo národná bezpečnosť), je užitočné z hľadiska stimulovania udržateľnej motivácie.

Ďalej sme venovali veľkú pozornosť tomu, aby sme zohľadnili príslušné cieľové publikum načúvajúce rôznym argumentom. Ak sa nám podarí zohľadniť, na čom záleží budúcim čitateľom, čo majú spoločné a čo je relevantné pre ich spoločnú identitu so sociálnymi demokratmi, je pravdepodobnejšie, že tieto posolstvá budú účinné (PIRC 2011). Opäť to môžeme jasne vidieť v 1. kapitole, ktorá zdôrazňuje silné prepojenie medzi zápasom sociálnych demokratov z minulosti a sociálnou spravodlivosťou.

Prvá a druhá kapitola sa venujú najmä otázkam spoločenskej triedy a globalizácie. Pri hľadaní riešení aspektov spravodlivosti, bezpečnosti, ekonomiky a pracovných miest sme medzi kategórie museli zaradiť menej privilegované skupiny ľudí – ľudí, ktorí z kapitalistickej globálnej ekonomiky nemajú až taký úžitok. **V našom jazyku sme sa snažili byť čo najviac inkluzívní tým, že sme sa vyhýbali „odlišovaniu sa“; namiesto toho upriamujeme pozornosť na podobnosti.** Aj keď sa chceme explicitne vyjadrovať k individuálnym ťažkostiam, ktorým ľudia čelia, zároveň je naším cieľom zdôrazniť základné systémové problémy a možné spôsoby ich riešenia (Underhill 2020). Následne môžu odporúčania uvedené v tejto príručke pomôcť pri podpore solidarity a empatie, ako aj pri budovaní inkluzívnejšej spoločnosti (PIRC 2011).

Ďalším kľúčovým prvkom každej z kapitol tejto príručky sú príklady osvedčených postupov, ktoré pou-

kazujú na to, ako je možné dosiahnuť reálne možnú zmenu, a zvyrazňujú pozitívne sociálne normy, ktoré dodržiavajú jednotlivci a inštitúcie už pracujúce na transformácii. Sme spoločenské bytosti. Keď sa dozvieme o veciach, ktoré robia aj iní ľudia (čím sú nám títo ľudia podobnejší, tým lepšie), má to zásadný vplyv na naše vlastné činy. V skutočnosti je vplyv sociálnych noriem jedným z najdôležitejších motorov ľudského správania a zároveň jedným z najviac podvedomých. Dozvedanie sa o udržateľných iniciatívach a o práci, ktorú v tomto zmysle vykonávajú podobne zmýšľajúci ľudia, môže byť motivujúcejšie a dôležitejšie ako uvedomovanie si environmentálnych problémov, na riešenie ktorých je však v prvom rade potrebné konať (Klöckner 2013). Tým, že uvádzame príklady osvedčených postupov, máme za cieľ vyzdvihnúť už úspešné zmeny, vďaka ktorým sa budúce zmeny budú javiť ako uskutočniteľnejšie. Tieto osvedčené postupy sú prezentované spôsobom zdôrazňujúcim úlohu, ktorú ľudia zohrávajú pri vytváraní zmien, čím sú pre čitateľa ešte inšpiratívnejšie.

Ďalším dôležitým prínosom osvedčených postupov je, že prinášajú poznatky o konkrétnych činnostiach súvisiacich s riešením určitých problémov. Toto môže pomôcť posilniť u ľudí pocit, že sú schopní prijať opatrenia potrebné na ochranu životného prostredia. Je to veľmi dôležité, pretože individuálne aj kolektívne vedomie schopnosti ovplyvniť veci sa ukazuje ako nevyhnutná podmienka pre ekologicky orientované správanie (Klöckner 2013).

Ako výstižne povedal Albert Einstein: „Problémy nemôžeme vyriešiť použitím rovnakého myslenia, aké bolo použité pri ich vytváraní.“ Táto príručka nastoľuje niekoľko páľčivých problémov industrializovanej kapitalistickej spoločnosti. A čo je dôležitejšie, ide nad rámec čírej analýzy súčasného stavu **a predstavuje možné spôsoby, ako sa posunúť vpred, smerom k spravodlivejšej, udržateľnej a sociálnodemokratickej budúcnosti.**

Poznámky **a zdroje**

Poznámky

¹ Používanie jazyka, ktorý nás oddeľuje od iných skupín.

Zdroje

Crompton, T. & Kasser, T. (2009): *Meeting environmental challenges: The role of human identity*; dostupné na: www.valuesandframes.org/downloads (naposledy navštívené 1. 11. 2016).

Klöckner, C. A. (2013): A Comprehensive Model of the Psychology of Environmental Behaviour – a Meta-Analysis, in: *Global Environmental Change*, 23(5), 1028–1038.

Lakoff, G. & Wehling, E. (2008): *Your Brain's Politics. How the Science of Mind Explains the Political Divide*. Heidelberg: Carl-Auer Publishers.

Public Interest Research Centre (2011): *The Common Cause Handbook. A Guide to Values and Frames for Campaigners, Community Organizers, Civil Servants, Fundraisers, Educators, Social Entrepreneurs, Activists, Funders, Politicians, and everyone in between*.

Harré, N. (2011): Psychology for a Better World. Auckland Department of Psychology, University of Auckland; dostupné na: www.psych.auckland.ac.nz/psychologyforabetterworld (naposledy navštívené 16. 6. 2020).

Steg, L. & Vlek, C. (2009): Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative research agenda, in: *Journal of Environmental Psychology*, 29, 309–317.

Underhill, R. (2020): A Practical Guide For Communicating Global Justice and Solidarity – An alternative to the language of development, aid and charity; dostupné na: <https://www.healthpovertyaction.org/wp-content/uploads/2019/04/A-Practical-Guide-For-Communicating-Global-Justice-and-Solidarity.pdf> (naposledy navštívené 17. 6. 2020).

Webster, R. & Marshall, G. (2019): *The #TalkingClimate Handbook. How to have conversations about climate change in your daily life*. Oxford: Climate Outreach

1

Ambiciózne opatrenia na ochranu klímy pre sociálnu spravodlivosť a rovnosť

Ambiciózne opatrenia na ochranu klímy sú základným nástrojom v boji proti narastajúcej nespravodlivosti na globálnej úrovni aj doma. Sociálni demokrati vždy bojovali za sociálnu spravodlivosť. Úspešne zvládali základné momenty obdobia transformácie sociálne spravodlivým spôsobom a majú rozsiahly archív inšpiratívnych konceptov ekologickej a sociálnej udržateľnosti, z ktorých sa dá vychádzať.

V tejto kapitole chceme zdôrazniť význam ambiciózných politík v oblasti klímy pri zabezpečovaní sociálnej spravodlivosti (I. časť) a sociálneho pokroku (II. časť). Ukážeme tiež,

že koncept sociálno-ekologickej transformácie nie je pre sociálnu demokraciu ničím novým, ale je, naopak, neoddeliteľnou súčasťou jej historického vývoja (III. časť).

Magda, čo by si chcela tento rok na narodeniny?

Ambicióznou klimatickú politiku, aby som bola taká skvelá, ako si ty, stará mama, keď vyrastiem.

I. časť: Ambiciózne opatrenia na ochranu klímy sú dôležitým nástrojom v boji proti rastúcej nespravodlivosti na globálnej úrovni aj doma.

Ambiciózne politiky na ochranu klímy podporujú sociálnu spravodlivosť. Toto je niečo, čo je zvýraznené rovnako zvyšujúcim sa počtom progresívnych občanov a sociálnodemokratických politikov. V nasledujúcej časti objasníme vzájomné pôsobenie medzi klimatickou krízou a sociálnou spravodlivosťou v prípade rôznych marginalizovaných skupín.

V krajinách po celom svete čelíme kríze spravodlivosti. **V dôsledku klimatickej krízy trpia menej privilegované skupiny spoločnosti trojitým bremenom rastúcej nespravodlivosti:**

1. Po prvé, marginalizovaní občania trpia viac v dôsledku klimatickej krízy:

- Keď vlna horúčav zasiahne mesto, 40-stupňové teploty ovplyvňujú starších ľudí, ktorí žijú v nevetratelných bytoch s rozlohou 40 m² oveľa viac ako obyvateľov pekného veľkého domu s tienistou záhradou, kde sa môžu jeho obyvatelia ochladiť. Podobne je to v prípade dobre plateného zamestnanca, ktorý si môže zapnúť klimatizáciu alebo odísť z kancelárie, zatiaľ čo robotník nemôže opustiť výrobnú linku v dusnej, horúcej továrni. Nejde len o otázku osobného pohodlia: Ešte aj v bohatom Nemecku zomrelo za posledné roky v rámci horúčav 20 000 ľudí, čo je dvakrát viac ako pri dopravných nehodách.¹ Ďalšie prírodné katastrofy spôsobené globálnym otepľovaním budú mať väčší dosah na marginalizované časti spoločnosti, pretože ich domovy, školy a pracovné miesta sa často nachádzajú na miestach, kde je väčšia pravdepodobnosť prírodných rizík; napríklad na

nestabilnej pôde alebo v povodňových oblastiach.²

- Navyše, najviac sú **klimatickou krízou zasiahnuté tie sektory, ktoré v súčasnosti vytvárajú pracovné miesta pre prevažne nízko kvalifikovanú pracovnú silu**. Tu máme na mysli poľnohospodársky sektor, ktorý už teraz trpí vlnami sucha, búrkami, nedostatkom vody a čoraz menej predvídateľnými vzorcami počasia a turizmom, a ktorý okrem už spomínaných výzev čelí aj problému zvyšovania hladiny mora (pozri aj 2. kapitola, s. 40–41). V dôsledku klimatickej krízy sú teda zraniteľnejší menej privilegovaní. MOP odhaduje stratu 80 miliónov pracovných miest na plný úväzok v nasledujúcich desiatich rokoch následkom klimatickej krízy, ale aj tento údaj závisí od toho, či udržíme globálne otepľovanie pod 1,5 °C. Ak sa nám nepodarí dosiahnuť tento cieľ, príde o prácu ešte viac ľudí. Štúdie ukazujú, že občania EÚ vnímajú riziko straty zamestnania v dôsledku globálneho otepľovania (alebo ako dôsledok nerovnosti) ako väčšie riziko než riziko straty zamestnania pre opatrenia na znížovanie uhlíkových emisií.³

2. Po druhé, sociálne marginalizované skupiny majú menšiu schopnosť vyrovnávať sa s vplyvmi klimatickej krízy – zástupcovia týchto skupín sú menej odolní:

Náklady na zatopenú pivnicu alebo poškodenie strechy ako dôsledok búrky predstavujú väčšiu záťaž pre chudobných obyvateľov ako pre bohatých občanov s dobrým poistným krytím. Ľudia pracujúci v ťažko postihnutých odvetviach sú zvyčajne tiež menej flexibilní, pokiaľ ide o zmenu zamestnania. Farmár hospodáriaci na malej ploche nemusí mať potrebný kapitál, resp. vedomosti na to, aby nainštaloval inovatívny zavlažovací systém

šetriaci vodu a tak napríklad lepšie čelil suchu.

3. Je to o to nespravodlivejšie, lebo, po tretie, znevýhodnené skupiny v spoločnosti menej prispievajú ku klimatickej kríze – a to platí pre všetky krajiny teraz a platilo aj v minulosti.⁴

Menej privilegovaní sa menej prepravujú letectvom, či už služobne alebo pre zábavu, nejazdia na (veľkých) autách, majú byty s oveľa menšou plochou na vykurovanie a kupujú menej spotrebného tovaru. V skutočnosti je 45 % globálnych emisií skleníkových plynov (GHG) spôsobených najbohatšími 10 % členmi svetovej populácie, zatiaľ čo najchudobnejších 50 % je zodpovedných len za 13 % emisií. Aj keď sa väčšina týchto bohatých „najväčších emitentov“ nachádza v priemyselných krajinách globálneho severu, je potrebné poznamenať, že tretina z nich žije v krajinách so stredným príjmom, ako je Rusko.⁵

Osobitný spravodajca OSN pre extrémnu chudobu a ľudské práva Philip Alston dokonca varoval, že „[m]y riskujeme scenár ‚klimatického apartheidu‘, v ktorom bohatí platia za to, aby unikli prehriatiu, hladu a konfliktom, zatiaľ čo zvyšku sveta ostáva trpieť“.⁶

Všetci chceme, aby bola naša spoločnosť spravodlivá a všetci sa snažíme bojovať proti rastúcej nerovnosti. Vzhľadom na tri už opísané dôvody – marginalizovaní sú zraniteľnejší, menej odolní a na emisiách sa podieľajú v menšej miere – je nevyhnutné zabrzdiť klimatickú krízu, a vyhnúť sa tak prehlbovaniu priepasti medzi bohatými a chudobnými sveta.

Klimatická kríza nie je len krízou spravodlivosti z pohľadu privilegovaných verzus znevýhodnených skupín v spoločnosti, ale je aj krízou v niekoľkých ďalších dimenziách, konkrétne krízou spravodlivosti a) medzi generáciami, b) medzi národmi a c) medzi mužmi a ženami.

1. Všetci chceme lepšiu budúcnosť pre svoje deti a vnúčatá.

- Chceme, aby žili dôstojne a bez strachu, aby mohli rozvíjať svoj talent a starať sa o svojich blízkych. Spolu s rodičmi sme však využili toľko zdrojov, že pre ďalšie generácie toho veľa neostane.⁷ Kyslé oceány plné plastového odpadu namiesto rýb, opustená krajina, ubúdajúca biodiverzita a spoločnosť, ktorá je až príliš často v krízovom režime v dôsledku šírenia chorôb, prírodných katastrof a vysokých nákladov vyplývajúcich z potreby prispôbiť sa novej situácii: takéto dedičstvo chceme odovzdať našim deťom?!⁸ Niet divu, že mládežnícke hnutia po celom svete intenzívne pripomínajú našej generácii, že „neexistuje žiadna planéta B“, na ktorej by sme mohli žiť.⁹ **Ak teda chceme, aby naše deti žili šťastný život, musíme transformovať naše spoločnosti a hospodárstva podľa sociálnych a environmentálnych princípov – inými slovami, musíme ich zmeniť k lepšiemu, a to už teraz.**

2. Zabezpečenie klimatickej spravodlivosti sa považuje za prioritu aj na medzinárodnej úrovni, kde vidíme rovnaké modely nespravodlivosti ako na národnej úrovni:

- Krajiny s nízkou uhlíkovou stopou (súčasnou, minulou, súhrnne a per capita) budú zasiahnuté najviac vplyvmi globálneho otepľovania. Väčšina z týchto krajín sa nachádza v teplých oblastiach, ktoré by sa so zvyšujúcim počtom horúčav mohli stať neobývatelnými púšťami.¹⁰ Geografické rysy, akými sú dlhé a čoraz viac erodované pobrežia, znamenajú, že prudké búrky s rastúcou frekvenciou by ich mohli zasiahnuť alebo že by z týchto pobreží zmizli obrovské delty riek, ktoré pohltí oceán.¹¹
- Keďže väčšina týchto národov žije v krajinách s nízkym príjmom, majú nevýhodu, pokiaľ ide o snahu zvyšovať svoju odolnosť.¹² Zlepšovanie odolnosti si vyžaduje nielen nákladný rozvoj infraštruktúry, ale aj tvorbu záchranných plánov a vytváranie fondov pre obete extrémnych

poveternostných podmienok. Ľudské a finančné zdroje však často chýbajú.

- Klimatická kríza má tak potenciál výrazne prehĺbiť globálnu nerovnosť. Vo svetle uvedeného sa už celé desaťročia vedie medzinárodná diskusia o zodpovednosti rôznych národov za zmierňovanie klimatickej krízy. Aj keď je už zrejmé, že na to, aby sa zabránilo zvýšeniu teploty o 1,5 °C (čo by viedlo k nezvratnému globálnemu otepľovaniu), každý národ musí dosiahnuť uhlíkovú neutralitu do roku 2050, nesmieme zabúdať na preberanie zodpovednosti za historické emisie – t. j. problémy, ktoré do značnej miery spôsobili krajiny nachádzajúce sa na severnej pologuli. Z tohto pohľadu nie je cieľ EÚ dosiahnuť uhlíkovú neutralitu do roku 2050 ambiciózny, ale prichádza vskutku neskoro.
- Dnes znamená medzinárodná solidarita v súvislosti s riešením klimatickej krízy nielen spravodlivé „rozdelenie bremena“ uznaním historických emisií, ale taktiež spravodlivé rozdelenie príležitostí generovaných zelenými inováciami. Ak krajiny globálneho severu, ktoré v prvom rade vyrobili veľkú časť emisií skleníkových plynov, teraz predávajú inovatívne zelené technológie krajinám globálneho juhu, ktoré trpia následkami opatrení, ktoré sú namierené proti globálnemu otepľovaniu, tak to už nemôžeme nazývať medzinárodnou solidaritou. Potom, čo krajiny globálneho severu v prvom rade prispeli ku globálnemu otepľovaniu, mali by tieto krajiny prinajmenšom zaviesť „zelené technológie“ do najviac postihnutých krajín globálneho juhu a umožniť im tak urobiť „skok“ v napredovaní. Bolo by ešte lepšie, keby krajiny globálneho severu podporovali zelený výskum a inovácie na južnej pologuli, aby si firmy globálneho juhu mohli uplatňovať viac patentov, napríklad na obnoviteľné energie alebo na mestskú mobilitu.

- Medzinárodná solidarita je usmerňujúcou zásadou sociálnej demokracie už od jej vzniku. V dnešnom globalizovanom svete solidarita nie je len otázkou hodnôt, ale aj skutočným prostriedkom, pretože znamená kombinovanie síl. Ohrozeniu ľudstva v dôsledku klimatickej krízy dokážeme zabrániť len vtedy, keď budeme skutočne stáť bok po boku a spolupracovať na globálnej báze. Parížska dohoda o zmene klímy, jedna z najdôležitejších multilaterálnych dohôd posledných desaťročí, je vynikajúcim základom pre toto spoločné úsilie.

3. Je osvedčeným faktom, že globálne otepľovanie zasahuje viac ženy ako mužov.

- Viac žien trpí chudobou, často im chýba prístup k rozhodujúcim zdrojom a mnohé spoločnosti v čase krízy majú tendenciu zachraňovať alebo živiť chlapcov a mužov skôr ako dievčatá a ženy.¹³ Okrem toho hospodárske odvetvia, ktoré sú vážne postihnuté globálnym otepľovaním – napríklad poľnohospodárstvo, turizmus a služby zdravotnej starostlivosti – zamestnávajú početnú ženskú pracovnú silu. V mnohých krajinách subsaharskej Afriky zohrávajú ženy vo svojich rodinách a komunitách stabilizačnú úlohu kvôli svojmu významu v poľnohospodárstve a teraz je tento model života čoraz viac ohrozený. Aj v sektore cestovného ruchu sa veľa pracovných miest stratí – keď budú chorvátske pláže preč, už nebudú potrebné chyžné. Na proti tomu v zdravotníctve bude potrebných veľa ďalších zdravotných sestier, aby sme udržali naše zdravotnícke systémy funkčné, keď nás klimatická kríza zasiahne v plnej miere. Musíme zabezpečiť, aby túto prácu vykonávali zamestnanci za dobrých podmienok, a to nielen v prípade zdravotných sestier, ktoré už dnes vykonávajú (neplatenú) prácu nadčas (pozri, s. 21, a pokiaľ ide o účinky klimatickej politiky na rovnosť pohlaví pozri 3. kapitolu, s. 58).

- Bolo by chybou zobrazovať ženy iba ako bezmocné obeť klimatickej krízy. Od drobných farmárov na južnej pologuli, ktoré nanovo objavujú tradičné poľnohospodárske techniky prospešné v súčasnej situácii, až po Gretu Thunbergovú, dospievajúcu zakladateľku Piatkov pre budúcnosť – stoja ženy po celom svete v popredí boja proti klimatickej kríze.¹⁴ Keď sú k dispozícii vedecké údaje, tieto často poukazujú na to, že ženy sú lepšie informované o klimatickej kríze a viac znepokojené z jej následkov.¹⁵
- **Verejné politiky v oblasti klímy by preto nemali iba brať do úvahy rozdielny vplyv na ženy a mužov, ale mali by aj osobitne podporovať ženy v boji proti tejto výzve a tým prispievať k rodovej rovnosti.**

Ale čo...

... s obavami, že opatrenia na zmiernenie zmeny klímy by mohli viesť k novej nespravodlivosti v rámci národov v dôsledku zväčšujúcich sa sociálnych

rozdielov – napríklad z dôvodu silnejšieho vplyvu cien CO₂ na tých menej privilegovaných?

Ako ďalej: zabezpečiť sociálnu spravodlivosť na domácej úrovni

- Ambiciózne opatrenia na zmiernenie zmeny podnebia môžu pomôcť zmenšiť existujúcu sociálnu nespravodlivosť. A najmä sociálni demokrati by mali zabezpečiť, aby sa nové verejné politiky vytvárali s prihliadaním na túto skutočnosť.
- Na národnej úrovni existuje veľa riešení vychádzajúcich z osvedčených postupov. Jedným z vynikajúcich príkladov je systém určovania cien uhlíka s prerozdeľovacím účinkom.¹⁶ V takomto systéme privilegovaní, najväčší „producenti emisií“, platia viac, zatiaľ čo marginalizované skupiny, ktoré spravidla zapríčiňujú nižšie emisie, platia od začiatku menej. Celkové príjmy daňového systému môžu byť potom priamo refundované chudobnejším členom spoločnosti alebo čiastočne použité na environmentálne

projekty v prospech menej privilegovaných skupín spoločnosti – napríklad nové komunitné záhrady, bezplatná verejná doprava alebo nové vykurovacie/zatepľovacie systémy pre projekty sociálneho bývania. V oboch prípadoch majú marginalizované skupiny na konci roka vo svojich vreckách viac peňazí, čo by im mohlo pomôcť zlepšiť ich spoločenské postavenie a zároveň slúžilo ako odmena za ich relatívne malú uhlíkovú stopu.

- Nielen fiškálne opatrenia by sa však mali vyhodnocovať z hľadiska ich účinkov na sociálnu spravodlivosť. V skutočnosti musia aj nariadenia súvisiace s klímou a všetky ďalšie opatrenia a vládne investície podliehať rovnakej kontrole: Lepšia bezplatná verejná doprava, nové cyklistické pruhy alebo dotácie do (nákladných) bicyklov sú lepšou investíciou z pohľadu sociálne marginalizovaných ako dotovanie elektrického SUV, ktoré stojí 60 000 eur. Bolo by tiež spravodlivejšie a zdravšie vykázať všetky vozidlá z centra miest ako len povoliť nové elektrické vozidlá, a to za predpokladu, že existujú dobré náhrady (pozri tiež 5. kapitolu, s. 118).
- Toto je len niekoľko príkladov, ktoré dokazujú, že **najlepšie riešenie z hľadiska životného prostredia prinesie aj väčšiu sociálnu spravodlivosť.**

Ale čo...

... urobiť so skutočnosťou, že veľa európskych krajín spôsobuje relatívne málo emisií, zatiaľ čo vlády krajín s najväčšími emisiami, ako sú USA alebo Brazília, odmietajú prijať príslušné opatrenia?

Ako ďalej: zabezpečiť globálnu klimatickú spravodlivosť

Táto „hra na vinu“, kde všetci ukazujeme prstom na svojich susedov a čakáme, kto urobí prvý krok, je typickou taktikou zdržiavania. V kontexte boja

proti klimatickej kríze vo (východnej a západnej) Európe tento argument neobstoí z piatich dôvodov:

1. Po prvé, ak vezmeme do úvahy a) historické emisie spôsobené včasnou industrializáciou a b) emisie na obyvateľa, každá európska krajina má vysokú uhlíkovú stopu. Celkovo spôsobili európske krajiny 33 % globálnych emisií, zatiaľ čo samotné členské štáty EÚ 28 spôsobili 22 %.¹⁷ Čo nie je zrejmé z čísel, je skutočnosť, že emisie CO₂ sa počítajú tam, kde sú vyrobené, a nie tam, kde je výrobok spotrebovaný. Ak sa teda oceľ náročná na uhlík vyrába v Indii, ale používa sa na Slovensku, potom je India krajinou so zlými výsledkami.
2. Po druhé, keby každá krajina čakala na svojich „väčších susedov“, ktorí urobia prvý krok, nakoniec by nikto nič neurobil. Znamená to, že napríklad ak je Poľsko na 26. mieste v zozname krajín s najväčšími emisiami skleníkových plynov, ďalších 171 krajín v poradí, ktoré podpísali Parížsku dohodu o klíme, by nemuselo nič robiť, kým sa poľská vláda nerozhodne plne implementovať ustanovenia zmluvy povinnosti?
3. Po tretie, aj keď sa národné vlády postavili proti ambicióznym klimatickým politikám, neznamená to, že uhlíkovú stopu príslušnej krajiny nie je možné znížiť. Oznámenie bývalého prezidenta Trumpa, že sa chystá odstúpiť od Parížskej dohody o zmene klímy, sa stretlo s tvrdým odporom na úrovni mnohých štátov a spoločenstiev v USA, svoj odpor prejavili sloganom „stále sme súčasťou“. Kampaň s rovnakým názvom dnes spája zúčastnené strany s celkovým rozpočtom 6,2 milióna dolárov – čo by z nich urobilo tretiu najväčšiu ekonomiku na svete.¹⁸ Podobne sa v mnohých ďalších krajinách progresívni politici zúčastňujú na priamom dialógu na úrovni komunít a provin-

cí (napríklad Dohovor starostov) o najlepších spôsoboch boja proti globálnemu otepľovaniu.¹⁹

4. Po štvrté, malé krajiny môžu zohrávať rozhodujúcu úlohu, ak idú príkladom. To platí pre národy globálneho juhu, ako sú medzinárodne uznávaní „klimatickí šampióni“ Kostarika a Maroko, ale aj pre malé európske štáty. Napríklad Dánsko presadzuje veľmi ambicióznú klimatickú politiku, ktorá znižuje emisie a podporuje zelenú diplomáciu. Takéto vzorové štáty môžu vyvolať dominový efekt. Napríklad nemecká energetická transformácia sa začala ako jedinečný politický experiment na konci 90. rokov v kontexte celosvetovej dominancie výroby fosílnych palív a úzkeho priestoru pre mimoriadne nákladné obnoviteľné alternatívy.

Len o niekoľko desaťročí odštartovala globálny úspech výroby obnoviteľnej energie a viedla k vzniku vysoko konkurenčného odvetvia obnoviteľnej energie.

5. Po piate, hlavní odporcovia už mnoho rokov opisujú opatrenia na zmiernenie zmeny klímy ako „príťaž“ – pričom sú vlastne presným opakom. Ambiciózne klimatické politiky sú obrovskou príležitosťou na budovanie spravodlivejších a zdravších spoločností a na zlepšenie blaha ľudí na celom svete. V tejto príručke opíšeme niekoľko príkladov pozitívnych vedľajších výhod ambiciózných klimatických politík – pre sociálnu a rodovú rovnosť, pre pracovné miesta, pre zdravie, pre demokratické rozhodovacie procesy, a dokonca aj pre časovú suverenity.²⁰

II. časť: Ambiciózne klimatické politiky chránia sociálne úspechy dosiahnuté v ostatných desaťročiach.

Za posledných niekoľko desaťročí dosiahlo naše globálne spoločenstvo pozoruhodný pokrok v oblasti potravinovej bezpečnosti, prístupu k vode a zdravotnej starostlivosti a milióny ľudí bolo vyslobodených z chudoby. Údaje z posledných rokov však ukazujú, že tento sociálny pokrok sa nielenže zastavil, ale že niektoré spoločenské úspechy už boli zvrátené v dôsledku vznikajúcej klimatickej krízy, a to preto, že tieto úspechy boli čiastočne založené na nadmernom využívaní prírodných zdrojov.²¹

- Počet ľudí v absolútnej **chudobe** takmer dve storočia neustále klesal. Je to nepochybne veľký úspech.²² Súčasne sme boli svedkami značného navyšovania bohatstva v mnohých krajinách východnej a južnej Európy. Podľa Svetovej banky by však **do roku 2030 mohlo byť 122 miliónov ľudí zatlačených späť do chudoby vplyvom klimatickej krízy**, čo dramaticky zvráti pozitívny trend znižovania chudoby.²³

vom klimatickej kríze, čo dramaticky zvráti pozitívny trend znižovania chudoby.²³

- **Hlad** opäť rastie: Podľa FAO „Klimatická variabilita a extrémny sú [...] kľúčovou silou v pozadí nedávneho nárastu globálneho hladu“²⁴ a výsledkom je, že „[p]očet podvyživených ľudí na svete od roku 2015 stúpa a vracia sa späť na úroveň z rokov 2010 a 2011“.²⁵ Výpadky úrody spôsobené klímou ovplyvňuje aj poľnohospodárstvo v krajinách (východnej) Európy. Napríklad sucho v Rusku v rokoch 2010 a 2012 znížilo výnosy plodín o jednu štvrtinu až jednu tretinu, čo spôsobilo prudký nárast cien potravín.²⁶
- Prístup k pitnej **vode** nebude problém len v oblastiach už náchylných na sucho, ale aj v mnohých krajinách globálneho severu. V strednej a východnej Európe spolupracujú vlády Bulharska, Česka, Maďarska, Litvy, Poľska, Moldavska, Rumunska, Slovenska, Slovinska a Ukrajiny so Svetovou meteorologickou organizáciou (WMO) na vytvorení integrovaného systému zvládania sucha.²⁷ Obzvlášť znepokojujúce sú ľadovce Strednej Ázie, ktoré poskytujú pitnú vodu pre obyvateľov všetkých susedných krajín a ktoré sa v súčasnosti dramaticky zmenšujú.
- Silnejúca klimatická kríza čoraz viac tlačí na naše systémy **zdravotnej starostlivosti**: tepelný stres a úrazy spôsobené prírodnými katastrofami však nie sú jedinou príčinou obáv.²⁸ V dôsledku zvyšujúcich sa teplôt sú hostujúce živočíchy zo (sub)tropických oblastí schopné prežiť v Európe, čo vedie k šíreniu chorôb prenášaných vektormi, ako je západonílska horúčka, ktorá sa už dostala do juhovýchodnej Európy a Česka.²⁹ V neposlednom rade klimatická kríza zhoršuje znečisťovanie ovzdušia, čo znižuje očakávanú dĺžku života miliónov ľudí (pozri tiež 5. kapitolu, s. 98). Toto je vážny problém,

NEČINNOSŤ V OBLASTI OCHRANY KLÍMY PREHLBUJE CHUDOBU

122

miliónov ľudí

Približne dvojnásobok počtu obyvateľov Balkánu

lebo iba polovica svetovej populácie má prístup k zdravotnej starostlivosti a mnoho ľudí je zatlačených do chudoby, pretože si nemôže dovoliť potrebnú zdravotnú starostlivosť.³⁰

Ambiciózne klimatické politiky nám teda pomáhajú chrániť sociálny pokrok, ktorý sme dosiahli za posledné desaťročia alebo dokonca storočia.³¹

- Sociálno-ekologická transformácia našich hospodárskych systémov nám navyše pomôže ukončiť hlad (napríklad znížením plytvania potravinami), uprednostní robustné systémy zdravotnej starostlivosti pred tovarmi krátkodobej spotreby a umožní všetkým členom spoločnosti žiť lepší život spravodlivejším prerozdelením bohatstva (nie nevyhnutne neustálym zvyšovaním HDP). ***Toto je tá vízia lepšej budúcnosti, ktorú sa pokrokoví aktéri snažia dosiahnuť už celé desaťročia.***

Dosahy klimatickej krízy však neohrozujú iba náš sociálny systém. Ohrozené sú aj ďalšie prvky ľudskej bezpečnosti.

- Jednou z tém, na ktoré je diskusia zameraná, je klimatická kríza ako hnacia sila **ozbrojeného konfliktu**. Nedostatok vody, hladomor, a teda masová migrácia zhoršujú (skôr než spôsobujú) konflikty vnútri národov a aj medzi nimi. Odborníci sa zhodujú na tom, že so zvýšeným globálnym otepľovaním sa klimatická kríza stane dôležitejším faktorom celosvetových konfliktov³² a OSN dokonca vyhlásila klimatickú krízu za „najväčšiu hrozbu pre globálnu bezpečnosť“.³³
- Otázka **klimatických utečencov** je tiež čoraz viac stredobodom medzinárodnej diskusie. Ako zdôrazňuje UNHCR: „Zmena klímy a prírodné katastrofy môžu zvyšovať a zhoršovať hrozby, ktoré nútia ľudí utekať cez medzinárodné hranice. Vzájomné pôsobenie medzi podnebí, konfliktami, chudobou a prenasledovaním výrazne zvyšuje zložitosť núdzových situácií

utečencov.“³⁴ Aj keď je ťažké predpovedať, koľko klimatických utečencov je teraz a koľko ich bude v budúcnosti, kam budú migrovať a či klimatická kríza bola rozhodujúcim faktorom pri ich rozhodnutí opustiť svoje domovy, opatrné odhady napriek tomu existujú. Napríklad nedávna správa Svetovej banky predpovedala okolo 140 miliónov klimatických utečencov do roku 2050, ak dôjde k oneskoreniu klimatických opatrení.³⁵

- Vplyvu globálneho otepľovania na **infraštruktúru** sa v diskusii venuje menšia pozornosť. Vzhľadom na význam škôl, nemocníc, železníc, ciest a tovární je však zrejmé, že infraštruktúra odolná proti zmene klímy je pre nás všetkých dôležitá: Budovy musia byť schopné odolávať prírodným katastrofám (búrky, povodne, prudký dážď, lesné požiare, zosuvy pôdy atď.), ako aj „udalostiam s pomalým nástupom“ (sucho, topiaci sa permafrost a ľadovce alebo stúpanie hladiny mora). Vzhľadom na globálne otepľovanie, ktoré sme už spôsobili, sú tieto vplyvy neodvratné.³⁶ A čeliac praktickej nemožnosti vytvorenia odolnej infraštruktúry pre svet s tep-

lotou vyššou o 5 °C by sa pozornosť mala sústrediť na spomalenie globálneho otepľovania a zmiernenie jeho účinkov, a tým na vytvorenie lepšej budúcnosti.

- Podobne, až dnes môžeme pripevniť cenovku **hospodárskym stratám** spôsobeným prírodnými katastrofami vyvolanými klímou: v súčasnosti je to asi 520 miliárd dolárov ročne, čo je ekvivalent švédskeho HDP.³⁷ Pre krajiny, ktoré by sa nachádzali vo svete s teplotou vyššou o 5 °C, však nie je možné odhadnúť ekonomické a infraštruktúrne straty, ktoré budú nesmierne v neposlednom rade aj z dôvodu strát kultúrneho dedičstva a zničenia zdrojov obživy, keď sa veľké časti Petrohradu, Holandska a chorvátskeho pobrežia ocitnú pod úrovňou mora.
- V neposlednom rade by nezmiernené globálne otepľovanie destabilizovalo aj naše **politické systémy** vrátane podkopania úspechov, akými sú participatívne rozhodovacie postupy a vyššia rodová rovnosť. V čase krízy sa od výkonnej moci zvyčajne vyžaduje, aby prijala odvážne a razantné opatrenia, ktoré často ignorujú hlasy ostatných politických aktérov. Takéto situácie však zriedka prinášajú sociálny pokrok a inováciu, ale skôr znamenajú návrat k starým hodnotám (pozri tiež 7. kapitolu, s. 142).

Ale čo...

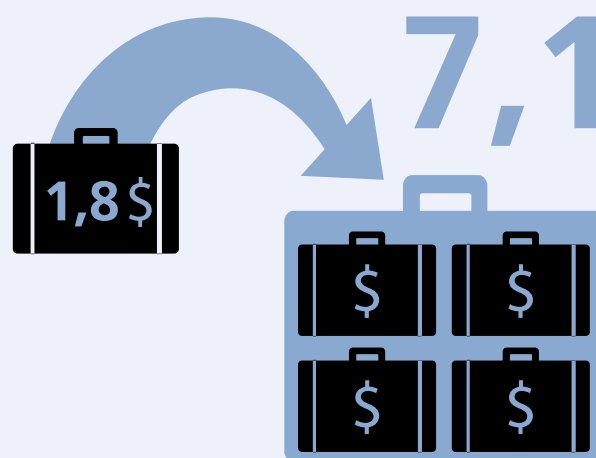
... s investíciami potrebnými na to, aby sa naše spoločnosti stali odolnejšími proti zmene klímy?

Ako ďalej: zabezpečiť sociálnu a ľudskú bezpečnosť

- Musíme investovať do poľnohospodárskeho plánovania, zdravotnej starostlivosti, vodného hospodárstva, odolnej infraštruktúry a tiež systémov včasného varovania, aby sme boli schopní lepšie sa vyrovnáť s dôsledkami globálneho otepľovania, o ktorých vieme, že z dnešného pohľadu

sa im nedá vyhnúť. Svetové ekonomické fórum odhaduje investičnú potrebu 1,8 bilióna USD v piatich kľúčových oblastiach. Môže sa to zdať veľa, ale dobrou správou je, že do roku 2030 môže táto investícia umožniť prínosy vo výške 7,1 bilióna USD. Takéto investície by nielen zabránili oveľa vyšším nákladom, ale podporili by aj inovácie a bolo by možné realizovať mnoho ďalších sociálnych prínosov (viac podrobností k tomuto nájdete v 2. kapitole, s. 38 a ďalšie).³⁸

INVESTÍCIE NA OCHRANU KLÍMY SÚ EKONOMICKY VÝHODNÉ

- Generálny tajomník OSN Antonio Guterres mal pravdu, keď zdôrazňoval, že „**všetko niečo stojí. Ale najviac by stálo nerobiť nič.**“³⁹ Nedávna štúdia odhalila, že škodám spôsobeným globálnym otepľovaním vo výške 30 biliónov USD by sa dalo zabrániť, keby sme sa držali cieľa 1,5 °C. Z toho by mala prospech veľká väčšina národov, ktorá predstavuje 90 % svetovej populácie.⁴⁰
- Toto platí ešte o to viac, ak vezmeme do úvahy stratu miliónov ľudských životov a zdrojov obživy, kultúrneho a prírodného dedičstva. To sú veci, na ktoré sa jednoducho nedá dať cenovka.

III. časť: Sociálni demokrati sú dobre vybavení čeliť výzvam, ktoré pred nimi stoja.

Kedže sociálni demokrati sa zúčastňovali riešení mnohých významných zmien a transformácií, môžu čerpať z bohatej histórie koncepcií environmentálnej a sociálnej udržateľnosti:

- Sociálna demokracia bola počas svojej existencie vždy úzko spojená s problematikou životného prostredia. Pre ťažko pracujúcich pracovníkov v priemysle bola príroda útočiskom a miestom odpočinku, miestom, kde sa mohli zotaviť z dlhých pracovných zmien v továrni či v bani. Zároveň im to dávalo príležitosť uniknúť z často zložitých životných podmienok v robotníckych obciach a miestach. Rozhodnutie tráviť čas v prírode preto vždy bolo vyjadrením sebaurčenia. Robotnícke hnutie, ktoré sa v 80. rokoch 19. storočia objavilo v celej Európe, sa usilovalo o inštitucionalizáciu záujmu o prírodu. Z tohto dôvodu bolo v roku 1895 založené turistické združenie Priatelia prírody, čo je medzinárodné združenie pracovníkov z rôznych krajín milujúcich prírodu. Už v tejto ranej fáze dejín sociálnej demokracie bolo jasné, že medzinárodné problémy v oblasti prírody bude treba riešiť formou spolupráce.
- V 70. a 80. rokoch sa o otázkach environmentálnej politiky diskutovalo čoraz explicitnejšie a otvorenejšie. Degradácia životného prostredia na celom svete bola až príliš zrejímavá. Nemecký kancelár Willy Brandt prostredníctvom svojej Komisie sever-juh podporoval výmenu medzi rozvojovými krajinami a krajinami globálneho juhu. Bol predsedom prvej nemeckej spolkovej vlády, ktorá v roku 1971 prijala rozvojový program. Skutočnosť, že dnes diskutujeme o otázkach životného prostredia a klímy v globálnom rozmere, je predovšetkým zásluhou Willyho Brandta, ktorého nová východná politika predstavovala dôležitý krok k zjednotenej Európe a ktorý požadoval globálne riadenie po páde komunizmu – požiadavka, ktorá je dnes ešte dôležitejšia ako kedkoľvek predtým.
- Sociálnodemokratické strany sa ako hlavný zástanca pracujúcich nikdy nezameriavali výlučne na ekologické opatrenia, ale vždy im záležalo aj na sociálnych vplyvoch. Politici boli často zamestnaní stratou pracovných miest a nedokázali využiť príležitosti na štrukturálne zmeny. Je to o to dôležitejšie, že v 70. rokoch sa SPD rozhodla riešiť štrukturálne zmeny na svojom domácom poli v Severnom Porýní-Vestfálsku. Cieľom bol uhoľný a ťažký priemysel. Pre Willyho Brandta bolo cieľom „znovu urobiť oblohu nad ťažobnými vežami na Porúří modrou“. Začal sa zdĺhavý proces premeny so silným dôrazom na ekonomickú diverzifikáciu: do bývalých priemyselných oblastí sa presunuli nové výskumné, výrobné a servisné spoločnosti. V dôsledku toho sa kvalita života v regióne významne zlepšila, v neposlednom rade v dôsledku lepších podmienok životného prostredia. Táto transformácia v Severnom Porýní-Vestfálsku sa stále považuje za pozitívny príklad environmentálne uvedomelých štrukturálnych zmien (pozri tiež 2. kapitolu, s. 46).
- Počas tohto obdobia došlo v rôznych krajinách k vzniku prvých zelených strán, ktoré priniesli na politickú scénu početné problémy v oblasti životného prostredia a tiež tlačili na ďalšie strany, aby zahrnuli environmentálne politiky do svojich politických programov. Okrem zelených vyvinuli sociálni demokrati prierezové environmentálne koncepcie. Aj po tridsiatich rokoch mnoho sociálnodemokratických strán stále vidí svoje korene v sociálnej a zelenej sfére.
- Medzníkom v environmentálnej politike bolo uverejnenie Brundtlandovej správy s názvom Naša spoločná budúcnosť. Správa bola napí-

saná pod vedením bývalej nórskej sociálnodemokratickej predsedníčky vlády Gro Harlemy Brundtlandovej a po prvýkrát definovala pojem udržateľný rozvoj a vyvolala rozsiahle diskusie o globálnej udržateľnej environmentálnej politike.

- Aj v strednej a východnej Európe sa zhoršovanie životného prostredia v 80. rokoch stalo problémom, v neposlednom rade v dôsledku jadrovej katastrofy v Černobyle. V celom regióne sa formovali ekologické skupiny, ktorých členovia boli vyhlásení za odporcov komunistických režimov. Po páde komunizmu našli mnohí z týchto environmentálnych aktivistov politický domov v sociálnodemokratických stranách, kde pokračovali v rozpracúvaní ďalších environmentálnych otázok.

Ale čo...

... so spoločnou klimatickou politikou sociálnej demokracie a odborových zväzov, z ktorých obidve

majú korene v robotníckom hnutí? Nezrádzame svoju minulosť?

Ako ďalej: spoločne s odborovými zväzmi a priznaním našich koreňov

- Niet pochýb o tom, že odbory môžu a chceli by hrať kľúčovú úlohu v boji proti klimatickej kríze. Sú prirodzenými partnermi, pokiaľ ide o podporu transformácie životného prostredia, ktorá vedie aj k väčšej sociálnej spravodlivosti.
- V minulosti bolo možno ťažké získať podporu odborárov s progresívnym názorom na klimatickú krízu. Ale s rozvíjajúcou sa klimatickou krízou, ktorá výrazne prehĺbuje nerovnosť na vnútroštátnej aj globálnej úrovni, ničí milióny pracovných miest v najviac postihnutých odvetviach, ohrozuje zdravie a blaho ešte väčšieho množstva pracovníkov a podkopáva našu spoločnú budúcnosť, tento obraz sa dramaticky zmenil – k lepšiemu.

- V súčasnosti všetky významné medzinárodné konfederácie odborových zväzov aktívne presadzujú klimatickú politiku, rovnako ako mnoho ich regionálnych a národných zástupcov a členov. Medzinárodná konfederácia odborových zväzov (ITUC) a Európska federácia odborových zväzov (ETUC) sú empatické vo svojej podpore Parížskej dohody o zmene klímy a presadzujú koncepciu „spravodlivého prechodu“ k udržateľnej budúcnosti (pozri tiež 2. kapitolu, s. 40 a ďalšie). V roku 2015, čo
- Pragmatickejší odborári poukazujú na to, že „ak odbory nebudú sedieť za stolom“, keď sa budú pripravovať klimatické politiky, tak „skončia na jedálnom lístku“. Obe strany začali chápať dôležitosť toho, aby boli zástupcovia odborových zväzov zapojení do dialógov s rôznymi zúčastnenými stranami o vývoji a presadzovaní klimatických politík, ktoré spájajú vládu, odbory, vedcov a zástupcov environmentálnych mimovládnych organizácií. Toto sa dnes dá považovať za základ pre formovanie komisií

bol rok, kedy bola uzavretá Parížska dohoda o zmene klímy, MOP zverejnila svoje „Usmerenia na spravodlivý prechod k environmentálne udržateľným ekonomikám a spoločnostiam pre všetkých“⁴¹ a o rok neskôr ITUC a ETUC založili Centrum spravodlivého prechodu podporujúce procesy spravodlivej transformácie po celom svete.⁴²

v mnohých krajinách, ktoré definujú spoločné cesty spravodlivého prechodu na uhlíkovo neutrálnu ekonomiku.

- Samozrejme, odborové zväzy sa v prvom rade zameriavajú na záujmy svojich členov, pracovníkov – to je ich mandát. To však neznamená, že je nutné spomaľovať klimatické kroky. Po stanovení konkrétneho dátumu postupného

ukončenia sa musia „uholné komisie“ a ďalšie fóra s rôznymi zúčastnenými stranami od samého začiatku uistiť, že výsledky ich rokovaní sú v súlade s cieľom 1,5 °C podľa Parížskej dohody o zmene klímy, t. j. že definovaný uhlíkový rozpočet nebude prekročený.⁴³ To umožňuje vypracovať najlepší spôsob ako zabezpečiť, aby bol prechod dokončený do tohto konkrétného dátumu aj sociálne spravodlivý. Zabezpečenie výsledku v súlade s Parížskou dohodou o zmene klímy je zásadné, pretože ak uvoľníme slučku negatívnej spätnej väzby nekontrolovateľného globálneho otepľovania, nič sme nedosiahli. Ako neustále upozorňovala generálna tajomníčka ITUC Sharan Burrowová: „Na mŕtvej planéte nie sú žiadne pracovné miesta.“

- V boji za spravodlivý prechod sú odborové zväzy opäť prirodzenými spojencami sociálnych demokratov. Toto je pokračovanie našej spoločnej minulosti. Pri sledovaní svojich cieľov musia mať odborári aj sociálni demokrati na pamäti širší obzor a neustále reformovať svoje tradičné základné hodnoty, aby bolo isté, že zapadnú do súčasného sveta. Musíme si preto položiť nasledujúce otázky: Aký význam môže mať medziná-

rodná solidarita dnes, ak zanedbáme klimatickú spravodlivosť? Ktorí členovia našej spoločnosti sú v súčasnosti najviac marginalizovaní – pracovníci v priemysle, ako to bolo v 80. rokoch 19. storočia, alebo ľudia s neistým zamestnaním a nízkou mzdou, ktorých pracovné miesta sú ohrozené vplyvmi globálneho otepľovania? Ako môžeme zostať jednotní proti dovozu tovaru do Európy, ktorý sa vyrába v hrozných zamestnaneckých a environmentálnych podmienkach v krajinách globálneho juhu? A ako sa môžeme zbaviť neo-liberálneho svetového poriadku postaveného na obchodnom modeli, ktorý vedie k stále menšiemu počtu ľudí profitujúcich z narastajúceho vykorisťovania iných ľudí a nášho životného prostredia? V tomto spoločnom úsilí začali odborári a sociálni demokrati vytvárať nové spojenectvá – napríklad prilákaním nových členov pracujúcich v „zelených odvetviach“ alebo oslovením environmentálnych mimovládnych organizácií a hnutí. Aby sme rozptýlili všetky zostávajúce pochybnosti, musíme zdôrazniť naše základné sociálnodemokratické hodnoty – spravodlivosť, solidarita a sociálny pokrok – pre ktoré, ako sme ukázali v prvých dvoch častiach tejto kapitoly, sú rozhodujúce ambiciózne klimatické politiky.

O čo sa usilujeme?

- ***Všetci sa usilujeme o svet s väčšou sociálnou spravodlivosťou a rovnosťou pre našu vlastnú generáciu a generáciu našich detí a vnukov.*** V duchu medzinárodnej solidarity chceme ukončiť hlad a chudobu, chceme fungujúce systémy zdravotnej starostlivosti a spravodlivejšie rozdelenie bohatstva. ***Ambiciózne klimatické politiky nielenže pomáhajú predchádzať veľkým neúspechom v tomto smere, ale súčasne pomáhajú pri budovaní takýchto spoločností.*** Klimatické projekty prospešné pre marginalizované skupiny (ako sú komunitné záhrady, bezplatná verejná doprava alebo energeticky účinné sociálne bývanie) a politické nástro-

je vedúce k zníženiu emisií CO₂ a súčasne spravodlivejšiemu prerozdeleniu bohatstva (napríklad uhlíkové dane so silným prerozdeľovacím účinkom) už implementujú mnohé krajiny.

- ***Na základe skúseností s úspešnými transformáciami, ktoré už boli ukončené, a na základe mimoriadne progresívnych environmentálnych politík implementovaných v predchádzajúcich desaťročiach, čoraz viac sociálnych demokratov, odborárov a ďalších progresívnych aktérov pracuje na tejto vízii života, ktorý je sociálne a environmentálne lepší pre všetkých.***

Poznámky a zdroje

Poznámky

- ¹ V štúdií, ktorú zverejnilo nemecké ministerstvo životného prostredia, sa nerobil zber údajov o oveľa závažnejšej vlne horúčav z rokov 2018 a 2019. Z dôvodu dostupnosti údajov sa štúdia spoliehala iba na súbory údajov z leta 2003, 2006 a 2015. Pozri https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/1410/publikationen/das_monitoringbericht_2019_barrierefrei.pdf, s. 34 (naposledy navštívené 16. 4. 2020).
- ² Spomeňte si na oscarový film Parazit, v ktorom musí bohatá rodina zrušiť kempovanie kvôli silnému dažďu, pričom byť chudobnej rodiny je úplne zaplavený.
- ³ Pozri <https://europeanmoments.com/opinions/eupinions> (naposledy navštívené 23. 6. 2020).
- ⁴ To však neznamená, že marginalizované skupiny by tiež nemali mať na výber udržateľné možnosti: vykurovací systém, ktorý ponecháva ich lokálne lesy nedotknuté, energeticky účinné chladničky a zdravé potraviny by mali byť k dispozícii pre všetkých.
- ⁵ Celkovo žije 26 % najväčších producentov emisií v EÚ, Rusku a Strednej Ázii, pozri <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>, s. 179, a https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/file_attachments/mb-extreme-carbon-inequality (naposledy navštívené 16. 4. 2020).
- ⁶ <https://edition.cnn.com/2019/06/25/world/climate-apartheid-poverty> (naposledy navštívené 15. 4. 2020).
- ⁷ Existuje niekoľko ilustračných nástrojov, ktoré poukazujú na to, do akej miery žijeme na úkor budúcej generácie – napríklad vypočítavanie počtu „Zemí“, ktoré by sme potrebovali na udržanie nášho životného štýlu alebo tzv. Deň ekologického dlhu. Na to, aby sme mohli pokračovať v našom súčasnom životnom štýle so všetkými jeho sociálnymi rozdielmi by sme potrebovali 1,75 planéty Zem. Keby každý človek mal životný štýl priemerného talianskeho občana, potrebovali by sme štyri planéty. Deň ekologického dlhu predstavuje deň v roku, po ktorom „nadmerne spotrebúvame“ svetové zdroje, ktoré by sa mali šetriť pre ďalšie generácie. Deň prekročenia Zeme každý rok pripadne na o niečo skorší deň v roku; napr. v roku 2019 to bol 19. júl. Užitočný prehľad týchto nástrojov nájdete tu: <https://www.theworldcounts.com/challenges/planet-earth/state-of-the-planet/overuse-of-resources-on-earth>
- ⁸ Najpopulárnejší prístup na ilustrovanie limitov obývateľnosti planéty Zem je založený na tzv. hraniciach planéty. Deväť planetárnych hraníc definuje „bezpečný prevádzkový priestor pre ľudstvo“, zatiaľ čo „prekročenie jednej alebo viacerých planetárnych hraníc môže byť škodlivé alebo dokonca katastrofické vzhľadom na riziko prekročenia prahových hodnôt, ktoré vyvolá nelineárnu a náhlu zmenu životného prostredia v meradle kontinentálneho až planetárneho systému“. Pozri: <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries/planetary-boundaries/about-the-research/the-nine-planetary-boundaries.html> (naposledy navštívené 16. 4. 2020).
- ⁹ Najvýznamnejším mládežníckym hnutím je Fridays for Future (Piatky pre budúcnosť), ktoré si len za 12 mesiacov vytvorilo globálne zastúpenie. Ak chcete vidieť, ako vedúca hnutia opisuje šance svojej generácie na dobrý život, navštívte <https://www.npr.org/2019/09/23/763452863/transcript-greta-thunbergs-speech-at-the-u-n-climate-action-summit?t=1587037264028> (naposledy navštívené 16. 4. 2020).
- ¹⁰ Pozri <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/global-warming-heat-territory-earth-uninhabitable/> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ¹¹ Najnovší „globálny index klimatických rizík“, správa, ktorá každoročne zverejňuje údaje o extrémnych poveternostných udalostiach súvisiacich s podnebí, uvádza, že „[z] desiatich najviac postihnutých krajín a území v období rokov 1999 až 2018 sedem bolo rozvojových v skupine krajín s nízkym alebo s nízkym až stredným príjmom, dve boli klasifikované ako krajiny s vyšším stredným príjmom (Thajsko a Dominické spoločenstvo) a jedna bola vyspelá ekonomika generujúca vysoké príjmy (Portoriko)“. Pozri https://germanwatch.org/sites/germanwatch.org/files/20-2-01e%20Global%20Climate%20Risk%20Index%202020_10.pdf (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ¹² Pozri <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ¹³ V prípade záujmu o prehľad pozri napr. <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/climate-change> alebo <https://www.globalcitizen.org/en/content/how-climate-change-affects-women/> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ¹⁴ Pozri napr. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiVr6GT7MLqAhWixMQBHb7GA5QQFjABegQIAxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.ipcc.ch%2Fapps%2Fnlite%2Far5wg2%2Fnj_lite_download2.php%3Fid%3D9719&usg=AOvVaw0w7DWxcyZRB-D6yyO99Gu9a (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ¹⁵ Pre údaje o USA, pozri McCright, Aaron M. (2010): The effects of gender on climate change knowledge and concern in the American public (Vplyv pohlavia na znalosti a mieru znepokojenia americkej verejnosti

- v súvislosti so zmenami klímy), in: *Population and Environment (Obyvateľstvo a životné prostredie)* 32, č. 1, s. 66–87.
- ¹⁶ Pozri napr. <https://medium.com/the-sensible-soapbox/british-columbias-carbon-tax-is-working-3ea-81114be5a> alebo <https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/co2-steuer-als-gerechtigkeitsmotor-so-gehts>.
- ¹⁷ Pozri <https://ourworldindata.org/contributed-most-global-co2> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ¹⁸ Pozri <https://www.wearestillin.com/about> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ¹⁹ Pozri <https://www.covenantofmayors.eu/> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ²⁰ Tento bod bol ilustrovaný v slávnej karikature držiteľa Pulitzerovej ceny Joela Pitta už v roku 2009: <https://www.climateactionreserve.org/blog/2012/08/31/environmental-cartoons-by-joel-pett/> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ²¹ Globálna recesia spôsobená pandemiou ochorenia covid-19 môže tiež ohroziť pozitívny vývoj dvoma spôsobmi: Po prvé, popri mnohých obetiach samotného koronavírusu vznikajúca hospodárska kríza pripraví nespočetne veľa ľudí o živobytie a bude stáť milióny pracovných miest. Po druhé, ak sa štáty úplne neuberú cestou „zelené obnovy“, klimatické ciele by mohli zostať nedosiahnuteľné so všetkými závažnými dosahmi, ako je uvedené v tejto kapitole.
- ²² Percento ľudí žijúcich z menej ako jedného dolára denne sa znížilo z 84 percent v roku 1820 na 24 percent na začiatku 90. rokov a percento ľudí žijúcich z menej ako 1,9 dolára denne kleslo zo 44 percent na začiatku 80. rokov na 9,6 percenta v roku 2015. Pozri <https://ourworldindata.org/extreme-poverty> (naposledy navštívené 15. 4. 2020).
- ²³ Pozri https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Poverty/A_HRC_41_39.pdf, s. 6. Pôvodnú správu nájdete na <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/brief/shock-waves-managing-the-impacts-of-climate-change-on-poverty> (naposledy navštívené 15. 4. 2020).
- ²⁴ <http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/2018/en/> (naposledy navštívené 15. 4. 2020).
- ²⁵ <http://www.fao.org/3/ca5162en/ca5162en.pdf#page=30> (naposledy navštívené 15. 4. 2020).
- ²⁶ Pozri <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15863.pdf>, s. 8 (naposledy navštívené 22. 5. 2020).
- ²⁷ Pozri <https://public.wmo.int/en/resources/bulletin/integrated-drought> (naposledy navštívené 8. 7. 2020). Štúdia o vplyve klimatickej krízy v Bielorusku, na Ukrajine a v Moldavsku tiež zdôrazňuje riziká sucha a nedostatku vody a ukazuje, že najviac sú postihnuté Moldavsko a Ukrajina: https://www.droughtmanagement.info/literature/ZOI_climate_change_eastern_europe_2012.pdf (naposledy navštívené 8. 7. 2020).
- ²⁸ Aktuálna správa o rozvoji ľudstva varuje, že „negatívne dosahy zmeny klímy sa vzťahujú na zdravotníctvo a školstvo. Očakáva sa, že medzi rokmi 2030 a 2050 spôsobí zmena klímy približne 250 000 dodatočných úmrtí ročne v dôsledku podvýživy, malárie, hnačky a tepelného stresu“. <http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>, s. 180 (naposledy navštívené 15. 4. 2020).
- ²⁹ „Na ľudské zdravie vplyvajú aj nebezpečné infekcie a vplyvy sprostredkované ekosystémom. Väčšina krajín CEECCA hlási vysoké riziko zdravotných hrozieb, ako je tularémia, antrax, západná kliešťová encefalitída, hemoragická horúčka s obličkovým syndrómom, krymsko-konžská hemoragická horúčka, západonílska horúčka, brucelóza a horúčka Q, ako aj nebezpečné infekcia, akými sú napr. cholera, malária, kliešťový týfus, leishmanióza či leptospiroza.“ Pozri <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15863.pdf>, s. 8.
- ³⁰ <https://www.who.int/gho/world-health-statistics> (naposledy navštívené 15. 4. 2020).
- ³¹ Osobitný spravodajca OSN pre extrémnu chudobu a ľudské práva Philip Alston zdôraznil: „Hrozí, že zmena klímy zruší posledných 50 rokov pokroku v rozvoji, globálnom zdraví a znižovaní chudoby.“ Pozri <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24735&LangID=E> (naposledy navštívené 15. 4. 2020).
- ³² Pozri <https://en.unesco.org/courier/2018-2/climate-change-raises-conflict-concerns> (naposledy navštívené 16. 4. 2020) alebo Mach, K. J., Kraan, C. M., Adger, W. N. et al. (2019): Climate as a risk factor for armed conflict (Klíma ako rizikový faktor ozbrojeného konfliktu), in: *Nature* 571, s. 193–197. <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1300-6>
- ³³ Pozri <https://www.un.org/en/chronicle/article/greatest-threat-global-security-climate-change-not-merely-environmental-problem> (naposledy navštívené 22. 5. 2020).
- ³⁴ Pozri <https://www.unhcr.org/news/stories/2019/10/5da5e18c4/climate-change-and-displacement.html> (naposledy navštívené 8. 7. 2020).
- ³⁵ Pozri <https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2018/03/19/groundswell---preparing-for-internal-climate-migration> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).
- ³⁶ Uvedieme len dva príklady: Po prvé, v rámci prípravy na nárast globálneho otepľovania sa na mnohých

miestach budú musieť vymeniť všetky priepustky, ktoré zabezpečia, že vodné masy po silných daždoch nezaplavia mesto. Po druhé, kritická infraštruktúra v arktických oblastiach (cesty, elektrické vedenia, budovy atď.) bude musieť tiež byť takmer celá prestavaná z dôvodu topenia permafrostu. Pozri <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15863.pdf>, s. 9 (naposledy navštívené 17. 4. 2020).

³⁷ Podľa správy globálnej poisťovne Munich Re „NatCat SERVICE“. <https://www.munichre.com/en/risks/climate-change-a-challenge-for-humanity.html> (naposledy navštívené 17. 4. 2020).

³⁸ Pozri <https://www.weforum.org/agenda/2020/01/climate-resilience>, and <https://newclimateeconomyreport/2016> (naposledy navštívené 16. 4. 2020).

³⁹ Z jeho vynikajúceho prejavu na samite o klimatických krokoch: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2019-09-23/remarks-2019-climate-action-summit> (naposledy navštívené 17. 4. 2020).

⁴⁰ Pozri https://www.researchgate.net/publication/325321687_Large_potential_reduction_in_economic_damages_under_UN_mitigation_targets (naposledy navštívené 23. 6. 2020).

⁴¹ Pozri https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf (naposledy navštívené 10. 7. 2020).

⁴² Webové sídlo centra nájdete na <https://www.ituc-csi.org/just-transition> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).

⁴³ Skutočnosť, že nebol stanovený dátum postupného prechodu na fázu „kompatibilnú s Parížom“, je jednou z najväčších kritík od nemeckej „uhľovej komisie“. Z pohľadu svojho uhlíkového rozpočtu by Nemecko muselo vyradiť uhlie najneskôr do roku 2030, ale zainteresované strany boli schopné dohodnúť sa na postupnom prechode až v rokoch 2035–2038. Následná pomalšia expanzia obnoviteľných energií vystavuje riziku tisíce pracovných miest v tomto odvetví (pozri <https://www.bund.net/service/presse/pressemitteilungen/detail/news/diw-studie-kohleausstieg-muss-bis-2030-kommen-zwei-drittel-des-gesamten-deutschen-emissionsbudgets-bereits-in-20-jahren-aufgebraucht/>). Ďalšou veľkou otázkou je, či je „spravodlivé“ vyčleňovať 40 miliárd eur peňazí daňových poplatníkov na priemysel bez budúcnosti, zatiaľ čo bývalí zamestnanci teraz skrachovaných nemeckých solárnych spoločností nedostali nijaké záchranné prostriedky a štruktúrne slabé regióny závislé od stabilného odvetvia veternej energie takisto nedostávajú takú podporu ako uhoľné regióny.

Zdroje

Užitočný prehľad vzťahov medzi nerovnosťou a klimatickou krízou: <http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf> (naposledy navštívené 15. 4. 2020).

Väzby medzi chudobou a zmenou podnebia sú rozpracované v dokumente https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Poverty/A_HRC_41_39.pdf (naposledy navštívené 15. 4. 2020).

Komplexný informačný prehľad o vplyvoch klimatickej krízy na zdravie vypracovaný WHO Európe: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0007/347983/13-Fact-sheet-SDG-Climate-change-FINAL-25-10-2017.pdf?ua=1 (naposledy navštívené 15. 4. 2020).

Usmernenia MOP pre spravodlivý prechod: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf a novšia publikácia MOP: Galgóczi, Béla/ILO (2018): *Just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all (Spravodlivý prechod k environmentálne udržateľným ekonomikám a spoločnostiam pre všetky)*, https://labordoc.ilo.org/discovery/delivery/41ILO_IN-ST:41ILO_V2/1256119990002676.

Dva najdôležitejšie dokumenty, ktorými sa riadia ambiciózne klimatické politiky, sú Parížska dohoda o zmene klímy: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf a prelomová správa IPCC o 1,5 °C: <https://www.ipcc.ch/sr15/>.

2

Dekarbonizácia hospodárstva a budúcnosť pracovných miest

Dekarbonizácia všetkých odvetví hospodárstva je príležitosťou na vytvorenie množstva nových pracovných miest v rozvíjajúcich sa odvetviach priemyslu a prostredníctvom nových obchodných modelov obhového hospodárstva.

V tejto kapitole sa budeme venovať rozhodujúcej, ale zložitej úlohe, ktorá nás čaká: dekarbonizácia každého odvetvia našej ekonomiky. Tvrdíme, že tento záväzok – na pozadí už uvedeného argumentu – si bude vyžadovať obrovské investície, ako aj technické a sociálne inovácie. Ak sa však využije jeho potenciál, ambiciózne klimatické kroky môžu

vytvoriť množstvo nových a lepších pracovných miest. Predstavíme dôkazy na podporu uskutočniteľnosti tohto scenára a načrtujeme, ako ho urobiť reálnym priamym riešením jeho výzev. Napokon bezpodmienečná klimatická kríza by pre nás znamenala oveľa väčšiu výzvu – pretože na mŕtvej planéte nie sú žiadne pracovné miesta.

... musíme dekarbonizovať už dnes, aby sme zachránili svet pred klimatickým kolapsom. Na mŕtvej planéte nie sú žiadne pracovné miesta.

Máš pravdu, Jakub. Ale čo budeme na tejto zdravej planéte robiť, ak nebudeme mať prácu?

I. časť: Investície potrebné na rozvoj novej priemyselnej a verejnej infraštruktúry zabezpečia množstvo nových pracovných miest.

Dekarbonizácia našej ekonomiky si vyžaduje obrovský investičný program. V priebehu nasledujúcich 30 rokov bude musieť prejsť značná časť našej verejnej a súkromnej infraštruktúry podstatnou modernizáciou, aby sa stala uhlíkovo neutrálnou. Patria sem naše energetické siete, elektrárne, chemické závody, budovy, dopravná sieť, prevencia tvorby odpadu a zaobchádzanie s ním a mnoho ďalších oblastí.

S cieľom získať predstavu o rozsahu tejto úlohy stojí za to podrobnejšie sa pozrieť na rôzne odvetvia nášho hospodárstva a opatrenia, ktoré je v každom prípade potrebné prijať:

1. V odvetví energetiky budeme musieť nahradiť tepelné elektrárne na fosílna palivá zariadeniami na výrobu obnoviteľnej energie, akými sú fotovoltaičné systémy, veterné parky, elektrárne na biomasu a vodné elektrárne. Vzhľadom na to, že úspešná energetická transformácia bude do veľkej miery závisieť od decentralizovanej štruktúry, bude súčasne nevyhnutná rozsiahla revízia energetickej siete vrátane zavedenia digitálnych technológií, aby bola inteligentná a orientovaná na stranu dopytu. Rozptýlená sieť úložísk založená na rôznych technológiách bude základom elektrickej sústavy a zaistí bezpečnosť dodávok počas dní a týždňov, keď je menej slnka a vetra. Používanie obnoviteľnej elektriny na výrobu zeleného vodíka je jedným zo spôsobov, ako ukladať prebytočnú elektrinu v čase, keď ponuka prevyšuje dopyt, ďalšími príkladmi sú batérie a vodné prečerpávacie elektrárne.

Po decentralizácii výroby energie z obnoviteľných zdrojov by sa to isté mohlo urobiť vo výrobe vodíka, ktorý by sa mohol nachádzať na mieste, najmä v blízkosti veterných elektrární. Toto má potenciál na tvorbu nových pracovných miest v miestnych komunitách a na vznik nových dodávateľských reťazcov a výrobných sietí.

2. Priemysel bude musieť nahradiť výrobné procesy náročné na uhlík novými bezuhlíkovými spôsobmi. To platí tak pre spotrebu energie v dotknutých priemyselných odvetviach, ako aj pre chemické procesy, pri ktorých sa produkuje CO₂ alebo ktoré využívajú výrobky náročné na uhlík. Pre množstvo priemyselných procesov náročných na uhlík sú technologické riešenia už k dispozícii a s najväčšou pravdepodobnosťou sa dočkáme vzniku nových priemyselných odvetví. Mnohé z týchto nových technológií sú však ešte len v začiatkoch a na ich rozšírenie na priemyselnú úroveň budú potrebné ďalšie výskumné a pilotné projekty. Napríklad v ostatnom čase sa veľká pozornosť venuje využitiu zeleného vodíka. Môže sa použiť ako náhrada v mnohých energeticky náročných výrobných procesoch, ktoré predtým vyžadovali okrem iného použitie fosílnych zdrojov energie, a preto boli veľmi náročné na uhlík. Jeden významný príklad je využitie **zeleného vodíka** v priemyselných procesoch, napríklad ako náhrada uhlia pri výrobe ocele.

3. Sektor mobility bude musieť vo veľkej miere investovať do flexibility („multimodality“) dopravného systému. Bude si to okrem iného vyžadovať rozšírenie a ozelenenie kapacít verejnej dopravy, rozvoj spoluvyužívaných služieb, ako aj vzájomné prepojenie na vysokej úrovni medzi rôznymi možnosťami mobility a digitalizáciou mobility. Výsledkom bude, že ľudia budú ešte mobilnejší ako dnes,

takže vlastníctvo automobilu už nebude také dôležité. Zvyšovanie kapacít verejnej dopravy by malo zahŕňať rozšírenie systému diaľkovej železnice, ako aj možnosti mestskej a miestnej dopravy. Pokiaľ ide o zostávajúce automobily, budeme musieť nahradiť súčasný vozový park so spaľovacími motormi vozidlami s nulovými emisiami, ktoré ako sekundárny zdroj energie používajú napríklad elektrinu alebo vodík. Podľa jednej štúdie bude musieť byť do roku 2050 najmenej 80 % automobilov elektrických.¹ Podrobnejší pohľad na mobilitu nájdete v 5. kapitole.

4. Často prehliadaný, ale ešte rozhodujúci je **sektor vykurovania a chladenia**, ktorý je o tom, ako v zime vykurojeme svoje domy a verejné budovy, v lete ich chladíme a ako si varíme jedlo. Toto odvetvie má veľký nevyužitý potenciál na znižovanie uhlíkových emisií. To si vyžiada dvojitú stratégiu zvýšenia energetickej účinnosti a prechod na obnoviteľnú energiu. Inými slovami: zostať v primeranej teplote

a dobre najedení, pričom spotrebovať menej energie ako doteraz, a spoliehať sa výlučne na obnoviteľné zdroje energie s nulovými emisiami. Aby sme to dosiahli, budeme najskôr musieť prepracovať náš súčasný fond budov, napríklad zlepšením izolácie prostredníctvom modernizácie. Po druhé, budeme musieť nahradiť konvenčné vykurovacie systémy na báze uhlia, ropy alebo zemného plynu technológiami s nulovými emisiami, ako sú solárne systémy, tepelné čerpadlá využívajúce zelenú elektrinu alebo obnoviteľné systémy diaľkového vykurovania. Okrem toho musíme nanovo premyslieť architektonické riešenia, aby boli čo najviac energeticky účinné, napríklad prostredníctvom starostlivo naplánovaného umiestnenia okien a vetrania.

5. Posledným odvetvím, ktoré si tu určite zaslúži zmienku, je odvetvie **poľnohospodárstva**. Je to najväčší zdroj emisií metánu a dusíka – skleníkových plynov, ktoré sú pre naše podnebie oveľa škodlivejšie ako oxid uhličitý. Aj keď

sa často hovorí, že je ťažké dekarbonizovať odvetvie poľnohospodárstva, nie je to nemožné, ak sa nám podarí zmeniť spôsob výroby a predaja poľnohospodárskych výrobkov. Inteligentné poľnohospodárstvo je kľúčové a presmerovanie poľnohospodárskych dotácií na ekologické poľnohospodárstvo je prvým krokom. Na úrovni takmer 40 % tvoria tieto subvencie podstatnú časť rozpočtu EÚ a v súčasnosti sú prospešné predovšetkým pre veľké agropriemyselné podniky.² Aj keď je toto odvetvie menej náročné na investície, mohlo by sa stať náročnejším na pracovnú silu a vytvárať nové pracovné miesta prostredníctvom nových obchodných modelov. Platí to najmä vtedy, keď sa na odvetvie poľnohospodárstva pozrieme holisticky a uplatníme princípy obehového hospodárstva: z bioodpadu je možné na miestnej úrovni urobiť hnojivá alebo bioplyn, a to aj bez rozsiahlych finančných investícií alebo osobitného školenia miestnych poľnohospodárov.

- Celkovo je odhad súhrnných dodatočných investícií potrebných na dekarbonizáciu v Nemecku počas nasledujúcich 30 rokov asi dva bilióny eur. Môže to znieť ako obrovská suma, ale v skutočnosti to predstavuje iba asi 3 % z celkových investícií do priemyselných zariadení a bytových budov, ktoré sú potrebné na zachovanie kapitálového imania nemeckej ekonomiky. To ilustruje ich rozsah v pomere k veľkosti ekonomiky. Záver je: **je to značná suma, ale je to možné.**
- A čo viac, pohľad na dôsledky investícií potrebných na pracovné miesta v postihnutých odvetviach odhaľuje pozitívne správy. Tieto **investície vyvolajú dopyt po výrobkoch na popredných trhoch s technológiami na ochranu klímy**: po technológiách obnoviteľnej energie, po zelenej mobilite a po technológiách a riešení energetickej účinnosti. Napríklad

budeme potrebovať rozšírenie existujúcej vlakovkej siete, nové vykurovacie systémy, izolačné materiály, veterné turbíny.

To následne vytvorí oveľa viac pracovných miest v príslušných odvetviach a vo všetkých regiónoch. V nasledujúcej časti preskúmame konkrétne povolania, pre ktoré to bude s najväčšou pravdepodobnosťou prospešné:³

1. Vďaka transformácii, ktorá bude vychádzať z infraštruktúry, budú mať ľudia zamestnaní v **pozemných a inžinierskych stavbách** výhody ako prví: je potrebné vybudovať železnice a modernizovať stavebný fond.
2. Z rozsiahlej opravy stavebného fondu budú mať úžitok aj pracovníci v oblasti výstavby interiérov a celého radu **povolání súvisiacich s plánovaním a stavebným dozorom, ako aj v oblasti inžinierskych a technických služieb v oblasti budov.**
3. Prechod od individuálnej mobility k väčšej miere využitia verejnej dopravy vytvorí pracovné miesta v **dopravných a logistických službách**, napríklad týkajúcich sa rozširovania systémov verejnej dopravy a spoločného využívania, riadenia dopravy a rozvoja infraštruktúry pre zelenú mobilitu.
4. V neposlednom rade je pravdepodobné, že sa **zvýši počet pracovných miest v mechatronike, energetickej elektronike a elektrotechnike** vďaka zvýšenému dopytu po riešeníach a službách obnoviteľnej elektriny. V decentralizovanom energetickom systéme by tieto pracovné miesta mohli byť priamo prospešné pre miestne komunity.
- Vzhľadom na to, že je potrebné uskutočniť veľa potrebných investícií v rámci celých krajín a že systém obnoviteľnej energie musí byť decentralizovanejší ako súčasný vysoko centralizovaný systém založený na výrobe tepelnej energie,

môžu sa na týchto výhodách podieľať všetky regióny krajiny. Hmatateľný príklad, ktorý to jasne ilustruje: Dnes je na poprednom trhu s obnoviteľnými energiami v celom Nemecku⁴, zamestnaných takmer 300 000 ľudí, v uhoľnom priemysle iba 28 000, a títo sú koncentrovaní v konkrétnych regiónoch.

Scenáre pre Nemecko ukazujú, že dekarbonizácia ekonomiky by mohla vytvoriť viac pracovných miest ako počet tých, ktoré zaniknú v porovnaní so scenárom s menej ambicióznou klimatickou politikou.

- **V „zelených“ odvetviach už pracujú milióny ľudí.** Nedávny výskum vykonaný Nemeckou agentúrou pre životné prostredie (UBA) naznačuje, že 6,4 % nemeckej pracovnej sily (takmer tri milióny ľudí) je už zamestnaných v pracovných oblastiach súvisiacich s ochranou životného prostredia, od ekoturizmu a udržateľných finančných služieb až po pracovné miesta v priemysle. Viac ako polovica z týchto pracovných miest priamo súvisí s ochranou klímy.⁵ Najmenej 400 000 zamestnancov pracuje v sektoroch obnoviteľnej energie v porovnaní s iba 18 600 pracovníkmi v nemeckom odvetví ťažby hnedého uhlia. Existuje len veľmi málo štúdií, ktoré poskytujú údaje konkrétne pre odvetvie mobility (t. j. pracovníci výhradne zamestnaní vo výrobe automobilov so spaľovacím motorom oproti tým, ktorí vyrábajú nielen elektrické alebo vodíkové automobily, ale aj (nákladné) bicykle, vlaky, autobusy, železnice a cyklistické chodníky). **Ambiciózne klimatické politiky vedú aj k zabezpečeniu pracovných miest v týchto budúcných, zelených odvetviach – zatiaľ čo dodržiavanie konvenčných priemyselných odvetví tieto pracovné miesta ohrozuje a už zanechalo tisíce ľudí nezamestnaných.**⁶

- Jedným z dôvodov týchto strát pracovných miest je to, že zamestnanci na zelených pracovných miestach ešte nie sú organizovaní v odborových organizáciách, a preto im chýba silné zastúpenie (na rozdiel od uhoľného odvetvia s tradične veľmi vysokou mierou organizácie a silným hlasom aj v rámci odborového sektoru.) Mnoho „zelených startupov“ nevnímalo po-

trebu spolupráce s odborovými zväzmi, niektoré dokonca bránili v ich práci a väčšina odborových zväzov tiež premeškala príležitosť prilákať nových členov z rozvíjajúcich sa inovatívnych „zelených“ odvetví. **Odborové združovanie v „zelených startupoch“ je preto rozhodujúce pre úspešnú transformáciu a navyše je prospešné pre všetky zúčastnené strany** – či už sú to zamestnanci prostredníctvom lepšieho zastúpenia, odborári prostredníctvom nových členov, alebo „zelené“ firmy prostredníctvom získania hlasu.

- Z historického hľadiska nie je rast a pokles odvetví nič nové – ale **tentoraz máme príležitosť formovať prechod ekonomík v politicky riadenom procese, ktorý zabezpečuje**

sociálnu spravodlivosť. Dnes je len veľmi málo ľudí zamestnaných ako pomocníci v stajni v porovnaní s dobou, keď kone boli hlavným dopravným prostriedkom, a je veľmi málo ha-sičov vo vlakoch – tieto pracovné miesta jed-noducho vymizli v dôsledku technologického pokroku. V posledných niekoľkých desaťročiach bolo prepustených na tisíce sekretárook, keď sa počítače stali nevyhnutnou súčasťou kance-lárskeho vybavenia (podrobnejšie informácie o účinkoch digitalizácie na zamestnanosť ná-jdete v 3. kapitole na s. 61 a ďalších). Mnohé z týchto transformácií riadil trh. Niektoré však boli vyvolané vládnymi opatreniami – napríklad stratou pracovných miest v tabakovom priemys-le, keď sa vlády začali viac zaujímať o zdravé pľúca svojich občanov ako o zisky dosiahnuté v tomto sektore.

- Ak sa pozrieme na presun investícií, je zrejmé, že pre kolaps mnohých „hnedých“ hospodár-ských odvetví vyvolaný trhom je pravdepodob-ný scenár: veľké súkromné banky, ale aj početné dôchodkové fondy a ďalší finanční investori opúšťajú odvetvia založené na fosílnych pali-vách a multilaterálne a národné rozvojové ban-ky implementujú stratégie „**odlivu investícií**“ uvedomujúc si, že tieto odvetvia nemajú budúcnosť.⁷

Významnou otázkou preto nie je, či odvetvia škodli-vé pre životné prostredie budú schopné pokračovať v „obvyklej činnosti“ alebo či sa zmenšia, ale skôr to, či zamestnanci a komunity nebudú čeliť postup-nému zatváraníu trhu bez záchranej siete alebo či už teraz zavedieme politické rámce pre spravodlivý prechod a umožníme občanom podieľať sa na for-movaní svojej budúcnosti.

- Kľúčovým odkazom preto je, že dekarbonizá-cia povedie k posunu v štruktúre zamestna-nosti. Úspech tohto prechodu bude závisieť od efektívneho riadenia, politického vedenia,

správnych ekonomických stimulov pre obno-viteľné zdroje energie a udržateľnej výroby a spotreby. Stále budeme vyrábať a konzumo-vať – ale budeme vyrábať rôzne veci a konzumu-vať inak.

- Toto je ešte zjavnejšie, ak sa **pozrieme na štruktúru zamestnanosti našich ekonomík celostne.** Nemali by sme sa usilovať o spoloč-nosť, v ktorej je dostatok vodičov autobusov, aby sme sa uistili, že nikoho „nenechajú“ na autobu-sovej zastávke uprostred ničoho; v ktorej máme dostatok učiteľov na podporu individuálneho rozvoja každého dieťaťa; dostatok sestier, čo sa starajú o starších a chorých v našej spoločnosti, a v ktorej sa umelci dokážu uživiť tým, že svojou tvorivosťou a umeleckými dielami rozširujú naše obzory? Vo väčšine európskych ekonomík sú tie-to odvetvia chronicky nedostatočne obsadené a nedostatočne financované – hoci ľudia pracujúci v týchto odvetviach prispievajú k nášmu blahu oveľa viac ako napríklad kúpou nového spotreb-ného tovaru každých pár mesiacov.
- Niektoré priemyselné odvetvia budú musieť prejsť na „negatívny rast“ (napríklad ťažba uh-lia) – „**hnedé“ pracovné miesta v priemysle však nemusia byť nevyhnutne nahradené „zelenými“ priemyselnými miestami.** Zo širšieho hľadiska môžeme zaistiť, aby tí za-mestnanci, ktorí sa najviac podieľajú na našom blahobyt, dostávali spravodlivé mzdy, čím pri-spievajú aj k väčšej sociálnej a rodovej rovnosti. V súčasnosti bývajú neisté zmluvy, neúnosná pracovná doba, nízke mzdy a nedostatok organizácie (odborových zväzov) väčším prob-lémom pre ženy pracujúce v odvetví starostli-vosti (napríklad v zdravotníctve a školstve) ako pre baníkov (mužov) – teda v prípade, že je opatrovateľská práca vôbec finančne odmene-ná, a nie iba samozrejماً. Preto pri formovaní spravodlivých procesov transformácie našej ekonomiky **musíme zabezpečiť, aby sme**

podporovali tie odvetvia, ktoré v konečnom dôsledku prispievajú k nášmu šťastiu a robia naše spoločnosti spravodlivejšími, a nie tie, ktoré ničia naše zdravie a naše životné prostredie.

- V konečnom dôsledku nesmieme zabúdať, že obmedzenie klimatickej krízy zabráni aj strate pracovných miest najmä v cestovnom ruchu alebo poľnohospodárstve (pozri tiež 1. kapitolu, s. 18). Na mŕtvej planéte jednoducho nie sú žiadne pracovné miesta.

Ale čo...

... s pracovníkmi v súčasnosti zamestnanými v tých odvetviach, ktoré budú predmetom zmeny v štruktúre zamestnanosti v dôsledku zmien, ktoré idú ruka v ruku s transformáciou, napríklad tie odvetvia, ktoré súvisia s fosílnou ekonomikou? Ako môžeme zabezpečiť, aby mali stále dôstojné a bezpečné pracovné miesta?

Ako ďalej: formovať pracovné miesta budúcnosti

- Na začiatok si povedzme, ktoré odvetvia sa majú dekarbonizáciou zásadne transformovať. Je však potrebné pamätať na to, že zastarávanie povolání nemusí nevyhnutne viesť k nezamestnanosti. Všetko závisí od toho, ako zvládneme prechod – čo je niečo, čo preskúmajme ďalej a v 4. kapitole so špeciálnym zameraním na odvetvie energetiky. V konečnom dôsledku je **spravodlivý prechod o uznaní a zapojení sa do zmeny, ktorá nevyhnutne prichádza.**
- Ako už bolo opísané, odvetvia, ktoré sú spojené s fosílnou ekonomikou, nepochybne stratia značnú časť svojej súčasnej zamestnanosti. To bude mať osobitný vplyv na tých, ktorí pracujú v priemysle fosilnej ropy a zemného plynu, pri rafinovaní týchto produktov, pri

ťažbe uhlia a v tepelných elektrárnach, najmä v uhoľných.

- Pokiaľ ide o **ťažbu čierneho a hnedého uhlia, k najvýznamnejším stratám pracovných miest však došlo** už na konci studenej vojny. Lužica, hnedouhoľný región vo východnom Nemecku, prišla od roku 1990 takmer o 90 % pracovných miest. V Poľsku, ktoré je domovom najväčšieho európskeho regiónu čierneho uhlia, od roku 1990 zaniklo až 80 % pracovných miest v tomto odvetví. Dôvody sú rôzne, ale kľúčovú úlohu zohrala globálna konkurencia a racionalizácia výrobných procesov.
- Ďalším priemyselným odvetvím, ktoré bude výrazne zasiahnuté, je automobilový priemysel. Prechod na elektrické vozidlá bude mať vplyv najmä na určité časti dodávateľského reťazca, najmä na tie, ktoré sú potrebné na pohon, resp. pohonné agregáty vozidiel. Vzhľadom na dôležitú úlohu, ktorú východná Európa zohráva v automobilovom priemysle, po jej integrácii do globálnych dodávateľských reťazcov to bude mať výrazný vplyv na ekonomiky v regióne. Popri tom je dekarbonizácia len jedným z mnohých faktorov, čo znamená, že ambiciózná klimatická politika nie je „zabijakom pracovných miest“, ako sa o nej často hovorí. Mnoho popredných trhov s automobilmi prechádza zmenami, ktoré významne zmenia vzorce mobility a pravdepodobne znížia dopyt po automobile, ako ho poznáme, či s dekarbonizáciou alebo bez nej. Digitalizácia je hnacím motorom nových obchodných modelov. Urbanizácia zvyšuje dopyt po verejnej doprave v dôsledku rastúcej hustoty obyvateľstva v metropolitných oblastiach. A priemyselná politika rozvíjajúcich sa ekonomík sa čoraz viac zameriava na narušenie existujúcich priemyselných odvetví vrátane toho automobilového a vývoj nových domácich obchodných modelov s cieľom dobehnúť vyspelé ekonomiky, napri-

klad výroba batériových článkov pre elektrické vozidlá. Výsledkom bude, že **automobilový priemysel nepochybne čelí veľkej transformácii – a to aj bez ambiciózneho klimatickej politiky**. Transformáciu mobility podrobnejšie popíšeme v 5. kapitole.

- A čo viac: Napredujúca automatizácia ťažby a priemyselnej výroby by v každom prípade viedla k strate zamestnanosti: Nikto v Európe už neťaží uhlie krompáčom – všetko to robia stroje. To isté platí pre automobilové závody a výrobu mnohých ďalších priemyselných výrobkov – zatiaľ čo do 70. rokov boli všetky výrobné linky plné pracovníkov, na tých dnešných sa medzi robotmi len ťažko niekto nájde. V strednej a východnej Európe mnohé z týchto sektorov nevyhnutne potrebujú investície, aby boli opäť ziskové. V tomto prípade však investícia znamená aj **automatizáciu, ktorá nevyhnutne vedie k strate pracovných miest – takže tak či onak budeme musieť týmto pracovníkom poskytnúť záchrannú sieť**.

Podme sa teraz pozrieť na to, ako zariadiť, aby sa zánik určitých povolání neprejavil stratou pracovných miest. Máme k dispozícii celý repertoár špecializovaných nástrojov na podporu tých pracovníkov, ktorých sa budúce zmeny dotknú:

- Najmä pokiaľ ide o baníkov, existujú dve finančné podporné opatrenia, ktoré sa už ukázali ako účinné. Programy predčasného dôchodku pre starších pracovníkov a prechodný fond, ktorý sa vypláca mladším baníkom, ktorí sa potrebujú rekvalifikovať a nájsť si zamestnanie v iných odvetviach. Pokiaľ ide o ďalšie priemyselné odvetvia, nemecký zväz kovospracujúcich výrobcov, IG Metall nedávno navrhol prechodnú krátkodobú pracovnú dohodu pre odvetvia podliehajúce štrukturálnym zmenám, ako je automobilový priemysel, čo znamená, že pracovníkom

skracujú pracovnú dobu, aby im dali príležitosť získať nový súbor kvalifikácií. Týmto spôsobom sa môžu kvalifikovať na prácu v rozvíjajúcich sa odvetviach skôr, ako sa budú musieť stať nezamestnanými. Mzdový rozdiel medzi pracovnými úväzkami na kratší pracovný čas a na plný úväzok hradí štát.

- Ďalej pracovníci dostávajú pomoc pri prechode do iných, ale podobných pracovných oblastí. V nemeckom Porúří dostali pracovníci za úlohu demontovať ťažobné zariadenie alebo pomôcť s rekultiváciou územia (čo je veľmi dlhý proces). Nové záložné elektrárne na syntetický plyn môžu poskytnúť nové zamestnanie aj tým, ktorí v minulosti pracovali v tepelných elektrárnach.
- Rekvalifikácia v nových profesijných odboroch je obzvlášť sľubná, ak sa zameriava na zručnosti, ktorých je alebo sa predpokladá, že ich bude nedostatok, alebo bude po nich vysoký dopyt. Jedným príkladom môžu byť povolania v stavebníctve: Na zavedenie všetkých opatrení energetickej účinnosti pre budovy bude potrebných oveľa viac pracovníkov.

Zmena zamestnania alebo odvetvia vždy znamená narušenie života jednotlivca. Ťažko sa pripúšťa zmenšovanie odvetvia, najmä takého, ktoré sa v minulosti považovalo za veľmi uznávané, a preto sú „riešenia“ kladené na pracovníkov zvonka zriedka účinné. Aby bol prechod na individuálnej úrovni znesiteľnejší, sú dôležité tri aspekty:

1. Po prvé, je potrebné uznať celoživotné výsledky ľudí. Uhlie udržiavalo v teple nespočetné množstvo domácností a autá so spaľovacím motorom umožňovali nebývalú individuálnu mobilitu v posledných desaťročiach. Existujú spôsoby, ako túto pamäť uchovať. Napríklad bývalé továrne a bane sa zmenili na miesta kultúrneho dedičstva.

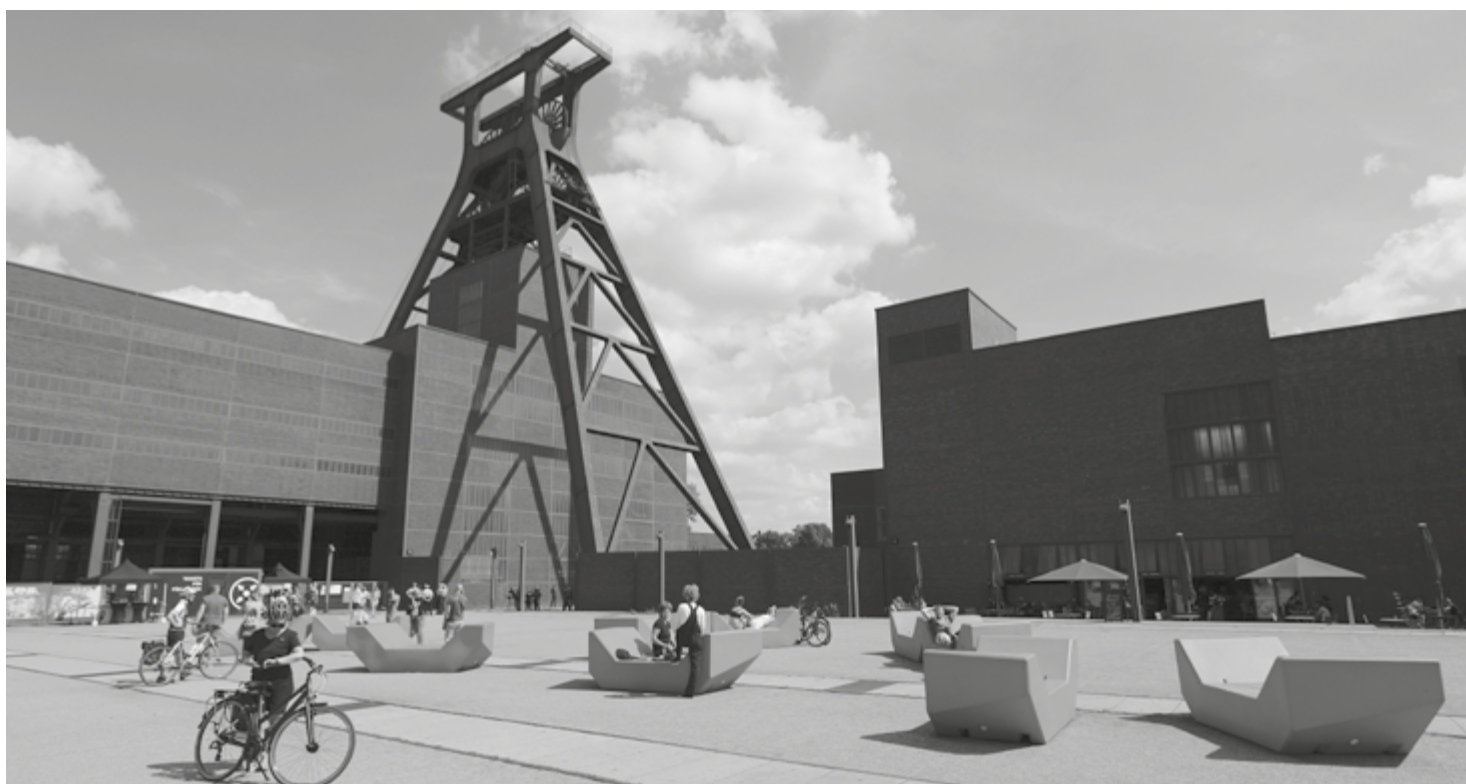
2. Po druhé, ľuďom je potrebné dať čo najviac na výber, pokiaľ ide o formovanie ich vlastnej budúcnosti. Ak dostanú občania možnosť odísť do dôchodku alebo sa naučiť nové zručnosti, keď dostanú ponuku nového zamestnania, do ktorého môžu nastúpiť, vtedy nie sú „obetami“ alebo prizerať sa, ale pánmi vlastného osudu.

Ale čo...

... s regiónmi, ktoré sú výrazne závislé od ťažby uhlia alebo klastrov ťažkého priemyslu? Ako môžu ťažiť z dekarbonizovaného hospodárstva?

Ako ďalej: využiť okno príležitosti

- Ako sme už opísali, pokiaľ ide o oblasti ťažby čierneho uhlia a lignitu, väčšina štrukturálnych

3. Po tretie, nové pracovné miesta by mali poskytovať pracovné podmienky, ktoré sú minimálne také dobré ako na pôvodnom mieste. Často sa to ľahšie hovorí, ako robí, pretože pracovné podmienky v ťažkom priemysle a ťažbe sa vďaka práci odborov výrazne zlepšili. Mnoho ľudí v týchto odvetviach profitovalo z dobre platených zmlúv na dobu neurčitú, čo vždy neplatilo pre stále sa rozvíjajúce odvetvie obnoviteľnej energie.

zmien sa už udiala. Na jednej strane to vysvetľuje, prečo sú zvyšné činnosti v oblasti ťažby uhlia pre miestne ekonomiky také dôležité. Na druhej strane ambiciózny klimatický program poskytuje týmto regiónom príležitosť na priťahovanie pozornosti a štrukturálnych fondov, ktoré potrebujú na vytvorenie nových hospodárskych vyhliadok. Zabezpečenie fondov štrukturálnej podpory pre tieto regióny otvorí príležitosti v nadchádzajúcich rokoch a bude to prospešné aj pre tie oblasti, ktoré v minulosti utrpeli v dôsledku deindustrializácie.

Pokiaľ ide o otázku, ako podporiť celé regióny, ktoré budú prechodom zasiahnuté, existuje množstvo ponaučení, napríklad z nemeckého Porúria a ukončenia ťažby čierneho uhlia v Nemecku, čo môže ponúknuť smerovanie do budúcnosti:

- Regionálne, národné a európske **podporné programy** môžu pomôcť pri realizácii sociálne prijateľnej štrukturálnej transformácie. To často zahŕňa vytvorenie špecializovaných regionálnych agentúr, ktoré podporujú prenos poznatkov a vytváranie sietí medzi miestnymi aktérmi a snažia sa koordinovať prechodné opatrenia. Jedným z ponaučení získaných z Porúria je, že kľúčovými faktormi úspechu sú spoločná vízia, decentralizované riadenie a zapojenie občianskej spoločnosti.
- V súlade s koncepciou „**kariérneho napredovania prostredníctvom vzdelávania**“ umožnilo vytvorenie univerzít a stredísk odborného vzdelávania, ako aj presun vládnych agentúr na miestnu úroveň samotným bývalým pracovníkom, ako aj ich deťom a vnukom uchádzať sa o vyššiu úroveň vzdelania. To pomohlo nielen podporiť miestne hospodárstvo, ale bolo aj v súlade so sociálnodemokratickým uhlom pohľadu, že vzdelávanie je dôležitou cestou sebarealizácie.
- Ďalej by sa vládne programy financovania **výskumu a vývoja** a ďalšie cielené dotácie na nové technológie mali zamerať na regióny so štrukturálnymi problémami, a podporiť aj stimulovať tak vytváranie nových ekonomických zoskupení, ako je výroba batériových článkov. Rozvoj zoskupení výskumu a vývoja, univerzít, výrobných prevádzok a nových podnikov sa ukázal ako efektívny motor úspešnej transformácie v Porúří. Niektoré z prvých technologických parkov v Európe boli založené v krajských mestách, napríklad v Dortmunde.

- Na záver možno povedať, že možnosti regiónov transformujúcich sa z ťažkého alebo z banského priemyslu sú rôzne. Môžu sa stať kultúrnymi uzlami, kde návštevníci môžu objavovať fantastické budovy a stroje z minulosti (napríklad lokalita dedičstva UNESCO Zeche Zollverein),⁸ zmeniť sa na rekreačné oblasti (napríklad lignitové bane premenené na jazerá) alebo už typicky dobre rozvinutú infraštruktúru v zmysle železničných a cestných spojení a sietí je možné využiť na prilákanie nových priemyselných odvetví.

Ale čo...

... s investíciami potrebnými na transformáciu infraštruktúry? Ako dokážeme zmobilizovať financovanie?

Ako ďalej: financovanie zmeny

Existuje veľa nástrojov, ktoré sú k dispozícii na financovanie transformácie infraštruktúry a podpory regiónov prechádzajúcich štrukturálnymi zmenami:

- Pokiaľ ide o financovanie prechodu verejnej a súkromnej infraštruktúry, **kombinácia verejných prostriedkov a súkromných investícií** je kľúčová. Pre krajiny strednej a východnej Európy je mechanizmus spravodlivej transformácie a financovanie prostredníctvom Európskej investičnej banky ako súčasť Zelenej dohody Európskej komisie⁹ dôležitým zdrojom podpory. Pri získavaní súkromných peňazí, napríklad z dôchodkových fondov, majú inovatívne formy verejno-súkromných partnerstiev, ktoré ponúkajú skromné, ale stabilné výnosy, potenciál mobilizovať prostriedky inštitucionálnych investorov hľadajúcich takúto príležitosť. A napokon začlenenie rizík klimatickej krízy do hodnotení rizík bánk a iných investorov môže pomôcť zlepšiť konkurencieschopnosť investícií do obnoviteľných zdrojov a ďalších udržateľných technológií oproti tradičným investíciám, a teda motivovať

finančné subjekty k reštrukturalizácii ich portfólií. Akčný plán Európskej komisie pre udržateľné financovanie je prvým krokom týmto smerom.¹⁰ Popritom ako banky a fondy „sťahujú investície“ z priemyselných odvetví s vysokými emisiami uhlíka (pozri s. 40-41), súčasne skúmajú nové investičné príležitosti v odvetviach s budúcnosťou.¹¹ To je dôvod, prečo sa Tesla nedávno stala najhodnotnejším výrobcom áut na svete (hoci Toyota, v súčasnosti na druhom mieste, predala 30-krát viac automobilov), a prečo investície do obnoviteľných energií zaznamenávajú v posledných rokoch jeden rekord po druhom.

- Uhoľné regióny a ďalší, ktorí prechádzajú štrukturálnymi zmenami, pravdepodobne dostanú viac finančných prostriedkov z regionálnych programov **EÚ** a Fondu spravodlivej transformácie, ktorý je tiež súčasťou Európskej zelenej dohody.

Ale čo...

... s únikom uhlíka? Ako môžeme zabrániť tomu, aby sa energeticky náročné priemyselné odvetvia namiesto premeny „na zelené“ iba nepresunuli do zahraničia?

Ako ďalej: globálna fair play

- V nasledujúcich 10 až 20 rokoch bude **veľké percento zariadení v energeticky náročných odvetviach, ako sú výroba ocele a chemické spracovanie, vyžadovať opätovné investície**. Tieto nové zariadenia budú v prevádzke niekoľko desaťročí. Preto je rozhodujúce, aby využívali technológie s najmenšou uhlíkovou stopou. V opačnom prípade budú prispievať ku globálnemu otepľovaniu tzv. efektom „**technologicky podmienených emisií uhlíka (carbon lock-in)**“. Okrem toho ich z trhu vytlačia neustále rastúce ceny CO₂, ako aj celosvetové úsilie o dekarbonizáciu a skončia ako drahé uviaznuté aktíva.

- K dnešnému dňu tieto nové technológie, napríklad použitie vodíka pri výrobe ocele a príslušných výrobkoch, ešte nedokážu konkurovať svojim náprotivkom vyrábaným konvenčnými výrobnými metódami s vysokými emisiami uhlíka – ktoré boli v mnohých prípadoch historicky podporované dotáciami alebo ešte podporované sú.

Kým tieto nové technológie dozrejú a stanú sa konkurencieschopné v dôsledku rozsiahleho zavádzania a systémov určovania cien a obchodovania s emisnými kvótami skleníkových plynov, budú musieť ich iniciátori zabezpečiť, aby ich nevytesnila do zahraničia dekarbonizácia týchto priemyselných odvetví a ani nespôsobilá ich vymiznutie pre neschopnosť súťažiť na medzinárodnom trhu. S týmto cieľom v súčasnosti prebiehajú na európskej úrovni a aj v mnohých členských štátoch diskusie o troch potenciálnych nástrojoch:

1. Najskôr budeme musieť preskúmať efektívnosť a uskutočniteľnosť **úpravy uhlíkovej dane na hraniciach (EÚ)**, t. j. dovozných ciel založených na CO₂ stope určitých energeticky náročných výrobkov. To by mohlo pomôcť ochrániť priemyselné odvetvia v procese prechodu pred zničujúcou medzinárodnou konkurenciou. EÚ zvažuje od začiatku roku 2020 o zavedení takéhoto systému ako súčasť svojej Európskej zelenej dohody.
2. **Uhlíkové kontrakty na rozdiel (CCfD)** by mohli odstrániť rozdiel medzi momentálne vysokými výrobnými nákladmi na uhlíkovo neutrálne energeticky náročné výrobky, napríklad oceľ, a cenou na svetovom trhu, ktorú ešte vždy určujú výrobky vyrobené pomocou lacnejších výrobných metód, ale s vysokými emisiami uhlíka. To znamená, že vlády súhlasia s vyrovnaním cenového rozdielu pre tie spoločnosti, ktoré sú ochotné dekarbonizovať svoju výrobu.

3. Z dlhodobého hľadiska je nevyhnutná ďalšia medzinárodná spolupráca s cieľom dosiahnuť dohodu o **globálnej minimálnej cene uhlíka**, aby sa vyrovnali podmienky medzi výrobnými metódami s vysokými emisiami uhlíka a uhlíkovo neutrálnymi výrobnými metódami.
- A napokon odborové zväzy s odbornými poznatkami v zhodnocovacích reťazcoch môžu pri všetkých týchto snahách poskytnúť nevyhnutnú podporu. Vychádzajúc z ducha medzinárodnej solidarity môžu pomôcť pri odstraňovaní „bielych miest“, ktoré vznikli v krajinách nedodržiavajúcich environmentálne normy.

Ale čo...

... s vysokou úrovňou zručností a vedomostí vyžadovanej v mnohých týchto nových priemyselných odvetviach a na pracovných miestach? Nie sú podmienky priaznivo naklonené vysoko vyspelým ekonomikám? Ako dokážeme zaručiť, že aj menšie ekonomiky budú mať z tohto osôh a nebudú len musieť akceptovať dôsledky rozhodnutí iných?

Ako ďalej – v Európskej únii aj mimo nej

- Krajiny strednej a východnej Európy (SVE) sú už integrované do dodávateľských reťazcov svojich západoeurópskych susedov – automobilový priemysel je toho najlepším príkladom. Pre krajiny strednej a východnej Európy je preto rozhodujúce, aby predvídali tieto transformácie včas a aby nadviazali na know-how, ktoré sa nazhromaždilo za posledných 30 rokov, a aby zostali súčasťou týchto globálne integrovaných sietí hospodárskej činnosti. Potrebná je sprievodná kampaň zameraná na zručnosti, ktorá umožní pracovníkom a firmám prispôbiť sa technologickým zmenám a integrácii do nových sietí hospodárskej činnosti.
- Mnohé z krajín SVE majú mladú a kvalifikovanú pracovnú silu v oblasti IT, ktorá môže pri-

spieť k vývoju nových, digitalizovaných riešení prechodu, a tým vytvoriť pridanú hodnotu vo svojej domovskej krajine.

- Mnohé zo zmien, ktorých sme v súčasnosti svedkami, sú skutočne globálne. V tejto súvislosti je pravdepodobné, že každá európska krajina

OCHRANA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA VYTVÁRA MILIÓNY NOVÝCH PRACOVNÝCH MIEST

bude napokon musieť akceptovať rozhodnutia, ktoré sa urobia v nasledujúcich desaťročiach. Mnoho ekonomik strednej a východnej Európy je však súčasťou Európskej únie, čo z nich robí súčasť ekonomického bloku s globálnym vplyvom. Preto je nevyhnutné **zlepšiť európsku spoluprácu**. A kroky na dosiahnutie tohto cieľa už prebiehajú: Európska zelená dohoda a Európska priemyselná stratégia sú dve začiatkové snahy o vypracovanie spoločnej európskej reakcie na globálne megatrendy vyžadujúce kolektívne riešenia.

- Medzitým budú mať **aj krajiny, ktoré nie sú členmi EÚ**, príležitosť úspešne zvládnuť prechod, ak rozumne využijú nástroje podpory a spolupráce pri financovaní a pôžičkách EÚ v rámci Európskej zelenej dohody (napríklad

finančné prostriedky z Nástroja predvstupovej pomoci alebo pôžičky z programov EBOR/EIB). Ostatné medzinárodné finančné organizácie, napríklad Svetová banka alebo nemecká rozvojová banka KfW a ďalší medzinárodní darcovia, tiež podporujú ekologizáciu infraštruktúry v krajinách s rozvojovými výzvami.

- Na úplné uvoľnenie potenciálu lokálnej tvorby pracovných miest a s tým spojených prínosov pre miestne komunity je potrebné zaviesť účinný rámec spravovania dekarbonizácie. Jednou z najdôležitejších úloh bude povzbudiť decentralizovanú výrobu energie a doplnkovú sieť tak, aby pracovné miesta spojené s jej prevádz-

kou naďalej zostali v miestnych komunitách. Ide o úplne odlišný prístup k centralizovaným systémom, ktoré v súčasnosti máme. A je aj nevyhnutným predpokladom, ak má prospieť aj tranzitívnym ekonomikám. Kľúčom k úspešnému energetickému prechodu je silná regionálna, medziregionálna a európska prepojenosť, ktorá zaručuje zálohovanie dodávok a technickú stabilitu. Decentralizácia výroby energie je tiež rozhodujúcim krokom na ceste k efektívnejšej, udržateľnej a sociálne spravodlivejšej výrobe energie. Dôsledky decentralizovaného energetického prechodu sú podrobnejšie rozobrané v 4. kapitole.

II. časť: Posun z lineárneho na obehové hospodárstvo prinesie nové výrobky a podnikateľské modely zlučiteľné s klímou, ktoré následne vytvoria nové pracovné miesta.

Dôležitým príspevkom k zvýšeniu udržateľnosti našich ekonomík bude prechod od lineárneho hospodárstva k obehovému. V lineárnom hospodárstve sa zdroje ťažia, spracúvajú, používajú a nakoniec sa vyradia ako odpad. V obehovom hospodárstve sa však vytvorený odpad považuje za zdroj. Pôvodne použité zdroje a materiály sa používajú čo najdlhšie (prístup „z kolísky do kolísky“; C2C).

Okrem výmeny starej infraštruktúry teda **vzniknú nové podnikateľské modely zlučiteľné s ochranou klímy**. Dekarbonizácia je napokon viac než len nahradenie všetkých procesov, ktoré produkujú skleníkové plyny v našej ekonomike, alternatívami kompatibilnými s klímou. Je to príležitosť na vytvorenie novej ekonomiky s lepším životom pre všetkých – za predpokladu, že budeme hneď od začiatku aktívne riešiť sociálne otázky.

Dekarbonizácia bude koniec koncov úspešná, iba ak sa nám podarí uzavrieť čo najviac cyklov zdrojov. Jedným z dôvodov, prečo je to dôležité, je skutočnosť, že samotný energetický prechod je veľmi náročný na zdroje: Aj keď nevyužívajú spaľovanie fosílnych palív, výroba veterných turbín a solárnych panelov vyžaduje obrovské množstvo kovu a ten sa tiež musí recyklovať. Uhľíková stopa a stopa zdrojov elektrární na obnoviteľné zdroje energie (a dokonca aj elektromobilov) je bezpochyby výrazne lepšia než v prípade fosílnych alternatív. Stále však potrebujeme energetické a materiálne zdroje na ich výrobu a recykláciu. Ak sa chceme vyhnúť situácii, keď riešením

jedného environmentálneho problému nakoniec vytvoríme ďalší, budeme musieť využívať svoje zdroje čo najefektívnejšie. Okrem toho využívanie prírodných zdrojov ohrozuje aj naše zdroje obživy a je to popri klimatickej kríze otázka, ktorú musíme riešiť.

- Zvyšovanie efektívneho využívania zdrojov bude vyžadovať rozsiahle zmeny väčšiny našich výrobkov. Budú musieť byť navrhnuté tak, aby bolo možné všetky použité zdroje na konci životného cyklu výrobku zhodnotiť. Taktiež budú musieť byť vyrobené prevažne z obnoviteľných zdrojov, aby bola možná efektívna recyklácia. Týmto sa vytvoria **nové pracovné miesta v oblasti technického riešenia výrobkov, opravárenských služieb a nakoniec spracovania odpadu, pričom mnohé z nich budú v miestnych komunitách.**
- **To isté platí pre nové podnikateľské modely založené na spoluvyužívaní, a nie na vlastníctve vecí.** Ide o modely, ktoré nevyhnutne vzniknú, pretože sú pre spotrebiteľov pohodlnejšie. Zoberme si napríklad práčku: namiesto vlastnej práčky si môžete jednoducho kúpiť určitý počet pracích cyklov. Po ich využití by práčka mohla byť automaticky vyzdvihnutá a nemuseli by ste sa starať o to, ako sa vráti do cyklu zdrojov. Služby spoločného využívania už začínajú meniť pohyb ľudí: spoločné jazdy a spoločné využívanie automobilov sú iba dva príklady.
- Komplexná štúdia zadaná Európskou komisiou odhaduje, že prechod na obehové hospodárstvo celkovo by mohol do roku 2030 zvýšiť HDP EÚ asi o 0,5 % a vytvoriť **ďalších 700 000 pracovných miest, z čoho budú mať krajiny strednej a východnej Európy väčší úžitok** ako ich západné náprotivky.¹²
- Okrem toho musíme brať do úvahy aj regulačnú stránku situácie: Posúdenie vplyvu Európskou

OBEHOVÉ HOSPODÁRSTVO
POSILŇUJE HOSPODÁRSTVO
STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY

700 000 = takmer toľko, ako má obyvateľov mesto Krakov

komisiou pre ciele v oblasti odpadu, zjednotenej legislatívy, skvalitneného monitorovania a rozširovania osvedčených postupov ukázalo, že len tieto by dokázali vytvoriť viac ako 180 000 nových nemanuálnych pracovných miest v celej Európe do roku 2030.

Ale čo...

... so všetkými novými zručnosťami potrebnými pre pracovné miesta v obehovom hospodárstve? Ako môžeme vybaviť pracovníkov potrebnými zručnosťami a zabezpečiť, že nikto neostane bokom?

Ako ďalej: postupné zmeny v zručnostiach

- Najskôr musíme vziať do úvahy, že táto zmena nastane postupne, v priebehu nasledujúcich 30 rokov. Aby pracovníci neuviazli so súborom „zastaraných zručností“, je dôležité vypracovať stratégiu odbornej prípravy a kvalifikácie v ranom štádiu (ako sa uvádza na s. 43–44).
- V konečnom dôsledku globálne zmeny, ktorými prechádzame – a nehovoríme tu iba o globálnom otepľovaní – zásadne zmenia spôsob našej práce. Nenechať nikoho bokom zahŕňa aj realizáciu kampane o zručnostiach zameranú na

určenie zručností a kvalifikácií pracovníkov, ktoré budú v budúcnosti potrebovať. Už prebieha niekoľko pôsobivých projektov, ktoré pomáhajú zmapovať spôsoby transformácie pracovných miest, ktoré môžu čoskoro zaniknúť, a pokúšajú sa identifikovať ďalšie súbory zručností potrebné pre úspech v budúcom svete práce. Jedným z príkladov sú prostriedky poskytované Cedefopom, Európskym strediskom pre rozvoj odborného vzdelávania, napríklad jeho nástroj Skill Forecast – Prognóza zručností.¹³

Ale čo...

... so známymi vzorcami vývoja podnikateľských modelov a technológií v zahraničí? Ako môžeme zabezpečiť, aby tranzitívne ekonomiky tiež dokázali ťažiť prínosy tohto vývoja a ľudia a komunity mohli prekvitať?

Ako ďalej: napredovanie skokom k obehovému hospodárstvu

- Vyspelé ekonomiky a ich firmy sú v skutočnosti často priekopníkmi vo vývoji, overovaní a zavádzaní nových podnikateľských modelov a technológií. A predsa je v tom aj výhoda pre tranzitívne ekonomiky. **Zlacňujú sa tým nové technológie**, zvyšuje sa ich dostupnosť pre ďalšie krajiny, pretože expandujú a začínajú účinkovať efekty krivky učenia sa a úspory z rozsahu. Platilo to v prípade obnoviteľných zdrojov a je pravdepodobné, že to isté uvidíme aj v prípade obehového hospodárstva.
- Dekarbonizácia infraštruktúry predstavuje bremeno aj pre vysoko rozvinuté krajiny, ktoré možno len nedávno investovali do modernizácie existujúcej infraštruktúry fosílnych palív a teraz čelia vyradovaniu z prevádzky, prestavbe atď., čo výrazne znižuje nákladovú efektívnosť investícií. Medzitým môžu krajiny so staršou infraštruktúrou, ktorú je potrebné aj tak modernizovať (napríklad elektrárne, cesty),

„napredovať skokom“ na novú úroveň moderných technológií.

- Zásada obehového hospodárstva opraviť – opäťovne použiť či recyklovať – má tiež potenciál **prinavrátiť viac lokalizovaných pracovných miest** a profesií, ktoré sa stratili za posledné desaťročia, keď opravy vyšli z módy.
- **Akčný plán EÚ pre obehové hospodárstvo** predkladá ambiciózny program s hmatateľnými opatreniami od zvýšených cieľov v oblasti recyklácie po minimálne normy zodpovednosti výrobcov v technickom riešení výrobkov. Medzi ďalšie dôležité kroky patrí zákaz a kontrola nelegálneho vývozu odpadu. Dnešný odpad je surovinou pre podnikateľské modely obehového hospodárstva zajtra.
- Toto sú prvé kroky. Pokiaľ ide o transformáciu našej ekonomiky z lineárnej na obehovú, vstúpime na neznámapované územie. V strednodobom horizonte budeme musieť prepracovať základy niektorých našich zásadných hospodár-

ských politík, sem môže patriť prepracovanie nášho daňového systému alebo našich obchodných politík napríklad progresívnym zdaňovaním využívania zdrojov v súlade s efektívnym využívaním zdrojov, ucelenosťou a dostatočnosťou. **Štát teda bude hrať rozhodujúcu úlohu** pri prechode ekonomiky z lineárnej na obehovú – na celoštátnej úrovni, ale aj na úrovni miest a obcí (pozri tiež 6. a 7. kapitolu). Musí vytvoriť rámec a tiež zabezpečiť demokratickú účasť na jeho vykonávaní. A vo svojej politike vzdelávania bude musieť zakotviť kľúčové princípy udržateľnosti.

- Inovácie vždy prosperovali v podnikateľských štátoch, ktoré zaujímajú proaktívne stanovisko v súvislosti s vývojom a rozširovaním nových technológií – a dnes je možné takýto podnikateľský rámec zabezpečiť aj na spoločnej európskej úrovni. Takýto rámec by mal podporovať vývoj nových technológií a umožňovať ich uvedenie na trh. Prechod, ktorý musíme tvaro-

vať, nebude preto kompatibilný s neoliberálnym chápaním interakcie štátov a trhu, pretože neoliberálny ideál „štátu ako nočného strážcu“ by nedokázal stimulovať a podporovať požadované zmeny.¹⁴ Je potrebné progresívne lídersstvo. Ako sme videli v 1. kapitole (s. 28), sociálni

demokrati pomohli pri formovaní takýchto tranzitívnych procesov v minulosti, a ako uvidíme v 6. kapitole (s. 124 a ďalšie), všetky moderné štáty majú k dispozícii množstvo nástrojov na to, aby nás viedli k spoločensky spravodlivej a environmentálne udržateľnej budúcnosti.

O čo sa usilujeme?

- V tejto kapitole sme vyhodnotili potenciál dekarbonizácie ekonomiky z hľadiska pracovných miest a zamestnanosti. **Videli sme, že transformácia je potrebná na udržanie pracovných miest v odvetviach, ktoré už ovplyvnila klimatická kríza, a v odvetviach, ktoré zasiahne nezmierňované globálne otepľovanie, ak nebudeme konať.** Napokon na mŕtvej planéte nie sú žiadne pracovné miesta.
- Videli sme tiež, že popri ekonomickom a technologickom rozmere transformácie majú **progresívni aktéri kapacitu zabezpečiť, aby bol proces tiež rovnocenný a sociálne spravodlivý.** Toto je ústredná zodpovednosť, najmä pre sociálnych demokratov. Musíme zabezpečiť, aby vývoj opísaný v tejto kapitole bol riadený takým spôsobom, ktorý prispeje k znižovaniu nerovnosti, napríklad prostredníctvom viac prerozdeľujúcich daňových režimov na mobilizáciu dostatočného financovania.
- Hlavné zásady pre „spravodlivý prechod“ už vypracovali mnohé zainteresované strany – odborové zväzy, politické strany a mimovládne organizácie – a už sa uplatňujú na celom svete. Popri dimenzii sociálnej rovnosti takýchto politických rámcov a usmernení budú musieť tieto zásady zahŕňať aj účinnosť a dostatočnosť.
- Z pohľadu progresívcov bude treba opätovne vyvážiť vzťah medzi štátom a trhom. **Musíme sa usilovať o inovatívny a podnikateľský štát.** O štát, ktorý podporuje rozvoj a šírenie nových udržateľných technológií prostredníctvom strategickej priemyselnej a inovačnej politiky. Pri tomto prechode nebude stačiť spoliehať sa na neoliberálnu paradigmu voľnej interakcie trhových síl, ktorá prinesie potrebný pokrok.

Poznámky a zdroje

Poznámky

¹ Podľa štúdie *Klimapfade für Deutschland* by to len v Nemecku predstavovalo asi 33 miliónov elektromobilov. V roku 2020 bolo na nemeckých cestách asi 48 miliónov automobilov. (https://www.kba.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2020/Fahrzeugbestand/pm06_fz_bestand_pm_komplett.html#:~:text=M%C3%A4rz%202020,%2C7%20Millionen%20Kfz%2DAnh%C3%A4nger.) Upozorňujeme však, že tento údaj môže byť nakoniec nižší v závislosti od druhu prechodu na mobilitu, ktorý si vyberieme. Viac informácií nájdete v 5. kapitole.

² https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-expenditure-graph1_en.pdf

³ Nasledujúca prognóza sa zameriava predovšetkým na účinky dekarbonizácie na pracovné miesta. Významný vplyv však budú mať aj ďalšie megatrendy, ako je digitalizácia a demografické zmeny. Podrobne sú uvedené v 3. kapitole.

⁴ V skutočnosti by to mohlo byť ešte viac nebyť úpadku solárneho fotovoltického priemyslu.

⁵ Umweltbundesamt (2020): *Beschäftigung im Umweltschutz. Entwicklung und gesamtwirtschaftliche Bedeutung*, https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/1410/publikationen/2020_hgp_beschaeftigung_im_umweltschutz_final_bf.pdf.

⁶ Keďže sa vlády zameriavajú na fosílna palivá, v odvetví obnoviteľných zdrojov už zanikli tisíce pracovných miest. Pozri napr. <https://www.cleanenergywire.org/dossiers/energy-transitions-effect-jobs>, <https://www.solarpowerworldonline.com/2020/04/report-estimates-over-a-half-million-clean-energy-jobs> alebo <https://www.theguardian.com/environment/2020/jun/25/up-to-11000-renewable-energy-jobs> (naposledy navštívené 9. 7. 2020).

⁷ Pozri napr. https://bankwatch.org/press_release/world-s-largest-multilateral-bank-ends-fossil-fuels-financing alebo globálny prehľad nájdete na <http://energywatchgroup.org/divestmentblog> (naposledy navštívené 10. 7. 2020).

⁸ <https://www.zollverein.de/zollverein-unesco-wrorld-heritage-site/>

⁹ Európska zelená dohoda je návrhom Európskej komisie pre ambiciózný plán dekarbonizácie európskeho hospodárstva do roku 2050: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

¹⁰ Akčný plán EÚ pre udržateľné financovanie sa zameriava na presmerovanie kapitálových tokov do udržateľnejších investícií tým, že do finančného plánovania zahŕňa dlhodobé hľadiská, ako sú napríklad riziká vyplývajúce z klimateckej krízy a degradácie životného prostredia: <https://ec.europa.eu/info/publications/180308-action-plan-sustainable>

¹¹ Pozri napríklad UN-convened Net-Zero Asset Owner Alliance: <https://www.unepfi.org/net-zero-alliance/>

¹² Cambridge Econometrics et al. (2018): *Impacts of circular economy policies on the labour market*, k dispozícii na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fc373862-704d-11e8-9483-01aa75ed71a1/language-en>

¹³ Ďalšie informácie nájdete na <https://www.cedefop.europa.eu/en>

¹⁴ Pozri Mazzucato, Mariana (2013): *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*. London: Anthem Press.

Zdroje

https://wupperinst.org/fa/redaktion/downloads/projects/PhasingOut_Coal_report.pdf

<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC112593/kjna29292enn.pdf>

<http://library.fes.de/pdf-files/wiso/14450.pdf>

<http://www.fes.de/cgi-bin/gbv.cgi?id=16769&ty=pdf>

<http://library.fes.de/pdf-files/fes/15665.pdf>

<http://library.fes.de/pdf-files/wiso/16041.pdf>

<https://www.agora-energiewende.de/veroeffentlichungen/klimaneutrale-industrie-hauptstudie/>

https://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/2020_ESYS_Stellungnahme_Energiesystem.pdf

<https://library.fes.de/pdf-files/wiso/12622.pdf>

https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/first_circular_economy_action_plan.html

3

Prelínajúce sa megatrendy

Prelínajúce sa megatrendy sú ďalšou hybnou silou štrukturálnych zmien. Dekarbonizácia nie je jedinou transformáciou, ktorej sme dnes svedkami. Existujú ďalšie ďalekosiahle megatrendy, ktoré vedú k štrukturálnym zmenám. Digitalizácia a demografická zmena, ako aj skrátenie pracovného času významne ovplyvní, ako a kedy budeme pracovať.

V tejto kapitole preskúmame megatrendy, ktoré ovplyvňujú proces dekarbonizácie a majú výrazný vplyv na budúcnosť práce: demografická zmena, digitalizácia a skrátenie pracovného času. Ukážeme, ako tieto megatrendy ovplyvňujú zamestnanosť a pracovné miesta, ale aj ako pripravujú cestu pre udržateľnejší nízkouhlíkový ekonomický model.

Na budúcnosť práce môžu mať vplyv aj ďalšie megatrendy, ako je napríklad deglobalizácia vyvolaná pandémiou covid-19, ktorá tlačí svetovú ekonomiku k ústupu od ekonomickej integrácie a dekarbonizácie.

Viete, vždy budú niektoré trendy prichádzať, iné odchádzať. Dekarbonizácia je jedným z takýchto trendov. Verte mi, zmizne práve tak ako digitalizácia.

I. časť: Očakáva sa, že demografická zmena v blízkej budúcnosti zmenší početnosť pracovnej sily, takže v konečnom dôsledku môžeme mať viac pracovných miest ako pracovníkov.

- Diskusia o tom, či dekarbonizácia našej ekonomiky povedie v konečnom dôsledku k strate veľkého počtu pracovných miest, často prehliada jeden z najdôležitejších faktorov zmeny na trhu práce v nasledujúcich rokoch a desaťročiach: demografickú zmenu.
- Po prvé, predpokladá sa, že **počet obyvateľov v strednej a východnej Európe sa v najbližších desaťročiach zníži**. Tieto spoločnosti tiež rýchlo starnú. Pokiaľ ide o trh práce, znamená to, že dostupná pracovná sila sa bude výrazne zmenšovať, čo je vývoj ešte viac prehlbujúci nedostatok kvalifikovaných pracovníkov, ktorým už mnohé odvetvia trpia.
- Starnutie spoločnosti znamená aj to, že sektor **starostlivosti o starších ľudí bude musieť expandovať**. Keďže toto odvetvie je náročné na pracovnú silu, bude súťažiť o znižujúcu sa pracovnú silu s ostatnými odvetviami hospodárstva.
- V strednej a východnej Európe tento vývoj ešte viac umocní skutočnosť, že v posledných niekoľkých rokoch už došlo k značnej **migrácii na trhu práce** do krajín západnej Európy. Tento trend bude pravdepodobne pokračovať či už v sektore starostlivosti, stavebníctve alebo v kvalifikovaných remeselných činnostiach.
- Ak to zhrnieme, tak tento vývoj naznačuje, že jednou z kľúčových výzev bude pravdepodobne spôsob zabezpečenia dostatočného počtu

pracovníkov na modernizáciu verejnej a súkromnej infraštruktúry, ktorá bola načrtnutá v 2. kapitole.

Ale čo...

... s kvalitou pracovných miest? Ako môžeme zabezpečiť, aby nové pracovné miesta v odvetviach hospodárstva, ktoré budú rásť – napríklad kvalifikované remeslá, stavebníctvo a ekonomika starostlivosti – zaručili minimálne rovnako vysokú úroveň miezd, istotu zamestnania, pocit spolupatričnosti a zastúpenie odborovými zväzmi, ako majú pracovné miesta v súčasných dominantných priemyselných odvetviach, napríklad výroba energie alebo automobilový priemysel?

Ako ďalej: posilňovanie odborových zväzov a rodovej rovnosti

- Niektoré tradičné odvetvia skutočne majú neobyčajne silné zastúpenie odborovými zväzmi. Je však potrebné zopakovať, že dekarbonizácia nie je jedinou hybnou silou zmeny (ako sa uvádza v 2. kapitole). Odborové zväzy v týchto odvetviach pravdepodobne prejdú podstatnou transformáciou bez ohľadu na dekarbonizáciu. Na formovanie týchto rozmanitých transformácií v duchu sociálnej spravodlivosti a solidarity budú musieť odborové zväzy podrobne preskúmať zdroje svojej sily, ktoré by mohli mať k dispozícii, a vypracovať vhodné stratégie spolu s prístupom k týmto zdrojom.¹ To isté platí pre sociálnodemokratické strany a hnutia. Aby sme boli počas tejto veľkej transformácie silným a podporujúcim partnerom pre členov spoločnosti, potrebujeme proaktívny prístup, dôkladné vedomosti a účinné stratégie. Je dôležité si uvedomiť, že zastavenie prechodu je nereálny scenár a otáľanie bude mať ešte tvrdšie dôsledky.
- Trendy spojené s demografickou zmenou hrajú v prospech odborových zväzov, keďže nedo-

statok pracovníkov pravdepodobne zvýši ich vyjednávaciu silu. Okrem toho vyjednávacía sila odborových zväzov bude posilnená narastajúcou súťažou o pracovníkov v odvetviach, ako je starostlivosť, ktorý získa na dôležitosti v dôsledku starnutia obyvateľstva. Kríza spôsobená pandémiou covid-19 tiež zvýšila povedomie o dôležitosti odvetvia starostlivosti, otvorila okno príležitosti v súvislosti s podporou verejnosti pre lepšie pracovné podmienky a vyššie mzdy.

kolektívneho vyjednávania. Je to vynikajúca príležitosť pre odborové zväzy priamo vyštartovať do novej éry dekarbonizácie tým, že budú vystupovať ako jeden z kľúčových aktérov úspešného prechodu.

- Rastúci význam odvetvia starostlivosti predstavuje v konečnom dôsledku tiež príležitosť na **zlepšenie rodovej rovnosti**. Väčšinu pracovnej sily v povolaniach spojených s týmto odvetvím tvoria ženy. Ak sa uzná spoločenský význam

- Pokiaľ ide o kvalitu pracovných miest a už uvedené konkrétne otázky, odborové zväzy budú musieť vytvárať nové spojenectvá a mobilizovať pracovníkov vo vznikajúcich odvetviach a odvetviach hospodárstva, ktoré boli doteraz nedostatočne zastúpené. **Proaktívny prístup môže splnomocniť ťažiskovú priemyselnú pracovnú silu manažovať prechod do nových odvetví pri zachovaní zastúpenia odborovými zväzmi a umožnení dohôd**

týchto pracovných miest a mzdy vyplácané v tomto odvetví sa primerane zvýšia, prispelo by to k rovnomernejšiemu rozdeleniu príjmu v domácnostiach. Tiež by to znížilo tlak na hlavného živiteľa, čím by sa domácnosti stali menej závislými od jeho či jej príjmu. Zároveň by to umožnilo rovnomernejšie rozloženie pracovného času v rámci domácnosti. Zatiaľ čo by sa súčet platených kolektívnych odpracovaných hodín mohol zvýšiť, skutočný pracovný čas by mohol

v skutočnosti pre každého klesnúť. Otázky súvisiace s pracovným časom budú rozpracované ďalej v tejto kapitole.

Ale čo...

... so všetkými tými ľuďmi, ktorí sú v súčasnosti nezamestnaní? Ako môžeme zabezpečiť premietnutie tohto súčasného nedostatku pracovných miest do dôstojnej práce pre každého?

Ako ďalej: reformy na zabezpečenie zamestnanosti

- Po prvé, miera nezamestnanosti sa v jednotlivých európskych krajinách podstatne líši. Mnoho krajín strednej a východnej Európy dosiahlo podľa údajov Eurostatu takmer úplnú zamestnanosť. Napríklad miera nezamestnanosti v Česku bola v roku 2019 asi 2 % a nezamestnanosť v Poľsku v rovnakom období bola 3,3 %. Zároveň mnoho krajín, napríklad Španielsko alebo Grécko, stále zápasia najmä s trvale vysokou mierou nezamestnanosti mladých ľudí. Štatistické údaje o nezamestnanosti v krajinách strednej a východnej Európy a juhovýchodnej Európy treba brať navyše s istou mierou skepticizmu, pretože napríklad vo viacerých krajinách nie sú ľudia vždy dostatočne motivovaní, aby sa zaregistrovali ako nezamestnaní.
- Pokiaľ ide o krajiny, ktoré naďalej trpia vysokou mierou nezamestnanosti, vysoká úroveň **investícií potrebných na modernizáciu verejnej a súkromnej infraštruktúry** je príležitosťou na vytvorenie nových pracovných miest.

Otázka nezamestnanosti preto závisí okrem iného od toho, či sa v nasledujúcich rokoch úspešne zrealizuje kampaň zelených investícií.

- Navyše jedným z často prehliadaných dôvodov pretrvávajúcej nezamestnanosti nemusí byť nevyhnutne nedostatok dopytu po pracovnej sile, ale **nesúladsť zručností** na trhu práce, čo znamená, že zručnosti ľudí nezodpovedajú tomu, čo zamestnávateľia hľadajú. Ide o dlhoročný problém a je potrebné ho vyriešiť rôznymi špecializovanými opatreniami vrátane zlepšenia kvalifikačných a školiacich programov so silnými praktickými zložkami; ako aj klastrového prístupu vo vzdelávaní všeobecne, spolupráce s verejnými a súkromnými zamestnávateľmi, výskumnými ústavmi atď.
- Preto bude prvoradé investovať do odbornej prípravy a rekvalifikácie pracovnej sily potrebnej na vybavenie pracovníkov požadovaným súborom zručností. To znamená, že krajiny budú musieť reštrukturalizovať svoje **vzdelávacie systémy** tak, aby poskytovali technické zručnosti aj mäkké zručnosti potrebné pre budúci svet práce v úzkej spolupráci s ostatnými zainteresovanými stranami formujúcimi trh práce.
- Demografická zmena ako základný trend teda ponúka pracovníkom mnoho príležitostí, pretože ako výsledok zvýšenej vyjednávacej sily pracovníkov má potenciál posilniť vplyv a dôvtip pracovnej sily voči kapitálu. Táto sila však môže byť účinná, iba ak sa bude **vykonávať kolektívne** prostredníctvom odborových zväzov.

II. časť: Zavedenie nových digitálnych služieb a technológií uľahčuje prechod na dekarbonizované hospodárstvo a zároveň vytvára väčší počet lepších pracovných miest.

Dekarbonizáciu ekonomiky už urýchľuje trend digitalizácie, proces, ktorý iba naberie na obrátkach. Jedným z príkladov vplyvu tohto trendu je, že nové **digitálne technológie umožňujú obrovské zlepšenia v oblastiach, ako je výroba, manažovanie a distribúcia obnoviteľnej energie**. Zoberme si prípad slnečnej a veternej energie, ktorá je k dispozícii iba v určitom čase a nie je úplne predvídateľná. Ich použitie si preto vyžaduje viac komunikácie a spolupráce pri vyrovnávaní ponuky energie a dopytu po nej. Solárna aj veterná energia majú potenciál na efektívnejšie využitie v kombinácii s novými technológiami úložísk energie. Lepší prístup k dátam prostredníctvom digitalizácie zlepší spoločné využívanie informácií a uľahčí lepšie riadenie dopytu po energii v reálnom čase. Napríklad inteligentné merače v jednotlivých domácnostiach zefektívnia dodávky a umožnia lepšie predvídať dopyt. Prevádzkovateľom sietí to umožní vo väčšom rozsahu integrovať decentralizované zdroje obnoviteľnej energie, ako sú napríklad startupy a prosumeri (výrobcovia-spotrebitelia), do siete. V neposlednom rade to podporí aj vytváranie pracovných miest v odvetví obnoviteľných zdrojov.

- Digitalizácia je tiež **silným nástrojom na zvyšovanie energetickej účinnosti**, čo znižuje emisie skleníkových plynov, ale zároveň nám poskytuje zdroje na vyčistenie našich dodávok energie od emisií. Ročná miera zlepšenia globálnej energetickej intenzity (definovaná ako jednotky energie na jednotku HDP) sa

však v posledných rokoch spomaľuje a klesla z takmer 3 % v roku 2015 na 1,9 % v roku 2017 a potom opäť na 1,3 % v roku 2018.² Modernizácia energetickej účinnosti prostredníctvom digitalizácie by mohla zvrátiť tento trend vo väčšine odvetví/oblastí, ktoré sú zodpovedné za emisie CO₂ a za značný dopyt po energii. Platí to pre jednotlivé domácnosti (pozri už uvedený príklad inteligentných meračov), ako aj pre veľkých komunálnych alebo priemyselných spotrebiteľov.

- Všetky tieto prebiehajúce zmeny vyvolané digitalizáciou budú mať výrazný dosah na podnikanie s elektrickou energiou. Digitalizácia prispieva nielen k dekarbonizácii, ale tiež zásadne transformuje odvetvie a spôsobuje zastaranosť mnohých súčasných charakteristík. Digitalizovaná energetická sústava v budúcnosti umožní, aby sa čoraz viac rozhodnutí prijímalo a implementovalo autonómne, čo znamená, že sa odstránia bariéry vstupu a časť hodnotového reťazca sa otvorí novým aktérom. **Objavia sa nové podnikateľské modely** – konvenčné podniky verejných služieb sa posunú od vytvárania investične náročných infraštruktúr, ktoré zabezpečujú stabilné a predvídateľné dodávky elektrickej energie, k manažovaniu flexibilných, decentralizovaných riešení v energetike. Je pravdepodobné, že napríklad prevádzkovatelia regionálnych a miestnych distribučných sústav budú hrať podstatnejšiu úlohu. Okrem toho sa už rozvíja trh pre startupy poskytujúci účinné nástroje na strane riadenia dopytu. Bude to však mať tiež zásadný dosah na typ zručností a kvalifikácie požadované na trhu práce.
- Uvedené trendy povedú nielen k transformácii v energetickom sektore. Prinesú so sebou tiež **štrukturálne hospodárske a spoločenské zmeny**, ktoré budú mať potom **opäť zásadný vplyv na zamestnanosť**. Niekoľko povolání zanikne alebo sa transformuje, ale vzniknú

nové pracovné miesta vyžadujúce menej opakujúcich sa úloh a vyššiu úroveň zručností. V nasledujúcich desaťročiach **bude úlohou odborových zväzov a tvorcov politík maximálne využiť príležitosti, ktoré digitalizácia vytvára pre pracovnú silu**: automatizácia vydláždí cestu k vyššej konkurencieschopnosti, zabráni presunu výrobných závodov na miesta s nízkymi nákladmi na pracovnú silu a rutinné úlohy nahradí kreatívnejšími. Napokon digitalizácia zabezpečí pracovníkom lepšie odmeňovanie a zlepši ich pracovné podmienky.

Ale čo...

... s rizikom odrazového efektu, t. j. obavou, že úspory z energetickej účinnosti dosiahnuté novými technológiami vynulujú zmeny v správaní ľudí alebo iné systémové faktory?

Ako ďalej: regulácia proti odrazovému efektu

- Odrazový efekt je predmetom výskumu už niekoľko rokov. Jednou z obáv je napríklad, že zvý-

šená energetická účinnosť zlacňuje využívanie energeticky náročnej technológie, takže ľudia ju môžu používať častejšie, čím v skutočnosti spotrebúvajú viac. Niekedy však platí, že nové technológie, ako sú napríklad servery, ktoré zohrávajú kľúčovú úlohu v procese digitalizácie, sú tak energeticky náročné, že čoskoro vyčerpajú zdroje, ktoré sa snažia ušetriť. Jedným priamym účinkom digitalizácie je napríklad rozšírenie IT technickej základne, ktoré ide niekedy na úkor životného prostredia. Napríklad dôležitou súčasťou mnohých inteligentných digitálnych technológií sú materiály zo vzácnych zemín, ktorých použitie má veľké dôsledky z hľadiska toxického znečistenia. Ťažia sa pomocou vysoko energeticky náročných procesov chrliacich emisie uhlíka do atmosféry a toxíny do pôdy.

- Inteligentné infraštruktúry majú potenciál zvýšiť účinnosť zdrojov, ale iba ak sú správne manažované. Nie je samozrejým záverom, že digitalizácia je priaznivá pre klímu. Potrebujeme právne predpisy, aby sme riadili proces

smerom k udržateľnosti. Právne predpisy majú zásadný význam pre zlepšenie vplyvu digitálnych technológií na životné prostredie.

- **Pokiaľ ide o odrazový efekt, existuje veľa technických a politických riešení, ktoré nám pomôžu zmierniť negatívne účinky a uvoľniť pozitívny potenciál digitalizácie.**

Veľké energetické úspory môžeme dosiahnuť zavedením správnych právnych predpisov. Treba to zohľadňovať už vo fáze navrhovania inteligentných výrobkov, pretože rozhodnutia, ktoré sa prijímajú v tejto fáze vývoja inteligentných technológií, majú obrovský vplyv na spotrebu energie. **Prijatie smernice o ekodizajne** pre energeticky významné výrobky, ako sú notebooky, smartfóny, servery atď., je nevyhnutné na zníženie ich spotreby energie a zlepšenie ich vplyvu na životné prostredie. Odhaduje sa napríklad, že účinok smernice o ekodizajne pre servery premietnutý do najnovších nariadení EÚ pre servery a úložiská prinesie ročné úspory približne 9 TWh energie do roku 2030, čo sa rovná ročnej spotrebe elektriny v Estónsku v roku 2014 a zodpovedá celkovo 2,1 miliónom ton ekvivalentu CO₂.³ Rozšírenie a zlepšenie týchto nariadení bude mať významný vplyv na spotrebu energie inteligentných technológií a na našu uhlíkovú stopu.

- Nariadenia by sme nemali však využívať iba na zmiernenie potenciálnych negatívnych účinkov digitalizácie, ale čo je dôležitejšie, na urýchlenie progresívnych programov a posilnenie nových udržateľnejších ekonomických modelov. Obavu, že digitalizácia bude mať veľké environmentálne náklady, by malo nahradiť **odhodlanie využívať technologické zmeny ako príležitosť na vytváranie udržateľnejších ekonomických modelov**, ako je napríklad obehové hospodárstvo (pozri 2. kapitolu, s. 50). Technologický pokrok je výsledkom ľudskej činnosti – môže a musí byť zakotvený v pro-

gresívnych rámcoch pre opatrenia. Napríklad už spomínané nariadenia týkajúce sa ekodizajnu inteligentných technológií možno použiť ako príležitosť na zníženie dosahu javov ako plánované zastarávanie a na presadenie aspektov relevantných pre obehové hospodárstvo ako dlhodobosť a opraviteľnosť. Regulačné opatrenia, ktoré vyžadujú, aby elektronické zariadenia (napríklad smartfóny alebo notebooky) boli navrhované spôsobom zaručujúcim dlhodobosť, opraviteľnosť, opätovné použitie a recykláciu, nám pomôžu predĺžiť životnosť týchto výrobkov a znížiť elektronický odpad.

Ale čo...

... s narušením hospodárstva a so stratou pracovných miest? Ako dokážeme zabezpečiť, aby pracovné miesta, ktoré obsahujú ľahko automatizovateľné úlohy a rutinné, opakujúce sa činnosti, neboli ohrozené automatizáciou?

Ako ďalej: nové trhy, nové podnikateľské modely, nové pracovné miesta

- Pokrok digitálnych technológií skutočne nesie riziko, že určité pracovné miesta budú zastarané. Musíme však zvážiť aj druhú stranu mince: **každá technologická revolúcia nielen vedie k demontáži existujúcich podnikateľských modelov, trhov a pracovných miest – ale aj vytvára nové trhy, nové pracovné miesta a nové podnikateľské modely.** Nové správanie, nové interakcie, nové vzorce spotreby si vyžadujú nové služby a produkty, ktoré všetky vytvárajú nové príležitosti pre zamestnanosť vyžadujúcu ľudskú prácu, vytváranie kvalifikovanejších, a tým lepšie platených pracovných miest.
- Pokiaľ ide konkrétne o odvetvie energetiky, niekoľko analýz vrátane analýzy uskutočnenej Svetovým ekonomickým fórom poukazuje na významné príležitosti pre digitalizáciu pri vytvá-

raní nových pracovných miest v tomto odvetví. Očakáva sa, že digitálne iniciatívy prinesú do roku 2025 až 3,45 milióna nových pracovných miest – to predstavuje 10,7 % nárast počtu pracovných miest v sektore elektrickej energie.⁴ Najdôležitejšie je, že potenciál vytvárania pracovných miest je najvyšší v odvetví spotrebiteľských obnoviteľných zdrojov energie a s integráciou skladovania energie by vytvoril až jeden milión nových pracovných miest.

- Vieme, že aj napriek vynikajúcej odbornej príprave nie každý pracovník si dokáže hneď nájsť novú pracovnú príležitosť v novovznikajúcich odvetviach priemyslu. Toto je situácia, kde **by vlády mali využiť zdravú, spravodlivú a podpornú sociálnu politiku**, aby uľahčili prechod, a tak, aby to bol spravodlivý proces pre celú spoločnosť. Verejné práce alebo programy zamestnanosti vo verejnom sektore sú vždy riešením, ktoré môžu vlády využiť na zmiernenie negatívnych účinkov digitalizácie.
- Keď diskutujeme o digitalizácii, mali by sme pamätať na to, že počas našej histórie bolo ľudstvo opakovane konfrontované s disruptiami hospodárstva vyvolanými technologickým pokrokom a počet pracovných miest neklesal; naopak, zvyšoval sa. Poučenia z minulosti týkajúce sa vplyvu technologického pokroku naznačujú, že je nepravdepodobné, aby nové technológie úplne automatizovali pracovné miesta a spôsobili nezamestnanosť, namiesto toho však zmenia charakter pracoviska a úlohy a zručnosti vyžadované pre rôzne pracovné pozície.
- Preto by sme sa mali zamerať na spôsob rozvíjania odborných vedomostí pracovných síl potrebných na využitie obrovských príležitostí, ktoré digitalizácia vytvára. V tomto zmysle bude rozhodujúca podpora **neustálej rekvalifikácie** a celoživotného vzdelávania v celej ekonomike. Vzdelávanie a odborná príprava môžu zmierniť negatívne účinky digitalizácie tým, že pomôžu pracovníkom získať technické zručnosti, ktoré zvýšia ich zamestnateľnosť a umožnia im prejsť na lepšie platené pracovné miesta, čo im umožní podieľať sa na výhodách plynúcich z nových technológií. Štúdie týkajúce sa automatizácie a technologickej zmeny naznačujú, že pracovníci, ktorí prechádzajú na zložitejšie pracovné miesta vyžadujúce vyššiu úroveň technologických zručností, získavajú lepšie platené pracovné miesta, ktoré sa zvyčajne vyznačujú aj lepšími pracovnými podmienkami.
- Ale čo je najdôležitejšie, mali by sme mať vždy na pamäti, že technologický vývoj je možné do veľkej miery kontrolovať alebo prinajmenej riadiť. **Technológia sa často považuje za synonymum straty kontroly – máme tendenciu zabúdať, že vlády môžu riadiť inovácie a technologický rozvoj bez toho, aby ich zničili.** I keď je pravda, že samotná technologická disruptcia neposilní udržateľnú spoločnosť, riadením technologických inovácií môžu naše vlády zmeniť podobu budúcnosti a umožniť udržateľnejšiu obehovú spoločnosť, ktorá bude rovnako prospešná pre obyčajných ľudí i životné prostredie.

III. časť: Skrátený pracovný čas je jedným z hlavných trendov zaznamenaných v posledných storočiach, čo zdôrazňuje myšlienku, že pracujeme, aby sme žili, a nežijeme pre to, aby sme pracovali.

Diskusia o budúcnosti práce sa týka aj našej kvality života: **Koľko musíme pracovať, aby sme si mohli dovoliť životný štýl, ktorý nás robí šťastnými?** Generácie odborárov a sociálni demokrati bojovali za neustále skracovanie pracovného času – až do 50. rokov 20. storočia pomerne úspešne. V 50. rokoch 19. storočia, na vrchole priemyselnej revolúcie, boli 12-hodinový pracovný deň a šesťdňový pracovný týždeň – spolu 72 hodín týždenne bežné. Podľa odhadu mal priemerný pracovný týždeň koncom 19. storočia dĺžku viac ako 60 hodín. V priebehu 20. storočia sa pracovný čas skrátil takmer o polovicu a po roku 1950 dosiahla typických 40 hodín/5 dní v týždni. V roku 2000 Francúzsko zaviedlo 35-hodinový pracovný týždeň. „Štvordňový pracovný týždeň je nevyhnutný“ tvrdil americký prezident Richard Nixon už v roku 1956. Nemali by sme zabúdať na skutočnosť, že pracujeme na živobytie a práca je prostriedkom udržateľnej, dôstojnej existencie, a nie cieľom samým osebe.

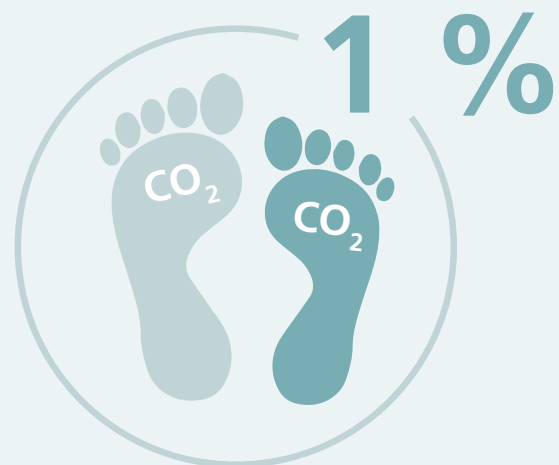
- **Skrátenie pracovného času by mohlo prispieť k vytvoreniu udržateľného hospodárstva, a tým k udržateľnejšej spoločnosti.** Je všeobecne známe, že z dôvodu nedostatku času sú domácnosti náročné na prácu náchylnejšie kupovať hotové výrobky s veľkou environmentálnou stopou, ako sú domáce spotrebiče alebo hotové jedlá. V kombinácii s väčšou informovanosťou verejnosti môže menej hodín v práci znamenať viac času pre klimaticky inteligent-

nejšie činnosti, ako je varenie doma, oprava pokazených predmetov namiesto ich vyhodenia atď. Zlepší sa tým aj naše blaho, pretože získame viac času, ktorý môžeme tráviť s ostatnými, cvičením či venovaní sa záľubám.⁵

- Kratší pracovný týždeň by znamenal, že spotrebujeme menej zdrojov a energie – nepoužívali by sme tak často dopravné prostriedky na cestu do práce, bolo by potrebných menej kancelárskych priestorov odčerpávajúcich energiu a menej zdrojov na výrobu tovarov a služby. **Dáta ukazujú, že krajiny s kratšími pracovnými týždňami majú menšiu uhlíkovú stopu.** Existujú štúdie, ktoré ukazujú, že skrátenie nášho pracovného času o jedno percento vedie

SKRACOVANIE PRACOVNÉHO ČASU ZNIŽUJE EMISIE UHLÍKA

Skrátenie pracovného času o

Skrátenie pracovného času o 1 % = zníženie emisií uhlíka o 0,8 %

k 0,8 % zníženiu emisií uhlíka.⁶ Tieto výsledky sú vyvolané hlavne účinkami nižšieho príjmu a nižšej spotreby.

Ale čo...

... s nižšími platmi, ak budeme menej pracovať? Ako môžeme zabezpečiť, aby menej práce neosla-

bovalo konkurencieschopnosť znižovaním produktivity a v konečnom dôsledku znižovanie našich miezd?

Ako ďalej: spravodlivé mzdy za rastúcu produktivitu

- Je pravda, že skrátený pracovný čas môže znížiť platy, tomu sa však dá vyhnúť. Príklady z minulosti ukazujú, že **odborové zväzy opakovane uspeli v skracovaní pracovného času bez znižovania miezd**.
- Okrem toho skrátený pracovný čas nemusí nevyhnutne viesť k zníženiu produktivity. V skutočnosti existujú dôkazy o opaku: Jedna štúdia korelovaním odpracovaných hodín na osobu v krajinách OECD v rokoch 1990 až 2012 a HDP vytvoreným za odpracovanú hodinu skutočne preukázala, že produktivita je najvyššia, keď ľudia trávajú prácou menej hodín.⁷ Existuje tiež významný objem vedeckého výskumu, ktorý poskytuje dôkazy o tom, že zvýšenie pracovné-

ho času nad určitú hranicu neprináša zvýšenie produktivity. Jedným z dosť zrejmych faktorov uvádzaných v literatúre je únava, ktorá nielen znižuje výkonnosť, ale tiež zvyšuje pravdepodobnosť úrazov na pracovisku a negatívne ovplyvňuje zdravie zamestnancov.

- Našou hlavnou obavou by nemala byť strata produktivity, ale oddelenie miezd od produktivity. Realita je taká, že v posledných niekoľkých desaťročiach bol rast produktivity vyšší ako rast miezd. Napríklad za posledných 20 rokov produktivita práce v Nemecku vzrástla asi o 30 %, zatiaľ čo mzdy sa zvýšili iba o 18 %. V niektorých častiach rozvinutého sveta, napríklad v USA, je situácia ešte horšia – od roku 1979 do roku 2018 sa čistá produktivita zvýšila o 69,6 %, zatiaľ čo hodinová mzda sa zvýšila (po úprave o infláciu) iba o 11,6 %.⁸ Ak k diskusii pridáme možné zvýšenie produktivity vyvolané digitalizáciou (pozri predchádzajúcu časť), je úplne zrejmé, že by sme nemali mať obavy o produk-

tivitu: **namiesto toho by sme sa mali zamerať na to, ako zabezpečiť dôstojné mzdy a ako skrátiť pracovný čas.**

- Dva hlavné spôsoby ako to dosiahnuť sú vnútroštátne právne predpisy viac orientované na pracovníkov a silnejšie odborové zväzy, ktoré uľahčujú rýchlu, úspešnú a spravodlivú transformáciu. **Bohatstvo vytvárané pracovníkmi nepresakuje automaticky nadol – potrebujeme správne právne rámce a účinné politiky, ktoré podporia lepšie prerozdeľovanie bohatstva** napríklad zabezpečením miezd na úrovni slušného životného minima. Zvýšené pokrytie kolektívnym vyjednávaním a centralizovanejšie stanovovanie miezd môžu tiež priniesť podstatné zvýšenie miezd bez negatívneho dosahu na pracovné podmienky a zvyšovanie intenzity práce.

Ale čo...

... so zníženou výrobou a zníženou spotrebou vedúcimi k **zápornému rastu**? Skrátený pracovný čas by vyvolal veľké zmeny vo výrobe a vzorcoch spotreby: Nielenže by sme konzumovali inak; tiež by sme vyrábali a spotrebúvali menej.

Ako ďalej: záporný rast a zelený rast

- Samotná náhrada „hnedých pracovných miest“ „zelenými pracovnými miestami“ nevyrieši klimatickú krízu. **Koncepcie „zeleného rastu“ a „záporného rastu“ sú dve strany tej istej mince: V niektorých odvetviach potrebujeme rast a v iných zasa záporný rast.** Existuje široká zhoda v tom, že mnohé odvetvia by mali skôr rásť než ubúdať, napríklad verejná doprava, zdravotníctvo alebo priemysel obnoviteľnej energie. Všeobecne sa tiež uznáva, že niektoré odvetvia ako ťažba uhlia alebo výroba energeticky neefektívnych vozidiel musia znížiť rast, ak chceme obmedziť klimatickú krízu.

- Oddelenie ekonomického rastu od fyzického rastu nám napríklad môže pomôcť dosiahnuť lepší život bez neudržateľnej spotreby zdrojov. Koniec koncov je to zvýšená spotreba zdrojov planéty a jej negatívny vplyv na životné prostredie, ktoré mnohých viedli k záveru, že ekonomický rast je neudržateľný. HDP však nemeria iba výrobu tovaru, ale aj poskytovanie služieb. Z vývojového modelu „pasce zdrojov“ je možné uniknúť, napríklad **presunom na ekonomiku založenú na službách a vedomostiach**. S nárastom vzdelania, opatrovateľských služieb, umenia atď. by sa ekonomický rast mohol rozširovať bez toho, aby spotreboval také veľké množstvo zdrojov planéty.
- Mali by sme mať na pamäti, že nad určitou úrovňou už hmotný majetok nezvyšuje naše blaho, čo je napokon konečný cieľ všetkého nášho úsilia. Zatiaľ čo slušná životná úroveň istotne so sebou prináša určité množstvo hmotného majetku alebo určitú úroveň spotreby, tovarov, existuje veľa ďalších faktorov, ktoré

zlepšujú náš život. Naše emočné blaho vo veľkej miere závisí od nášho zdravotného stavu, starostlivosti, ktorú poskytujeme a ktorú dostávame, od väzieb v komunite, od rodiny a priateľov. **Hospodársky rast založený menej na materiálnej produkcii a viac na celom rade služieb, ktoré zlepšujú naše blaho, by nie len znížil emisie uhlíka, ale by nás urobil aj šťastnejšími.**

- Mnoho ľudí tiež súhlasí s tým, že je veľa výrobkov, ktoré by sa mali naďalej vyrábať – ale **v menšom množstve a vo vyššej kvalite**: napríklad práčky, ktoré fungujú desať rokov namiesto dvoch (potom končí ich záruka), mobilné telefóny, ktoré je možné ľahko opraviť v prípade poruchy iba jednej súčiastky alebo prenajímateľné elektrické vrtačky, aby si ich nemusela kupovať každá domácnosť (v priemernej nemeckej domácnosti sa elektrická vrtačka používa 13 minút ročne), nehovoriac o neskutocnom množstve potravinového odpadu alebo automobilov používaných iba zlomok ich prevádzkovej životnosti.

- Udržateľné spoluvyužívanie, oprava a ekonomika typu „od kolísky ku kolíske“ by potrebovali veľkú pracovnú silu špecializovaných pracovníkov, poskytovateľov služieb a networkerov na zosúladienie ponuky a dopytu atď. (pozri 2. kapitolu).
- Jedinou kontroverznou otázkou teda zostáva, či trh musí zabezpečiť – alebo skôr stimulovať – masívnu spotrebu vo všetkých odvetviach, napríklad nový televízor každý druhý rok. Okrem tejto otázky sú „záporný rast“ a „zelený rast“ dve strany tej istej mince: Niektoré odvetvia v trhovej ekonomike budú mať vždy záporný rast; a uhlíkovo intenzívne odvetvia budú určite klesať (ako to je už dnes). Ale všetky odvetvia, ktoré prispievajú k dosiahnutiu dobrého života pre každého, je potrebné zachovať, alebo dokonca nechať rásť – a musia „ozelenieť“. V nasledujúcich kapitolách prediskutujeme, akú formu môže mať táto zásadná transformácia v dvoch kľúčových odvetviach – energetike a mobilite.

O čo sa usilujeme?

- V tejto kapitole sme opísali tri prebiehajúce megatrendy: **demografickú zmenu, digitalizáciu a skrátenie pracovného času**, ako aj výzvy a príležitosti, ktoré tieto megatrendy predstavujú pre budúcnosť zamestnanosti a prechod na nízkouhlíkové hospodárstvo.
- Analyzovali sme obsiahnuté riziká spojené s demografickou zmenou, digitalizáciou a skráteným pracovným časom a zistenia ukázali, že ani jedno z nich nepredstavuje neprekonateľnú prekážku a že nariadenia

vyplývajúce z verejných politík sú rozhodujúce.

- Posúdili sme, ako tieto megatrendy ovplyvňujú proces dekarbonizácie a budúcnosť práce zdôrazňujúc myšlienku, že na **čo najlepšie využitie príležitostí, ktoré tieto megatrendy ponúkajú, potrebujeme výhladové, progresívne, kolektívne a politické opatrenia**. Ani jeden z týchto megatrendov neprinesie udržateľnejšiu a spravodlivejšiu budúcnosť sám osebe: **musíme riadiť a formovať nevyhnutnú transformáciu a musíme to robiť spoločne.**

Poznámky **a zdroje**

Poznámky

- ¹ Informácie o prístupe z pohľadu zdrojov moci pozri projekt FES-u Odborové zväzy v transformačnom procese, ktoré sú k dispozícii na: <https://www.fes.de/themenportal-gewerkschaften-und-gute-arbeit-gewerkschaften-international/trade-unions-in-transformation>
- ² International Energy Agency (2019): Global Energy & CO2 Status Report 2019. The latest trends in energy and emissions in 2018. Flagship report (marec 2019).
- ³ Nariadenie Európskej komisie z 15. 3. 2019, ktorým sa ustanovuje smernica o ekodizajne serverov a zariadení na ukladanie dát podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/125/ES a ktorým sa mení nariadenie Komisie (EÚ) č. 617/2013.
- ⁴ World Economic Forum, *Electricity: generating value through digital transformation*, k dispozícii na: https://reports.weforum.org/digital-transformation/electricity-generating-value-through-digital-transformation/?doing_wp_cron=1592572993.3050439357757568359375
- ⁵ Lykke Syse, Karen & Lee Mueller, Martin (2015): *Sustainable Consumption and the Good Life: Interdisciplinary perspectives*. Routledge.
- ⁶ Nässén, Jonas & Larsson, Jörgen (2015): Would shorter working time reduce greenhouse gas emissions? An analysis of time use and consumption in Swedish households, in: *Environment and Planning C: Government and Policy* 33, s. 726–745.
- ⁷ Grosse, Robert (2018): *The Four-Day Workweek*. Routledge.
- ⁸ Economic Policy Institute (2019): *The Productivity–Pay Gap* (July 2019); k dispozícii na: <https://www.epi.org/productivity>

Zdroje

Demografická zmena:

<https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/total-population-outlook-from-unstat-3/assessment-1>

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics

<https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/3075>

Digitalizácia:

<https://www.iea.org/reports/digitalisation>

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_chapter8.pdf

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=PI_COM:C\(2019\)1955&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=PI_COM:C(2019)1955&from=EN)

https://ec.europa.eu/info/news/new-rules-external-power-supplies-will-enable-household-energy-savings-2020-mar-31_ro

https://reports.weforum.org/digital-transformation/electricity-generating-value-through-digital-transformation/?doing_wp_cron=1592572993.3050439357757568359375

http://www3.weforum.org/docs/WEF_FOW_Reskilling_Revolution.pdf

<https://www.oecd.org/going-digital/changing-nature-of-work-in-the-digital-era.pdf>

Skrátený pracovný čas

https://www.etui.org/content/download/32642/303199/file/Guide_Working+time-web-v

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1068/c12239>

https://434c74b4-116e-43a0-ab00-04a130c61444.filesusr.com/ugd/6a142f_36162778914a46b3a00dcd466562fce7.pdf

4

Sociálne spravodlivá energetická transformácia

Podporovaním energetickej transformácie a spravodlivým a rovnocenným zvyšovaním podielu obnoviteľných zdrojov sa dosiahnu pri posune našej spoločnosti vpred štyri ciele. Po prvé, obnoviteľná energia demokratizuje naše elektrické sústavy a infraštruktúru, t. j. procesy výroby, prenosu a distribúcie energie. Po druhé, pomôže nám zabezpečiť cenovo dostupný prístup k lacnej a spoľahlivej energii pre všetkých: podniky, pracovníkov i spotrebiteľov. Po tretie, pomôže nám tiež obmedziť klimatickú krízu a sprievodné sociálne vplyvy. A po štvrté, obnoviteľná energia zlepší zdravie jednotlivcov a verejnosti.

V tejto kapitole ukážeme, ako presun našich ekonomík na obnoviteľnú energiu pomôže zachrániť našu planétu, a tým aj naše pracovné miesta, zlepšiť podmienky a znížiť emisie. Zdravá a zachovaná planéta je koniec koncov základom pre našu prácu. Smerujúc k dekarbonizovanému energetickému systému, elektrická energia sa stane ešte

dôležitejším zdrojom energie vzhľadom na obrovský potenciál výroby obnoviteľnej elektriny. Rôzne sektory energetiky budú čoraz viac elektrifikované („sektorové previazanie“). Na zabezpečenie sústredenej diskusie a poskytnutie čo najviac užitočných argumentov sa zameriame predovšetkým na sektor energetiky.

... veterné turbíny
úplne ničia výhľad
a škodia vtáctvu...

I. časť: Demokracia potrebuje demokratov a energia potrebuje demokratizáciu.

Občianska participácia je jadrom energetickej demokracie nielen ako súčasti energetického prechodu, ale aj pokiaľ ide o rovnocenné slovo v procese, ktorý ovplyvňuje morálne dôsledky energetických politík pre jednotlivca a kolektívne rozhodnutia. A takto sa vytvára zdola nahor energeticky koherentná spoločnosť. Výsledkom bude, že energetický prechod zmenší rozdiel medzi občanmi ako konečnými spotrebiteľmi energie a existujúcimi výrobcami a zmení koncept spoločnej spotreby označovaný ako **prosumerizmus**.¹

- Ak sa pozrieme na nemecké alebo škandinávské príklady, kde uznali význam energie produkovanú občanmi pri energetickom prechode, je zrejmé, že prechod na obnoviteľné zdroje energie prispel k energetickej demokratizácii presahujúcej účasť občanov a umožňuje rovnoprávny prístup jednotlivcov a domácností k vlastníctvu a spoluvlastníctvu všetkých zložiek a procesov výroby energie. Samotné Nemecko malo popri prosumerizme v roku 2018 asi 824 aktívnych energetických družstiev, čo je číslo blízke bývalému vrcholu 931 družstiev v Dánsku v roku 1999.² Toto je príklad, ktorý by mala nasledovať každá krajina a každý región, aby umožnili demokratický výber s rovnoprávnym prístupom pre každého v energetickom sektore.
- Ak dôjde k prechodu na obnoviteľné zdroje energie dostatočne **decentralizovaným spôsobom**, umožní to občanom a energetickým družstvám, komunitne vlastneným a obecným energetickým podnikom mať svoje miesto v súčasnej energetickej sústave.
- S podporou alternatívnych ekonomických modelov bude **štát ako kľúčový partner** v sociálne spravodlivej energetickej transformácii

mazať kolieska, aby zabezpečil hladký proces demokratizácie v tomto odvetví a nanovo vymedzil väzby medzi energiou a občanmi: a tu máme na mysli energiu nielen ako zdroj svetla, ale aj ako zdroj príjmu.

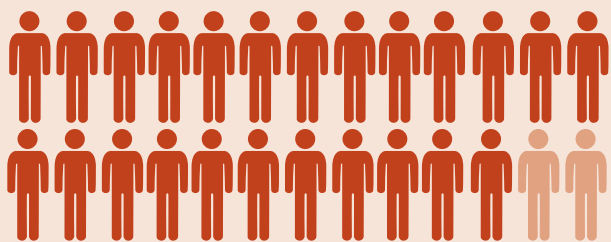
- Viacero pozitívnych príkladov z celej EÚ i mimo nej demonštruje výhody decentralizácie energetiky sprevádzanej participatívnym spravovaním, navrátením do správy obcí a decentralizáciou, a vyžadujúcej aj evolúciu existujúcich úloh výrobcov a spotrebiteľov najmä v riadení miestnych sietí. Úspešnosť tejto decentralizácie však závisí od vytvorenia primeraného právneho rámca na spravovanie podnikov, zaručenie prístupných finančných nástrojov a uľahčenie silných synergií medzi miestnymi orgánmi a miestnymi energetickými spoločenstvami. Pripojenie k modernej, medziregionálnej a európskej prenosovej sústave je už tiež štrukturálnym predpokladom úspešného energetického prechodu, ktorý sa zameriava na decentralizovanú výrobu.
- Malé nemecké mesto Wolfhagen je vynikajúcim príkladom miestneho energetického projektu, ktorý vznikol vďaka už uvedeným podmienkam decentralizácie energie a výsledkom bol miestny sociálno-ekonomický prínos v podobe pracovných miest a príjmov, ako aj výrazná dekarbonizácia a demokratizácia miestneho hospodárstva. Tento projekt postavený na hybridnom modeli komunity a miestnej samosprávy prišiel s inovatívnym prístupom v duchu myšlienky navrátenia energetických prevádzok do správy obce tým, že verejná spoločnosť Stadtwerke Wolfhagen dostala poverenie viesť a potom vstúpiť do spoločného vlastníctva s občianskym energetickým družstvom BEG Wolfhagen. Prinieslo to priame výhody pre obec aj pre občanov: družstevné investície, znižovanie rizika obcou a nové formy demokratického zapojenia občanov

a spoločné spravovanie.³ Je tiež veľmi dôležité poukázať na to, že také komunity sa nestávajú „energetickými ostrovmi“, ale sú integrované do stabilnej národnej siete (pozri ďalej).

- **Inkluzívny, cenovo dostupný a udržateľný prístup k energii pre každého je možné dosiahnuť** rozšírením obnoviteľných zdrojov energie kombináciou dostupných technologických riešení, miestnych hospodárskych modelov a existujúcich dotácií do solárnej a veternej energie. Dnes, v roku 2020, keď má jeden z deviatich ľudí na celom svete obmedzený prístup k elektrine na osvetlenie svojich domovov, je nevyhnutná spolupráca medzi vládami, podnikmi a občanmi. Tento druh vzájomného konania

EÚ je zodpovedná za riešenie energetickej chudoby a zabezpečenie spravodlivého energetického prechodu

90 %
s tým súhlasí

je nevyhnutný na podporu ľudí v núdzi dostatočným rozšírením obnoviteľných zdrojov energie a zabezpečením primeranej infraštruktúry na pripojenie každej domácnosti a umožnenie spravodlivého rozdelenia nákladov.⁴ Energetická chudoba v Kosove sa napríklad prejavuje tak, že 50 % domácností si nemôže dovoliť dostatočné teplo⁵ a v subsaharskej Afrike bráni

deťom navštevovať školu. Ani EÚ nie je imúnna a v roku 2018 uviedlo priemerne 7,3 % občanov EÚ, že nie sú schopní udržiavať svoje obydlia primerane teplé, v Bulharsku je to 33,7 % a v Grécku 22,7 %.⁶ Na druhej strane, pokiaľ ide o postoje týkajúce sa energetickej politiky, európska štúdia ukázala, že deväť z desiatich respondentov (90 %) súhlasilo s tým, že zodpovednosťou EÚ by malo byť „riešenie energetickej chudoby a zabezpečenie spravodlivého energetického prechodu tak, aby sa nezabudlo na žiadneho občana či región“.⁷ Podobná situácia je v budúcich členských štátoch EÚ: v Srbsku občania vyjadrili ochotu prejsť od dreva (ako najlacnejšieho dostupného zdroja) k obnoviteľným riešeniam vykurovania.⁸

- Spolu s decentralizáciou a dekarbonizáciou by demokratizácia energetickej sústavy dosiahnutá rozšírením obnoviteľných zdrojov prostredníctvom miestnych energetických modelov, ako sú družstvá a obecné podniky, vytvorila miestnu hospodársku odolnosť založenú na dôvere a solidarite občanov, ako aj všetkých ostatných zúčastnených aktérov. Aby sme sa ubezpečili, že to nastane, potrebujeme dobre naformulované zákony a nariadenia pre oblasť obnoviteľnej energetiky, ktoré vytvárajú priaznivý legislatívny rámec umožňujúci miestnym projektom, družstvám a verejným zariadeniam (nemocnice a školy) investovať do obnoviteľnej energie. Historické skúsenosti nám ukazujú, že to bola naša kolektívna akcia, ktorá nám umožnila dosiahnuť pokrok, aký máme na miestnej úrovni: v školách, nemocniciach a v rozvoji miestnych hospodárskych jednotiek ako zdroja pracovných miest a príjmov.
- Demokratická správa vecí verejných v oblasti energetiky, ktorá umožňuje občanom, komunitám a príjemcom miestnych projektov hrať kľúčovú úlohu v celom rozhodovacom a prevádzkovom procese tým, že sa stanú neoddeliteľnou

súčasťou vlastníckych štruktúr, by posilnila piliere dobrej správy verejných vecí. **Občianska participácia a vlastníctvo by zabezpečili alokačnú efektívnosť verejných zdrojov a dlhodobú stabilitu energetického odvetvia.**

Ale čo...

... so skutočnosťou, že prechodu na obnoviteľné zdroje v mnohých krajinách chýbajú adekvátne politiky umožňujúce demokratický, spravodlivý a inkluzívny prechod? Ako môžeme zabezpečiť energetickú demokraciu s prechodom na obnoviteľné zdroje energie?

Ako ďalej: energetická premena zdola nahor

- Ak neexistujú žiadne fungujúce štruktúry spravovania spoločnosti, priekopníci sa majú usilovať o vytvorenie priaznivých podmienok na participatívnu premenu s podporou miestnych, regionálnych, národných a medzinárodných partnerov. Niekoľko prípadov v strednej a východnej Európe a juhovýchodnej Európe ukazuje, že sa to dá úspešne uskutočniť, pričom komunity vytvárajú projekty participatívnej výroby obnoviteľnej energie napriek tomu, že im v tom bráni nedostatočný alebo zle implementovaný právny rámec. Miestna energetická premena môže teda dokonca prispieť k pozitívnej spoločenskej premene smerom k zodpovedným inštitúciám a štruktúram spravovania spoločnosti a k spoločným prínosom. Existujú prípady, keď energetická premena znamenala inštaláciu masívnych fotovoltaiických zariadení a veterných parkov financovaných zahraničným kapitálom, ktoré poberajú finančné stimuly od národnej vlády, ale to sa nevyhnutne nemusí rovnať spravodlivej premene v kontexte pracovných miest a prínosov pre všetkých.
- Aby sme zabezpečili, že energetickú premenu sprevádza aj energetická demokracia, tieto

prípady by vyžadovali politiky a prostredie, ktoré umožňuje demokratické začlenenie občanov. Až potom by sme to mohli označiť za spravodlivú premenu. To znamená nielen účasť na rozhodovacích procesoch, ale aj vo **vlastníckych štruktúrach** energetických jednotiek ako prosumerov (výrobcov-spotrebiteľov) a ako investorov do energetických družstiev a ďalších miestnych energetických projektov. Je to táto myšlienka energetickej demokracie, ktorá robí prebiehajúcu energetickú premenu nádejnou. Musíme vytvoriť udržateľné energetické prostredie v rámci hraníc možností planéty a zároveň integrovať sociálnu spravodlivosť a solidaritu ako hlavné piliere našich nových politík v energetike.

Ale čo...

... s rôznymi postojmi k projektu obnoviteľnej energie? Niektorí občania alebo komunitné skupiny by sa mohli zaujímať o obnoviteľné zdroje energie z dôvodu ekonomickej životaschopnosti, iní z dôvodu environmentálnych prínosov a niektorých to vôbec nemusí zaujímať. Aké rozhodnutia je potrebné prijať a aké kroky je potrebné podniknúť na zabezpečenie energetickej zmeny demokratickým spôsobom?

Ako ďalej: inkluzívna, spravodlivá premena

- Pripraviť pôdu pre spravodlivý prechod môžu inkluzívne procesy so všetkými spoločenskými skupinami a organizáciami za jedným stolom, najmä s odborovými zväzmi, ktoré si vyžadujú strategické plánovanie premeny pracovných miest, zabezpečenie zdrojov prostredníctvom fondov na prechod a udržateľné a inovatívne riešenia využívania pokrokových obnoviteľných zdrojov energie.
- Pretože demokratizácia energetickej sústavy sa meria podielom energie vyprodukovanej jednotlivcami a energetickými družstvami, úspeš-

nosť našej kolektívnej energetickej spoločnosti by sa mala merať úrovňou vzájomného prepojenia v rozmanitej, najmä decentralizovanej a dekarbonizovanej sústave, kde všetci spolupracujú na zabezpečení vzájomného osohu pre všetkých.

- Jednou z najdôležitejších úloh na zabezpečenie demokratickej energetickej premeny by mala byť **informačná a osvetová kampaň**. Každý musí byť informovaný o problémoch spojených s využívaním fosílnych palív a ich závažnom vplyve na životné prostredie, zdravie a kvôli uviaznutému majetku aj na naše ekonomické vyhliadky. Všetci si musíme uvedomiť skutočnú cenu, ktorú platíme za fosílna palivá. To je niečo, čo je zreteľnejšie vidieť, ak od konečnej ceny, ktorú v súčasnosti platíme za elektrinu, odpočítame všetky dotácie a oslobodenia od daní a daňové úľavy. Pracovníci a podniky musia vedieť o prínosoch premeny na obnoviteľné

zdroje a zároveň si uvedomovať riziká, keby tak neurobili. Okrem rozširovania informácií a transparentnosti sú potrebné aj rôzne nástroje, ako sú napríklad fondy na spravodlivú premenu a kompenzačné politiky, aby sa zabezpečila potrebná podpora rôznych skupín pre uskutočnenie premeny. **Táto premena nie je koniec koncov určená na zmenu našich životov, ale na ochranu nášho súčasného života vrátane záchrany našich pracovných miest.** Napokon na mŕtvej planéte nie sú žiadne pracovné miesta.

- Rôzne pozitívne príklady ukázali, že je to možné, ak majú zúčastnení aktéri prístup k primeraným informáciám a pri definovaní svojej energetickej budúcnosti konajú spoločne.

Ale čo...

... s obavami, že proces energetickej demokratizácie, ktorý umožnilo rozšírenie obnoviteľných zdro-

jov energie, by mohol spochybniť stabilitu národnej siete a byť príliš nákladný?

Ako ďalej: flexibilita a spolupráca

- Investície do uskladňovania energie a vyrovňovacích systémov pomáhajú pri zvýšení využívania obnoviteľnej energie a pri urýchlčení energetického prechodu. Ceny klesajú a v súčasnosti je viac ako kedykoľvek predtým uskutočniteľné rozširovanie a prepájanie sietí za účelom vytvorenia väčšej kapacity a zvýšenia flexibility (cezhraničnými prepojeniami). Týmto sa na druhej strane umožní regionálna integrácia trhu s energiou a rast výroby obnoviteľnej energie. Rozširovanie sietí a decentralizácia výroby elektriny teda nie sú vo vzájomnom rozpore. Inovatívne technológie, ako sú napríklad inteligentné siete a merače, sú progresívnejšie

ako kedykoľvek predtým a stávajú sa cenovo dostupnými spôsobmi zdola nahor na urýchlčenie energetickej transformácie.

- Pred niekoľkými rokmi sa EÚ zaviazala, že do roku 2020 nahradí najmenej 80 % elektromerov inteligentnými meračmi s cieľom vytvoriť infraštruktúru pre obnoviteľnú energiu, znížovanie emisií až o 9 % a poskytnutie úspor energie domácnostiam v dôsledku zníženej a lepšie plánovanej spotreby. Keďže väčšina krajín tento cieľ splnila, v súčasnosti sa nachádzajú v procese stanovovania cieľov do roku 2030.⁹ S podporou EÚ a Energetického spoločenstva sa podobné iniciatívy už uskutočňujú aj na západnom Balkáne. Napríklad Čierna Hora je jedným z európskych lídrov v snahe zavádzania inteligentného merania a inteligentných sietí s grantom od EBRD.¹⁰

Ale čo...

... so spravodlivým prístupom a nesúlalom v objeme prírodných zdrojov obnoviteľnej energie medzi komunitami, krajinami a regiónmi, ktoré určujú úroveň optimálnej výroby obnoviteľnej energie a spotreby?

Ako ďalej: prínosy dostupné pre všetkých

- Začlenenie myšlienky prepojenosti do energetickej sústavy so zohľadnením možnosti spoločnej zodpovednosti za výrobu, prenos a distribúciu energie je nevyhnutné pre spravodlivý prístup krajín, komunít a regiónov k výhodám obnoviteľnej energie bez ohľadu na rozdiely v objeme prírodných zdrojov. Navyše **fosílna palivá sú geograficky oveľa nerovnomernejšie rozmiestnené**, zatiaľ čo obnoviteľné zdroje sú do istej miery dostupné v každej krajine a každom regióne (iba s malými regionálnymi rozdielmi).
- Je preto načas, aby sa obnoviteľné zdroje stali opäť súčasťou každodenných ekonomických procesov a spoločného kultúrneho správania. História slnecnej a veternej energie siaha do minulosti staršej ako uhlie. V skutočnosti sú slnko a vietor jednými z **prvých zdrojov energie, ktoré kedy ľudstvo zachytilo** a ktoré v súčasnosti slúžia ako turistické atrakcie (napr. veterné turbíny v Španielsku a Holandsku; veterné parky v krajinách bývalej Juhoslávie, na Ukrajine a v Rusku).
- S primerane integrovanou a prepojenou infraštruktúrou obnoviteľnej energie budú výhody rovnako prístupné pre všetkých.

Ale čo...

... s prístupom k energii pre mnoho domácností žijúcich v odľahlých vidieckych oblastiach, ktoré nie sú pripojené k sieti a nemôžu si to dovoliť, aj keby dostali príležitosť prostredníctvom rozšírenia siete

alebo poskytnutia bezplatných solárnych či fotovoltických panelov na ich strechy?

Ako ďalej: nenechať nikoho bokom

- **Prístup k energii pre každého je jadrom odstránenia extrémnej chudoby** a niečím, čo musia vlády zaručiť pre všetky malé komunity vo vidieckych oblastiach. Keďže solárne systémy mimo siete a solárne minisietové systémy sú oveľa lacnejšie, škálovateľné a rýchlejšie riešenia, osvedčili sa aj vo vidieckych oblastiach, kde by mohli byť energetické straty vysoké. Maximálne využitie obnoviteľnej energie tak prispeje k zmierneniu negatívneho dosahu klimatickej krízy na chudobu a nerovnosť v týchto oblastiach pri súčasnom využití progresívnych technologických riešení umožňujúcich univerzálny prístup pri znášaní spravodlivého podielu nákladov. Takto sa zaručí, že „nikto nebude nechaný bokom“: čo je jeden z hlavných cieľov energetickej koherentnej spoločnosti budovanej na základe vzájomnej spolupráce, solidarity a dôvery.

Ale čo...

... s možnosťou, že odvetvie energetiky, v ktorom dominujú obnoviteľné zdroje energie, môže byť ako súčasť kritickej infraštruktúry ohrozené z hľadiska kybernetickej bezpečnosti?

Ako ďalej: diverzifikovať

- Decentralizácia a digitalizácia energetickej sústavy sú rozhodujúce podmienky na zaručenie bezpečnosti v odvetví energetiky. Zníženie sily monopolných alebo oligopolných štruktúr je možné len cestou integrácie obnoviteľných zdrojov energie, ako aj poskytovaním informácií a spolupracou medzi krajinami a rôznymi účastníkmi trhu. Pomôcť môžu digitálne riešenia, ako sú inteligentné siete, ktoré zaručujú

stabilné a bezpečné dodávky energie. Decentralizovaná výroba navyše diverzifikuje riziká kybernetického útoku: Vysoko centralizovaný systém je oveľa zraniteľnejší, pretože závisí od produkcie niekoľkých kľúčových výrobných zariadení. V energetickej demokracii zohrávajú občania ako výrobcovia a súčasne spotrebitelia

kľúčovú úlohu pri definovaní strany dopytu aj ponuky a spolu so štátom a ďalšími aktérmi stanovujú inštitucionálne „pravidlá hry“ a definujú rozhodovacie procesy, alokáciu zdrojov a bezpečnosť. Má to aj podporu inštitúcií EÚ a orgánov NATO, kde je energia kľúčovým prvkom bezpečnosti – a podľa toho s ňou zaobchádzajú.

II. časť: Obnoviteľná energia nám pomáha zabezpečiť prístup k lacnej a spoľahlivej energii pre všetkých: či už pracovníkov, spotrebiteľov alebo podnikov.

Obnoviteľná energia¹¹ je inteligentné riešenie pre klímu, z ktorého budú mať v konečnom dôsledku prospech všetci. Obnoviteľná energia má tiež **potenciál bojovať proti chudobe a nerovnosti**. V mnohých regiónoch sveta je prístup k stabilnej a lacnej energii, najmä k elektrickej energii, stále výsadou. Decentralizovaná obnoviteľná energetická infraštruktúra integrovaná do miestnych reťazcov pridanej hodnoty má potenciál elektrifikovať vzdialené vidiecke oblasti, priniesť lacnú energiu občanom a priniesť úžitok miestnym podnikom. Energetické družstvá môžu tiež posilniť postavenie miestnych komunít a demokratizovať energiu, ako uvádzame v poslednej časti.

Pre investorov a podniky je to z dlhodobého hľadiska prínosné.

1. Po prvé, na rozdiel od fosílnych zdrojov energie, ktoré majú vysoké prevádzkové náklady, náklady na výrobu ďalšej jednotky obnoviteľnej elektriny sa blížia k nule, čo znamená, že hneď ako bude vybudovaná infraštruktúra obnoviteľnej energie, podniky ušetria na nákladoch na energiu.¹²
2. Okrem toho rozšírenie infraštruktúry obnoviteľnej energie generuje nové investičné príležitosti so skromnými, ale stabilnými výnosmi.
3. Dokonca aj v časoch hospodárskej krízy sú investície do služieb súvisiacich s infraštruktúrou bezpečným útočiskom, ak je vytvorený vhodný legislatívny rámec, ktorý tieto investície umožňuje. To ich robí mimoriadne príťažlivými pre inštitucionálnych investorov, akými sú dôchodko-

vé fondy, ktorí neustále hľadajú bezpečné výnosy, najmä ak zohľadníme neustále nízke úrokové sadzby, ktoré prevládali na celom svete počas ostatných desiatich rokov.

Existuje teda jedinečná príležitosť pre decentralizované projekty stať sa priekopníkmi s podporou napríklad medzinárodných partnerov, ak je vytvorený priaznivý legislatívny rámec.

- **Spotrebiteľia budú tiež profitovať** z klesajúcich a predvídateľnejších cien energie. Okrem toho budú spotrebiteľia mať aj vyššiu energetickú bezpečnosť, keďže závislosť od uhlia, ropy a plynu sa znižuje s rozširovaním infraštruktúry obnoviteľnej energie. Je to tak preto, lebo väčšina krajín dováža fosílny zdroj energie, čo znamená, že sú naviazané na výkyvy cien na globálnom trhu a nedostatok ponuky. Spotrebiteľia sa môžu dokonca stať samotnými výrobcami energie alebo prosumermi. Napríklad môžu vyrábať elektrinu lacnými fotovoltaiickými panelmi a elektrinu, ktorú vyrábajú, buď využijú, alebo ju dodajú priamo do siete.
- Pokiaľ ide o pracovníkov, zavádzanie infraštruktúry obnoviteľnej energie prinesie viac pracovných miest. Nové pracovné miesta tiež vznikajú ako dôsledok veterných parkov, fotovoltaiických panelov a decentralizovanejšie siete, ktoré si vyžadujú údržbu. **Pracovné miesta v odvetví obnoviteľnej energie môžu byť zdravšie a bezpečnejšie** za predpokladu, že pracovníci majú primeranú odbornú prípravu. Kľúčovou otázkou však je, ako podporovať pracovníkov v súčasnosti zamestnaných v odvetví fosílny energie a jeho dodávateľskom reťazci, napríklad v ťažbe uhlia. Otázke pracovných miest a spôsobu pomoci pracovníkom pri prechode sa podrobne venovala 2. kapitola.
- Obnoviteľné zdroje energie prispievajú k vyrovnananiu sociálnych rozdielov a k zabezpečeniu

politických rozhodnutí vrátane rozhodnutí týkajúcich sa energie, ktoré stoja na základných právach a slobodách. Okrem ochrany nášho práva na čistý vzduch a životné prostredie, ktoré nepoškodzuje naše zdravie, obnoviteľné zdroje umožňujú aj horizontálne riadenie zdrojov, čo poskytuje väčšiu autonómiu každému členovi spoločnosti. Napríklad zapojenie občanov do plánov tepelnej energie namiesto ľpenia na existujúcich štruktúrach zhora nadol zlepšuje rodovú rovnosť a rovnosť všeobecne. Posledné údaje o rodovom zastúpení v pracovnej sile v energetickom priemysle ukazujú, že pracovníčky majú o 10 % väčšie zastúpenie v odvetví obnoviteľnej energie v porovnaní s ropným a plynárenským odvetvím. Skutočný údaj 32 % nie je ešte rovnaké zastúpenie, ale trend sa ubera správny smerom, čo je veľmi sľubný vývoj.¹³ Umožní to pochopiť rodovú perspektívu a zaručiť uplatňovanie hľadiska rodovej rovnosti v tomto odvetví, a tým zohľadniť osobitné obavy, ktorým čelia ženy v znevýhodnených

spoločenských skupinách, čo znamená, že sú oveľa viac postihnuté klimatickou krízou a externalitami pochádzajúcimi z odvetví s intenzívnym využívaním uhlia (napríklad nedostatok vody, znečistenie ovzdušia atď.).

Ale čo...

... s technologickými výzvami? Ako môžeme zabezpečiť, aby sme mali vždy bezpečné a stabilné dodávky energie, keď výroba energie z obnoviteľných zdrojov, ako je slnko a vietor, neustále kolíše?

Ako ďalej: skladovanie a vzájomné prepojenie

- Výroba elektrickej energie z obnoviteľných zdrojov sa zásadne líši od súčasného systému výroby z fosílnych palív, ktorá je výrazne centralizovaná. Zmeny počasia môžu viesť k výkyvom v sieti a dlhé, chladné zimy zapríčiniť nedostatočné dodávky. Je preto veľmi pravdepodobné, že v strednodobom horizonte sa budeme musieť spoliehať na malé, decentralizované záložné jednotky poháňané zemným plynom, bioplynom alebo prečerpávacie úložiská vody. Tieto jednotky budú tiež musieť byť navrhnuté a distribuované v celej energetickej sieti tak, aby sa z dlhodobého hľadiska dali ľahko prebudovať na prevádzku na zelený syntetický plyn ako záložnú alternatívu.

Technológie a riešenia, ktoré potrebujeme na riešenie problémov stability a spoľahlivosti, už v skutočnosti existujú:

- **Decentralizované úložiská energie** nám umožnia uskladňovať prebytočnú elektrinu, aby sme vyrovnali krátkodobé výkyvy. Iné efektívne skladovacie technológie sú už dnes k dispozícii – od mechanických riešení, ako je prečerpávacie úložiská po batérie a výrobu syntetického plynu. Použitie prebytočnej energie na výrobu syntetického plynu nám umožňuje

uskladňovať energiu na dlhšie časové obdobie. A takto môžeme zabezpečiť, že sa nám neminie energia ani počas dlhých, tmavých a studených zím.

- **Digitálne technológie** poskytujú nástroje na efektívne a automatizované riadenie energetickej siete, ktoré lepšou koordináciou ponuky a dopytu elektriny zvyšuje stabilitu.
- Ďalšia **integrácia národných** sietí medzi krajinami umožní rozdeľovať elektrickú energiu naprieč celým kontinentom. Toto vzájomné prepojenie už existuje v Európskej sieti prevádzkovateľov elektrizačnej prenosovej sústavy. To napríklad znamená, že ak v Španielsku svieti slnko, zatiaľ čo na Slovensku je najvyšší dopyt, môže ponuka v Španielsku uspokojiť dopyt na Slovensku. Z tohto dôvodu budeme na udržanie stability sústavy potrebovať menej skladovacej kapacity pre obnoviteľné zdroje energie. Energetická únia (ako stratégia) a Energetické spoločenstvo (ako medzinárodná organizácia) tiež vytvorili právny rámec a kľúčové míľniky pre energetický prechod v energetike kandidátskych krajín EÚ a krajín mimo EÚ v Európe.
- Možnosť decentralizovanej výroby obnoviteľnej energie premieňa spotrebiteľov na energetických občanov. Komunity môžu prevádzkovať svoje vlastné veterné parky a rodiny si môžu nainštalovať vlastné fotovoltaičné systémy. Táto **energetická nezávislosť** vytvorením vlastníctva zvyšuje akceptáciu energetického prechodu. Môže tiež zmobilizovať financie na rozšírenie infraštruktúry, ak miestne komunity využijú výhody priameho dodávania energie naspäť do siete. V neposlednom rade ako energetickí občania budeme oveľa viac napojení na energetickú sústavu a jej dôsledky a budeme oveľa opatrnejší pri rozhodovaní o našich energetických požiadavkách a celko-

vej spotrebe. Aby to však nastalo, **je potrebné zaviesť primeraný rámec správy systému, ktorý zabezpečí, aby miestne a decentralizované iniciatívy nehrali druhé husle popri veľkých korporáciách alebo developeroch.**

Ale čo...

... s nákladmi na rozšírenie obnoviteľných zdrojov energie? Ako môžeme zabezpečiť, že zavedenie infraštruktúry nezvýši ceny elektriny alebo nepoškodí konkurencieschopnosť priemyslu a nezvýši zaťaženie domácností s nízkym a nedostatočným príjmom?

Ako ďalej: klesajúce ceny, rastúce prínosy

Otázka vplyvu na ceny závisí od toho, ako sa bude spravovať energetický prechod. V nasledujúcich niekoľkých bodoch sa pozrieme na nemecký príklad a vyvodíme z toho niekoľko ponaučení. Nemecko bolo jedným z priekopníkov, a preto nám poskytuje cenné poznatky, z ktorých sa môžeme poučiť.

- Na úvod je potrebné priznať, že v Nemecku sa ceny elektriny pre domácnosti a mnoho malých a stredných podnikov od zavedenia nemeckého zákona o obnoviteľných zdrojoch energie v roku 2000 zdvojnásobili. Neúmerne tvrdo boli zasiahnuté najmä chudobnejšie domácnosti, pretože náklady na elektrinu tvoria väčší podiel ich disponibilného príjmu.
- Jedným z dôvodov je v skratke to, že zavedenie obnoviteľných zdrojov energie bolo financované zaručením pevných výkupných cien za dodávku energie za zelenú elektrinu. Rozdiel medzi spotovou trhovou cenou elektriny a garantovanou sadzbou sa potom preniesol na spotrebiteľov a malé a stredné podniky vo forme prirážky za obnoviteľné zdroje na ich účtoch za elektrinu. To bolo nesmierne účinné,

pokiaľ išlo o rozširovanie obnoviteľných zdrojov energie, ale za cenu už uvedeného väčšieho zaťaženia domácností s nízkym a nedostatočným príjmom.

- To však iba čiastočne vysvetľuje zvýšenie ceny. Cena elektriny podlieha aj niekoľkým ďalším daniam a poplatkom, ktoré sa následne zvýšili. **Velkí spotřebitelé, ako sú napríklad energeticky náročné priemyselné odvetvia, boli navyše oslobodení** od príplatku za obnoviteľné zdroje energie, čo zvyšovalo zaťaženie všetkých ostatných používateľov. V posledných niekoľkých rokoch sa však príplatok znížil.
- Navyše, **fosílné zdroje energie a jadrovú energiu vlády dotujú už celé desaťročia** – len sa to neprejaví na našom účte za elektrinu, pretože dotácie sa platia z celkových daňových výnosov. To znamená, že v minulosti ceny

elektriny nikdy neodrážali skutočné náklady na výrobu energie z fosílnych palív. Dotácie pre nemecké energetické odvetvia, ktoré škodia životnému prostrediu, predstavovali v roku 2019 približne 17 miliárd eur ročne. Obnoviteľné zdroje sa teda často stávajú predmetom kritiky iba z toho dôvodu, že nie sú dotované rovnako ako ich fosílné náprotivky. **Presmerovanie týchto environmentálne škodlivých dotácií uvoľní prostriedky** v štátnych rozpočtoch buď na investície do infraštruktúry, alebo na financovanie spravodlivého energetického prechodu pre tých, ktorí sú zamestnaní v konvenčnom energetickom odvetví.

- **Cena fosílnych elektriny alebo fosílnych palív nezohľadňuje externé náklady**, napríklad vplyv globálneho otepľovania a následné náklady ako zhoršovanie životného prostredia alebo skladovanie jadrového odpadu. Keby sa

tieto započítali do výpočtu, mali by sme realistickejší obraz a obnoviteľné zdroje energie by boli konkurencieschopné. Oneskorenie prejavov škodlivých účinkov na životné prostredie ešte neznamená, že by sme nemali dbať na ich zahrnutie do dnešného výpočtu a mali ich jednoducho preniesť na ďalšie generácie.

- V súčasnosti je **rozširovanie využitia obnoviteľných zdrojov energie oveľa lacnejšie ako na začiatku**. Priekopníci, ako je Nemecko, pomohli vytvoriť trh pre obnoviteľné zdroje energie, čo umožnilo ďalší výskum a vývoj, ako aj úspory z rozsahu prostredníctvom hromadnej výroby. Výsledkom je, že dnešné veterné turbíny a fotovoltaičné panely sú oveľa lacnejšie ako v minulosti a ich inštalácia je omnoho jednoduchšia než v priekopníckych začiatkoch. Krajiny ako Etiópia a Maroko nedávno dokázali, že rozšírenie obnoviteľných zdrojov je možné bez zvyšovania cien elektriny.
- Okrem toho existujú dôkazy, že veľa uhoľných elektrární už vlastne nie je rentabilných a bez štátnej dotácie na vyplatenie ziskovej marže prevádzkovateľom by skončili ako **uviaznuté aktíva**. A to neplatí len pre staré inštalácie. Napríklad v dôsledku žaloby akcionárov v Poľsku sa zistilo, že spoločnosť plánujúca výstavbu novej uhoľnej elektrárne nepreukázala, ako by sa táto prevádzka mohla prevádzkovať so ziskom, čo ich nakoniec viedlo k ukončeniu projektu. To je tiež dôležitá otázka pre krajiny, ktoré nie sú členmi EÚ, najmä pre kandidátske krajiny: Aj keď sa mechanizmus EÚ na určovanie ceny uhlíka ETS zatiaľ na ne nevzťahuje, pred dlhodobými investíciami do energetickej infraštruktúry ho musia zvážiť už dnes. Štátne dotácie na výrobu energie z fosílnych palív možno navyše klasifikovať podľa európskeho zákona o energetike ako nezákonnú štátnu pomoc, čo znamená nedodržiavanie prístupových požiadaviek. Po vstupe krajiny do EÚ

by takéto porušenie právnych predpisov EÚ mohlo viesť dokonca k nútenému vyradeniu zariadenia z prevádzky. Okrem toho je potrebné zohľadniť súčasné diskusie na úrovni EÚ o úpravách uhlíkovej dane na hraniciach (pozri 2. kapitolu, s. 47) z hľadiska dlhodobej konkurencieschopnosti vývozu energie a vývozu energeticky náročných výrobkov do Európskej únie.

- Pokiaľ ide o konkurencieschopnosť podnikov, je potrebné mať na pamäti, že nie všetky firmy sú vystavené medzinárodnej konkurencii, kde pri výrobných nákladoch do hry vstupujú rozdiely v cenách energie. **Náklady na elektrinu sú navyše iba jedným z mnohých nákladových faktorov** ovplyvňujúcich konkurencieschopnosť podnikov. Pri výpočte sa musí zohľadniť aj blízkosť trhov, náklady na dopravu, celková produktivita atď.
- V konečnom dôsledku je otázka ako rozšírenie obnoviteľných zdrojov energie ovplyvní ceny elektriny otázkou riadenia tohto procesu, t. j. akým spôsobom je tento proces vykonávaný, a nie, či je vykonávaný. Aby sa udržali ceny elektriny pod kontrolou, môže štát zavádzanie infraštruktúry obnoviteľnej energie dotovať. Môže to byť vo forme priamych dotácií, to znamená poskytovaním lacných pôžičiek alebo ručením za súkromné investície. V minulosti boli tieto možnosti často problematické kvôli prísnyim pravidlám štátnej pomoci Európskej únie. V rámci Európskej zelenej dohody však čaká pravidlá zavádzania infraštruktúry pre obnoviteľné zdroje energie revízia. Európska komisia si ďalej kladie za cieľ zmobilizovať v nasledujúcich desiatich rokoch bilión eur, z ktorých časť je určená na pomoc členským štátom pri modernizácii ich energetických sústav. Toto je skutočný priestor pre príležitosti aj pre tranzitívne ekonomiky.

- A napokon, domácnosti s nízkym a nedostatočným príjmom môžu dostať pomoc na pokrytie účtov za energie, ak je nárast nákladov na elektrinu nevyhnutný pri zavádzaní novej infraštruktúry. Sociálne problémy treba skôr riešiť pomocou nástrojov sociálnej politiky než obviňovaním energetického prechodu.

Ale čo...

... s pracovnými miestami v odvetví fosilnej energie? Ako dokážeme zabezpečiť, aby títo pracovníci neboli nechaní bokom?

Ako ďalej: mobilizácia za spravodlivú premenu

- Na úvod je dôležité uvedomiť si, že väčšina štrukturálnych zmien najmä v odvetví uhlia sa už uskutočnila. **Technologický pokrok a automatizácia prispeli k dramatickému poklesu potreby pracovníkov** v tomto odvetví, a tým aj skutočného počtu ľudí zamestnaných v ťažbe a spaľovaní uhlia. Sociálne spravodlivá transformácia odvetvia energetiky by určite vyústila do udržateľných riešení so súčasným poskytovaním udržateľných pracovných miest (rozmer zamestnanosti je podrobne rozvedený v 2. kapitole).
 - Je tiež potrebné zdôrazniť, že **pracovné miesta v ťažbe uhlia alebo v uhoľných elektrárnach nikdy neboli mimoriadne príťažlivé**. Bola to (a niekedy ešte je) nebezpečná a veľmi namáhavá práca – preto sa najmä baníci začali organizovať vo veľmi ranom štádiu industrializácie. Napriek tomu, že po desiatich rokoch bojov odborové zväzy nakoniec uspeli vo výraznom zlepšovaní pracovných podmienok, napríklad z hľadiska miezd a dôchodkov, mnoho baníkov si nikdy neužilo pokojný dôchodok, pretože zomreli pri nehodách v podzemí, na „ochorenie čiernych pľúc“ alebo na rakovinu.¹⁴ Mnoho uhoľných baníkov si teda prialo pre
- svoje deti jednu vec: aby si mohli nájsť lepšie zamestnanie v iných odvetviach, ktoré by im nezničili zdravie.
- To znamená, že **pre túto spravodlivú energetickú premenu** pre pracovníkov v odvetví energetiky je potrebná mobilizácia úsilia. Premena nenastane sama od seba. Odborové zväzy majú skúsenosti so spolupracou so sociálnodemokratickým stranami, pokiaľ ide o zlepšovanie práv pracovníkov. Aj tu by mali konať spoločne, aby zabezpečili, že sa z tejto novej priemyselnej revolúcie stane katalyzátor robotníckeho hnutia. 2. kapitola rozpracúva nástroje pre spravodlivý prechod pre pracovníkov, čo by mohlo tvoriť základ progresívnej agendy.
 - Okrem pomerne technokratických návrhov politik musia progresívni aktéri **začleniť** do svojich naratívov **aj dedičstvo civilizácie postavenej na energii z fosílnych palív**. Robotnícke hnutie sa zrodilo z priemyselnej revolúcie a formovalo sa okolo ťažkého priemyslu a baníctva. Takýto presvedčivý naratív si ctí príspevok robotníkov k civilizačnému pokroku a neobviňuje ich zo znečisťovania planéty. Ale zároveň musí byť z neho jasné, že civilizácia fosílnych palív sa končí. Tak ako potrebujeme kolektívne opatrenia na postupné zavádzanie udržateľnej budúcnosti pre každého, tak potrebujeme na postupné ukončenie fosilnej energie solidaritu s tými, ktorých živobytie od nej závisí.
 - Kľúčom k využitiu prínosov obnoviteľnej energie je teda ich rýchle rozšírenie spolu s potrebnými distribučnými a prenosovými sieťami, skladovaním, zálohovaním a inteligentným riadením na strane dopytu. Dostatok inštalácií obnoviteľnej energie umožní vyhnúť sa problémom so stabilitou a spoľahlivosťou. Rýchlym prechodom na obnoviteľné zdroje energie sa navyše vyhneme nutnosti prevádzkovania starej centralizovanej sústavy na fosílna palivá súčas-

ne s novou decentralizovanou sieťou. Znižujú sa tým náklady, pretože je to efektívnejšie. V prípade tranzitívnych alebo rozvojových ekonomík, ktoré ešte majú rastúci dopyt po energii, musí toto zavádzanie nielen držať krok s rastú-

cim dopytom, ale musí tiež zabezpečiť následnú výmenu elektrární na fosílna palivá. Aby bol tento prechod úspešný pre pracovníkov, potrebujeme solidaritu a kolektívne opatrenia.

III. časť: Politiky obnoviteľnej energie nám môžu pomôcť zmierniť klimatickú krízu a prispôsobiť sa klimatickej kríze.

- Pretože obnoviteľná energia sa ukazuje byť trojitou výhrou pre naše hospodárske vyhliadky, našu sociálnu stabilitu a demokratické riadenie, zostáva tiež kľúčovým nástrojom environmentálnej kompatibility. Rastúce využívanie vetra, biomasy a slnečnej energie pri súčasnom vytlačení fosílnych palív, ktoré tvoria 60 až 70 % výroby elektrickej energie na celom svete,¹⁵ **je základným kameňom opatrení na zmierňovanie zmeny klímy** a znižovanie emisií skleníkových plynov (GHG).
- Súčasne maximálne využitie obnoviteľnej energie umožňuje **prispôsobenie sa klíme** v energetike a ďalších energeticky náročných priemyselných odvetviach, ktoré budú výrazne ovplyvnené klimatickou krízou. Napríklad nedostatok vody sa stáva skutočným problémom mnohých krajín a predstavuje tak skutočnú hrozbu pre vodné elektrárne využívané na vyrovnávanie dopytu po energii a jej ponuky. Rovnako dôležitý je problém nedostatku chladiacej vody pre veľké fosílné a jadrové elektrárne. Existuje spôsob, ako sa môžeme týmto problémom prispôsobiť: musíme pokračovať v spravodlivom energetickom prechode a spraviť z obnoviteľných zdrojov náš dominantný zdroj energie.
- Diskusia o klimatickej kríze sa zamerala na tému bezpečnosti a hrozby možného konfliktu v dôsledku nedostatku zdrojov vrátane vody, nedostatku a prerušenia dodávok energie, ako aj na migračné trendy. Často sa zabúda na to, že keď sa obnoviteľná energia používa správ-

ne na uspokojenie potrieb určitej krajiny alebo regiónu, inými slovami, používa sa cenovo dostupným a spoľahlivým spôsobom, **dôvod sporov** o prírodné zdroje, ako sú fosílné palivá, zmizne. Výsledkom je, že fosílné zdroje zostávajú tam, kam patria: v zemi.

- Občania so strešnými fotovoltaiickými panelmi sa stávajú environmentálne uvedomelejší a využívajú z prvej ruky výhodu udržateľných riešení: ochranu ich bezprostredného okolia pred skleníkovými plynmi a súčasne sa vďaka svojej úlohe (výrobca a spotrebiteľ) stávajú dôležitým faktorom v celom výrobnom reťazci.

Ale čo...

... s minimálnou, ale napriek tomu skutočnou škodou na životnom prostredí spôsobenou veternou a slnečnou energiou?

Ako ďalej: staré, nové, budúce

- Každá forma premeny energie (alebo „výroby“) zasahuje do prírody a má „prostrediu neprirodzené“ vedľajšie účinky. Niektoré technológie sú však škodlivejšie a iné menej. Obnoviteľné technológie, ako sú veterné turbíny a fotovoltaiické panely, sú klimaticky najkompatibilnejšie riešenia na výrobu elektriny a energie všeobecne. Nie sú úplne bez znečistenia z dôvodu výrobného procesu. Ale zatiaľ sú to najneutrálnejšie riešenia, ktoré máme. **V porovnaní so spaľovaním fosílnych palív vrátane zemného plynu alebo využívaním jadrovej energie s mnohými škodlivými dôsledkami pre zdravie a životné prostredie sú nepochybne lepším riešením.**
- Vývoj riešení ako technológia zeleného vodíka teraz prebieha tak, aby poskytol odpoveď na už uvedené výzvy, ktoré sa objavujú v rôz-

nych priemyselných procesoch vrátane procesu výroby fotovoltaiiky. Očakáva sa, že táto otázka bude úplne vyriešená v dlhodobom časovom horizonte (2030 – 2050).

- Pokrok sa dosiahol aj v oblasti znižovania hluku veterných turbín a zmiernovania negatívnych účinkov na migrujúce vtáky. Predĺžila sa životnosť fotovoltaiických panelov a zmenšila sa ich veľkosť, takže teraz zaberajú menej miesta a využívajú menej zdrojov.
- Nezabúdajme tiež na škody na životnom prostredí a na zdraví spôsobené uhoľnými baňami (nehovoriac o lignitových povrchových baniach), ktoré sa v žiadnom prípade nedajú porovnať s minimálnymi vedľajšími účinkami obnoviteľných zdrojov. Celé dediny a krajiny sa obrátili naruby; ľudia prišli o svoju pôdu a museli sa presídliť. Aby zabránili zrúteniu uhoľných baní musia vodné čerpadlá pracovať – večne. A hladina podzemnej vody vážne ovplyvňuje zaplavenie povrchových baní. Napriek všetkým kladom a záporom je obnoviteľná energia jediný spôsob, ako môže ľudstvo čeliť globálnemu otepľovaniu, ktoré do takej veľkej miery ovplyvnilo. Viac investícií do solárnej, veternej energie a energie z biomasy je potrebných aj kvôli vplyvu klimatickej krízy na nedostatok vody v mnohých krajinách a regiónoch. Výkyvy vodnej hladiny budú znamenať, že vodná energia už nebude taká spoľahlivá, ako bývala. Navyše, závisí to od rozsahu klimatickej krízy, ktorú je možné výrazne zmierniť rozširovaním obnoviteľných zdrojov, ktoré by zase zabezpečili dostupnosť pitnej vody v nasledujúcich rokoch.

Ale čo...

... s názormi, ktoré niekedy počuť v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy, že všetko toto zvyšovanie povedomia o klíme a propagácia obnoviteľných zdrojov energie je len o vytvorení trhu pre veľkých

výrobcov solárnych a veterných turbín, ako je Nemecko?

Ako ďalej: napredovanie skokom

- Klimatická kríza je skutočná a nie je to vec diskusie. Potrebujeme tu zabezpečiť čo najlepšie využitie nástrojov demokracie, aby sme umožnili sociálne spravodlivý energetický prechod na obnoviteľné zdroje, z ktorého budú mať osoh všetci. Tí, ktorí dnes nevidia koreláciu medzi klimatickou krízou a sociálnou spravodlivosťou, budú niešť rovnakú zodpovednosť ako tí, ktorí popierajú globálne otepľovanie (pozri 1. kapitolu, s. 18 a ďalšia). Okrem toho v reakcii na obavy, že podpora obnoviteľných zdrojov energie je súčasťou trhovej stratégie veľkých výrobcov solárnych a veterných turbín, ako je Nemecko, by sme nemali zabúdať na pridanú hodnotu pre rozvojové ekonomiky vstupujúce do výrobného a dodávateľského reťazca, ako to už napríklad dnes vidno v automobilovom priemysle (pozri 2. kapitolu, s. 50 – 51).

Ale čo...

... s podporou obnoviteľnej energie, keď samotné investovanie do obnoviteľných zdrojov energie nestačí na boj proti rizikám vyplývajúcim z klimatickej krízy, ak neexistujú adekvátne paralelné opatrenia, akým je energetická účinnosť na zabránenie ďalšieho zvyšovania dopytu?

Ako ďalej: znižovanie spotreby prebija energetickú účinnosť

- Obnoviteľné zdroje energie sú už zo svojej podstaty energeticky účinnejšie zdroje. Je však tiež pravda, že paralelne s posunom smerom k nim sú na zníženie dopytu po energii **potrebné investície do energetickej účinnosti**. Znižovanie absolútneho množstva spotreby energie implementáciou holistických štrukturálnych zmien na minimalizovanie dopytu po energii vo všetkých odvetviach by malo sprevádzať

využívanie energeticky najúčinnějších technológií. Táto investícia sama osebe bude zdrojom nových pracovných miest, ktoré budú z dlhodobého hľadiska navyše osožné pre ekonomiku (pozri 2. kapitolu, s. 39).

Ale čo...

... so skutočnosťou, že mnoho krajín realizujúcich koncepcie energetického prechodu sú bohaté ekonomiky s obrovským technologickým, ekonomickým a finančným potenciálom? Ich situácia je úplne iná ako vo väčšine krajín strednej a juhovýchodnej Európy?

Ako ďalej: trend aj na globálnom juhu

- Väčšina krajín vo východnej a juhovýchodnej Európe má výrazne vyšší potenciál pre solárnu a veternú energiu ako napríklad Nemecko. To sa dá nákladovo efektívne využiť už dnes.
- Obnoviteľné technológie, najmä veterná a solárna, sú cenovo dostupné, nie sú veľkou vedou a už teraz sa úspešne využívajú na celom svete. Niet divu, že čoraz väčší počet rozvojových krajín, ako napríklad Maroko, presadzuje energetický prechod; a niet divu, že strategickí hráči ako Čína, zameriavajú svoj inovačný a výrobný potenciál na tvorbu a výrobu obnoviteľných zdrojov.

Ale čo...

... so skutočnosťou, že obnoviteľná energia závisí skôr od poveternostných podmienok než od skutočného dopytu po energii?

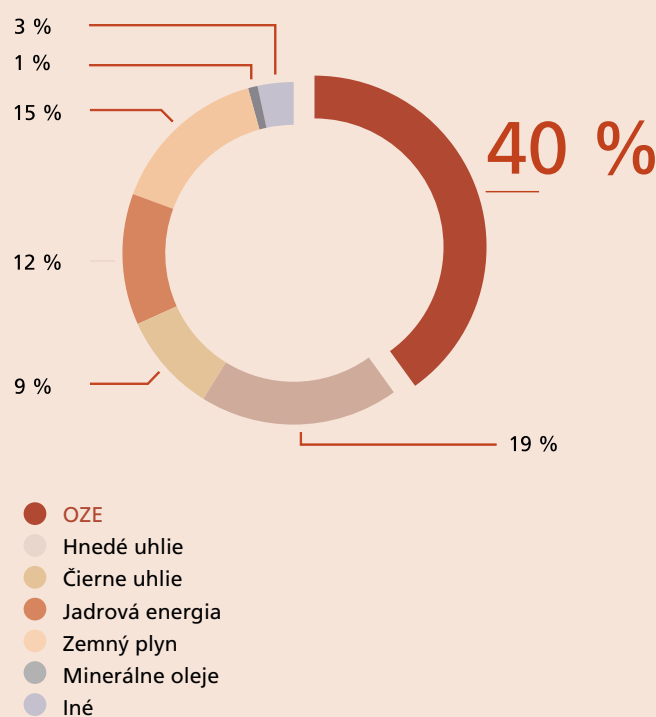
Ako ďalej: ešte viac posilniť stabilitu

- Pri výrobe energie z prevažne obnoviteľných zdrojov energetická bezpečnosť nekladie o nič väčšie bezpečnostné výzvy, než boli výzvy spájané s konvenčnými zdrojmi energie. Energetickú bezpečnosť v skutočnosti už te-

raz ohrozuje kritické fungovanie konvenčnej, centralizovanej výroby energie. Nie je možné predpovedať, kedy si nutnosť dôležitej údržby vyžiada odstávku niektorej uhoľnej alebo jadrovej elektrárne. Dôsledky takejto odstávky sú pritom oveľa závažnejšie v centralizovanom systéme s menším počtom týchto zariadení. A už vôbec nehovoriac o vysokej závislosti väčšiny krajín od dovozu fosílnych zdrojov energie, ako sú ropa a plyn. Tým sa ich energetické systémy stávajú zraniteľné vývojom trhových cien a politickou nestabilitou vo vyvážajúcich krajinách.

- Je pravda, že tok energie z obnoviteľných zdrojov je premenlivý. Väčšinou však vieme, kedy bude slnečno alebo veterno, a veda nám umožňuje robiť presné a včasné predpovede.

OBNOVITEĽNÉ ZDROJE ENERGIE (OZE) UŽ POKRÝVAJÚ 40 % SPOTREBY – DO 100 % NÁS EŠTE ČAKÁ DLHÁ CESTA

V kombinácii s inovatívnymi technológiami, ako sú inteligentné merače a siete, je ***tok energie bezpečnejší a stabilnejší ako kedykoľvek predtým.***

- Okrem toho, ak máme dostatočnú kapacitu na uskladňovanie energie a fungujúcu regionálnu integráciu energetických sietí, na zmeny súvisiace s prírodou vieme reagovať bez obáv z výpadku elektriny. Spoľahlivosť elektrickej rozvodnej

siete v Nemecku sa neznížila ani napriek tomu, že v roku 2019 dosiahli obnoviteľné zdroje energie viac ako 40-percentný podiel na výrobe elektriny. Výskumné štúdie, a dokonca aj analýzy vypracované prevádzkovateľmi prenosových sústav ukázali, že elektrická sústava mnohých krajín by už dnes umožnila získavať až 100 % elektriny z obnoviteľných zdrojov.

IV. časť: Ochrana zdravia a kvalita zdravotnej starostlivosti ako samozrejmé výhody obnoviteľnej energie.

1. Ochrana zdravia našich detí a nášho vlastného zdravia je jednou z najcennejších výhod budúcnosti založenej na obnoviteľnej energii. Obnoviteľná energia predovšetkým **významne zníži znečistenie ovzdušia a ročne na celom svete zachráni životy až siedmich miliónov ľudí** vrátane detí, obetí predčasného úmrtia spôsobeného znečistením ovzdušia (pozri tiež 5. kapitolu, s. 98).¹⁶ Okrem toho, že uhoľné elektrárne sú najväčším priemyselným zdrojom arzenu a ortuti v ovzduší, emisie malých častíc (PM 2,5) z týchto elektrární, o ktorých sa vie, že spôsobujú srdcovo-cievne ochorenia, sa môžu dostať až do vzdialenosti 1 000 km. Značné zdroje systému verejného zdravotníctva, ktoré sa vynakladajú na liečbu respiračných chorôb spôsobených znečistením, by sa mohli presmerovať a použiť na iné účely, napríklad na bezplatnú zdravotnú starostlivosť o deti. Obnoviteľná energia má potenciál na elimináciu závažného problému smogu v mnohých mestských oblastiach. Keďže výskum ukazuje, že vykurovanie domácností patrí spolu s priemyselnými činnosťami a dopravou medzi hlavné zdroje emisií, nahradenie uhoľných elektrární elektrárnami na obnoviteľné zdroje pomôže vyčistiť ovzdušie vo veľkých mestách a znížiť množstvo smogu.
2. V mnohých prieskumoch uskutočnených počas pandémie ochorenia covid-19 sa zistilo, že ľudia, ktorí boli predtým vystavení znečisteniu ovzdušia, patrili s oveľa väčšou pravdepodobnosťou k rizikovej skupine, a preto by v prípade vírusovej infekcie mali ťažšie následky ako ľudia žijúci v menej znečistených oblastiach.

3. Uhoľný popol – odpad zo spaľovania uhlia – obsahuje aj silne toxické ťažké kovy, ktoré môžu spôsobiť rakovinu alebo choroby nervového systému. Pretože uhoľný popol často nie je adekvátne zlikvidovaný, znečisťuje povrchové aj podzemné vody.

- Príčinou mnohých ekologických katastrof a značných útrap ľudí sú úniky ropy. Všetci poznáme obrazy kontaminovanej poľnohospodárskej pôdy alebo hynúceho morského vtáctva. Zatiaľ čo tento fenomén je už dobre známy, až teraz sa stávajú čoraz zjavnejšie aj riziká súvisiace s relatívne novými technológiami v oblasti fosílnych palív, ako je napríklad hydraulické štiepenie (frakovanie).
- V porovnaní s pracovnými miestami v uhoľnom baníctve, o ktorých sa vie, že sú vysoko rizikové a majú závažné zdravotné následky prejavujúce sa zväčša v neskoršom veku, **pracovné miesta v sektore obnoviteľných zdrojov poskytujú vysoký štandard bezpečnosti a ochrany zdravia** pri práci (pozri tiež 2. kapitolu, s. 30).

Ale čo...

... s tvrdením, že mieru znečistenia ovzdušia a smogu v niektorých mestách alebo oblastiach ovplyvňujú poveternostné a klimatické podmienky, ktoré sú dané geografickou polohou a prírodou?

Ako ďalej: vyčistiť ovzdušie

- Hoci prírodné poveternostné a klimatické podmienky skutočne ovplyvňujú mieru znečistenia ovzdušia a smogu, obrovský vplyv na naše zdravie a životné prostredie majú predovšetkým externality, ako je veľké množstvo fosílnych palív používaných v energetike, v doprave a v stavebníctve spolu s drevom používaným na vykurovanie. V prípade mesta Skopje je naozaj pravda, že leží v údolí a v zime v ňom dochádza

k slabšiemu prúdeniu vzduchu. Ale rovnako je pravda, že znečistenie je oveľa väčšie v mestských štvrtiach s vyššou hustotou obyvateľstva, ktorá vytvára „priaznivé“ podmienky na väčšiu koncentráciu častíc prenášaných vzduchom a zvyšuje pravdepodobnosť znečistenia. Existuje rad podobných prípadov, keď boli vytvorené samoudržateľné oblasti obnoviteľnej energie, ktoré preukázali svoju schopnosť zmeniť smer vývoja. Takéto pozitívne príklady určujú smer aj pre ostatných a ukazujú, ako čo najlepšie využiť kľúčový prínos kombinácie prírodných zdrojov s technologickými výdobytkami, ku ktorým má prístup naša generácia. Napríklad malé chorvátske mesto Koprivnica sa s pomocou finančných prostriedkov EÚ a vďaka inovatívnosti miestnych ľudí stáva uznávaným celoeurópskym lídrom v oblasti udržateľného rozvoja. To, čím je toto konkrétne chorvátske mesto jedinečné, je jeho integrovaná politika sociálneho a ekologického rozvoja, ktorá rieši energetické výzvy

spoločne s problémom chudoby a s ďalšími problémami marginalizovaných skupín.

Ale čo...

... s obavami, že obnoviteľné zdroje energie možno našu kvalitu života nezvýšia a že by ju mohli dokonca ešte znížiť v dôsledku nerovnomerného rozdelenia ich benefitov.

Ako ďalej: podporiť sociálny pokrok

- Na silnú väzbu medzi obnoviteľnou energiou a ľudským rozvojom poukazuje výskum agentúry IRENA, podľa ktorého obnoviteľná energia zvýši blahobyť ľudí ako ukazovateľ, ktorý priamo súvisí s kvalitou života, o štyri percentá. Ambiciózna politika v oblasti obnoviteľných zdrojov energie navyše podporí aj silné existujúce hnutia, napríklad Barefoot College v Indii, ktorých cieľom je bojovať proti energetickej chudobe a zvýšiť kvalitu života a zdravie detí a žien v mnohých komunitách. Decentralizova-

ná obnoviteľná energia v kombinácii s dnešným technologickým pokrokom môže zlepšiť prístup k čistej a pitnej vode v odľahlých oblastiach pomocou vodných čerpadiel, produkcie a dodávky vody pre domácnosti a na zavlažovanie, a tak ovplyvniť aj potravinovú bezpečnosť.

- Navyše, keďže v bezpečnostnej oblasti sa dôraz presúva na nekonvenčné konflikty a konflikty súvisiace so zdrojmi, zvýšenie podielu obnoviteľných zdrojov by nepochybne pomohlo riešiť aj niektoré bezpečnostné hrozby. Obnoviteľné zdroje navyše uľahčia zavádzanie opatrení na zmierňovanie a prispôsobenie sa zmene klímy, a umožnia tak riešiť špecifické výzvy, ako sú

migrácia a konflikty súvisiace s klímou. Čím nižší bude dopyt po rope, uhlí alebo plyne, tým pravdepodobnejšie sa skončia konflikty súvisiace s fosílnymi palivami.

- A nakoniec, zmenili by sa tým aj geopolitické mocenské štruktúry, čo by viedlo k vzniku nových oblastí záujmu pre silných aktérov a potenciálnemu presmerovaniu konfliktov. Práve to je dôvod, prečo je dôležité, aby prechod k dekarbonizovanému hospodárstvu prebiehal iba cestou dobre naplánovanej, štruktúrovanej a inkluzívnej energetickej transformácie uskutočňovanej demokratickým a decentralizovaným spôsobom.

O čo sa usilujeme?

- Boli by sme dospeli k demokracii, akú poznáme dnes, keby sa nekonali voľby alebo nezavedli určité komplexné volebné postupy, alebo keby mali volebné právo iba niektoré skupiny? Určite nie. Ak chceme demokratizovať energetiku, musíme zjednodušiť postupy aj pre menšie **investície do obnoviteľných energií, aby tieto investície boli dostupné pre všetkých a aby viedli k vytvoreniu energetickej súdržnej spoločnosti.**
- Riešenia, ako je systém jednotného miesta na predkladanie žiadostí a zjednodušené postupy predkladania žiadostí, by mohli povzbudiť decentralizovanú výrobu solárnej energie, najmä používanie strešných inštalácií v obytných budovách, a mohli by prispieť k dosiahnutiu hlavných cieľov energetickeho prechodu: **k ekologickej kompatibilite a k sociálno-ekonomickým benefitom pre pracovníkov, občanov a podniky.** Štátne energetické spoločnosti, monopoly a oligopoly, existujúce v niektorých krajinách, musia dodržiavať zásady

transparentnosti a dobrého spravovania. Energetická politika by mala ponechávať priestor aj pre domácnosti a miestne energetické projekty. Osvedčené postupy, ktorých príkladom je malé nemecké mesto Wolfsburg, energetické družstvá a tisíce jednotlivcov a malých podnikov v strednej a východnej Európe ukazujú, že tento prístup možno použiť aj v odlišných podmienkach. Mnohé z týchto iniciatív a mnohí jednotlivci sú ochotní podporovať úsilie progresívnych aktérov o uskutočnenie spravodlivého energetickeho prechodu a definovanie budúcnosti nášho života na zemi.

- Veľký záujem o podporu projektov v oblasti energetickeho prechodu prejavuje Európska únia a Energetické spoločenstvo, práve tak ako Európska zelená dohoda, ktorá je účinným nástrojom na budovanie uhlíkovo neutrálneho kontinentu. **Aj politická vôľa je v konečnom dôsledku nevyužitým obnoviteľným zdrojom,** ktorý by mali zúročiť a využiť progresívni aktéri, najlepšie ešte dnes.

Poznámky a zdroje

Poznámky

- ¹ Pojem „prosumer“ je definovaný ako aktívny spotrebiteľ, čiže ten, ktorý produkt spotrebúva a zároveň vyrába. V energetickom sektore je „prosumerom“ niekto, kto vyrába a spotrebúva energiu. Umožňuje to nárast nových prepojených technológií a rovnomerný nárast obnoviteľnej energie, ako je solárna a veterná energia, spolu s jej integráciou do našej energetickej siete, čomu pomohlo vhodné legislatívne prostredie.
- ² August, W., Valeria, J. S., Jan, P. et al. (2018): *Statistical Evidence on the Role of Energy Cooperatives for the Energy Transition in European Countries* (naposledy navštívené 22. 5. 2020).
- ³ The Conversation (2019): *This small German town took back the power – and went fully renewable* (naposledy navštívené 17. 6. 2020).
- ⁴ European Commission, Directorate-General for Energy (2019): *Europeans’ attitudes on EU energy policy*, k dispozícii na: *Europeans’ attitudes on EU energy policy* - Publications Office of the EU, s. 6 (naposledy navštívené 30. 4. 2020).
- ⁵ RES Foundation (2018): *Energy poverty in the Western Balkans Sustainability, Forum of the Energy Community*. Viedeň, k dispozícii na: <http://www.resfoundation.org/> (naposledy navštívené 22. 5. 2020).
- ⁶ EU Energy Poverty Observatory (2018): *Indicators & Data: Inability to Keep Home Adequately Warm*, k dispozícii na: <https://www.energypoverty.eu/indicator?primaryId=1461> (naposledy navštívené 30. 4. 2020).
- ⁷ European Commission, Directorate-General for Energy (2019): *Europeans’ attitudes on EU energy policy*, k dispozícii na: *Europeans’ attitudes on EU energy policy* – Publications Office of the EU, s. 6 (naposledy navštívené 30. 4. 2020).
- ⁸ Tamtiež, 10.
- ⁹ European Commission, Directorate-General for Energy (2019): *Benchmarking smart metering deployment in the EU-28*, k dispozícii na: *Benchmarking smart metering deployment in the EU-28* - Publications Office of the EU, s. 20 (naposledy navštívené 30. 4. 2020).
- ¹⁰ Pyrkalo, Svitlana (2019): *EBRD finances smart metering breakthrough in Montenegro*. EBRD (naposledy navštívené 5. 5. 2020).
- ¹¹ Nasledujúce argumenty platia hlavne pre výrobu elektriny z obnoviteľných zdrojov. Je to preto, že elektrická energia pravdepodobne bude hrať dôležitú úlohu vo všetkých odvetviach hospodárstva od mobility cez priemyselné aplikácie až po kúrenie. Nie všetko bude na prevádzku využívať elektrickú energiu, ale obnoviteľná elektrina sa tiež stane základom pre výrobu napr. zeleného vodíka alebo e-palív.
- ¹² Aj keď sa zohľadnia náklady na väčšiu energetickú sieť potrebnú pre decentralizovaný systém obnoviteľných zdrojov a vyššie investičné náklady, systém s 95 % obnoviteľných zdrojov by sa vyznačoval rovnakými nákladmi, alebo by bol dokonca lacnejší ako systém prevádzkovaný hlavne uhlím aj pri skromnej cene CO₂ v sume 20 eur za tonu v roku 2050. V polovici roku 2019 cena už dokonca dosiahla 25 eur za tonu.
- ¹³ IRENA (2018): *Renewable Energy: A Gender Perspective*, 31, k dispozícii na: *Renewable energy* (naposledy navštívené 8. 5. 2020).
- ¹⁴ Negatívne účinky uhlia a uhoľného prachu na zdravie boli skúmané už pred rokmi; komplexné štúdie boli dokonca publikované už v 70. rokoch 20. storočia (napr. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1638110/>).
- ¹⁵ Our World in Data (2014): *Global electricity production by source* (naposledy navštívené 7. 7. 2020). Viac informácií k dispozícii na <https://ourworldindata.org/energy#all-charts-preview>
- ¹⁶ Pre bližšie informácie pozri https://www.who.int/health-topics/air-pollution#tab=tab_1

Zdroje

<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/15815.pdf>

Renewable Energy Benefits: Leveraging Local Capacity for Solar PV

Causes, Effects and Solutions to Smog Pollution

Residential heating with wood and coal

Karagulian, Federico, Belis, Claudio A., Dora, Carlos Francisco C., Prüss-Ustün, Annette M., Bonjour, Sophie, Adair-Rohani, Heather and Amann, Markus (2015): *Contributions to cities' ambient particulate matter (PM): A systematic review of local source contributions at global level* (naposledy navštívené 16. 4. 2020: <https://er.elsevier.com/reader/sd/pii/S1352231015303320?token=9B7152FEA099090454C590ADB5F95BE7F68F7687A5851835FEA7ED1661460CD543EFD31FF7AD170D6A138312E6A8DEEA>)

Renewable energy benefits: Understanding the socio-economics

<https://books.google.de/books?id=KkCLDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Jeremy+Rifkin%22&hl=de&sa=X&ved=0ahUKEwjNzIXX3orpAhXNnOAKHbP6DgMQ6AEITzAE#v=onepage&q&f=false>

Green jobs and occupational safety and health:

Climate victory: Companies put Poland's last new coal

<http://library.fes.de/pdf-files/fes/15665.pdf>

<https://www.irena.org/publications/2019/May/Renewable-power-generation-costs-in-2018>

https://www.agora-energiewende.de/fileadmin2/Projekte/2016/Stromwelten_2050/Agora_Gesamtkosten-Stromwelten-EN_WEB.pdf

https://www.leopoldina.org/uploads/tx_leopublication/2019_Stellungnahme_Klimaziele_2030_Final.pdf

<https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/local-energy-ownership.pdf>

<https://irena.org/publications/2020/May/Tracking-SDG7-The-Energy-Progress-Report-2020>

<https://ourworldindata.org/energy#all-charts-preview>

https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b891cfb7-d50f-11e9-b4bf-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=37085&WT.ria_f=3608&WT.ria_ev=search

<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/15614.pdf>

5

Sociálne spravodlivá transformácia mobility

Transformácia mobility poskytuje obrovské príležitosti na zlepšenie kvality života. Keďže emisie CO₂ v tomto sektore sa neprestajne zvyšujú, transformácia je nepochybne potrebná – a už aj prebieha v stovkách miest, ktoré začínajú uplatňovať koncepty inteligentnej a udržateľnej mobility. Vďaka týmto iniciatívam ich obyvatelia vedú zdravší život, v mestských priestoroch je viac zelene a sú vhodnejšie na život miestnych komunít, posilňuje sa miestne hospodárstvo, ľudia môžu inteligentnejšie využívať svoj čas, spoločnosť je spravodlivejšia a životné prostredie je čistejšie pre nás aj pre ďalšie generácie.

V tejto kapitole sa budeme venovať téme transformácie mobility z rôznych uhlov pohľadu: začneme sprievodnými prínosmi transformácie mobility pre občanov a komunity, akými sú zdravotné benefity (I. časť), prínosy pre komunity, v ktorých sa dá dobre žiť (II. časť),

a sociálnu spravodlivosť (III. časť). Ďalej sa zameriame na hospodárske aspekty transformácie mobility, najskôr z hľadiska vedľajších prínosov pre hospodárstvo ako celok (IV. časť) a následne z pohľadu automobilového priemyslu (V. časť).

Dobré ráno, zbierame podpisy na vytvorenie chráneného jazdného pruhu pre bicykle na tejto ceste...

Pomoc! Toto dievča by chcelo obmedziť našu slobodu!

I. časť: Udržateľná mobilita: nevyhnutná pre bezpečný a zdravý životný štýl

Ak chceme dnes aj v budúcnosti viesť zdravý život, musíme zmeniť naše systémy mobility. Je na to päť dôvodov: znečistenie ovzdušia, dopravné nehody, znečistenie hlukom, nedostatok pohybu a v neposlednom rade snaha o zmiernenie klimatickej krízy.

- 1. Znečistenie ovzdušia je najvýznamnejším faktorom environmentálnych zdravotných rizík vo svete** a má na svedomí sedem miliónov predčasných úmrtí ročne (pozri tiež 4. kapitolu, s. 90).¹ Zatiaľ čo väčšie toxické častice uviaznu v pľúcach, kde spôsobujú rako-

vinu pľúc, chronickú obštrukčnú chorobu pľúc alebo infekcie dýchacích ciest, menšie častice sa dostávajú do krvného obehu a vedú k mozgovým príhodám alebo infarktom. K hlavným zdrojom tohto zdravotného rizika patrí popri

uholných elektrárnach doprava. V roku 2015 bola doprava zodpovedná za 11,4 % predčasných úmrtí súvisiacich so znečistením ovzdušia a približne milión dolárov zdravotných nákladov.² Obyvatelia miest nielen v Ázii trpia závažnými dôsledkami silného znečistenia ovzdušia z dopravy – o pochybný titul najhoršej kvality ovzdušia na svete, najmä v zimných mesiacoch, „súťažia“ aj mnohé mestá v strednej a východnej Európe. Naše hlavné mestá, od Varšavy až po Alma-Atu, otravuje smog, pre ktorý niekedy dokonca nemôžu pristávať lietadlá, pretože nevidia na prístávaciu dráhu. Podľa predpovedí sa do roku 2050 celosvetová populácia zvýši na 9,7 miliardy a očakáva sa, že 70 % týchto ľudí bude žiť v mestských oblastiach. Výsledkom by bol **dvojnásobný nárast ročných emisií z mestskej dopravy**,³ pokiaľ by sa neprijali prísne politiky a opatrenia na zníženie emisií z dopravy. Vo svetle týchto skutočností by sme sa mohli spýtať, prečo sa zdravotné varovanie nachádza na každom cigaretovom obale, ale nie na každom aute?

- 2. Aby sme mohli opäť dýchať čerstvý vzduch, jednoducho treba v širšej miere preberať dobré príklady zdravých a udržateľných alternatív k doprave na báze fosílnych palív.** Len samotný projekt „Civitas“⁴ obsahuje 800 príkladov udržateľnej mobility v európskych komunitách; stovky nových projektov sú každoročne prezentované počas Európskeho týždňa mobility, ktorý je skvelým zdrojom inšpirácie.⁵ Projekty sa pohybujú od zlepšenia, ako je napríklad verejná doprava s nulovými alebo nízkymi emisiami (podzemné železnice, vozový park elektrobuses, vlakov a električiek s pohonom na báze obnoviteľných energií), cez infraštruktúru pre bicykle (vrátane bezpečných jazdných pruhov pre bicykle a cyklistických diaľnic, opravovní bicyklov,

zabezpečených parkovacích garáží pre bicykle alebo požičovní (nákladných) bicyklov) po multimodálne systémy umožňujúce flexibilnú kombináciu rôznych druhov dopravy na jednej trase (verejnej dopravy, bicyklov a elektromobilov alebo áut na vodíkový pohon, ktoré je možné bezpečne zaparkovať v zariadeniach typu „park-and-ride“ (záchytné parkoviská s nadväzujúcou verejnou dopravou v zariadeniach (P + R) mimo centra mesta)).⁶ **Centrá miest na celom svete sa menia na zóny s nízkymi emisiami alebo zóny bez áut** – jedným z najvýraznejších príkladov je Paríž ako mesto, ktoré bolo v minulosti „autocentrické“.⁷

3. Transformácia mobility **umožní znížiť aj počet závažných dopravných nehôd**. Až 70 % ľudí, ktorí prídu o život pri dopravných nehodách na mestských komunikáciách, tvoria „zraniteľní účastníci cestnej premávky“, ako sú chodci alebo cyklisti.⁸ To znamená, že **najväčšie riziko opäť hrozí najslabším členom našej spoločnosti** – ľuďom z marginalizovaných skupín, ktorí chodia do práce na bicykli, prepletajúc sa medzi terénnymi vozidlami, alebo starším ľuďom prechádzajúcim cez cestu. Už sme si zvykli na to, že žijeme v mestách, kde sú detské ihriská ohradené plotom, aby deti nemohli vybehnúť pod auto, namiesto toho, aby „v ohrade“ boli autá a my by sme sa mohli voľne pohybovať. Mnohé krajiny však už tento problém začali riešiť; jedným z lídrov znižovania počtu dopravných nehôd v mestách sa stalo Poľsko.⁹

4. Aj **znečistenie hlukom** ako relevantný zdravotný problém najmä v husto osídlených metropolitných oblastiach je významne nižšie, keď ľudia jazdia na bicykli alebo chodia pešo, prípadne keď na dlhšie trasy využívajú hromadnú alebo osobnú e-mobilitu.

5. Navyše namiesto toho, aby sme do svojej draho platenej posilňovne chodili autom, lacnejšie a často aj efektívnejšie by sme sa do nej dostali pešo alebo na bicykli: „Pre väčšinu ľudí sú najjednoduchšími a najprijateľnejšími formami fyzickej aktivity tie, ktoré možno začleniť do každodenného života. Príkladom je chôdza alebo jazda na bicykli namiesto jazdenia autom.“¹⁰ **Spalovanie tukov namiesto spalovania fosílnych palív pomáha napríklad predĺžiť život** tým, že znižuje riziko srdcovo-cievnych problémov alebo obezity.

6. V neposlednom rade transformácia sektoru mobility prináša nielen priame zdravotné benefity (napr. nezrazí nás auto), ale aj **nepriame zdravotné benefity tým, že zmierňuje klimatickú krízu** (pozri tiež 1. kapitolu, s. 20–21). Sektor dopravy produkuje štvrtinu všetkých emisií CO₂ v EÚ. Pritom je to **jediný sektor, v ktorom** namiesto poklesu dochádza k **ďalšiemu nárastu emisií skleníkových plynov**. Oproti roku 1990 sa úroveň emisií v tomto sektore zvýšila o 25 %.¹¹ Vzhľadom na to, že mestá sú zodpovedné za 70 až 75 % celosvetových emisií uhlíka,¹² základné klimatické ciele nemôžeme splniť bez intenzívnej a cielenej práce na transformácii mestskej mobility. Možno to robiť prostredníctvom iniciatív, ako je iniciatíva C40 Cities zastrešujúca 16 sietí a 96 klimaticky ambiciózných miest z celého sveta generujúcich 25 % globálneho HDP, ktorej cieľom je pomôcť preberať, zlepšovať a zrýchľovať opatrenia zamerané na zmierňovanie, prispôsobovanie sa a udržateľnosť v oblasti klímy. Projekt v súčasnosti zahŕňa pozoruhodný počet 1 543 aktivít a opatrení týkajúcich sa mestskej hromadnej dopravy.¹³

Ale čo...

... s nákladmi, ktoré si vyžiada nové riešenie mestskej mobility? Mestá sa celé desaťročia plánovali s ohľadom na potreby osobnej automobilovej mobility.

Ako ďalej: transformovať mobilitu sa vyplatí

1. Po prvé, musíme vziať do úvahy náklady spojené s dnešnou formou mobility – náklady na systém zdravotnej starostlivosti, náklady spôsobené globálnym otepľovaním (pozri 1. kapitolu, s. 18) a, samozrejme, straty, ktorých cenu nemožno vyčíslieť – straty na životoch.
2. Po druhé, udržateľná infraštruktúra, ako sú napríklad jazdné pruhy pre bicykle alebo pešie zóny, je lacnejšia na zriadenie aj na udržiavanie, ako sú cesty.
3. Po tretie, mestá a komunity môžu prijať politiku prerozdelenia peňazí od ľudí, ktorí si môžu dovoliť vlastniť auto, s cieľom zabezpečiť cenovú dostupnosť bezpečnej a primeranej mobility pre každého. Možnosti siahajú od zavedenia mestského mýta cez zvýšenie poplatkov za parkovanie po fixné poplatky (alebo dokonca aukcie) za povolenie vlastniť auto. Povolenia, ktoré si kúpi majiteľia áut, môžu zahŕňať aj cenu ročného predplatného lístka na verejnú dopravu ako ďalšiu motiváciu nejazdiť autom v centrách miest.
4. Po štvrté, existuje veľa možností externého financovania, napríklad v kontexte novej Zelennej dohody EÚ. Ako inšpirácia a východiskový bod môže opäť slúžiť iniciatíva Európsky týždeň mobility.¹⁴

Ale čo...

... s nedostatočným počtom jazdných pruhov pre bicykle, ktoré tak nepredstavujú reálnu alternatívu mobility?

Ako ďalej: zmeniť politické priority

- **Ako ukazujú stovky miest po celom svete, dobre navrhnutá a široká sieť jazdných pruhov pre bicykle** v zásade vyžaduje iba správne nastavenie priorít miestnymi orgánmi a inteligentné plánovanie a riadenie mestskej mobility.
- Počet miest, ktoré vytvárajú nové jazdné pruhy pre bicykle, sa prudko zvýšil počas koronavirovej krízy, keď ľudia v čoraz väčšom počte vyťahovali z pivníc svoje bicykle (napríklad v Gruzínsku), alebo si kupovali nové bicykle (v talianskych a holandských obchodoch sa bicykle čoskoro vypredali) a začali bicyklovať do práce po vyprázdnených cestách. Mnohé mestá sa tejto zmene správania svojich obyvateľov rýchlo prispôbili a zriadili dočasné („pop-up“) jazdné pruhy pre bicykle; celosvetovým lídrom tohto trendu je mesto Bogota.¹⁵ Niektoré mestá dokonca zmenili „bežné“ komunikácie na cyklistické ulice, pričom ich to nestálo v podstate nič – jednoducho postavili značky a na asfalt nasprejovali symbol ukazujúci, že pravý jazdný pruh je teraz vyhradený pre cyklistov jazdiacich na pravej strane a ľavý jazdný pruh pre cyklistov jazdiacich na ľavej strane.
- **Na posilnenie tohto pozitívneho trendu je potrebné, aby používanie bicykla bolo pre všetkých čo najjednoduchšie.** Štúdie z Dánska ukazujú, že väčšina ľudí sa rozhodne používať bicykel preto, lebo predstavuje rýchly a nenáročný spôsob dopravy, a nie preto, lebo je to lacné.¹⁶ Jazdné pruhy pre bicykle preto treba zriaďovať podľa troch kritérií: nesmú ich ohrozovať (stojace ani pohybujúce sa) autá, musia byť dostatočne široké pre cyklistov jazdiacich rozličnou rýchlosťou (t. j. pre cyklistu na ceste do práce predbiehajúceho nákladný bicykel), a musia cyklistom umožniť rýchlo sa dostať do cieľa. To sa dá dosiahnuť prostredníctvom kom-

plexnejších zmien, ako je napríklad zriadenie cyklistických diaľnic alebo nadjazdov pre bicykle alebo jednoducho nastavením semaforov podľa priemernej rýchlosti cyklistov, a nie rýchlosti áut.

Ale čo...

... s obavami, že na „multimodalitu“ jednoducho nie sme pripravení? Tento koncept je vhodný na integrovanie rôznych druhov dopravy na jednej trase, ktoré sú prispôsobené individuálnym potrebám mobility. Pre niektoré mestá sa však ešte vždy zdá byť skôr nedosiahnuteľnou utópiou.

Ako ďalej: poučiť sa z osvedčených postupov

- Multimodalita znamená inteligentné integrovanie rôznych spôsobov mobility – ako alternatívy osobnej automobilovej dopravy – do koordinovanej infraštruktúry na jednej trase. Toto je najlepší spôsob na dosiahnutie udrža-

teľnej mobility, aký už používajú mnohé mestá vrátane miest vo východnej Európe (Gdansk, Riga, Vilnius, Rostock a ďalšie¹⁷). Niektoré z nich sprístupnili svojim obyvateľom bezplatné aplikácie umožňujúce naplánovať si trasu s využitím rôznych spôsobov dopravy – hromadnej dopravy, spoločné využívanie áut (carsharing), mestských bicyklov, jazdných pruhov pre bicykle, pešej chôdze. Pomocou infraštruktúry, ktorej súčasťou sú stojany na bicykle v autobusoch/vlakoch, dostatok parkovacích miest pre bicykle na železničných/autobusových staniciach, multimodálne informačné body na verejných priestranstvách atď., sa multimodalita môže stať riešením najmä pri cestovaní v rámci mesta, ale aj pri cestovaní na väčšie vzdialenosti.

Ale čo...

... s vysokou úrovňou emisií z komerčných dopravných prostriedkov, ako sú nákladné lode alebo autobusy verejnej dopravy?

Ako ďalej: znížiť emisie vo všetkých oblastiach dopravy

- Skutočnosť, že nákladné lode sú zodpovedné za značnú časť emisií CO₂ zo sektoru dopravy, znamená, že ich treba prísnejšie regulovať. Emisné štatistiky ukazujú, že takéto obmedzenia skutočne vedú k zníženiu emisií. Neznamená to však, že by sme nemali prejsť na ekologicky udržateľnejšie spôsoby mobility v našich mestských aj vidieckych oblastiach, ako sú napríklad vlaky na elektrinu vyrábanú z obnoviteľných zdrojov atď. V skutočnosti každý deň vdychujeme toxické výfukové plyny bez ohľadu na to, aká vysoká alebo nízka je úroveň emisií z nákladných lodí.
- Pokiaľ ide o uhlíkovú stopu verejnej dopravy, takmer 80 % autobusov vo vozovom parku

verejnej dopravy v Európe stále jazdí na naftu; autobusy pritom tvoria hlavný pilier verejnej dopravy všade na svete (predstavujú viac ako 80 % celosvetovej verejnej dopravy¹⁸). Stovky miest však dosiahli veľký pokrok v prechode od autobusov na naftový pohon k autobusom na biopalivá alebo k elekťrobusom; platí to aj pre Paríž, ktorý do roku 2025 plánuje zaviesť 100 % „zelených autobusov“, a Berlín, ktorý by to chcel dosiahnuť do roku 2030 s podporou rôznych finančných dotačných schém a iniciatív.¹⁹ Vo viacerých mestách strednej a východnej Európy sú navyše ešte v prevádzke siete trolejbusov, ktoré by sa mali zmodernizovať a stať neoddeliteľnou súčasťou siete nízkouhlíkovej verejnej dopravy.

II. časť: Udržateľná mobilita: nevyhnutná pre mestský rozvoj, verejný priestor a kvalitu života.

Prieskumy ukazujú, že mestá s progresívnou politikou udržateľnej mobility (ako sú Viedeň, Mníchov, Amsterdam, Kodaň alebo Praha, Varšava, Vilnius a ďalšie mestá strednej Európy) sa dostali na popredné miesta rebríčka kvality života, pretože svojim obyvateľom poskytujú najlepšie životné prostredie a podmienky v celosvetovom hodnotení.²⁰

Existujú dva kľúčové spôsoby ako prispieť k zlepšeniu kvality života v meste sústredením sa na modely mobility:

1. Po prvé, modernizáciou existujúcich mestských štruktúr vyčleniť väčší priestor pre ľudí a menší priestor pre automobily.

- Mnohé občianske iniciatívy vyzývajú, aby sme žiadali o „**vrátenie našich ulíc**“²¹ zdôrazňujúc nepomer medzi mestským priestorom prideľným osobným autám a priestorom dostupným pre všetkých.²² Plocha typického parkovacieho miesta (autá sú skutočne po väčšinu svojej životnosti zaparkované) je 11 m² – stačí si predstaviť, koľko miesta konštantne zaberá mŕtvý kov, za ktoré majiteľ auta väčšinou neplatí ani len zlomok priemernej ceny štvorcového metra pozemku v meste. A už vôbec nehovoriac o nerovnomernom rozdelení priestoru, ktorý je na jednej strane vyčlenený na ulice a na druhej strane na chodníky, jazdné pruhy pre bicykle a rekreačné aktivity. Tento **priestor by sa mal zmeniť na skutočne „spoločnú pôdu“**, ktorá sa využíva nielen na stromy a parky, zlepšuje kvalitu ovzdušia a najúčinnejšie znižuje teplotu počas vln horúčav, ale mala by byť súčasťou **mesta, v ktorom pulzuje život a v ktorom sa dobre žije**, pretože poskytuje väčší priestor na stretávanie, rozhovory a zoznamovanie sa

ľudí, a tým prispieva k posilneniu sociálnej súdržnosti a spolupráce.

- Základom takejto transformácie mestských priestorov sú vo väčšine prípadov **participatívne rozhodovacie procesy**, ktoré posilňujú u občanov vedomie schopnosti ovplyvniť veci a pocit spolupatričnosti s komunitou (pozri tiež 6. kapitolu, s. 133, a 7. kapitolu, s. 149). Ako veľmi efektívna sa napríklad ukázala byť zmena ulíc na pešie zóny alebo zavedenie nových autobusových trás na **určité skúšobné obdobie** či v určité dni v týždni a následné hlasovanie **miestnych obyvateľov** o tom, či táto zmena má byť trvalá (čo sa vo väčšine prípadov stáva). Premena známeho newyorského námestia Times Square z preťaženého dopravného uzla na pešiu zónu sa začala jednoducho tým, že na niekoľko mesiacov na ňom boli umiestnené pestrofarebné skladacie stoličky. A keď sa prijme rozhodnutie obmedziť alebo zakázať premávku osobných automobilov, miestni obyvatelia a majitelia obchodov by mali opäť dostať možnosť vyjadriť sa k dizajnu tejto novej mestskej oblasti.
- Aby miestne orgány dostali na svoju stranu miestne obyvateľstvo, ktoré si možno neželá zmenu svojho mestského prostredia, môžu na to využiť jedinečnú šancu, ktorú predstavuje ich priamy kontakt s ľuďmi, a získať ich podporu tým, že sa sami stanú viditeľným a príťažlivým príkladom a **pozitívnym vzorom** – napríklad starostovia a členovia obecného zastupiteľstva by mohli chodiť do práce na bicykli, alebo by sa mohla nadviazať partnerská spolupráca s miestnymi podnikmi, ktorých zamestnanci by mohli dostať bezplatné preukazy na verejnú dopravu.

2. Druhou možnosťou je hneď na začiatku zredukovať potrebu mobility, aby ľudia nemuseli tráviť tak veľa času v doprav-

ných prostriedkoch alebo trčaním v dopravnej zápche.

- Cieľom moderných, ale ambiciózných mestských konceptov, akým je napríklad „**30-minútové mesto**“, je naprojektovať mestá, kde sú bývanie, práca, zábava a ďalšie základné potreby navzájom dostupné do 30 minút. Je to komplexný systém udržateľnej mobility, ktorý obmedzuje premávku, a zvyšuje tak kvalitu každodenného života z pohľadu zdravia, životného prostredia, časového manažmentu, miestneho hospodárstva a životných nákladov.²³
- Aj systémy **práce na diaľku a práce z domu** môžu pomôcť znížiť objem dopravy. Najmä počas koronavírusovej krízy si mnohí zamestnávateľia a zamestnanci uvedomili, že práca z domu môže byť veľmi efektívna – môže šetriť peniaze aj čas. Napokon nikoho neteší, keď musí každý deň tráviť celé hodiny dochádzaním za prácou (či už verejnými dopravnými prostriedkami ale-

bo osobným autom) namiesto toho, aby tento čas trávil s priateľmi alebo s rodinou.

Ale čo...

... s obchodmi v centrách miest, do ktorých sa po premene centra na zónu bez áut nebude dať dostať autom?

Ako ďalej: zvýšiť príťažlivosť mestského centra

- Zóny s obmedzenou alebo nulovou automobilovou premávkou môžu významne zvýšiť atraktivnosť mesta pre malé podniky. Mnohé prieskumy naznačujú, že v centrách miest bez áut budú ľudia skôr míňať svoje peniaze, pretože budú mať čas sa poprechádzať, prezrieť si rôzne obchody atď. Tento argument platí najmä v dobe, keď centrá miest „odkrvuje“ konkurencia internetu a nákupných stredísk umiestnených mimo centra (najmä v strednej a východnej Európe). Atraktívne, čisté a krásne

mestské centrá majú významné komparatívne výhody.

- Riešenie problému potenciálneho vylúčenia preto spočíva v dobre naprojektovanej sieti verejnej dopravy, v mestskom rozvoji – umiestnení atraktívnych služieb, kultúrnych zariadení, zábavných možností atď. v centrách miest, v zavádzaní schém motivujúcich služby a obchody určitého typu k otváraniu svojich prevádzok v centre mesta.

Ale čo...

... s ľuďmi, ktorí sa pre rodinné alebo pracovné povinnosti musia dopraviť do mesta vlastným autom, alebo s ľuďmi žijúcimi v odľahlejších vidieckych lokalitách bez prístupu k verejnej dopravnej infraštruktúre?

SYSTÉMY SPOLOČNÉHO VYUŽÍVANIA ÁUT FUNGUJÚ VO VIAC AKO 2 000 MESTÁCH

2 000 MIEST

Viac ako všetky mestá krajín V4 (Poľsko, Česko, Slovensko a Maďarsko)

uhlíka aj možnosť spoločného využívania áut (carsharing). **Systémy spoločného využívania áut** sa úspešne používajú vo viac ako 2 000 mestách na celom svete,²⁴ pričom tento spôsob automobilovej dopravy iba v Nemecku využíva okolo 2,5 milióna ľudí²⁵ – podľa potreby a bez nákladov a záťaže spojenej s vlastníctvom auta. Pozitívny environmentálny účinok tejto možnosti je nepopierateľný. V jednom prieskume francúzskej Agentúry pre životné prostredie a hospodárenie s energiou sa zistilo, že ľudia používajúci aplikáciu „carsharing“ najazdia osobným autom o 41 % menej kilometrov a častejšie cestujú autobusom, vlakom, alebo chodia pešo. Podľa prieskumu, ktorý uskutočnila organizácia pre kolaboratívnu mobilitu Co-MoUK, na každé auto patriace do „autoklubu“, je na cestách o desať osobných áut menej.²⁶

- V súvislosti s **prepojením mestských a vidieckych oblastí** Európa ponúka veľa príkladov dobre rozvinutých systémov verejnej dopravy, vďaka ktorým prepojenie okrajových a metropolitných oblastí predstavuje reálnu možnosť, najmä s využitím regionálnych železničných sietí. Je pravda, že kým sa takýto systém v konkrétnom regióne nevytvorí, ľudia žijúci v týchto oblastiach sa musia spoliehať na individuálnu dopravu. Zlepšenie infraštruktúry verejnej dopravy v regióne je však v konečnom dôsledku záležitosťou politiky miestnych alebo regionálnych orgánov v oblasti budovania dopravnej infraštruktúry.
- Keďže ďalším cieľom udržateľnej mobility je znížiť objem dopravy, medzi hlavné ciele regionálneho a miestneho rozvoja patrí revitalizácia vidieckych oblastí prostredníctvom lepších služieb starostlivosti o deti, zdravotníckych služieb a obchodných prevádzok spolu s politikou miestneho hospodárskeho rozvoja zameraného na využívanie miestnych a regionálnych zdrojov – agroturizmus, miestnu výrobu tovaru

Ako ďalej: zostať prepojení

- Ľudia, ktorí by nezvládli svoje každodenné úlohy bez auta, majú okrem možnosti osobnej dopravy s nulovými alebo nízkymi emisiami

atď. Týmto opatreniami by sa zvýšila kvalita života ľudí v regióne bez potreby dodatočných nákladov na vlastníctvo auta. Ako je už uvedené, práca z domu a práca na diaľku, aspoň na niekoľko dní v týždni, môže významne zredu-

kovať cestovanie do práce a z nej, a znížiť tak emisie a dopravné náklady ľudí dochádzajúcich za prácou, ktorým tak zostane viac času a prostriedkov na voľnočasové aktivity.

III. časť: Udržateľná mobilita: nevyhnutná pre cenovo dostupnú a sociálne spravodlivú dopravu.

Zvýšením kvality a dostupnosti infraštruktúry verejnej dopravy sa zníži sociálna nerovnosť vďaka investíciám do dopravných prostriedkov, ktoré sú cenovo dostupné pre každého. Doterajšie **systemy mobility v mestách boli často projektované v súlade s potrebami osôb z vyššej alebo strednej triedy dochádzajúcimi za prácou autom**. To znamená, že sa **nezohľadňujú potreby širokých segmentov našej spoločnosti** počas značnej časti ich života: detí, starších alebo zdravotne postihnutých osôb, ktoré nemôžu riadiť motorové vozidlo, marginalizovaných skupín, ktoré si nemôžu dovoliť auto, rodičov obstarávajúcich nákupy na miestnom trhu alebo priateľov stretávajúcich sa v rámci miestnej štvrte. Ako sa na nočné zmeny v nemocnici dostanú zdravotné sestry – a ako sa tam dostane lekár? Kvalitná, spoľahlivá a cenovo dostupná verejná doprava je v záujme nižších aj stredných vrstiev. Politika udržateľnej mobility preto prispieva k zvýšeniu úrovne sociálnej spravodlivosti v spoločnosti.

- Čoraz viac starostov a členov mestských orgánov začína považovať **udržateľnú dopravu za verejné blaho**, ktoré je nevyhnutné pre fungujúcu spoločnosť a ktoré je rovnako dôležité ako polícia, zdravotnícke služby alebo školstvo. Z tohto dôvodu čoraz viac miest uplatňuje politiku zavádzania bezplatnej alebo nízko-nákladovej verejnej dopravy (v súčasnosti tak robí viac ako 150 miest na celom svete, z ktorých väčšina je v Európe vrátane Poľska, Česka, Bulharska, Slovinska a Litvy);²⁷ Luxembursko (a čiastočne aj Estónsko) sú prvými krajinami s bezplatnou verejnou dopravou v celej krajine. Verejné orgány v týchto mestách považujú

túto politiku za najlepší spôsob významného zníženia emisií uhlíka z mestskej dopravy a **boja proti sociálnej nerovnosti**, pretože bezplatná verejná doprava významne znižuje životné náklady najmä občanov zo strednej a nižšej strednej triedy. Napokon skutočnosť, že bezplatná verejná doprava je cestou k zníženiu nákladov, je hlavným argumentom proti skeptikom a odporcom ekologicky ambiciózných opatrení v mestskej doprave, ako sú zóny bez automobilov, prísne obmedzenia parkovania, jazdné pruhy pre autobusy atď.

- V krajinách, ako je napríklad Nemecko, aj napriek prínosu verejnej dopravy k sociálnej rovnosti **automobilový sektor naďalej dostáva nepomerne vyššie dotácie ako verejná doprava**. V rokoch 2009 až 2019 spolková vláda investovala 20-krát viac finančných prostriedkov do výskumu, technologickej a materiálnej optimalizácie, infraštruktúry atď. v automobilovej doprave ako do verejnej dopravy.²⁸
- Ľudia, ktorí sú menej závislí od osobnej automobilovej dopravy, sú tiež **menej zraniteľní zvyšovaním cien pohonných látok**, ktoré dnes už neovplyvňuje iba svetový trh s ropou, ale aj vývoj systémov určovania cien emisií CO₂.
- A čo je nemenej dôležité, **väčšina občanov víta transformáciu mobility** spočívajúcu v prechode na cenovo dostupnú a vhodnú verejnú dopravu. Záujem o životaschopné dopravné alternatívy zvyšujúce kvalitu každodenného života potvrdzuje štúdia globálneho inštitútu McKinsey z roku 2018, ktorá ukazuje všeobecnú spokojnosť obyvateľov desiatich svetových miest s dobre rozvinutými systémami mestskej hromadnej dopravy.²⁹ Ešte väčšmi to zdôrazňuje skutočnosť, že takmer polovica obyvateľov miest, ako sú New York, San Francisco a ďalšie mestá, nevlastní auto, alebo že v Nemecku žia-

da o vodičské preukazy takmer o 30 % menej ľudí ako pred desiatimi rokmi.³⁰

Ale čo...

... so zvyšujúcimi sa poplatkami za parkovanie v mestských centrách, ktoré predstavujú oveľa väčšiu záťaž pre obyvateľov s nízkymi príjmami ako pre solventnejších členov spoločnosti?

Ako ďalej: prečo dotovať majiteľov automobilov?

- Udržateľným a zároveň sociálne spravodlivým riešením problému zvyšovania parkovného v centrách miest je dobre navrhnutá infraštruktúra verejnej dopravy a ďalšie možnosti mestskej dopravy s nízkymi alebo nulovými emisiami, ktoré predstavujú cenovo dostupnejšie, menej časovo náročné a zdravšie spôsoby dopravy, než je sedenie v aute v mestskej dopravnej zápche. Na okraji miest by mali byť vytvorené cenovo dostupné možnosti parkovania pre ľudí cestujúcich z okolitých oblastí, ktoré doteraz nie sú prepojené s mestom prostredníctvom regionálnej vlakovej siete. Takéto parkoviská systému „park and ride“ by mali ponúkať veľký počet parkovacích miest s EV nabíjacími stanicami pre elektromobily.
- Mali by sme si vlastne položiť otázku: **Prečo by ľudia bez auta, ktorí sú na tom finančne horšie ako vlastníci áut, mali dotovať majiteľov automobilov?** Ako sa už povedalo, ľudia vlastníci áut zaberať obrovskú časť verejného priestranstva. Ako zdôvodňujú používanie tohto priestranstva bez toho, aby zaň zaplatili spravodlivú cenu? Ak je štvorcový meter v centre mesta drahý, prečo by ho zámožnejší majitelia automobilov mali mať lacno?

Ale čo...

... s relatívne vysokou cenou áut na elektrický alebo vodíkový pohon?

Ako ďalej: sú čoraz lacnejšie!

- Elektrické autá sú dnes vo všeobecnosti ešte vždy drahšie ako autá na benzín/naftu. To sa však rýchlo mení úmerne s klesajúcou cenou batérií, miliardovými investíciami automobiliek do výroby elektrických áut, čoraz prísnejšími normami a reštrikciami pre autá na fosilne palivá a s postupným zavádzaním dotácií – od štátu alebo od výrobcov – na elektrické autá. Už dnes existuje možnosť obstať si **elektromobil za cenu, ktorá je porovnateľná s cenou auta na fosilne palivá**, a predpokladá sa, že relatívna „cenová parita“ elektromobilov s vozidlami na benzín/naftu sa dosiahne už v roku 2023 alebo v rokoch 2024 až 2028.³¹ Okrem toho mnohé vlády v Európe aj mimo nej povzbudzujú prechod k elektromobilite prostredníctvom zliav z ceny áut, daňových výnimiek a/alebo výnimiek zo zákazu áut v niektorých častiach mesta. Mestské zastupiteľstvá a obchodné reťazce (napríklad IKEA) vytvárajú čoraz viac parkovacích miest vyhradených pre elektrické vozidlá, kde môžu autá zadarmo parkovať a dobíjať si batérie. **Náklady na elektrické autá sú pritom vo vzťahu k ich životnosti podstatne nižšie** vzhľadom na nižšie náklady na „natankovanie“, menší podiel dielcov podliehajúcich opotrebovaniu a oveľa nižšie poisťné sadzby ako pre vozidlá so spaľovacími motormi.
- Ale hoci prechod na autá s elektrickým alebo vodíkovým pohonom umožňuje riešiť niektoré z výziev, o ktorých sa už hovorilo (čistejšie ovzdušie, nižšia hlučnosť a nižšie emisie CO₂), nevzťahuje sa to na všetky problémy (ako je napríklad rozdelenie verejného priestoru alebo sociálna otázka cenovej dostupnosti vlastníctva auta). **Zo sociálneho aj ekologického hľadiska by sa preto pri projektovaní mestskej mobility mali uprednostniť chodci, cyklisti a cestujúci verejnou dopravou.**

Ale čo...

... s rastúcimi nákladmi na diaľkovú mobilitu, najmä lietanie, a so skutočnosťou, že to znevýhodňuje marginalizované skupiny?

Ako ďalej: chod' vlakom

- ***V tomto prípade je nepochybne inteligentnejšou možnosťou železničná sieť, ktorá sa v Európe rýchlo rozvíja.*** Podľa UBS Research budú v ďalšom desaťročí investície do vysokorýchlostných železníc každoročne rásť o viac ako 10 % úmerne rastúcemu dopytu po tomto spôsobe dopravy.³² Rast dopytu sa týka aj nočných vlakových spojov umožňujúcich ľuďom dopraviť sa do svojej (dovolenkovej) destinácie v skorých ranných hodinách, a ušetriť tak aj náklady za ďalšiu noc v hoteli. V priebehu uplynulých šiestich rokov EÚ investovala do železničnej infraštruktúry 35 miliárd eur a už od roku 1996 rozširuje vysokorýchlostnú železničnú infraštruktúru v celej Európe v rámci transeurópskej dopravnej siete (TEN-T). Táto sieť, ktorá ešte nie je dobu-

dovaná, umožní napríklad dostať sa zo strednej Európy (z Bratislavy) do Paríža za približne osem hodín. Navyše, 24 členských štátov EÚ si stanovilo cieľ nahradiť lety na krátke vzdialenosti (300 až 800 km) železničnými spojmi. Nástroj na prepájanie Európy (CEF), z ktorého sa okrem iného financuje aj prechod na udržateľnú mobilitu v Európe, sa zvýši z 1,5 miliardy na 14,521 miliardy eur. Európska rada vyhlásila rok 2021 za Európsky rok železníc a plánuje rôzne iniciatívy na podporu železničnej dopravy ako náhrady cestovania autom alebo lietadlom. Progresívne opatrenia prijali aj jednotlivé krajiny – napríklad Francúzsko podmieňuje finančnú pomoc pre spoločnosť Air France vo výške 7 miliárd eur tým, že krátke domáce lety budú nahradené vlakovými spojmi, ktoré bude prevádzkovať štátna železničná spoločnosť SNCF.

- Uhlíková stopa tohto alternatívneho spôsobu prepravy je neporovnateľne nižšia ako v prípade automobilovej a leteckej dopravy, pretože produkuje iba 0,5 % všetkých emisií z dopravy

**DOPRAVNÉ PREŤAŽENIE VÝZNAMNE
POŠKODZUJE EKONOMIKU**

v EÚ. Ba čo viac, priemerná spotreba energie na jedného cestujúceho/km v mestskej železničnej doprave je sedemkrát energeticky účinnejšia ako pri používaní osobných automobilov v mestách.³³

- Letecká doprava je na rozdiel od toho jedným z najrýchlejšie rastúcich zdrojov emisií, keď oproti roku 2005 sa emisie z lietadiel zvýšili o 70 %.³⁴ Napriek existencii nízkonákladových dopravcov sú to práve **príslušníci bohatších vrstiev spoločnosti, ktorí najčastejšie využívajú a najviac profitujú z lacných letov**. Napríklad na rozdiel od školníka, ktorý si zaletí k Stredozemnému moru raz do roka, sú to podnikatelia a mestská akademická vrstva, ktorí najväčšmi využívajú situáciu a lietajú najčastejšie. Hluk a znečistenie ovzdušia však najviac znepríjemňujú život ľuďom s nižšími príjmami, ktorí bývajú v domoch pod letovými dráhami, už vôbec nehovoriac o výslednom globálnom otepľovaní.³⁵ Počas koronavírusovej krízy sa ukázalo, že mnohé pracovné cesty lietadlom vlastne nie sú potrebné – v súčasnosti je možné ľahko usporiadať stretnutia alebo dokonca interaktívne diskusie online.
- Odhlíadnuc od toho nás na lietaní často ešte vždy fascinuje predstava, že navštívime exotické miesto, stretneme ľudí z inej kultúry a rozšíri-

me si obzory. Ale to, čo nás často víta po hodinách strávených v lietadle, je týždenný pobyt v uzavretej komunite, kde strávime viac času rozhovormi s našimi európskymi susedmi z vedľajšieho ležadla než s miestnymi obyvateľmi.

Pre obyvateľov dnešných európskych miest by preto mohlo byť dokonca ešte zaujímavejšie nadviazať skutočný kontakt s obyvateľmi vidieka v susedných krajinách.

IV. časť: Udržateľná mobilita: nevyhnutná pre hospodárstvo aj politiku.

Čoraz väčšie výzvy, ktorým čelia mestské komunity, rozmach urbanizácie – do roku 2050³⁶ má v mestách žiť 70 až 80 % obyvateľstva sveta – populačný rast, zastarávajúca dopravná infraštruktúra (najmä vo vidieckych oblastiach) a klimatická kríza, to všetko naliehavšie nasvedčuje, že technologicky, hospodársky a ekologicky udržateľná mobilita je nevyhnutnou podmienkou ďalšieho hospodárskeho pokroku. **Výhodu budú mať mestá a regióny, ktoré majú ambiciózne plány a úspešne realizujú opatrenia na zvýšenie environmentálnej udržateľnosti svojej mobility.** Budú mať výhodu zvýšenej produktivity napríklad vďaka menšiemu preťaženiu dopravy, účinnejšej spotrebe energie atď., ale aj vyššej kvalite života, ktorá pritiahne ľudský potenciál, tvorivosť a zručnosti ako kľúčové faktory hospodárskeho pokroku.

- Dopravné preťaženie spôsobené intenzívnym používaním automobilov v mestách, v metropolitných a prímestských oblastiach prispieva nielen k veľkým škodám na životnom prostredí, ale **spôsobuje aj miliardové hospodárske straty (nižšia produktivita)** – v roku 2017 tieto straty predstavovali pre hospodárstvo USA, Veľkej Británie a Nemecka spolu 461 miliárd dolárov, teda 975 dolárov na osobu.³⁷
- Prechod od fosílnych palív k mobilite s nízkym alebo nulovým obsahom uhlíka prispieva k udržateľnosti spoločnosti, ale aj ku konkurencieschopnosti hospodárstva. Preto je tento prechod nielen v záujme vlády a verejnosti všeobecne, ale aj v záujme komerčných subjektov. To znamená, že **do tvorby politiky na zabezpečenie udržateľnej mobility by mali byť zapojené aj komerčné subjekty ako**

klúčoví investori do vývoja technológií pre inteligentnú mobilitu a do budovania infraštruktúry pre nízkouhlíkovú mobilitu, napríklad infraštruktúry pre elektrické vozidlá alebo inteligentné systémy verejnej dopravy.

- Dobro rozvinutá infraštruktúra verejnej mobility ako životaschopná náhrada automobilovej dopravy (mestské bicykle, elektrické skútre, spoločne využívaná doprava atď.) je aj relevantným faktorom pre **turistickú príťažlivosť mesta**, ktorá na druhej strane prispieva k jeho hospodárskym výsledkom.
- A napokon, obmedzenie dopravy na báze fosílnych palív **znižuje závislosť našich ekonomík a krajín** od vývozcov ropy z autokratických štátov.

Ale čo...

... s obavami, že obmedzenie dopravy na báze fosílnych palív spôsobí spomalenie hospodárskeho

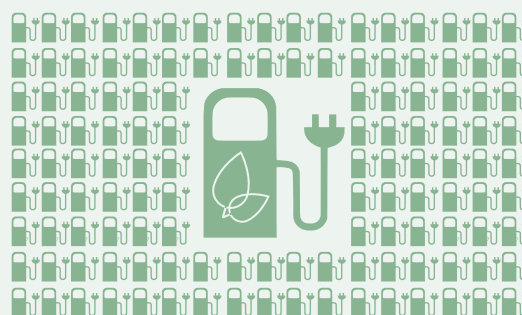
NAMIESTO FOSÍLNYCH PALÍV BY DOTÁCIE MALI PODPOROVAŤ ZDRAVÚ MOBILITU

Z dotácií na fosílna palivá z rokov 2012 až 2017 by sa bolo mohlo postaviť

1,6 milióna

rýchlonabíjajúcich staníc pre elektrické vozidlá

rastu, pretože hospodárstvo a zahraničný obchod sú neoddeliteľne prepojené s prepravou?

Ako ďalej: inovácie a miestny rast

- Realita tento predpoklad vyvracia: reálny hospodársky vývoj ukazuje, že technologické riešenia a politika, ktorá na európskej, národnej alebo obecnej úrovni predpisuje **prísne emisné limity a subvencuje rozvoj mobility s nízkymi alebo nulovými emisiami, v skutočnosti konkurencieschopnosť, medzinárodný obchod a ekonomiku všeobecne nepoškodzuje, ale skôr ich podporuje**. Takéto technologické riešenia presadzuje a podporuje aj Európska komisia a mnohé národné vlády.
- Navyše, jedným z cieľov udržateľnej mobility je pribrzdiť neustále rastúci objem prepravy tovaru na veľké vzdialenosti. Takáto mobilita nielenže významne zníži emisie, ale **vytvorí aj vyšší rastový potenciál pre hospodárstvo na miestnej a regionálnej úrovni** a prispeje ku globálnej sociálnej spravodlivosti. Vytvorila by aj nové rastové príležitosti pre miestnu

ekonomiku alebo pre lokálne produkty (napr. potraviny), ktoré však predbežne nedokážu cenovo konkurovať produktom z obrovských fabrík dodávaným do všetkých kútov krajiny bez väčších nákladov.

- Nákladné lietadlá, lode a nákladné autá majú na svedomí významný podiel globálnej uhlíkovej stopy a zároveň prehlbujú globálnu nespravodlivosť, pretože tomuto sektoru dominujú obrovské nadnárodné spoločnosti dosahujúce enormné zisky. Pritom však tieto formy prepravy často nie sú predmetom diskusie, pretože „to, čo nevidíte, sa nepočíta“ a tento typ dopravy je často „neviditeľný“.

Ale čo...

... so zdôvodnením dotácií na nové formy mobility, ako je napríklad e-mobilita alebo vodík?

Ako ďalej: financovať budúcnosť, nie minulosť

- Všetky dopravné technológie sú v tej či onej forme dotované. Oslobodenie leteckého paliva (kerozínu) od dane alebo znížená daň z nafty

v Nemecku sú len dva typické príklady. Nehovoriac o externalizovaných nákladoch, najmä nákladoch na lekársku starostlivosť o obyvateľov miest trpiacich chorobami dýchacích ciest, ktoré sú hradené zo systému verejného zdravotníctva.

- Hlavnou povinnosťou zodpovednej vlády je podporovať sektory, služby a činnosti, ktoré sú relevantné alebo potrebné pre pokrok alebo udržateľnosť spoločnosti (pozri 2. kapitolu, s. 52, a 6. kapitolu, s. 127). Jedným z týchto sektorov je elektromobilita a ďalšie formy nízkouhlíkovej alebo bezuhlíkovej dopravy, pretože bez vývoja nízkouhlíkových spôsobov dopravy by klimatické ciele, ktoré sa majú dosiahnuť na zamedzenie environmentálnej krízy, zostali iba v ríši snov.
- Navyše, ak sa pozrieme na dotácie pre sektor e-mobility v Európe v porovnaní s dotáciami pre odvetvie fosílnych palív, tieto sú celkom neporovnateľné. Napriek tomu, že odvetvie fosílnych palív znečisťuje a poškodzuje životné prostredie, v roku 2017 dostalo od vlád členských štátov a od EÚ priame a nepriame dotácie vo výške 87 miliárd dolárov. Bolo to 2,5-krát viac ako v roku 2010. Tieto dotácie smerovali do výrobného sektora (priame platby, pôžičky, finančné prostriedky, daňová politika, výskum atď.), ako aj do spotreby paliva (regulované ceny, daňové úľavy).
- **Z celkovej sumy dotácií do sektora fosílnych palív v rokoch 2010 až 2017 by bolo možné nainštalovať 1,6 milióna rýchlonabíjajúcich staníc pre EV,**

podporiť výraznejšiu trhovú penetráciu EV a významne znížiť znečistenie ovzdušia z automobilovej dopravy. **Alebo** by sa z nich dalo vybudovať **20 000 kilometrov vysokorýchlostných železníc**, čím by sa na druhej strane znížil objem automobilovej a leteckej dopravy, a tým aj znečistenie z tohto druhu dopravy.³⁸

- Ako ukazujú príklady dnešných európskych lídrov v oblasti e-mobility, Nórska a Holandska, politiky podporujúce e-mobilitu (daňové výnimky, zriaďovanie verejne financovaných nabíjajúcich staníc, výskum, opatrenia v oblasti mestskej dopravy, ako je právo elektrických vozidiel používať autobusové jazdné pruhy, prednostné parkovanie, oslobodenie od platby mýta atď.) už doteraz priniesli významné výsledky. V roku 2019 bol počet registrácií elektromobilov v Nórsku po prvýkrát vyšší, ako bol počet registrácií vozidiel so spaľovacím motorom, a sieť nabíjajúcich staníc bola takmer rovnako široká ako sieť benzínových čerpacích staníc.³⁹ V Holandsku sa počet registrácií elektromobilov od roku 2018 takmer zdvojnásobil a v súčasnosti tvorí 15 % predaja všetkých automobilov.⁴⁰
- Záverom možno s istotou tvrdiť, že náklady na e-mobilitu sú oveľa nižšie ako náklady na mobilitu na báze fosílnych palív. Ba čo viac, vďaka príspevku e-mobility k mimoriadne potrebnej transformácii mobility, ktorá umožní zachovať náš ekosystém, **úžitok e-mobility ďaleko presahuje náklady.**

V. časť: Udržateľná mobilita: nevyhnutná pre tvorbu zamestnanosti v budúcnosti.

Opísaná transformácia mobility by znamenala vytvorenie nových, udržateľných pracovných miest v rôznych oblastiach:

V prvom rade, na zabezpečenie environmentálnej udržateľnosti systému dopravy budú musieť mestá a štáty zmodernizovať svoju infraštruktúru, čo znamená **obrovské investície** – na jazdné pruhy pre bicykle, nabíjacie stanice pre EV, nové autobusy a električky, a tisíce kilometrov železničných koľají. Bude si to vyžadovať aj **veľký počet pracovníkov** (pozri tiež 2. kapitolu, I. časť).

- Prechod od individuálnej mobility k verejnej doprave vytvorí zvýšený **dopyt po pracovníkoch v oblasti logistiky a riadenia pre-mávky**. Nedostatok kvalifikovaných vodičov už dnes brzdí rozširovanie verejnej dopravy, po ktorom volajú obyvatelia veľkých miest, napríklad Berlína.
- Riešením, ktoré sa nachádza na rozhraní medzi verejnou a individuálnou mobilitou, sú nové formy spoluvyužívania vozidiel (carsharing), ktoré sa objavili už pred niekoľkými rokmi paralelne so vznikom nového trhu pre požičovne motorových vozidiel. **Agentúry poskytujúce vozidlá na spoločné využívanie boli iba začiatkom**. Dnes sa veľmi dobre darí agentúram na prenájom klasických bicyklov, elektrických bicyklov, prívesov na bicykle, nákladných bicyklov alebo elektrických kolobežiek, či už na jednu jazdu alebo na dlhodobější prenájom.⁴¹
- „Ekologizácia“ („greening“) segmentu individuálnej mobility, vyvolá **dopyt po rôznych typoch dopravných prostriedkov**: elektrických autách, elektrických bicykloch, ale aj klasických a nákladných bicykloch, ktoré sa doteraz vo

viacerých európskych krajinách vyrábajú ručne, v procese náročnom na ľudskú prácu. Spolu s týmito novými trhmi sa bude prirodzene rozvíjať aj podporné **odvetvie** opravovní a pod.

- Automobilový priemysel však v mnohých krajinách zostáva dôležitým odvetvím. Vďaka získanému know-how o autách a kapitálu nahromadenému v Európe za posledných sto rokov by náš automobilový priemysel mal byť schopný dobehnúť americké a ázijské firmy a **dostať sa na popredné miesto vo vývoji elektrických vozidiel. Museli by sme však konať teraz**. Keby sa prechod k e-mobilite v niektorých európskych krajinách ďalej oneskoroval, tieto krajiny by úplne prišli o veľkú časť svojho automobilového priemyslu, pretože by ho nakoniec prevälcovali inovatívne firmy z iných častí sveta. Ale hoci ázijské a americké firmy sú na trhu e-mobility v niektorých smeroch ďalej ako európske firmy, neznamená to, že v Európe v tejto oblasti nevznikajú žiadne nové pracovné miesta. Významná juhokórejská automobilka

napríklad nedávno otvorila nový automobilový závod v Česku s 12 000 pracovnými miestami a americká spoločnosť Tesla plánuje otvoriť továreň v Nemecku, aby bola bližšie k európskym spotrebiteľom. Ako bolo uvedené, výroba vozidiel so spaľovacím motorom sa postupne utlmuje, pretože vlády na celom svete obmedzujú ich používanie a poskytujú stimuly na ich náhradu elektromobilmi alebo inými formami mobility. Z tohto dôvodu sa Tesla, ktorá sa vynorila akoby z ničoho, stala v roku 2020 automobilkou s najvyššou hodnotou na svete.

- Hoci na trhu elektrických áut sa už vytvorilo silne konkurenčné prostredie, **trh udržateľných vozidiel (s elektrickým alebo vodíkovým pohonom) na komerčné účely**, ako sú napríklad rýpadlá (spôsobujúce značné znečistenie ovzdušia v mestách), alebo traktory (nielen pre ekofarmy), zostáva značne nerozvinutý. Mnohí európski výrobcovia však majú veľké skúsenosti s výrobou úžitkových vozidiel všetkých typov, a preto môžu ešte vždy získať náskok v tomto novom udržateľnom trhovom segmente.
- A čo je nemenej dôležité, zamestnanci automobilového priemyslu sú väčšinou vysoko kvalifikovaní. Ich zručnosti a vedomosti sú cenné nielen pre automobilový priemysel, ale sú dobre využiteľné aj v niektorých ďalších odvetviach. **Títo pracovníci sa môžu perspektívne zamestnať tak v automobilovom priemysle, ako aj mimo neho – v skutočnosti existuje riziko, že stredná a východná Európa bude mať v budúcnosti nedostatok kvalifikovaných pracovníkov** (pozri 3. kapitolu, s. 58). Už dnes existuje niekoľko odskúšaných a osvedčených riešení zaručujúcich pracovníkovi, ktorý si to bude želať, hladký prechod do iného sektora. Napríklad nemecký odborový zväz IG Metall navrhol v súvislosti s takýmto prechodom skrátenú formu pracovného pomeru uplatniteľnú aj v automobilovom priemysle. Zamestnanci by pra-

covali menej hodín a zároveň by získavali novú kvalifikáciu. Rozdiel medzi mzdou za skrátený pracovný čas a mzdou za plný pracovný úväzok by pokryl štát (pozri tiež 2. kapitolu, s. 44).

Ale čo...

... s obavami, že obmedzenia používania áut so spaľovacím motorom poškodia národné hospodárstvo, pretože automobilky sú takými dôležitými zamestnávateľmi?

Ako ďalej: pre e-mobilitu platí teraz alebo nikdy

- Automatizácia a digitalizácia už tak či tak zásadne zmenili a naďalej budú meniť automobilový priemysel. Keďže existuje len veľmi málo úkonov na výrobné linke, ktoré by dnes nezvládli roboty, automobilky s veľkým počtom manuálnych pracovníkov sú už minulosťou (pozri tiež 2. kapitolu, s. 44). Zamestnanie v inovatívnych segmentoch automobilového priemyslu môže byť istejšie, než sú pracovné miesta vo výrobe vozidiel so spaľovacím motorom. Dôvodom je **čoraz väčšia štandardizácia a automatizácia výroby dielcov tradične používaných vo výrobe automobilov, zatiaľ čo v oblasti e-mobility a najmä mobility založenej na vodíku ešte stále existuje priestor na mnohé technické inovácie**.
- Dopyt po čistej mobilite rýchlo rastie, a to aj vďaka **preferenciám spotrebiteľov**. Táto veľká zmena ponúka veľké príležitosti. Automobilový priemysel je silným odvetvím s významným technickým know-how. Vďaka inteligentnej politike zamestnanosti a inováciám bude schopný zvládnuť tieto veľké výzvy a môže tak pomôcť urobiť svet lepším miestom.
- Výskumy ukazujú, že do roku 2030 budú viac ako 30 % nových predaných áut tvoriť autá s nulovými emisiami a hybridné vozidlá typu

plug-in,⁴² čo predstavuje **trhový potenciál v hodnote jedného milióna dolárov**. Pretože v blízkej budúcnosti sa elektrické vozidlá stanú rovnako cenovo dostupné ako autá s klasickými benzínovými alebo naftovými motormi, prechod na výrobu elektrických automobilov poskytuje výrobcovi automobilov obrovské ziskové príležitosti.

- **Zelená mobilita podporí aj spravodlivý rast na miestnej úrovni.** Namiesto platieb za dovážané palivo a financovanie zahraničných spoločností a krajín zelená automobilová mobilita zabezpečí, že peniaze zostanú v našej vlastnej ekonomike, hoci v prípade e-mobility (okrem vodíkovej) sa suroviny potrebné na výrobu batérií ešte musia dovážať. V decentralizovanej energetike (pozri 4. kapitolu) prechod na čistú mobilitu podporí miestnych výrobcov energie a bude z neho ťažiť aj miestna ekonomika.

Ale čo...

... s nutnosťou nabíjať elektrické vozidlá – ako za to budeme platiť?

Ako ďalej: dojazd elektromobilov už nie je problémom

1. Po prvé, hustota siete EV nabíjajúcich staníc v Európe sa veľmi rýchlo zvyšuje; počet nabíjajúcich staníc sa zvýšil zo 4 000 v roku 2011 na viac ako 190 000 v roku 2019 (nárast o 4 750 %).⁴³ A čo je najdôležitejšie, k dispozícii sú finančné prostriedky EÚ a ďalšie schémy financovania určené na zvýšenie počtu nabíjajúcich staníc a na rozvoj elektrickej mobility všeobecne. Preto ide len o kapacitu na získavanie a riadenie finančných prostriedkov a o schopnosť miestnych, regionálnych alebo národných orgánov získať prístup k týmto schémam.⁴⁴ Ako je už uvedené, EV nabíjacie stanice inštalujú aj mnohé obchodné reťazce, aby prilákali zákazníkov, ktorým umožnia bezplatne si nabiť elektromobil.
2. Po druhé, dojazd elektromobilov sa za posledných niekoľko rokov výrazne zvýšil. V roku 2020 bol maximálny dojazd osobného elektromobilu takmer 1 000 km a mnohé (lacnejšie) vozidlá mali dojazd 400 alebo viac km – po prejdení takejto vzdialenosti by si každý zodpovedný vodič mal aj tak urobiť prestávku na osvieženie.

Ale čo...

... s ekologickou stopou elektrických vozidiel?

Ako ďalej: elektrické vozidlá sú lepším, ale nie najlepším riešením

- Vo všeobecnosti platí, že ak porovnávame emisie z elektrických vozidiel s emisiami z klasických áut so spaľovacím motorom (benzínovým alebo naftovým), v rôznych krajinách obvykle dostaneme rôzne výsledky, najmä v závislosti od rozdielneho energetického mixu používaného na pohon vozidla. Skutočnosťou však zostáva, že takmer vo všetkých európskych krajinách **zanechávajú elektrické vozidlá významne nižšiu uhlíkovú stopu aj vrátane nepriamych**

emisii z výroby batérií. Dôveryhodné štúdie ukazujú, že uhlíková stopa elektromobilov za celú dobu ich životnosti je až o 40 % nižšia ako pri klasických naftových alebo benzínových spaľovacích motoroch. Prebiehajúca transformácia výroby elektriny tento rozdiel ešte zvýši v prospech elektromobilov,⁴⁵ ktoré sa tak stanú oveľa udržateľnejším riešením.

- Berúc však do úvahy zdroje potrebné na výrobu batérií a skutočnosť, že mnohé z už opísaných

benefitov sa ešte nepodarilo dosiahnuť, **nestačí iba paušálna zámena áut so spaľovacím motorom za elektrické autá.** Najmä z pohľadu sociálnych faktorov (kto si môže dovoliť kúpiť a používať osobné auto akéhokoľvek typu a kto a aký podiel bude mať na verejnom priestore), výmena jedného typu auta v osobnom vlastníctve za iné nie je najlepším riešením.

O čo sa usilujeme?

- **Mobilita budúcnosti, o ktorú sa usilujeme, mobilita, ktorá neprispieva ku kolapsu nášho ekosystému, ale naopak, robí náš život lepším a našu spoločnosť sociálne spravodlivejšou, nie je iba zbožným želaním.** Pravda, trendy aj čísla ukazujú, že transformácia nášho systému dopravy predstavuje výzvu, ktorej riešenie si vyžiada zmenu našej infraštruktúry, nášho ekonomického modelu a našich každodenných zvyklostí. Ale ako sme sa pokúsili demonštrovať opierajúc sa aj o fakty a čísla, **existuje takmer nevyčerpatelná studnica vhodných a osvedčených postupov používaných v stovkách a tisíckach miest, regiónov a štátov a svedčiacich o tom, že prechod k ekologickej doprave je úplne reálny.** Existuje nespočetné množstvo príkladov politík, opatrení a iniciatív z rôznych odvetví. Rozvoj kvalitnej verejnej dopravy viedol vo viac ako 150 mestách k zavedeniu bezplatnej verejnej dopravy.
- Rýchly prechod k elektromobilite a k ďalším typom bezuhlíkovej alebo nízkouhlíkovej

automobilovej dopravy priniesol okrem iných výhod aj množstvo **nových pracovných príležitostí.** Vďaka systémom spoluvyužívania automobilov sa vo viac ako 2 000 mestách významne znížilo dopravné preťaženie mestských oblastí a cestovanie sa stalo cenovo dostupnejšie. Pokračujúce rozširovanie a rozvoj vysokorýchlostnej železničnej siete v Európe ponúka reálnu náhradu letov na krátke vzdialenosti. Ukazuje sa, že multimodálne schémy uľahčujúce inteligentné integrovanie rôznych spôsobov dopravy na jednej trase v mnohých mestách dobre fungujú. Tieto dopravné riešenia zajtrajška, tieto nové pracovné miesta zajtrajška potvrdzujú uskutočniteľnosť tohto prechodu.

- Stačí, aby sa ktokoľvek, kto si uvedomuje dnešnú situáciu a odváži sa ambicióznejšie zosúladiť našu mobilitu s obmedzeniami a potrebami nášho životného prostredia – a vytvárať lepšie prostredie pre život našich detí – **pozrel na to, čo sa už urobilo, inšpiroval sa týmito myšlienkami a uviedol tieto opatrenia do praxe.**

Poznámky a zdroje

Poznámky

- ¹ Pozri <https://www.unece.org/environmental-policy/conventions/envlrapwelcome/cross-sectoral-linkages/air-pollution-and-health.html> (naposledy navštívené 15.7.2020).
- ² <https://www.ccacoalition.org/en/resources/global-snapshot-air-pollution-related-health-impacts-transportation-sector-emissions>
- ³ <https://www.intelligenttransport.com/wp-content/uploads/tramwaysvsbrt.pdf>
- ⁴ <http://civitas.eu/cs>
- ⁵ <https://mobilityweek.eu/home/>
- ⁶ Porovnanie transformácie mobility vo svetových mestách možno nájsť na: <https://www.arcadis.com/en/global/our-perspectives/sustainable>
- ⁷ <https://theicct.org/publications/true-paris-low-emission-zone>
- ⁸ <https://etsc.eu/70-of-road-deaths-in-european-cities-are-pedestrians-cyclists-and-motorcyclists/>
- ⁹ Tamtiež.
- ¹⁰ CMOs, Start Active, Stay Active 2011.
- ¹¹ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20190313STO31218/co2-emissions>
- ¹² https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2.3_uirp_perchel.pdf
- ¹³ <https://www.c40.org/networks/mass-transit>
- ¹⁴ <https://mobilityweek.eu/eu-initiatives/>
- ¹⁵ <https://www.uci.org/news/2020/pop-up-bike-lanes-a-rapidly-growing-transport-solution-prompted-by-coronavirus-pandemic>
- ¹⁶ http://www.cycling-embassy.dk/wp-content/uploads/2017/07/Velo-city_handout.pdf
- ¹⁷ <https://www.cities-multimodal.eu/>
- ¹⁸ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2.3_uirp_perchel.pdf
- ¹⁹ <https://zeeus.eu/>, <https://www.uitp.org/>, atď.
- ²⁰ <https://www.mercer.com/newsroom/2019-quality-of-living-survey.html>, <https://www.arcadis.com/en/global/our-perspectives/sustainable>, <https://emerging-europe.com/news/prague-ranked-emerging-europes-smartest-city/>
- ²¹ Hnutie vzniklo v Londýne v 90. rokoch minulého storočia. Pre bližšie informácie pozri <https://beautifulrising.org/tool/reclaim-the-streets>
- ²² Ilustruje to skvelá kresba Karla Jilga: <https://www.businessinsider.com/car-illustration-karl-jilg-2017-4?r=DE&IR=T>
- ²³ <https://www.sustainabilitymatters.net.au/content/sustainability>, <https://www.blurb.com/b/9873433-the-30-minute-city>
- ²⁴ <https://www.sharedmobility.news/carsharing>
- ²⁵ <https://www.carsharing>
- ²⁶ <https://www.intelligenttransport.com/transport-articles/76434/public-transport-car-sharing/>
- ²⁷ <https://freepublictransport.info/city/>
- ²⁸ <https://www.spiegel.de/auto/aktuell/bund-zwanzigmal-so-viel-forschungsgelder-in-kfz-wie-in-oep-nv-a-1296690.html>
- ²⁹ https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/Sustainability/Our%20Insights/Elements%20of%20success%20Urban%20transportation%20systems%20of%2024%20global%20cities/Urban-transportation-systems_e-versions.ashx
- ³⁰ https://economictimes.indiatimes.com/industry/auto/auto-news/how-car-ownership-is-changing-rapidly-and-irreversibly-in-india/articleshow/66296079.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst
- ³¹ <https://www.smh.com.au/national/electric-cars-will-be-price-competitive-with-petrol-by-2023-professor-20190826-p52kv2.html> <https://theicct.org/publications/update-US-2030-electric-vehicle-cost>
- ³² <https://www.ubs.com/global/en/investment>
- ³³ <https://www.railjournal.com/policy/uic-uitp-unife-public-transport-post-covid-19-world/>
- ³⁴ https://ec.europa.eu/clima/policies/transport/aviation_en
- ³⁵ Štatistiky o tom, „aké je nespravodlivé lietanie“, najmä o tom, „ako osoby často využívajúce leteckú dopravu zohrievajú planétu“, pozri na <https://stay-grounded.org/get-information/>
- ³⁶ <http://library.fes.de/pdf-files/akademie/15802.pdf>
- ³⁷ <https://www.economist.com/graphic-detail/2018/02/28/the-hidden-cost-of-congestion>

³⁸ <https://theconversation.com/fossil-fuel-subsidies-reach-us-87-billion-in-eu-countries-and-theyre-growing-123733>

³⁹ Pre bližšie informácie o prechode Nórska na e-mobilitu pozri <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2019/04/E-Mobility%20in%20Norway%20-%20NL%20embassy%20Oslo.pdf>

⁴⁰ Pre bližšie informácie o e-mobilite všeobecne pozri https://ec.europa.eu/transport/themes/urban/vehicles/road/electric_en, <http://www.caneurope.org/publications/blogs/1278-fossil-fuel-subsidies>, <https://www.automotiveworld.com/articles/electric-vehicle-sales-a-global-snapshot-in-uncertain-times/>

⁴¹ Jedným z príkladov je služba prenájmu bicyklov „Swapfiets“, ktorá sa začala ako nápad skupiny priateľov, ktorí sa rozhodli ponúkať bežné bicykle na dlhodobý prenájom s tým, že v prípade poruchy alebo krádeže ich okamžite nahradia. Dnes má „Swapfiets“ viac ako 1 400 zamestnancov.

⁴² <https://unfccc.int/news/global-car-industry-must-shift-to-low-carbon-to-survive-cdp>

⁴³ <https://autovistagroup.com/news-and-insights/boosting-europes-ev-charging-infrastructure>

⁴⁴ <https://www.electricmobilityeurope.eu/projects/>, <https://ec.europa.eu/inea/en/news-events/newsroom/bridging-funding-gap-using-eib-loans-to-help-to-deliver-electric-car-mobility>, https://wallbox.com/en_us/guide-to-ev-incentives-europe atď.

⁴⁵ <https://www.carbonbrief.org/factcheck-how-electric-vehicles-help-to-tackle-climate-change>, <https://www.isi.fraunhofer.de/content/dam/isi/dokumente/sustainability>, <http://library.fes.de/pdf-files/fes/15665.pdf>

Zdroje

Európska agentúra pre životné prostredie: <https://www.eea.europa.eu/themes/transport>

Európska komisia – Generálne riaditeľstvo pre energiu a dopravu:

https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/media/publications/doc/2009_future_of_transport_en.pdf

Eurostat – štatistika pre oblasť energetiky, dopravy a životného prostredia za rok 2019:

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10165279/KS-DK-19-001-EN-N.pdf/76651a29-b817-eed4-f9f2-92bf692e1ed9>

Iniciatíva Civitas – Za čistejšiu a lepšiu dopravu v mestách: <https://civitas.eu/mobility-solutions>

Európsky týždeň mobility: <https://mobilityweek.eu/home/>

Dohovor starostov o klíme a energetike: <https://www.covenantofmayors.eu/en/>

C40 Cities: <https://www.c40.org/>

Doprava a životné prostredie: <https://www.transportenvironment.org/>

WWF (Svetový fond na ochranu prírody), Udržateľná mobilita:

https://wwf.panda.org/our_work/projects/one_planet_cities/sustainable_mobility/

Alternatívy transformatívnej mobility v mestách:

<https://www.transformative-mobility.org/campaigns/2nd-global-urban-mobility-challenge>

Die Debatte um den Klimaschutz. Mythen, Fakten, Argumente:

<http://library.fes.de/pdf-files/fes/15665.pdf>

Weiterdenken. Diskussionspapier des Landesbüros NRW der Friedrich-Ebert-Stiftung:

<http://library.fes.de/pdf-files/akademie/15802.pdf>

6

Politické nástroje na zmiernenie klimatickej krízy

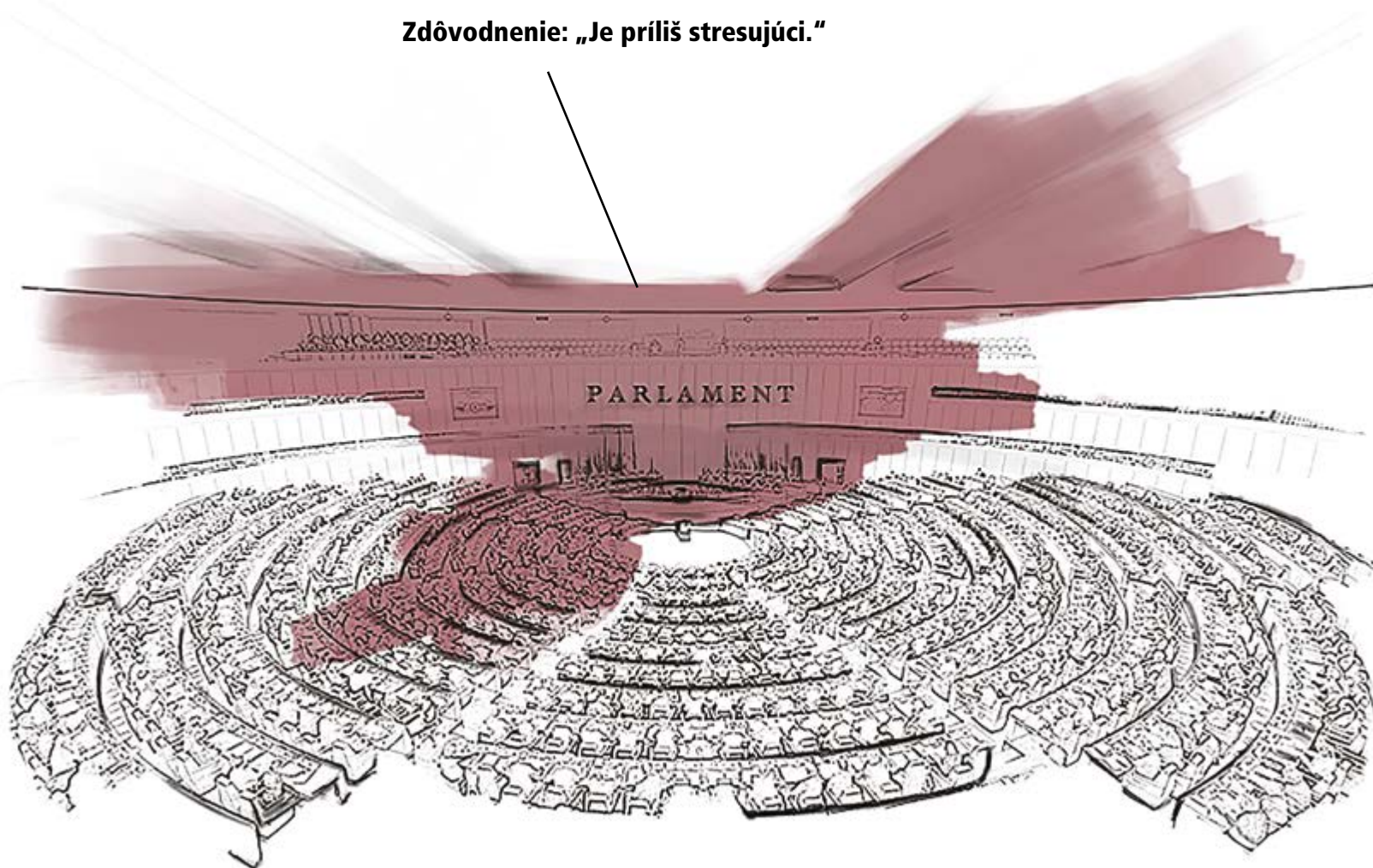
Všetky politické nástroje potrebné na zmierňovanie klimatickej krízy už existujú. Teraz ich stačí iba použiť. A najefektívnejším spôsobom, ako to urobiť, je vytvoriť a uplatňovať kombináciu nástrojov na nadnárodnej, národnej, nižšej ako národnej a individuálnej úrovni.

V medzinárodnom riadení otázok klímy bol dosiahnutý významný pokrok k zmierneniu klimatickej krízy prijatím Parížskej dohody o zmene klímy a Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj. Bol teda vytvorený medzinárodný rámec, ktorý štátom poskytuje širokú škálu nástrojov a mechanizmov na prijímanie ďalších krokov. Bližšiu pozornosť im budeme venovať v I. časti. Vzhľadom na nedostatok politickej vôle vlád

niektorých krajín je nevyhnutné hľadať iných aktérov. V II. a III. časti sú podrobnejšie opísané niektoré z nástrojov dostupných na nižšej ako národnej a individuálnej úrovni. S aktívnou podporou progresívnych aktérov a samotných občanov sa vytvorí protiváha ignorovaniu zmeny klímy zo strany vlády a progresívnym aktérom sa umožní navzájom spájať a získať silu potrebnú na uskutočnenie pozitívnych zmien.

Návrh: „Zachráňme svet pred klimatickou krízou“ bol teda väčšinou hlasov zamietnutý.

Zdôvodnenie: „Je príliš stresujúci.“

I. časť: Čo podporuje náš argument na úrovni štátu?

Dlhé roky bol štát považovaný za rozhodujúceho aktéra klimatickej politiky. Boli to národné štáty (spolu 196), ktoré sa zišli v septembri 2015 a zaviazali sa odstrániť chudobu, zmierniť klimatickú krízu a bojovať proti nespravodlivosti prostredníctvom Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj a sedemnástich Cielov trvalo udržateľného rozvoja (SDG). Boli to opäť národné štáty, ktoré krátko na to prijali **Parížsku dohodu o zmene klímy** ako globálny rámec na zmiernenie klimatickej krízy, a dohodli sa na vypracovaní vlastných plánov pre Národne definované príspevky (NDC) ako konkrétne vyjadrenie ich úsilia o zníženie emisií skleníkových plynov a prispôsobenie sa predpokladaným dôsledkom klimatickej krízy.

- Tieto záväzky by neboli bývali možné bez **podpory medzinárodných organizácií, ako je OSN**, ktoré uľahčili proces prijímania Cielov trvalo udržateľného rozvoja aj Parížskej dohody o zmene klímy. Ďalší nadnárodní aktéri, ako je napríklad Európska únia, zohrávali vedúcu úlohu pri presadzovaní klimatických politík, ktoré „nenechávajú nikoho pozadu“, a pri vytváraní komplexného rámca pre uhlíkovo neutrálny kontinent prostredníctvom iniciatív, ako je Európska zelená dohoda.
- **EÚ** paralelne vyvíjala podporné nástroje a prostriedky pre členské aj kandidátske krajiny vrátane programov Horizont 2020, IPA (Nástroj predvstupovej pomoci) a ďalších. Energetický a klimatický komponent Berlínskeho procesu, iniciovaného špecificky na podporu energetickej integrácie šiestich krajín západného Balkánu, ako aj mnoho ďalších foriem spoločných klimatických iniciatív vrátane Zelenej agendy (prijatej v roku 2014), to sú len niektoré z nástrojov vyvinutých na dekarbonizáciu regiónu

v súlade s ambíciami EÚ do roku 2050 vyplývajúcimi z európskej Zelenej dohody. Ďalšími dôležitými aktérmi v úsilí o dosiahnutie pokroku sú **rozvojové banky**, ako je Svetová banka, Európska investičná banka a ďalšie medzinárodné finančné inštitúcie, ako aj Európska banka pre rozvoj a obnovu, ktorá napríklad umožnila Čiernej Hore stať sa jedným z európskych lídrov v oblasti digitalizácie energetiky vytvorením podmienok na využívanie obnoviteľných zdrojov (pozri 4. kapitolu, s. 76).

- Spolu s podpornými mechanizmami vychádzajúcimi zo strategických partnerstiev a z medzinárodnej spolupráce je na štátnej úrovni k dispozícii **množstvo politických nástrojov a prostriedkov na zavádzanie účinných opatrení v oblasti klímy**, a tým aj na plnenie záväzkov Parížskej dohody. S cieľom významne znížiť mieru znečistenia a zároveň odstraňovať chudobu musia politické rozhodovacie orgány využívať účinné kombinácie všetkých dostupných nástrojov: a) investícií, b) finančných stimulov, c) regulačných opatrení a d) nových naratívov. O týchto nástrojoch a prostriedkoch sa zmienime v nasledujúcom texte, ale podrobnejšie sa im venuje 7. kapitola, pretože ich použitie je účinnejšie v demokraciách (pozri 7. kapitolu, s. 143 a ďalej).

a) Investície:

- **Mnohí jednotlivci aj podniky sú ochotní zmeniť svoje správanie, pokiaľ sa im poskytnú socioekologické náhrady.** Ponúknutím takýchto možností môže štát aj bez nutnosti regulácie „postrčiť“ aktérov ku klimaticky kompatibilnejšiemu správaniu. Ak napríklad medzi veľkými mestami a vidieckymi oblasťami existuje pravidelné, priame, vhodné a cenovo dostupné vlakové spojenie, menej ľudí bude jazdiť autom.
- **Štát musí, samozrejme, podrobne preskúmať každé investičné rozhodnutie a zabez-**

pečiť, aby splňalo vysoké environmentálne a sociálne štandardy – od veľkých infraštruktúrnych projektov po nákup kancelárskych potrieb pre štátnych úradníkov, a aby sa rozhodnutia vo verejnom obstarávaní zakladali na sociálnych a environmentálnych štandardoch (pozri tiež 5. kapitolu, s. 112).

b) Daňový systém a stimuly:

- Štát by mal poskytnúť dodatočnú podporu inovatívnym iniciatívam, ktoré prinášajú udržateľné riešenia a alternatívy kompatibilné s ochranou klímy, či už na individuálnej alebo miestnej úrovni, či už ide o družstvá alebo sociálne podniky. Štát má k dispozícii rôzne podporné opatrenia, ako sú stimuly a daňové nástroje uľahčujúce spravodlivé rozdelenie disponibilných zdrojov, ktoré môže využiť na zabezpečenie prijímania správnych rozhodnutí pri naplňovaní týchto iniciatív tak, aby boli kompatibilné s ochranou klímy a prospešné pre ľudské spoločenstvo.
- **Štát má právomoc aj možnosť formovať charakter hospodárskeho rastu prostredníctvom prerozdelenia funkcie daňovej politiky tak, aby stimulovala rozvoj v súlade s hranicami možností planéty a sociálnymi potrebami.** Hoci hlavnou myšlienkou udržateľného rozvoja je predovšetkým zvýšiť spotrebu menej privilegovaných vrstiev podporou hospodárskych aktivít a zmierniť tak nerovnosť, tento rozvoj musí zároveň zanechať čo najmenšiu možnú ekologickú stopu. A práve stanovenie potrebných podmienok je tým bodom, v ktorom do procesu vstupuje štát. Štát môže zásadným spôsobom ovplyvniť spôsob, akým bude v budúcnosti hospodárstvo rásť a rozvíjať sa.
- Po prvé, môže stanoviť primeranú úroveň uhlíkovej dane, čo si vyžaduje spravodlivú kompenzáciu emisií uhlíka. Po druhé, toto opatrenie môže skombinovať s obmedzeniami a **emisnými kvótami** uhlíkovo neutrálnych výrobných riešení, aj s **technologickými požiadavkami**

na tieto riešenia. Toto je tiež hlavná myšlienka reformy určovania ceny uhlíka navrhovanej v Európskej zelenej dohode, ktorá identifikuje potrebu vytvoriť mechanizmy na zabránenie úniku uhlíka v EÚ aj mimo nej. Kompenzácia emisií uhlíka jednoduchým premiestnením výrobných zariadení nie je spravodlivá pre spoločnosť a ani prospešná pre životné prostredie, pretože znečistenie a klimatická kríza nepoznajú hranice (pozri 2. kapitolu, s. 47, a 4. kapitolu, s. 82).

c) Regulačné opatrenia:

- **Ceny síce môžu mať stimulačný efekt, ale nikdy nemôžu úplne determinovať správanie.** V Nemecku predstavujú kombinované poplatky na jeden liter benzínu 237 eur/tonu CO₂; je to oveľa vyššia suma než tá, o ktorej sa kedy diskutovalo v súvislosti s uhlíkovou daňou. Napriek tomu Nemci stále jazdia na veľkých autách znečisťujúcich ovzdušie. Nedávny prieskum bicyklistov v Kodani zistil, že rozhodujúcim faktorom pre výber tohto dopravného prostriedku nie je jeho nízka cena, ale to, že je rýchlejšim a jednoduchším riešením.¹
- Mesto by malo zohľadniť tieto záujmy investovaním do „cyklistických diaľnic“, ale **najvyšší cieľ ochrany základných práv ohrozených klimatickou krízou možno v niektorých prípadoch dosiahnuť iba prostredníctvom regulačných opatrení** obmedzujúcich správanie, ktoré spôsobuje vysoké emisie skleníkových plynov.
- Ak základné práva na život, bývanie, jedlo a vodu i zdravie ohrozuje globálne otepľovanie, tak je úplne legitímne obmedziť rýchlosť na diaľniciach na 100 km/h, alebo zakázať ľuďom lietať na krátku vzdialenosť z Bruselu do Štrasburgu. Základ pre takéto regulačné opatrenie už často existuje – napríklad mnohé krajiny majú „zákony o čistom vzduchu“, ktoré

môžu uľahčiť vytváranie mestských centier bez áut.

- **Je to zároveň aj „sociálne najspravodlivejší“ spôsob tvorby klimatickej politiky, pretože bráni tomu, aby sa bohatšie vrstvy spoločnosti mohli jednoducho „vykúpiť“** tým, že zaplatia mestské mýto a poplatky za parkovanie, alebo si kúpia elektrické vozidlo, pričom ostatní budú ponechaní stranou.

d) Naratívy a „nový normál“:

Ako ďalej:

- **Predstavitelia štátu by mali ísť príkladom a ukázať, že klimaticky inteligentné správanie je „novým normálom“**, a to jednak vysielaním tohto posolstva, jednak pomocou politických nástrojov. Môžu pritom použiť rôzne nástroje na zmenu zamerania verejnej diskusie:
- Po prvé, môžu to robiť **zdôrazňovaním vedľajších prínosov ambiciózneho klimatickej politiky** (t. j. lepšej dostupnosti verejných priestorov pre každého, zvýšenia kvality ovzdušia, zníženia hluku z dopravy, zníženia počtu dopravných nehôd, rozšírenia možností pre športovanie pre občanov a s tým súvisiacej dlhšej doby dožitia a zvýšenia kvality života všeobecne atď.).
- Po druhé, môžu nanovo určiť rámec pre diskusiu a ukázať, že klimaticky inteligentné správanie je „novým normálom“ (pozri už uvedený text). Aj ich osobné správanie môže napríklad ovplyvniť to, ako ľudia vnímajú tieto otázky: Čo by sa malo považovať za štandardnú položku konzumácie ovocia v Európe – mango z Thajska vypestované pomocou množstva pesticídov alebo organicky vypestované jablko z blízkeho stromu? A mali by uhoľné elektrárne pokračovať „v nezmenenom prístupe“, aj keď značný podiel elektrickej energie v Európe sa už vyrába z obnoviteľných zdrojov?

- Po tretie, politické rozhodovacie orgány by mali občanov varovať aj pred dôsledkami nekonania a mali by im poskytovať vedecké fakty o katastrofe, ktorej čelíme. Naše najnovšie skúsenosti ukazujú, že „hovorenie pravdy“ nakoniec na-

vodilo dramatické zmeny správania počas krízy ochorenia covid-19.

- **Súhrnom možno konštatovať, že štát je pripravený konať a má na to všetky potrebné nástroje a mechanizmy.**
- **V súlade s rastúcou popularitou neoliberalnej doktríny sa však stal široko akceptovaným koncept „štátu ako nočného strážnika“,** ktorý vstúpil všeobecnú skepsu, najmä pokiaľ ide o akékoľvek nové štátom zavádzané regulačné opatrenia alebo dane. Osobitne to platí pre mnohé krajiny strednej, východnej a juhovýchodnej Európy, kde problémy so správaním krajiny a skúsenosti s totálnym kolapsom štátu po rozpade Sovietskeho zväzu viedli ľudí k osvojeniu si myšlienky individuálneho prospechu. Prejavuje sa to napríklad aj v masívnych daňových únikoch v zamestnávateľskom sektore.

- **Zo sociálnodemokratického hľadiska je to nanajvýš problematické, pretože štát musí hrať aktívnu úlohu pri ochrane marginalizovaných skupín pred ohrozeniami (napríklad klimatickou krízou), a aby mohol poskytovať túto ochranu, musí prijať regulačné opatrenia.**
- Štát preto **musí byť „viditeľnou rukou“ a zabezpečovať sociálnu spravodlivosť prostredníctvom účinných prerozdelených nástrojov, ktoré má k dispozícii,** ako je napríklad uhlíková daň, dotácie a ďalšie formy stimulov na ochranu a podporu sociálneho a hospodárskeho blaha všetkých občanov chrániac pritom životné prostredie. Ale aj tu pozorujeme, že vnímanie štátu sa mení, o čom svedčí pomerne dramatický príklad koronavírusovej krízy. Aktívnejšia úloha štátu má zásadný význam a stala sa už predmetom diskusie.

Ale čo...

... so sociálnymi dôsledkami uhlíkovej dane pre menej privilegované časti spoločnosti? Ako zabezpečiť, aby na základe prístupu „znečisťovateľ platí“ dostali všetci primerané odškodnenie a znížila sa nerovnosť?

Ako ďalej: prerozdelenie bohatstva, chrániť znevýhodnených

- Podľa sociálnodemokratických princípov je hlavnou funkciou daňovej politiky stanoviť prerozdelenie bohatstva a ovplyvňovať povahu rastu. V prípade opatrení na zavedenie uhlíkovej dane to znamená podporu klimaticky neutrálneho rastu, ktorý má priniesť prospech pre spoločnosť ako celok a zároveň chrániť životné prostredie. Uhlíková daň je jedným z fiškálnych nástrojov používaných sociálnymi demokratmi na podporu rovnosti tým, že znevýhodňuje emisie uhlíka a bráni tomu, aby sa ktokoľvek mohol „vykúpiť“ z uhlíkovo neutrálnych rieše-

ní. V kombinácii s ďalšími politickými nástrojmi, ako je plán uhlíkovej neutrality, ktorý predpokladá postupné znižovanie emisií za určité časové obdobie, technologickými požiadavkami a dotáciami **nám primerané zdanenie emisií uhlíka pomôže dosiahnuť pokrok smerom k bezuhlíkovej spoločnosti** a primerane ochráni najviac postihnuté a marginalizované skupiny spoločnosti, pričom bude zároveň chrániť životné prostredie.

- Ďalším nástrojom, ktorý majú k dispozícii demokraticky zvolené vlády, je koncept **náhrady**

príjmov v prepočte na jedného obyvateľa, ktorý by uľahčil prerozdelenie bohatstva a zabezpečil udržateľný rozvoj. Príjmy z uhlíkovej dane by sa mohli použiť aj na zlepšenie rekvalifikácie a zvýšenie sociálnej podpory poskytovanej regiónom a jednotlivcom postihnutým energetickým prechodom alebo na financovanie nízkouhlíkových technologických inovácií. Diskusiu o ďalších aspektoch zdaňovania uhlíka pozri v 1. kapitole, s. 22, a v 2. kapitole, s. 47.

II. časť: Čo podporuje náš argument na nižšej ako národnej úrovni?

Ďalším dostupným nástrojom s významným potenciálom sú globálne siete zamerané na zmiernenie klimatickej krízy na nižšej ako národnej úrovni:

- **Dohovor starostov** predstavuje ambicióznú iniciatívu Európskej komisie, ktorej cieľom je prepájať miestne samosprávne orgány, ktoré sa dobrovoľne zaviazali plniť ambiciózne klimatické a energetické ciele.
- Sieť Climate Action Network spája viac ako 1 700 environmentálnych **MVO** vo viac ako 130 krajinách; má dobre vybudované uzly regionálnych sietí, ktoré koordinujú a podporujú spoločné úsilie na ochranu ovzdušia a zároveň umožňujú udržateľný a spravodlivý rozvoj.
- Siete udržateľných obcí, ako sú napríklad ICLEI alebo LAG 21 NRW, ktoré prepájajú miestne samosprávy s cieľom poskytovať im podporu pri výmene osvedčených postupov a v spoločnom úsilí o prijímanie ambiciózných opatrení v oblasti klímy.
- Mnohé mestá a obce sú naprieč Európou poprepávané prostredníctvom spomínaných globálnych iniciatív, ktoré zahŕňajú subjekty z nižšej ako národnej úrovne aj z krajín s diktátorským režimom, ako je napríklad Turkmenisko. Je nevyhnutné, aby progresívni aktéri vzali do svojich rúk politické nástroje dostupné na nižšej ako národnej úrovni a využili ich na podporu občanov v krajinách, ktorých vlády nie sú ochotné konať. Ako však ukáže 7. kapitola, všetko je oveľa efektívnejšie v demokratickom kontexte (pozri s. 143 a ďalej).
- Vo svete sú čoraz populárnejšie aj **energetické projekty vedené komunitami**. Solárne strešné panely sú dnes už celkom bežnou vecou, či

už ide o malé komunity v transformujúcich sa ekonomikách, ako je Makedonska Kamenica v Severnom Macedónsku, alebo väčšie okresy v Nemecku, ako je Rhein-Hunsrück, známych priekopníkov prechodu na zelenú energiu. V Makedonskej Kamenici si obyvatelia nainštalovali solárne panely na strechách svojich domov a pripojili sa do siete ako výrobcovia a zároveň spotrebitelia energie s cieľom znížiť emisie a čo najlepšie využiť menšie regulačné zmeny nedávno zavedené štátom. Dodatočné podporné nástroje vrátane dotácií naplánovaných miestnou samosprávou by mohli rozšíriť túto iniciatívu a pomôcť zmeniť celú komunitu na mikrokozmos udržateľnej energie. V okrese Rhein-Hunsrück nadviazali miestni obyvatelia partnerstvo s miestnymi podnikmi a obecná samospráva spolu s orgánmi štátnej správy využili dostupný právny rámec na prípravu a realizáciu energetického projektu vo vlastníctve komunity, ktorý im umožňuje hrať aktívnu úlohu pri budovaní sociálneho kapitálu, v boji proti energetickej chudobe, v zmene smeru migrácie a pri vytváraní pracovných miest.² Prínos týchto projektov pre občanov je, samozrejme, oveľa vyšší, ak sa pripravujú zdola nahor namiesto prístupu zhora nadol pod vedením štátu používaného pri podobných projektoch napríklad v Číne (pozri 7. kapitolu, s. 146).

- Pre účinné opatrenia na ochranu klímy je nevyhnutná spolupráca s mestami vzhľadom na vysokú mieru emisií, ktoré spôsobuje masívna urbanizácia a s tým súvisiaci očakávaný nárast dopytu po energii, pretože podľa predpovedí by do roku 2050 mali v mestách žiť viac ako dve tretiny svetovej populácie (pozri 5. kapitolu, s. 112). S cieľom primerane zareagovať na tento trend mnohé mestá už dnes preberajú vedúcu úlohu pri vývoji opatrení uhlíkovo neutrálneho rozvoja buď prostredníctvom stratégií energetickej sebestačnosti, alebo

podporou tvorby zelených pracovných miest a systémov bezuhlíkovej mobility, ktoré zvyšujú odolnosť hospodárstva a zlepšujú zdravie a kvalitu života obyvateľstva. Len počas posledných desiatich rokov sme videli, ako sa viaceré európske veľkomestá, ako sú napríklad Hamburg a Kodaň, a aj menšie mestá, ako sú napríklad chorvátska Koprivnica a Krk, stali lídrami pri tvorbe ambiciózneho klimatickej politiky, prechodu k bezuhlíkovej verejnej doprave a podpory alternatívnych systémov produkcie potravín a energie. Na základe Agendy OSN 2030 v kombinácii s kampaňami aktívnych občanov presadzujúcimi **„globálny prístup (globálne ciele, lokálne riešenia)“** pre dosahovanie cieľov trvalo udržateľného rozvoja tieto mestá šikovne a úspešne integrujú udržateľné riešenia do vnútroštátnej legislatívy a ďalej tak posilňujú svoju úlohu a autoritu na medzinárodnej úrovni. Štát následne využíva ich účinné pôsobenie na zvýšenie Národne definovaných príspevkov (NDC), vytvorenie siete udržateľných miest a obcí, uľahčenie užšej spolupráce a preberanie pozitívnych príkladov.

- Popri podnikoch verejných služieb vo vlastníctve mesta a energetických projektoch v komunitnom vlastníctve sú dôležitými hybnými silami energetického prechodu k uhlíkovo neutrálnemu rozvoju energetické družstvá, ktoré sú v súlade s rozvojom podporných schém v jednotlivých krajinách.³ Tieto miestne jednotky hospodárskej organizácie pod vedením občanov sa zameriavajú na záujmy miestnej komunity, ako je zmiernenie environmentálneho vplyvu a prístup k cenovo dostupnej energii pre všetkých, a sú tak zdrojom energie, ako aj zdrojom príjmov. Energetický experiment vo Feldheime, ktorý s podporou miestnej komunity v roku 1995 inicioval mladý inžinier, je jedným z mnohých úspešných míľnikov v energetickom sektore na miestnej úrovni dosiahnutých prostredníctvom kooperatívneho formátu, ktorý umožňuje chrániť životné prostredie a zároveň vytvárať príjmy pre miestne obyvateľstvo. Ďalším benefitom sú spoľahlivé ceny elektriny a tepla, ako aj pracovné miesta vytvorené v tejto malej obci juhozápadne od Berlína. Dnes je Feldheim mimoriadne populárnym energetickým družstvom, ktoré navštevujú ľudia z celého

sveta. To svedčí o tom, že zapojenie komunity a priaznivý právny rámec majú zásadný význam pre zabezpečenie udržateľnej a cenovo dostupnej energie pre každého. Viac pozitívnych príkladov energetických družstiev v demokraciách pozri v 7. kapitole (s. 145).

Ale čo...

... s mylnými predstavami o družstvách vyplývajúci-
mi z osudu mnohých družstiev zakladaných začiat-
kom 19. storočia, a o mnohých družstvách, ktoré nič
nevnášajú, ale iba plodia korupciu?

Ako ďalej: demokratický podnikateľský model

- Mylné predstavy o družstvách sa odovzdávajú z generácie na generáciu aj napriek tomu, že sú základným zdrojom zásobovania a poskytovania služieb a účinným spôsobom vyvažujú ceny v čase vojny, povodní alebo sucha. **Ak ich porovnáme s finančnými zlyhaniaми a obchodnými podvodmi spojenými so všetkými ostatnými formami kapitálu, družstvá sú stále neodôvodnene terčom ostrej kritiky.** Spoľahlivé údaje síce ukazujú, že niektoré družstvá boli zrušené pre zlé riadenie a korupciu ich neefektívnych a nedostatočne zodpovedných správnych rád, ale proti takému-
to správaniu nie sú celkom imúnne ani verejné alebo súkromné organizácie. Cieľom družstiev

je poskytovať svojim členom platformu na účely svojpomoci, vzájomnej zodpovednosti, rovnosti a spravodlivosti a pomáhať aj širšej komunite. Môžu byť zdrojom nádeje pre marginalizované a znevýhodnené skupiny v spoločnosti, ktorým poskytujú finančnú podporu a zabezpečujú základné služby pre ich rodiny a deti, napríklad vo forme vzdelávania alebo zdravotnej starostlivosti.

- **Družstvá sú najdôležitejšou formou demokraticky organizovanej hospodárskej činnosti a najdemokratickejšou formou podnikania. To je dôvod, pre ktorý sociálni demokrati často podporujú zakladanie družstiev.** S prihliadnutím na túto skutočnosť a prínosy družstiev z hľadiska poskytovania pomoci nám, našim rodinám a nášmu prírodnému prostrediu formou opatrení na ochranu klímy štát jednoducho musí podporovať tieto demokratické formy hospodárskej činnosti, ktorých vážnosť je odvodená z otvorenosti členstva pre mnohých namiesto prístupu iba pre niektorých. Zvýhodnené daňové zaobchádzanie a dotácie môžu zabezpečiť spravodlivú hospodársku súťaž energetických družstiev na trhu a zaručiť ich členom a širšej komunite bezpečné dodávky aj stabilné ceny a zároveň chrániť životné prostredie.

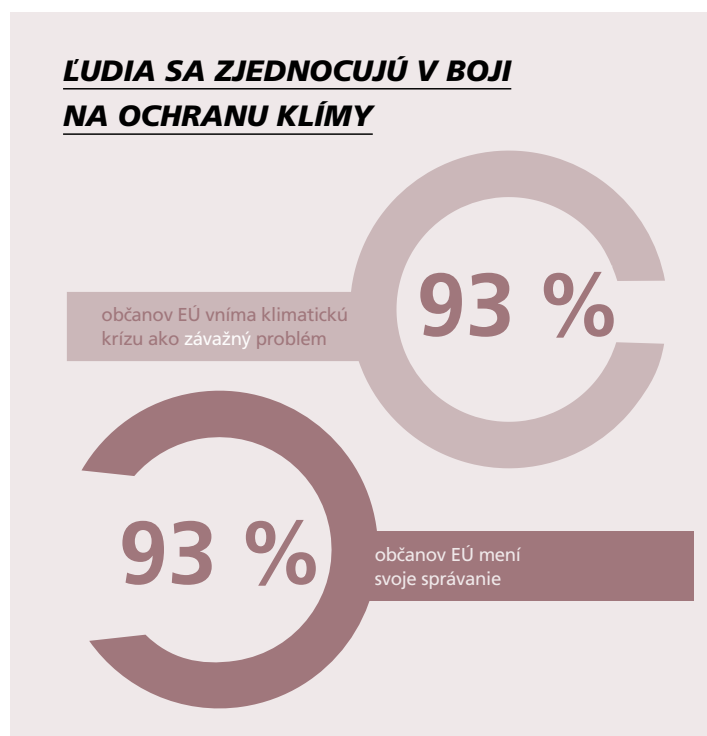
III. časť: Čo podporuje náš argument na osobnej úrovni?

Práve tak, ako sa cesta dlhá tisíc míľ začína prvým krokom, počet jednotlivých spôsobov zmiernovania klimatickej krízy je nekonečný. Je na nás, aby sme z garáže vybrali zaprášený bicykel a vybicyklovali do sveta bez uhlíka, v ktorom chceme žiť, namiesto vozenia sa do práce autom. A má to aj mnohé zdravotné benefity.

- Popri týchto individuálnych zmenách správania je pre konanie na úrovni jednotlivcov dôležitá aj účasť na kolektívnych aktivitách a prejavy verejnej zaangažovanosti. **Na celom svete prudko rastie počet ľudí zúčastňujúcich sa na podujatiach na ochranu klímy, ako sú napríklad demonštrácie pod názvom „Piatky pre budúcnosť“.** Hnutie dosiahlo vrchol v roku 2019, keď do ulíc v 166 krajinách vyšlo 1 160 000 ľudí vyzývajúcich na ochranu klímy.⁴
- **Globálnu podporu opatrení na ochranu klímy** neoslabila ani koronavírusová pandémia: 71 % účastníkov celosvetového prieskumu vyhlásilo, že globálne otepľovanie je (príjmenšom) také závažné ako pandémia ochorenia covid-19. Je zaujímavé, že toto tvrdenie nenašlo najväčšiu podporu na Západe, ale v krajinách so strednými príjmami.⁵
- **Medzi občanmi EÚ dosiahla podpora ambicióznej politiky na ochranu klímy nový rekord** v roku 2019:⁶ 92 % občanov EÚ by chcelo klimaticky neutrálnu EÚ do roku 2050. Je to v súlade s tým, že 93 % občanov EÚ vníma klimatickú krízu ako „závažný“ a 79 % ako „veľmi závažný“ problém. A dnes, iba o rok neskôr, si väčšina – 58 % – Európanov želá, aby krajiny EÚ znížili emisie uhlíka a dosiahli úroveň bez nadmerných emisií už do roku 2030.⁷ Väčšina z nich je pritom presvedčená o tom, že hlavnú zodpovednosť za riešenie klimatickej krízy by

mali nieť vlády, po nich EÚ a ďalej miestne samosprávy, podnikatelia a, samozrejme, jednotliví členovia komunity využívajúci možnosti, ktoré majú k dispozícii.⁸

- Ešte dôležitejšie je to, že 93 % občanov EÚ mení svoje správanie a prijalo najmenej jedno konkrétne opatrenie na boj proti klimatickej kríze. Toto percento narástlo v celej EÚ ešte pred jarnými mesiacmi roka 2019 – inými slo-

vami ešte predtým, ako v lete a na jeseň vyvrcholili masové demonštrácie a široké občianske hnutia.

- Táto veľmi široká podpora a pripravenosť na zmenu správania je zásadná, pretože o klimatickej politike – s výnimkou dôležitých politických rozhodnutí, ako sú zmluvy o kontrole zbraní alebo dohody o voľnom obchode – nemôže rozhodovať iba vláda. Túto politiku musia zavádzať do praxe jednotliví aktéri. V zásade ide o zmenu sociálnych noriem udržateľného správania s cieľom zainteresovať kritické množstvo občanov, ktorí na indivi-

duálnej úrovni prijímajú opatrenia kompatibilné s ochranou klímy.

- Ďalšou dobrou správou sú **množiace sa výzvy na prijatie opatrení, ktoré priamo nesúvi-**

už pomoc susedom alebo dobrovoľnícka práca) a uznať, že prostredie vhodné na život má oveľa väčšiu cenu ako hmotné bohatstvo. Ľudia si uvedomujú, že je celkom nezmyselné vyna-

sia s ambicióznymi klimatickými opatreniami, ale pritom majú pozitívny vplyv na životné prostredie, ako sú napríklad výzvy na vytvorenie väčšieho počtu peších zón v mestských oblastiach, rozšírenie priestoru na rekreáciu, alebo výzva na skrátenie pracovnej doby na štyri dni týždenne.⁹

- Rastúca podpora týchto opatrení svedčí aj o **všeobecnej zmene mentálneho nastavenia. Mnohí ľudia dnes uprednostňujú kvalitu svojho života pred množstvom tovaru, ktorý by mohli nahromadiť.** Znamená to mať dostatok času pre priateľov a rodinu, robiť niečo „zmysluplné“ pre spoločnosť (či

kladať časť svojho rastúceho osobného príjmu na zmiernenie environmentálnych účinkov – kupovať masky a vzduchové filtre kvôli znečistenému ovzdušiu alebo kupovať balenú vodu a vodné filtre kvôli nečistotám vo vode z vodovodu.

- **Klimaticky inteligentné správanie napreduje a stáva sa veľmi dôležitým faktorom všeobecného správania občanov v mnohých našich krajinách.** Hoci možno v minulosti bolo symbolom spoločenského postavenia vlastníctvo veľkého auta, každodenná konzumácia mäsa alebo možnosť mladých ľudí zaletieť si na víkend do Barcelony,

v súčasnosti by sa mnohí občania (z tých istých privilegovaných skupín) namiesto toho rozhodli spoluvyužívať autá, alebo by inklinovali k vegetariánskemu/vegánskemu spôsobu života a cestovali by do svojej dovolenkovej destinácie vlakom. Dnes často frekventovaný výraz „hanba z lietania“ dobre ilustruje tento výrazný posun, keď sa **spoločensky uznávaným stáva ekologicky kompatibilné správanie namiesto ekologicky škodlivého správania**. K tomuto posunu došlo iba v priebehu niekoľkých rokov.

- Je povzbudivé sledovať, ako sa tak veľa ľudí nezávisle rozhoduje pre nový životný štýl. Pre dosiahnutie širšieho účinku je však **dôležité ponúkať a podporovať sociálno-ekologické riešenia ako „nový normál“ vo všetkých oblastiach života**. Vo väčšine európskych krajín sa zvýšila dostupnosť ekologických potravín (bio, regionálnych, vegetariánskych/vegánskych, nebalených) a začína rásť aj trh s inými udržateľnými tovarmi (domáce potreby, oblečenie, kozmetika). Naštartovala sa zmena v oblasti mobility (nový dôraz na bicykle/nákladné bicykle, verejnú dopravu a vlaky) a komunity už dnes prejavujú podporu klimaticky inteligentnému „energetickému občianstvu“, udržateľnej výstavbe alebo komunitným záhradkáckym projektom. Ešte vždy však možno urobiť oveľa viac pre ešte väčšie rozšírenie týchto iniciatív. Existujú oblasti, v ktorých je naďalej slabá dostupnosť sociálno-ekologických alternatív (napr. zelené banky, dlhopisy a poistenie alebo elektronické zariadenia).
- A napokon, počas pandémie ochorenia covid-19 sme svedkami **veľkej flexibility spoločnosti a schopnosti väčšiny občanov rýchlo si osvojiť nové zvyklosti**. Ak sa sociálny odstup a nosenie rúšok môže stať – síce nepríjemným a nepohodlným – „novým

normálom“ iba v priebehu niekoľkých týždňov, prečo by nemalo byť možné zvyknúť si aj na to, že cez stred mesta bez áut prebicyklujeme do našej komunitnej záhradky, aby sme si s priateľmi a rodinou vychutnali slnečný piatok, ktorý je dňom pracovného voľna? Dobrou správou je, že tieto zmeny majú často efekt snehovej gule: **ľudia majú tendenciu napodobňovať zvyklosti iných, najmä susedov alebo priateľov, pokiaľ sa tieto zvyklosti tešia spoločenskému uznaniu**. S rastúcim počtom ľudí cestujúcich vlakom namiesto auta alebo ľudí prechádzajúcich na vegetariánstvo sa nakoniec vytvoria udržateľné sociálne normy, ktoré budú inšpirovať ďalších, aby sa k nim pripojili, a vytvorí sa tak špirála smerom k zelenej budúcnosti.

Ale čo...

... s tým, že menej privilegované časti spoločnosti si možno nebudú môcť dovoliť kupovať produkty, ktoré sú kompatibilné s ochranou klímy (biopotraviny, elektrické autá, solárne panely pre svoj dom) atď.?

Ako ďalej: ekologická spotreba je lacnejšia

Sociálno-ekologická spotreba a správanie musia byť dostupné pre každého. Existujú štyri spôsoby, ako to zabezpečiť – niektoré z nich je možné použiť na individuálnej úrovni, zatiaľ čo ďalšie si vyžadujú väčšiu podporu:

1. V prvom rade, **menšia spotreba je lacnejšia**. Aj z hľadiska stravovacích návykov je zdravšie konzumovať menej mäsa a mliečnych výrobkov. Mnohé spotrebiteľské výrobky by sa mali poskytovať aj formou prenájmu šetriaceho nákladu – tovar, ako sú elektrické vrtačky alebo šijacie stroje používané zvyčajne iba niekoľko minút do roka, alebo nákladné bicykle.

2. Po druhé, **opraviteľné výrobky s dlhou životnosťou sú lacnejšie** ako ultra lacné tričká, neopraviteľné smartfóny alebo práčky, ktoré prestanú fungovať hneď po skončení záručnej doby. Jednotlivci nie sú schopní sami osebe dosiahnuť túto zmenu: komunity by mali ponúkať cenovo výhodné nájomné „opravárenským kaviarňam“ a konečne treba uplatňovať smernice o ekodizajne požadujúce, aby výrobky boli opraviteľné. Národný alebo európsky legislatívny rámec („právo na opravu“) by posilnil aj možnosti a cenovú dostupnosť udržateľnej spotreby.
3. Po tretie, **úsporné a udržateľné alternatívy ponúkajú** online aj offline **obchody s tovarom z druhej ruky** – najmä pri tovare takého typu ako detské oblečenie, ktoré sa používa iba niekoľko mesiacov.
4. Po štvrté, **dotácie na ekologické výrobky sa musia hodnotiť z hľadiska ich prerozdelených účinkov**: mali by mať z výkupných cien

za slnečnú energiu úžitok iba majitelia domov, alebo ktokoľvek sa môže stať členom družstva investujúceho do obnoviteľných energií alebo používať nástroj obnoviteľnej energie pre nájomcov? Je lepšie dotovať elektromobily, ktoré si aj pri mierne nižších cenách môže ešte vždy dovoliť iba menšina, alebo dotovať vlaky a (nákladné) bicykle?

V mnohých prípadoch je sociálne najspravodlivejšie to riešenie, ktoré najlepšie pomôže zmierniť klimatickú krízu.

Ale čo...

... s argumentom, že diskusiu o obmedzovaní spotreby ovládajú jednotlivci z bohatých krajín, ktorí už majú všetko, a teraz by rovnakú možnosť spotreby chceli uprieť ostatným?

Ako ďalej: diskusia vedená globálnym juhom

- Prechod k sociálno-ekologickému životnému štýlu nie je výhradne záležitosťou bohatých

priemyselne vyspelých krajín. Mnohé diskusie na Západe v skutočnosti vychádzajú z konceptov alternatívnych ciest rozvoja, ktoré prišli z globálneho juhu, ako je napríklad andský koncept „Buen Vivir“ alebo juhoafrický „Ubuntu”.¹⁰ Na celom svete sa najmä mladší ľudia veľmi obávajú, že ich generácia a ďalšie generácie zdedia neobývateľnú planétu. To ich motivuje k hľadaniu udržateľných alternatív. V konečnom dôsledku **by sme nič nezískali, keby sme umožnili maximálnu spotrebu len pre obmedzený počet bohatých občanov vo svete, ktorí sa náhodou narodili do tejto generácie.**¹¹ Namiesto toho by sme sa mali zamerať na zabezpečenie dobrého života pre všetkých členov spoločnosti a pre naše deti a vnúčatá.

- Udržateľné hospodárstvo prinesie aj nové služby, nové produkty a nové príležitosti hospodárskeho rozvoja – bez negatívnych následkov „starého“ hospodárstva. Krajiny, ktoré by sa rozhodli pridržať prežitých modelov spotreby a výroby, prídu o konkurenčnú výhodu a ich šanca na zvýšenie životnej úrovne a kvality života sa zhorší.

Ale čo...

... so sociálnymi dôsledkami, ktoré by individuálne rozhodnutia zmierniť klimatickú krízu a chrániť životné prostredie mohli mať pre svetové hospodárstvo?

Ako ďalej: presmerovať globálny obchod

- Zmena individuálnych rozhodnutí by určite mala vplyv na globálnu ekonomiku a aj keby ich cieľom mala byť záchrana planéty, mohli by mať niektoré nežiaduce účinky, akým bola napríklad strata pracovných miest v sektore pestovania kvetov v Keni v súvislosti s podporou kupovania lokálne dopestovaných kvetov vo Veľkej Británii. Pretože nikdy neboli pochybnosti

o tom, že klimatická politika je komplexná, aj takéto problémy sa môžu vyskytovať v rámci úsilia o to, aby táto politika bola inkluzívna a spravodlivá pre všetky generácie a pre všetky regióny. Treba navrhovať alternatívne rozvojové riešenia a vyvinúť primerané sociálne a environmentálne normy zabraňujúce firmám presúvať svoju ekologickú stopu z ich krajiny a využívať výhodu lacnej pracovnej sily v zahraničí.¹²

- Odhliadnuc od uvedeného príkladu pestovania kvetov, prečo by Keňania mali vyvážať ovocie a zeleninu do Veľkej Británie alebo inde, keď ich vláda práve vyhlásila stav núdze pre nedostatok potravín? Koronavírusová pandémia nám opäť ukázala, že **sme sa dostali do bodu, keď skutočne musíme prispôbiť domácu výrobu domácejmu dopytu** a vytvoriť odolnejšie miestne komunity namiesto toho, aby sme pokračovali na ceste globalizácie, ktorá nie je rovnako výhodná pre každého a v ktorej sa právo na prácu definuje ako benefit.
- A napokon, ako sme zdôraznili na začiatku tejto kapitoly, **sociálne a ekologické problémy nie sú vo vzájomnom protiklade, ale vznikajú ako výsledok už dlho etablovaného nespravodlivého hospodárskeho modelu.** Stačí sa pozrieť na textilný priemysel, ktorý umožňuje spotrebúvať obrovské množstvo textílií za veľmi nízke ceny – čo je možné iba vďaka nízkym mzdám a zlým pracovným podmienkam vo výrobných prevádzkach v Bangladéši a v ďalších rozvojových krajinách. Po umožnení voľného pohybu a alokácie kapitálu nenasledovala politika adekvátneho zdaňovania a prerozdelenia, ktorá by zabezpečila rovnaké výhody pre všetkých. A hoci mnohí tvrdia, že pracovné miesta sú príležitosťou a zdrojom príjmu pre mnohých pracovníkov v týchto krajinách, mali by sme napriek tomu umožniť, aby práca bola definovaná ako príležitosť a nie ako základné

právo? V demokracii je možné takýto posun dosiahnuť prostredníctvom inštitucionálnej sily, ktorú si postupom času vybudovali odborové

zväzy a ktorá môže zaručiť lepšie zosúladenie sociálneho a ekologického pokroku v spoločnosti.

O čo sa usilujeme?

- **Zmena správania, ktorej cieľom je dosiahnuť udržateľnejší spôsob života na individuálnej aj miestnej úrovni, sa už stáva realitou** – počnúc zvýšeným uvedomením si osobnej zodpovednosti až po pocit spolupatričnosti a uvedomenie si nevyhnutného prepojenia medzi človekom a jeho životným prostredím.
- Od nadnárodnej po nižšiu ako národnú úroveň, od vládnej úrovne po úroveň jednotlivca sa v tejto kapitole uvádza prehľad **mnohých nástrojov a prostriedkov, ktoré máme dnes k dispozícii**, či už vo forme energetického

družstva alebo individuálnych spotrebiteľských rozhodnutí. Využime ich múdro a prestaňme definovať manažment oxidu uhličitého ako globálnu dilemu.

- Je načas porozumieť jazyku prírody, ktorý v číselnom vyjadrení znamená udržať nárast globálnej teploty pod 1,5 °C. Musíme zabezpečiť, aby to bolo v **centre našich politických, ekonomických a individuálnych rozhodnutí na záchranu našej planéty, vytváranie lepších pracovných miest, znižovanie nerovnosti a zlepšovanie kvality života pre všetkých**.

Poznámky **a zdroje**

Poznámky

¹ Pozri http://www.cycling-embassy.dk/wp-content/uploads/2017/07/Velo-city_handout.pdf (naposledy navštívené 24. 5. 2020).

² Podrobnejšie informácie pozri na [Rhein – Hunsrück, Germany](#)

³ Tamtiež: 20.

⁴ Pozri <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/strike-statistics/list-of-countries/> (naposledy navštívené 7. 5. 2020).

⁵ Pozri <https://www.swissre.com/risk-knowledge/risk-perspectives-blog/will-our-behavioural-change-from-co-vid-19-help-us-fight-climate-change.html> (naposledy navštívené 24. 5. 2020).

⁶ Pre bližšie informácie o týchto číselných údajoch pozri *Eurobarometer special report* (apríl 2019): prehľad https://ec.europa.eu/clima/citizens/support_en, full report https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/support/docs/report_2019_en.pdf (naposledy navštívené 17. 4. 2020).

⁷ Garton Ash, Timothy & Zimmermann, Antonia (2020): In *Crisis Europeans Support Radical Positions*, [BST-Vorlage 2013](#). Bertelsmann Stiftung.

⁸ [European opinions captured in our special survey](#) – Prehľad európskych názorov zachytáva náš osobitný prieskum.

⁹ Podporuje to väčšina občanov USA a Veľkej Británie a mohlo by to pomôcť zmierniť klimatickú krízu. Pozri <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jun/21/help-the-planet-work-a-four-day-week> (naposledy navštívené 17. 4. 2020).

¹⁰ Pozri napr. [Buen vivir: the social philosophy inspiring movements in South America or Post-Development concepts? Buen Vivir, Ubuntu and Degrowth](#) (naposledy navštívené 20. 4. 2020).

¹¹ Tretina všetkých ľudí s najväčšou ekologickou stopou žije v krajinách so stredným príjmom; pozri 1. kapitolu alebo [Human Development Report 2019](#), s. 179 (naposledy navštívené 20. 4. 2020).

¹² Leipold, Bruno and Morgante, Francesca (2012): *The Impact of the Flower Industry on Kenya's Sustainable Development*, dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/323966320_The_Impact_of_the_Flower_Industry_on_Kenya's_Sustainable_Development (naposledy navštívené 23. 04. 2020).

Zdroje

15 National and Sub-national Policies and Institutions: 15 národných a nadnárodných verejných politik a inštitúcií

7

Vzájomná prospešnosť demokracie a ambicióznej klimatickej politiky

Demokracie majú najlepšie predpoklady na zabezpečenie účinnej a spravodlivej klimatickej politiky. A naopak, pomocou ambicióznej klimatickej politiky môžeme chrániť aj naše demokracie.

Diskusia o vzájomnom vzťahu medzi politickými systémami krajín a tvorbou politiky je konštantnou črtou v oblasti zmeny klímy. V tejto kapitole opíšeme po prvé, akú hrozbu v súčasnosti predstavuje klima-

tická kríza pre naše demokratické spoločnosti. A po druhé, budeme argumentovať, že práve demokratické systémy majú veľmi dobré predpoklady na vývoj účinných klimatických politík.

Veľmi sa teším, že teraz už máme všetku elektrinu z obnoviteľných zdrojov. Dúfajme, že tento regionálny pilotný projekt vládu povzbudí k zmene jej energetickej politiky.

**Ale ja mrznem! Miláčik, myslím si, že naša stará elektri-
na bola rozhodne lepšia.**

I. časť: Ambiciózna klimatická politika stabilizuje naše demokracie.

Aby sme zachovali demokratické a pluralitné systémy, za ktoré sme tak dlho bojovali, ***je nevyhnutné konať pri riešení klimatickej krízy. V krízových časoch existuje tendencia dočasne pozastaviť demokratické rozhodovacie procesy a často aj obmedziť osobnú slobodu.*** Výkonná moc musí prijímať rýchle a ďalekosiahle rozhodnutia, napríklad keď v krajine zúria lesné požiare, keď k hraniciam štátu dorazia milióny klimatických utečencov, alebo keď dôjde k výpadku vo výrobe elektriny pre nedostatok vody, ktorý sťažuje fungovanie vodných, jadrových aj uhoľných elektrární. V takýchto scenároch nie je čas diskutovať o protipatreniach s opozičnými stranami v parlamente, pripraviť vypočutia expertov, čakať na výsledky prieskumov verejnej mienky alebo dokonca až na ďalšie voľby, v ktorých by prejavil svoju vôľu ľud ako skutočný suverén.

- ***Naše demokracie sú založené na kompromise, ale tento systém narazí na svoje hranice, keď okolnosti znemožnia rešpektovať potreby a základné práva celej populácie:*** Nie je možné dodržať zásadu „nenechať nikoho stranou“, ak je nevyhnutné evakuovať všetkých obyvateľov hlavného mesta, alebo ak je pre zvýšenie morskej hladiny nutné presídliť milióny ľudí. ***Ani jeden štát nemá vo svojom rozpočte dost finančných prostriedkov na primerané odškodnenie všetkých skupín, ktoré desiatky rokov trpia vplyvom klimatickej krízy*** – marginalizovaných členov spoločnosti, ktorí si po silnej búrke musia znova postaviť svoj dom, farmárov vystavených opakovanej neúrode, alebo firiem, ktoré zbankrotovali po investícii do prístavu na rieke, ktorá vyschla (pozri tiež 1. kapitolu, s. 16).

Kríza spôsobená pandémiou covidu-19, ktorá povzbudila autoritársky štýl prijímania rozhodnutí, viedla k porušovaniu základných práv, spôsobila hospodárske deformácie a prehĺbila sociálnu ne spravodlivosť, sa zdá byť akousi predohrou opakujúceho sa núdzového stavu, ktorému budeme musieť čeliť, keď s plnou silou prepukne klimatická kríza. To už nebude niečo, s čím sa budeme musieť vyrovnávať iba niekoľko mesiacov, ale viac storočí, než by sme si chceli predstaviť.

Počas pandémie ochorenia covid-19 sme boli svedkami aj takmer úplného zastavenia diskusií reprezentujúcich rozmanité potreby a názory množstva záujmových skupín, ktoré sú typickou črtou demokratických systémov. ***V momente, keď udrie kríza, pozornosť verejnosti a médií sa silne koncentruje na túto jedinú tému.*** Z verejnej diskusie tak takmer úplne vypadla téma závratného rastu nájomného, rozdielov v odmeňovaní medzi ženami a mužmi a ďalších sociálnych problémov, ktoré predtým dominovali titulkom v médiách.

Dobrou správou je to, že demokracie majú osobitne dobré predpoklady na riešenie klimatickej krízy, čo ukážeme v ďalšej časti.

II. časť: Demokratické systémy majú dobré predpoklady na prijímanie a uplatňovanie ambiciózneho klimatickej politiky.

Štatistiky ukazujú **významnú koreláciu medzi demokratizáciou a environmentálnou politikou: vyspelé demokracie dosahujú v medzinárodnom hodnotení ambiciózných energetických politik oveľa lepšie výsledky** ako autoritárske štáty (hoci tento obraz často skresľujú niektoré významné príklady svedčiacie o opaku, napríklad USA a Austrália).¹ Aarhuský dohovor, ktorý upravuje „prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovaní a prístup k spravodlivosti v otázkach životného prostredia“ podpísali takmer výlučne demokratické štáty.² **Ľudia uprednostňujúci autoritárske hodnoty prejavujú (v priemere) menší záujem o environmentálne otázky,³ dokonca aj na osobnej úrovni.**

Možným vysvetlením tejto korelácie sú tri znaky demokratických systémov: a) sloboda prejavu, b) inkluzívna tvorba politiky a c) vyššia miera transparentnosti.

a) Sloboda prejavu:

- **Zatiaľ čo ľudia žijúci v autokratických štátoch závisia od toho, či o tom, že globálne otepľovanie predstavuje problém,⁴ rozhodnú ich autoritárski lídri, občania demokratických štátov majú k dispozícii mnohé spôsoby ako prejavíť svoju politickú vôľu, a pretože čoraz viac občanov verí v účinky klimatickej krízy, demokratické vlády sú nútené konať.** V celosvetovom prieskume takmer 70 % respondentov zdôraznilo, že „keby ich vlády už dnes nerobili kroky na boj proti zmene klímy, zradili by svojich občanov.“ A takmer 60 % respondentov uviedlo, „že by nevolili politickú stranu, ktorej politika neberie zmenu klímy

dostatočne vážne“⁵ Autoritárski lídri, samozrejme, nemusia venovať takú veľkú pozornosť podobným prieskumom verejnej mienky, ba dokonca ani petíciám, masovým demonštráciám alebo školským štrajkom (pokiaľ sú takéto nástroje politického prejavu vôbec povolené).

- V demokracii by nemal existovať rozdiel typu „my a vláda“. Úlohou demokratických inštitúcií je zabezpečiť, aby verejné zariadenia plnili potreby občanov vrátane mladých ľudí, ktorí ešte nemôžu voliť, ale na ktorých názore aj tak záleží. V demokraticky riadených spoločnostiach existujú inštitucionalizované mechanizmy, ktoré umožňujú primeranú účasť a zastúpenie. Riadiace orgány a inštitúcie majú mandát na to, aby zabezpečili prostredie umožňujúce prechod k udržateľnosti. Existuje čoraz silnejší trend, ktorého dôkazom sú mnohé individuálne aj kolektívne občianske iniciatívy, k prehlbovaniu povedomia najmä mladých ľudí o nevyhnutnosti vybudovania infraštruktúry umožňujúcej prijímať uhlíkovo neutrálne riešenia, ktoré sú ekologicky kompatibilné a zároveň prospešné pre ľudskú spoločnosť.

b) Inkluzívna tvorba politiky:

- **Demokratický štát ako partner občanov nemusí znovu objavovať koleso, ale môže preberať iniciatívy občianskej spoločnosti a návrhy, ktorých cieľom je uspokojiť potreby občanov.** Príklady osvedčených postupov, ktoré iniciovali a) komunity, b) strany, c) MVO a občianske iniciatívy alebo d) družstvá, je možné ľahko prevziať v širšom rozsahu. V demokracii majú takíto **aktéri na nižšej ako národnej úrovni slobodnú možnosť experimentovať**, čo znamená, že nemusia čakať na pokyny alebo súhlas „zhora“, a hrajú dôležitú úlohu pri postupovaní informácií o úspešných projektoch štátu alebo dokonca inštitúciám na medzinárodnej úrovni.

- **Mestá a komunity** plnia v súvislosti s inovatívnymi klimatickými projektmi dvojakú úlohu: po prvé, komunity testujú nové prístupy, ktoré je možné reprodukovat na národnej a vyššej úrovni. Po druhé, vytvárajú priestor, v ktorom občania môžu získať vedomie o svojej schopnosti ovplyvniť veci a naučia sa veriť v svoju schopnosť meniť veci k lepšiemu. Mnohí sociálnodemokratickí starostovia veľmi radi podporujú iniciatívy občanov pre občanov, ktoré zabezpečujú prospešnosť prijímanej sociálno-ekologickej politiky pre všetkých. Široká škála nástrojov, ktoré môžu komunity použiť na zmierňovanie klimatickej krízy, bola opísaná v 6. kapitole (pozri s. 122). Pre komunity je ľahšie implementovať progresívne regulačné opatrenia vtedy, keď sa k nim mohli vyjadriť ich miestni politici. Z tohto dôvodu mnohé komunity opäť rozširujú svoje kompetencie tým, že preberajú podniky verejných služieb späť do svojej správy. Napríklad úspešné referendum iniciované občanmi v Hamburgu primalo miestnu samosprávu, aby spätne odkúpila mestskú energetickú sieť od jednej z najväčších nemeckých energetických spoločností, ktorá využíva prevažne energiu z uhlia a jadrovú energiu, a aby prešla na používanie obnoviteľnej energie a udržateľný vykurovací systém.⁶ Aj mesto Skopje sa nedávno rozhodlo znovu prevziať do svojej správy odpadové hospodárstvo.
- **Strany: Predstavitelia strán** ako politickí lídri v komunitách a regiónoch **môžu realizovať inovatívne projekty aj priamo v teréne** – a dokázať svojim voličom a politickým opponentom vo vláde, že dokážu ponúknuť lepšie riešenia. Je veľmi povzbudivé, že **čoraz viac sociálnodemokratických strán si osvojuje myšlienku ambiciózne sociálnej a environmentálnej politiky** vrátane kolektívneho úsilia o zvládanie klimatickej krízy. Čoraz viac sociálnych demokratov bojuje za ambiciózne opatrenia na ochranu klímy, aby chránili hod-

noty, ktoré vyznávame – sociálnu spravodlivosť, solidaritu s marginalizovanými skupinami v našich spoločnostiach a na medzinárodnej úrovni a budúcnosť, v ktorej sa našim deťom bude dobre žiť. Dôkazy môžeme vidieť na celom svete: Bernie Sanders, ktorý pre svoju prezidentskú kampaň v USA založil osobitnú „klimatickú platformu“, nová Zelená dohoda EÚ Fransa Timmermansa, súčasný posun v nemeckej SPD smerom k transformácii mobility a ambiciózny volebný program sociálnodemokratickej strany Severného Macedónska, ak chceme vymenovať aspoň niektoré. Ako sa píše v 1. kapitole (s. 28), tieto sociálno-ekologické koncepty nie sú pre sociálnu demokraciu nič nové, ale v posledných rokoch nadobudli na význame – niekedy preto, lebo politici si uvedomili sociálne účinky klimatickej krízy, inokedy preto, lebo si uvedomili, že keby nepodporovali opatrenia na ochranu klímy, stratili by voličov, pretože obavy občanov z klimatickej krízy prudko vzrástli.

- **MVO a občianske iniciatívy:** Spolu s komunitami sa **MVO a v čoraz väčšej miere aj občianske iniciatívy stávajú hnacou silou ambiciózne klimatickej politiky na celom svete**. Menšie iniciatívy môžu vygenerovať osvedčené postupy na miestnej úrovni alebo výmena príkladov osvedčených postupov medzi etablovanými MVO aktívnymi v klimatickej oblasti prebiehajúca na národnej alebo dokonca medzinárodnej úrovni zabezpečí, aby sa úspešné projekty mobility vypracované napríklad v Bogote realizovali aj v Berlíne. V demokratických spoločnostiach MVO pôsobia nielen ako „strážcovia“ vykonávajúci neprestajný dohľad nad politickými rozhodnutiami, ale v mnohých krajinách pôsobia aj ako partneri rozhodovacích orgánov a politikom poskytujú inovatívne nápady alebo prieskumy. Etablované MVO majú často dlhodobých podporovateľov a profesionálnych zamestnancov, ale pre ľudí

bojujúcich za konkrétnu vec (napríklad proti výstavbe novej uhoľnej elektrárne v ich kraji) alebo ochotných využívať svoje zručnosti na dobrovoľnej báze sa stali atraktívne občianske iniciatívy. Občianske hnutia zamerané na ochranu klímy rastú už niekoľko rokov, ale rok 2019 priniesol bezprecedentnú podporu nových (masových) hnutí ako sú Piatky pre budúcnosť alebo Rebélia proti vyhynutiu.

- **Odborové zväzy môžu pomôcť presadzovať sociálno-ekologické inovácie** v jednotlivých firmách (napríklad opatrenia na úsporu energie pri prevádzke konkrétnych strojných zariadení), v celých odvetviach (napríklad prechod k väčšej udržateľnosti v nemeckom chemickom priemysle) alebo v celej spoločnosti (napríklad obhajovanie skrátenia pracovnej doby, čo prináša

aj vedľajšie ekologické benefity). Ako sa píše v 1. kapitole (s. 29), **dnešné odborové zväzy sú v mnohých prípadoch spojencami usilujúcimi sa o spravodlivý ekologický prechod a jednotne presadzujúcimi heslo, že „na mŕtvej planéte nie sú žiadne pracovné**

miesta“. V skutočnosti majú krajiny s vyššou odborovou organizovanosťou menšiu uhlíkovú stopu na jedného obyvateľa.⁷ To znamená, že právo pracovníkov a zamestnancov vyjadriť svoj názor je nielen nutnosťou z demokratického hľadiska, ale je dôležité aj z hľadiska ich schopnosti meniť zdola nahor spoločnosť k lepšiemu.

- Družstvá sú najspravodlivejšou a najefektívnejšou formou organizácie podporovanou v silnej demokratickej spoločnosti s cieľom zabezpečiť inkluzívnu a progresívnu klimatickú politiku z ekonomickej perspektívy (pozri 6. kapitolu, s. 131). Tu je dôležité poznamenať, že družstvá fungujú oveľa lepšie v demokratickom kontexte, ktorý umožňuje slobodnú participáciu občanov v etablovaných projektoch. V autoritárskych štátoch vzniklo (spôsobom zhora nadol) iba veľmi málo družstiev.⁸

Jedinečnou črtou projektov iniciovaných komunitami, stranami, MVO, občianskymi iniciatívami alebo družstvami v demokratickej spoločnosti je to, že **na realizáciu týchto progresívnych iniciatív a ich otvorenie pre verejnosť stačí len niekoľko ľudí**. Aktívni občania, ktorí sa zasadujú za sociálny pokrok pre všetkých, prichádzajú s inovatívnymi, efektívnymi a zodpovednými riešeniami pre miestnu produkciu potravín, textílií a energie (aby sme uviedli aspoň niekoľko príkladov). Kolektívne akcie, aké dnes pozorujeme na miestnej úrovni, a ktoré primerane podporuje aj miestna samospráva alebo ústredná vláda, prinesú úžitok aj zajtrajším generáciám. Demokratické nástroje účasti verejnosti a inkluzívne rozhodovacie procesy vytvárajú priestor pre nápady a zmeny, ktoré s podporou štruktúry vybudovanej zdola nahor majú navrhovať a realizovať aktívni občania. Títo občania by s podporou mestských plánovačov, inžinierov a ďalších expertov mali mať možnosť prispievať k utváraniu udržateľnej budúcnosti pre ich komunitu. Komunity si preto zasluhujú, aby dostali možnosť experimentovať a aby mohli sami rozhodovať o najlepších

riešení pre udržateľnú budúcnosť na základe Parížskej dohody a Agendy 2030. Všetky doterajšie pozitívne skúsenosti s komunitnými projektmi, s miestnymi, udržateľnými a klimaticky kompatibilnými projektmi súvisiacimi s energiou, produkciou potravín alebo dopravou sú dôležitou súčasťou tohto procesu.

- **Subjekty na nižšej ako národnej úrovni prispievajú aj k rozhodovaniu na základe dôkazov:** zástupcovia občianskych iniciatív môžu napríklad na osobnom stretnutí upozorniť svojho poslanca na úspešný projekt, alebo MVO môžu v rámci vypočutia vysvetliť, prečo sa niektorý nápad neosvedčil. Dobrým príkladom takéhoto procesu postupovania informácií smerom nahor je „klimatický plán na miestnej úrovni“, v ktorom sa zhromažďujú a vyhodnocujú početné nápady na znižovanie emisií CO₂ čo najrýchlejším a sociálne najspravodlivejším spôsobom.⁹

- Pri navrhovaní nových politík v **demokratických sociálnych štátoch sa hneď na začiatku zohľadňujú životné okolnosti marginalizovaných skupín**. Je tak pravdepodobnejšie, že klimatické politiky budú navrhnuté spôsobom, ktorý zaručí väčšiu sociálnu spravodlivosť a zabráni prehĺbovaniu sociálnych rozdielov (ako sme videli v 1. kapitole, s. 16).

Naopak, rozhodovací štýl autoritárskych režimov „zhora nadol“ často zlyháva: autoritárski lídri majú tendenciu prijímať klimatické stratégie rýchlo – bez širšej predchádzajúcej diskusie s členmi vlády, parlamentom alebo verejnosťou. **Ale hoci tieto stratégie môžu na papieri vyzeráť dobre, ich implementácia je často sťažená**, pretože nezohľadňujú potreby a kapacitu aktérov na nižšej ako národnej úrovni. Môže sa stať, že komunity nebudú mať dosť kvalifikovaných ľudí alebo záujem o implementáciu stratégií, ktoré sú odtrhnuté od ich miestnej rea-

lity.¹⁰ V týchto režimoch majú odborníci len malý vplyv pri navrhovaní nových opatrení a neprebíha v nich ani pravidelná výmena názorov s predstaviteľmi občianskej spoločnosti alebo otvorené diskusie s voličmi. To znamená, že neexistuje proces, ktorý by ešte pred implementáciou opatrení zabezpečil ich vhodnosť.

- V autoritárskych režimoch je tiež menej príkladov vývoja osvedčených postupov: komunitní lídri často nemajú politickú slobodu ani financie potrebné na testovanie inovatívnych klimatických opatrení. Nemusia mať ani potrebnú motiváciu, pretože to, či politickí zástancovia týchto opatrení budú opätovne ustanovení do funkcie, nezávisí od ich popularity u voličov, ale od rozmarov autoritatívneho vodcu. A ak existencia občianskych iniciatív alebo nezávislých MVO nie je dokonca vôbec povolená, nemôžu samozrejme dospieť k žiadnym osvedčeným postupom.
- V autoritárskych režimoch existuje aj **zvýšené riziko korupcie a neefektívnosti, výsledkom čoho je zastaranosť klimatických stratégií na všetkých úrovniach**. V situácii prísne obmedzenej verejnej diskusie a slobody médií sa môže dať korupcii a podvodu. Ak je napríklad možné – a lacnejšie – podplatiť audítora, filtre v uhoľných elektrárnach zostanú vypnuté. A ak sudcovia rozhodnú podľa hrúbky obálky, ktorú dostanú „pod stolom“, audítora nebude nikdy braný na zodpovednosť. A v neposlednom rade, ak nezávislí novinári nemôžu slobodne odhaľovať takéto škandály, klimatické stratégie môžu na papieri naďalej vyzerať dobre, ale emisie sa neznížia.
- Prípady podvodov a korupcie sa vyskytujú aj v demokratických spoločnostiach. Častým dôvodom na znepokojenie bývajú najmä aktivity lobistov – mnohé z ich organizácií sú proti zmene smerom k udržateľnej budúcnosti. Štatistiky

však ukazujú, že etablované demokracie majú podstatne nižšiu mieru korupcie – z jednoduchého dôvodu, že nezávislé médiá alebo oznamovatelia korupcie môžu tieto prípady odhaliť a že politici, o ktorých je známe, že sú skorumpovaní, môžu po voľbách prísť o funkciu.¹¹ Obzvlášť dôležité je to pri implementácii klimatických a iných environmentálnych opatrení, ktorá môže byť úspešná iba vtedy, keď je zaručená na všetkých úrovniach; t. j. ak sa firmy alebo vodiči áut porušujúci zákaz vjazdu do pešej zóny nemôžu „vykúpiť úplatkom“ na úkor všetkých ostatných.

- **Zo sociálnodemokratického hľadiska je dôležité podporovať práve tieto črty nášho demokratického systému. Sloboda prejavu, inkluzívne navrhovanie politik ako protipól rozhodovania zhora nadol, boj proti korupcii a transparentnosť** boli vždy v popredí sociálnodemokratického programu – v zásade hneď od zrodu sociálnej demokracie. Preto je veľmi dobrou správou, že práve tieto črty našich vládnych systémov sú ideálnym rámcom pre prijímanie ambiciózneho klimatickej politiky.

Ale čo...

... s obavami, že demokratické systémy, ktorých konečným cieľom je dosiahnuť prijateľný kompromis pre všetky záujmové skupiny, nedokážu čeliť klimatickej kríze, pretože so zemskou atmosférou sa nedajú robiť politické dohody? Nemali by sme zorganizovať občianske zhromaždenia na riešenie tejto výzvy?

Ako ďalej: verejné konzultácie ako doplnok etablovaných demokratických postupov

Demokratické rozhodovacie procesy sú časovo náročné, ale pokiaľ ide o cieľ 1,5 °C, čas nie je na našej strane. Napriek tomu, ako sme už ukázali, v dlhodobom horizonte je demokratické, participa-

tívne rozhodovanie jednoducho efektívnejšie a je rozhodne prvkom, ktorý musí byť súčasťou sociálno-ekologickej budúcnosti. Pre mnohých sociálnych demokratov a progresívnych občanov sú veľmi príťažlivé nové nástroje priamej demokracie, ale ich zavedenie by si tiež vyžiadalo určitý čas. Nie je jednoducho možné, aby sme najskôr počkali na realizáciu politických reforiem, a až potom sa pripravili na riešenie klimatickej krízy – dotedy bude cieľ 1,5 °C určite nedosiahnuteľný.

Aké je teda riešenie?

1. Po prvé, ako bolo už uvedené a v 6. kapitole, **naše dnešné systémy zastupiteľskej demokracie sú dokonale schopné riešiť klimatickú krízu za predpokladu, že politici využijú všetky nástroje, ktoré majú k dispozícii** (rovnako, ako to robili počas koronavírusovej krízy).

2. Po druhé, **nástroje verejných konzultácií**, ako sú občianske združenia alebo komisie, **môžu byť veľmi dobrým doplnkom etablovaných politických procesov, ale nesmú ich nahrádzať**. Ako dva pozitívne príklady možno uviesť referendá o otvorení nových baní na zlato, ktoré sa konali v roku 2016 v Severnom Macedónsku,¹² a vytvorenie občianskych zhromaždení v Írsku (a následne aj vo Veľkej Británii a vo Francúzsku), ktoré vypracovali odporúčania na zmiernenie klimatickej krízy.¹³
3. Po tretie, pretože s našou klímou nemôžeme vyjednávať, **treba hneď na začiatku zabezpečiť súlad s Parížskou dohodou**. Napríklad v rámci „komisií pre uhlie“ by všetky relevantné zainteresované strany mali byť zapojené do diskusie o sociálne spravodlivej stratégii útlmu odvetvia do určitého termínu, ktorý je v súlade

s cieľom 1,5 °C – pričom o samotnom termíne útlmu sa nesmie vyjednávať (pozri tiež 1. kapitolu, s. 31).

4. Po štvrté, **dnešné problémy by sme mali riešiť pomocou nástrojov a prostriedkov, ktoré máme práve teraz k dispozícii – a nikdy by sme sa nemali vzdávať.** Dokonca aj keby v roku 2020 niektoré krajiny neprijali ciele zníženia CO₂ v súlade s Parížskou dohodou o zmene klímy, povedomie verejnosti pretrváva, tlak rastie a sú k dispozícii monitorovacie nástroje. Ak v dátume vyradenia uhlia nebude zohľadnený cieľ 1,5 °C, bude sa musieť dojednať znova. Ak nie v tomto, tak v ďalšom roku.

Ale čo...

... so zabezpečením primeranej úrovne zastúpenia všetkých občanov v procesoch tvorby politiky zdola nahor?

Ako ďalej: spoločne utvárať podobu sociálno-ekologickej transformácie

- Mnohé klimatické projekty nie sú len užitočné pre marginalizované skupiny (ako ukazuje 1. kapitola, s. 16), ale sú aj vyvíjané v spolupráci s týmito skupinami – posilňujú tak vnímanie ich vlastnej účinnosti a povzbudzujú ich aktívnejšiu účasť. Sociálnodemokratický cieľ posilňovania účasti menej privilegovaných skupín je neoddeliteľnou súčasťou týchto klimatických projektov. Mnohé komunity vytvárajú sociálne fondy na klimatické projekty, ktoré realizujú menej majetní občania, napríklad v okrese Rhein-Hunsrück, jednom z najchudobnejších vidieckych regiónov Nemecka. V poľskom meste Słupsk boli napríklad v útulkoch pre bezdomovcov namontované energeticky úsporné žiarovky – namontovali ich samotní bezdomovci. Komunitné záhradky zakladané v rámci iniciatív spolupráce s občanmi v marginalizovaných

štvtiach na celom svete majú nielen pozitívny vplyv na zdravie a blaho jednotlivcov, ale zvyšujú aj sociálnu súdržnosť a posilňujú „komunitného ducha“.¹⁴

- Hoci ani v najdemokratickejších spoločnostiach nemajú všetci občania alebo členovia komunity záujem alebo čas zúčastňovať sa na rozhodovacích procesoch, treba sa neprestajne usilovať o ďalšie otváranie sa našich demokratických spoločností a zabezpečenie nástrojov a mechanizmov, ktoré **umožnia a povzbudia účasť všetkých ľudí na formovaní našej sociálno-ekologickej budúcnosti.** Mali by sa v širšej miere uplatňovať nové koncepty pre znižovanie prahu aktívneho občianstva, ako je napríklad platforma pre sociálnu inováciu SynAthena, ktorá vznikla v Aténach s cieľom podporiť konzultácie a spoluprácu s občanmi, komunitnými skupinami a iniciatívami občianskej spoločnosti. Jej cieľom je hľadanie riešení pre problémy mesta, o ktoré sa môžu podeliť a prediskutovať ich s miestnou samosprávou, podnikateľskou komunitou a politickými lídrami.¹⁵

Ale čo...

... s názorom, že niektoré environmentálne mimovládne organizácie sú viac záujmovovo ako občiansky orientované?

Ako ďalej: kľúčový aktér ambiciózneho opatrení na ochranu klímy

- Mimovládny sektor zohráva zásadnú úlohu, pokiaľ ide o otázku partikulárnych záujmov a korupcie, pretože bojuje za to, aby boli vypočítané hlasy a záujmy občanov. To však ešte nerobí všetky MVO imúnymi proti korupcii a nebráni niektorým z nich presadzovať vlastné partikulárne záujmy najmä v čase, keď klamlivé údaje o ekologickosti výrobkov (greenwashing) začínajú predstavovať reálnu hrozbu. Podľa kanadskej autorky a sociálnej aktivistky Naomi

Kleinovej MVO niekedy urobia viac škody ako úžitku, najmä ak nie sú schopné konať skutočne nezávisle, ale závisia od finančnej podpory vlády alebo lobistov. **Demokratické nástroje a mechanizmy podporujúce dobrú správu vecí verejných na všetkých úrovniach sú však schopné čeliť takýmto negatívnym externalitám.** Tieto nástroje môžu navyše zabrániť tomu, aby jedno zhnité jablko pokazilo obraz celého piliera spoločnosti – piliera, ktorý napĺňa životom prispôbovanie sa a zmierňovanie klimateckej krízy, pričom rešpektuje humanitárny aspekt. Environmentálne MVO zohrávali a budú zohrávať kľúčovú úlohu v úsilí o udržateľnú budúcnosť pre všetkých. Mnohé široké iniciatívy, či už na miestnej úrovni, ako je platforma SynAthina, alebo na medzinárodnej úrovni, ako sú napríklad „Piatky pre budúcnosť“, môžu existovať iba vďaka občianskej spoločnosti, ktorá je silným a účinným aktérom a účastníkom demokratického rozhodovacieho procesu.

Ale čo...

... s ťažkosťami spojenými so zabezpečením širokého akceptovania konkrétnych klimateckých opatrení – napríklad keď ľudia protestujú proti výstavbe veterných turbín v ich susedstve?

Ako ďalej: široká podpora

- **Prijímanie ambicióznej klimateckej politiky sa teší značnej podpore občanov** (pozri s. 7, 1. kapitolu, s. 16 a 5. kapitolu, s. 103). V zastupiteľských demokraciách, ako je naša, je to dostatočný základ pre ambiciózne opatrenia. Nie je totiž nevyhnutné predložiť každé opatrenie na diskusiu a schválenie každého občana. Je udivujúce vidieť politikov apelovať na všeobecnú podporu ambicióznej klimateckej politiky, pričom v iných politických oblastiach konajú proti vôli väčšiny (napríklad podporujú

dohody o voľnom obchode). Keď je ohrozené blaho takého veľkého počtu občanov a fungovanie nášho demokratického systému, politici majú mandát aj na to, aby sa ujali vedenia – na to boli napokon zvolení.¹⁶

Ak sa štát vyhýba plneniu tejto povinnosti a ťarchu rozhodovania o tom, do akej miery by ich život mal byť kompatibilný s ochranou klímy, presúva na občanov, má to dva negatívne dôsledky:

1. Prehlbujúci sa rozpor v spoločnosti: ak náladu pri štedrovečernom stole pokazí diskusia o vegetariánskych alternatívach pečenej morky, alebo ak dedičania bojujú celé roky na súde proti novej veternej turbíne, riskujeme, že dôjde k rozdeleniu spoločnosti.
 2. Sociálne aj environmentálne uvedomelí občania sa budú cítiť podvedení: mnohí ľudia by chceli od vlády viac usmernení, pretože jednoducho nemajú možnosť urobiť pri každom rozhodnutí prieskum sociálnych, pracovných a environmentálnych noriem a potom tieto normy vážiť v porovnaní s vhodnosťou a cenou výrobku.¹⁷ Títo občania, ktorí svojím klimatecky kompatibilným spôsobom života prinášajú úžitok nám všetkým, sú frustrovaní aj z toho, keď štát nezabráni iným členom spoločnosti ničiť našu spoločnú budúcnosť.
- Hoci nie je potrebné presviedčať každého jedného občana o klimateckých a iných opatreniach, treba nájsť rovnováhu medzi inkluzívnym rozhodovaním posilneným o prvky priamej demokracie a politikmi, ktorí sú na čele krajiny. V tejto súvislosti môžu hrať dôležitú úlohu aktéri, ktorí sú sprostredkovateľmi medzi vládou a jednotlivými občanmi.
 - A nakoniec, **zásadný význam má to, aby mali všetci možnosť pozitívnym spôsobom prispieť k formovaniu ich budú-**

nosti v otázkach, ktoré sa ich týkajú:

ak ľudia dostanú možnosť investovať do výstavby veterných turbín v ich komunite (napríklad ako členovia družstva) a môžu sa rozhodnúť, kam by sa veterné turbíny mali umiestniť, ich odpor k takýmto projektom sa zmení na podporu.

Ale čo...

... s neoliberálnou doktrínou, ktorá tlačí naše štáty k uprednostňovaniu (krátkodobých) hospodárskych rozhodnutí pred blahom občanov a environmentálnymi záujmami?

Ako ďalej: Aj tak potrebujeme sociálny štát!

- **Ponechajúc environmentálne otázky stranou, musíme prehodnotiť úlohu nášho štátu a vrátiť sa k demokratickým systémom, pre ktoré je základom ich konania**

blaho ich občanov a zdravé životné pro-

stredie. Dávať na prvé miesto záujmy ľudí namiesto hospodárskych záujmov, to je už celé desaťročia jeden z hlavných cieľov sociálnej demokracie. Národnú rozvojovú politiku štátu treba koncipovať tak, aby presahovala trvanie jedného funkčného obdobia, a udržateľné priority majú byť dlhodobou súčasťou politického programu.

- Pri implementácii opatrení v súvislosti s pandemiou covid-19 štáty na celom svete ukázali, že keď ide o život občanov, dokážu byť akciovské – dokonca aj proti ekonomickým záujmom. Na prvé miesto sme kladli zdravie ľudí, predovšetkým zdravie zraniteľných skupín, ako sú starší a chorí, hoci to znamenalo niekoľkokrát úplné ochromenie hospodárstva. Pri pohľade na klimatickú krízu preto argument, že určité opatrenie „nie je politicky

uskutočniteľné“, pretože krátkodobé hospodárske záujmy sú dôležitejšie ako život a blaho ľudí, určite stratil na dôveryhodnosti. Teraz treba zabezpečiť, aby sa hybnou silou balíka

opatrení na obnovu hospodárstva, ktoré si vyžiadala pandémia, stali zelené a sociálne inovácie, ktorých prioritou je blaho mnohých a nielen niekoľkých.

O čo sa usilujeme?

- ***V demokracii práve vy predstavujete tú zmenu, ktorú by ste chceli dosiahnuť pri riešení klimatickej krízy!*** Zúročme potenciál zapojenia miliónov občanov z celého sveta do budovania nielen sociálno-ekologickej, ale aj inkluzívnejšej budúcnosti, a prijmime sociálno-demokratickú výzvu na posilnenie hlasov znevýhodnených ľudí. Existuje rad spôsobov, ako načúvať týmto hlasom – na zhromažde-

niach občanov, na protestných akciách, počas (školských) štrajkov alebo pri susedských projektoch.

- ***Nedovoľme, aby klimatická kríza ohrozila základy našich demokracií, ale posilnime schopnosť občanov, komunít, družstiev a MVO spoluutvárať našu spoločnú budúcnosť.***

Poznámky a zdroje

Poznámky

- ¹ „V roku 2015 dosiahlo dvadsať krajín, ktoré do skupiny demokratických štátov zoskupila EIU (spravodajská jednotka časopisu The Economist), v indexe udržateľnosti priemerné hodnotenie 34,2, zatiaľ čo 27 autoritárskych režimov, pre ktoré boli dostupné údaje o klíme, dosiahlo oveľa horšie priemerné hodnotenie – 85,6. „Je dôležité poznamenať, že to platí aj pre demokratické štáty s nízkym príjmom na obyvateľa, takže bohatstvo národa (ktoré často zodpovedá demokratizácii a vysokým emisiám) nie je rozhodujúcim faktorom. Pozri <https://foreignpolicy.com/2016/06/01/democracy> (naposledy navštívené 23. 5. 2020).
- ² Pozri https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtmsg_no=XXVII-13&chapter=27&clang=_en (naposledy navštívené 25. 7. 2020).
- ³ Schultz a Stone (1994): *Authoritarianism and Attitudes toward the Environment*.
- ⁴ Pozri <https://foreignpolicy.com/2016/06/01/democracy> (naposledy navštívené 23. 5. 2020).
- ⁵ Pozri <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-04/earth-day-2020-ipsos.pdf> (naposledy navštívené 21. 6. 2020). To je silný protiargument proti tvrdeniu, že demokratické rozhodovacie orgány by mohli zanedbávať klimatickú krízu, pretože sa zameriavajú na rozhodnutia týkajúce sa ich celého funkčného obdobia. Nebezpečenstvo, že by bolo možné zanedbať budúce riziká, mohlo (!) byť relevantné v minulosti, ale vzhľadom na klimatickú krízu odohrávajúcu sa aj na globálnom severe sa už na opatrenia na ochranu klímy nevzťahuje.
- ⁶ Pozri <https://carbonneutralcities.org/how-hamburg-regained-control-of-its-energy-utility/> (naposledy navštívené 22. 6. 2020).
- ⁷ Huerta Alvarez, Camila, York, Richard a McGee, Julius Alexander (2019): Is Labor Green?, in: *Nature and Culture*, March 2019, s. 17–38.
- ⁸ Nemecko má najväčší počet aktívnych energetických družstiev (824 v júni 2018), približujúci sa k niekdajšiemu maximálnemu počtu 931, ktorý bol dosiahnutý v Dánsku v roku 1999.
- ⁹ Pozri <https://gerechte1komma5.de/en/klimaplan-von-unten/> (naposledy navštívené 21. 6. 2020).
- ¹⁰ Pozri Wu, Jing, Zuidema, Christian a Gugerell, Katharina (2018): Experimenting with decentralized energy governance in China: The case of New Energy Demonstration City Program, in: *Journal of Cleaner Production* 189, s. 830–833.
- ¹¹ Pozri Warren, Mark E. (2004): What Does Corruption Mean in a Democracy?, in: *American Journal of Political Science* 48, č. 2, s. 328–343.
- ¹² Pozri <https://globalvoices.org/2017/04/25/one-small-towns-referendum-on-gold-mining-is-a-big-victory-for-citizen-participation> (naposledy navštívené 22. 6. 2020).
- ¹³ Pozri <https://www.citizensassembly.ie/en/how-the-state-can-make-ireland-a-leader-in-tackling-climate-change/recommendations/> and <https://www.climateassembly.uk/> (naposledy navštívené 22. 6. 2020).
- ¹⁴ Pozri napr. <http://www.slupsk.pl/zielonypunkt/> a <https://www.strongtowns.org/journal/2018/8/16/the-case-for-community-gardens>.
- ¹⁵ SynAthina mapuje občianske iniciatívy, zvyšuje ich viditeľnosť a pomáha ich prepájaniu so súkromným sektorom, rôznymi expertmi a miestnymi orgánmi verejnej správy. Na základe hodnotenia aktivít občanov a uznania osvedčených postupov poskytnutých občianskou spoločnosťou SynAthina neustále informuje obecné orgány o prioritách občanov a nabáda na prijímanie aktualizovaných regulačných opatrení, zjednotené postupy a na tvorivú synergiu s občanmi, aby sa tak zvýšila efektívnosť správnych orgánov pri reagovaní na potreby občanov. Pre bližšie informácie pozri <https://www.synathina.gr/en>
- ¹⁶ Klimatická kríza nie je jedinou oblasťou politiky, v ktorej je potrebné politické líderstvo. V posledných rokoch boli v mnohých krajinách posilnené práva LGBT aj napriek protestom (veľmi hlasnej) menšiny, pretože ich ďalšia diskriminácia by bola v rozpore so štandardmi ľudských práv.
- ¹⁷ Nemalo by byť nutné skúmať sociálne a environmentálne podmienky výroby smartfónov, ale dovoz výrobkov, ktoré boli vyrobené s využitím detskej práce a spôsobujú ekologickú katastrofu, by sa mal jednoducho zakázať. Pozri <https://www.zeit.de/kultur/2019-06/konsumverhalten-verbote-gesetze-veraenderung-gewohnheit-freiheit/seite-2> (naposledy navštívené 22. 4. 2020).

Zdroje

Dobrý prehľad prepojenia medzi demokratickými systémami a klimatickou politikou možno nájsť tu: <https://foreignpolicy.com/2016/06/01/democracy>

Zaujímavé štatistické údaje svedčiacie o silnej podpore ambiciózných klimatických politík na globálnej úrovni a najmä v demokraciách možno nájsť tu: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-04/earth-day-2020-ipsos.pdf>

Autori a poradcovia

Sonja Schirmbecková / autorka

Čoraz väčšmi som si uvedomovala, že tu nejde o výzvu na „ochranu klímy“, ale výzvu na ochranu nás všetkých v Európe, našich sociálnych výdobytkov a nášho spôsobu života.

Robert Žanony / autor

Vnímanie klimatickej krízy ako naliehavej hrozby a ambiciózneho politiky na ochranu klímy ako nevyhnutnosti je v súčasnosti našťastie vecou zdravého rozumu. Primerané opatrenia, to je, samozrejme, iný príbeh. Zabezpečiť, aby sa ambiciózne opatrenia na ochranu klímy vykonávali sociálne spravodlivým spôsobom, je kľúčovou súčasťou programu, ktorý musia sociálni demokrati prijať a podporiť ho rozhodnými politickými krokmi. To bola aj podstata nášho spoločného úsilia na príprave tejto publikácie a som mimoriadne rád, že som sa na ňom mohol zúčastniť.

Victoria Stoiciuová / autorka

Písanie je aj o objavovaní. Keď je písanie kolektívny proces, stáva sa reálnou vzdelávacou skúsenosťou. Dúfam, že táto príručka bude rovnako obohacujúca pre jej čitateľa, ako bola pre mňa ako spoluautorku.

Thomas Oellerman / autor

Práca na tomto projekte mi ukázala, aká náročná, a teda aj komplikovaná je klimatická politika. Klimatická politika už nie je iba otázka ako každá iná, je to celá jedna dimenzia.

Ivana Vuchkova / autorka

Otázka nestojí tak, či na Zemi bude život, ale kto a za akých podmienok bude na nej žiť. Chceme zabezpečiť udržateľnú budúcnosť pre všetkých a na to sú potrebné opatrenia na ochranu klímy. Sociálne. Spravodlivé.

Max Ostermayer / autor

Čím hlbšie sa ponoríte do témy, tým viac vrstiev zložitosti v nej odhalíte. Navigácia v tomto zložitom priestore spolu s ambicióznym a odhodlaným tímom usilujúcim sa o spoločný cieľ – ukázať, že formovanie spravodlivej a udržateľnej budúcnosti máme vo svojich rukách – bola pre mňa úžasná skúsenosť.

Eva Jungeová / autorka a poradkyňa

Ako environmentálna psychologička som pevne presvedčená o významnom prelínaní sa sociálno-ekologických politík a strategickej komunikácie o otázkach klímy. Hovorí sa, že budúcnosť patrí tým, ktorí vyrozprávajú lepší príbeh – v tejto publikácii čitateľ nájde vynikajúci súbor inšpiratívnych príbehov pre sociálnodemokratickú transformáciu.

Toralf Staud / poradca

Naším cieľom v klimafakten.de je pomôcť ľuďom, aby si našli „svoj“ spôsob rozprávania o klíme. Táto publikácia pridáva silný sociálnodemokratický hlas ku klimatickému chóru – bolo úžasné sledovať, ako mohutnie.

Tiráž

© 2021

Friedrich-Ebert-Stiftung | zastúpenie v Českej republike
Zborovská 716/27 | 150 00 Praha | Česká republika

Zodpovedný redaktor:

Urban Überschär, riaditeľ zastúpenia Friedrich-Ebert-Stiftung
v Českej a Slovenskej republike

Tel: +420 224 948 096

Fax: +420 224 948 091

<https://www.fesprag.cz>

Objednávka publikácie:

thomas.oellermann@fesprag.cz

zanony@fes.sk

Názory vyjadrené v tejto publikácii sa nemusia nevyhnutne
zhodovať s názormi Friedrich-Ebert-Stiftung. Komerčné použitie
akéhokoľvek média, publikovaného Friedrich-Ebert-Stiftung nie
je povolené bez písomného súhlasu Friedrich-Ebert-Stiftung.

ISBN:

978-80-87748-62-6 (pdf)

978-80-87748-61-9 (tlačená verzia)

Grafická úprava: facts and fiction GmbH

Tlačené na ofsetový recyklovaný papier.

Zdroje obrázkov

Titulka picture alliance / Westend61 | Westend61 / Andreas Pacek · S. 7 picture alliance / Andreas Franke | Andreas Franke · S. 13 picture alliance / Heikki Saukkomaa / Lehtikuva / dpa | Heikki Saukkomaa · S. 19 picture-alliance / dpa/dpaweb | Rolf Haid · S. 20 unsplash | mika-baumeister · S. 22 picture alliance / ZUMAPRESS.com | Ollie Millington / Rmv · S. 24 picture alliance / REUTERS | SUSANA VERA · S. 26 picture alliance / Xinhua News Agency | Li Mengxin · S.29 Archiv der sozialen Demokratie - Friedrich-Ebert-Stiftung · S. 30 picture alliance / REUTERS | RUBEN SPRICH · S. 39 picture alliance / dpa | Facundo Arrizabalaga · S. 41 picture alliance / Frank Hoermann | SVEN SIMON · S. 45 picture alliance / dpa | Oliver Berg · S. 52 picture alliance / dpa | Julian Stratenschulte · S. 59 picture alliance / Richard Linke | Richard Linke · S. 62 picture alliance / Chen Shichuan / Costfoto | Chen Shichuan / Costfoto · S. 66 picture alliance / Westend61 | Robijn Page · S. 67 picture alliance / blickwinkel / W. G. Allgoewer | W. G. Allgoewer · S. 75 picture alliance/ANN | Viet Nam News · S. 76 picture alliance / blickwinkel / M. Woike | M. Woike · S. 80 picture alliance / REUTERS | YIORGOS KARAHALIS · S. 82 picture alliance / REUTERS | AKHTAR SOOMRO · S. 91 picture alliance / dpa | Thomas Warnack · S. 98 picture alliance / dpa | Photocome · S. 101 picture alliance / SZ Photo | Natalie Neomi Isser · S. 104 picture alliance / dpa | Wael Hamzeh · S. 104 picture alliance / Xinhua News Agency | - · S. 109 picture alliance / dpa / dpa-Zentralbild | Thomas Uhlemann · S. 110 picture alliance / Hans Eder/Shotshop | Hans Eder · S. 113 picture alliance / Newscom | Jevone Moore · S. 115 picture alliance / dpa / dpa-Zentralbild | Jan Woitas · S. 117 picture alliance / dpa / CTK | Michal Kamaryt · S. 125 picture alliance / Westend61 | Maya Claussen · S. 127 picture alliance / PIXSELL | Goran Kovacic · S. 130 picture alliance / Westend61 | Zeljko Dangubic · S. 133 picture alliance / TASS | Alexander Ščerbak · S. 135 picture alliance / PIXSELL | Emica Elvedji · S. 145 picture alliance / dpa / CTK | Roman Vondrous · S. 146 picture alliance / AAI Furkan Abdula · S. 148 picture alliance / NurPhoto | Alain Pitton · S. 151 picture alliance / Fotostand | Fotostand / Reuhl

Register pojmov

30-minútové mesto [104](#)

A

[agenda 2030 pre trvalo udržateľný rozvoj](#) [123](#), [124](#), [146](#), [130](#)
akceptácia energetického prechodu [81](#)
akceptovania konkrétnych klimatických opatrení [150](#)
akčný plán
 pre obehové hospodárstvo [52](#)
 pre udržateľné financovanie [47](#), [54](#)
aktívne občianstvo [149](#)
ambiciózna
 iniciatíva Európskej komisie [129](#)
 klimatická politika [5](#), [7](#), [9](#), [18](#), [23](#), [24](#), [25](#), [26](#), [32](#), [41](#), [43](#), [44](#), [125](#), [126](#),
 [127](#), [128](#), [130](#), [131](#), [138](#), [139](#), [142](#), [143](#), [144](#), [145](#), [147](#), [149](#), [150](#), [151](#),
 [153](#), [154](#), [156](#)
 politika v oblasti obnoviteľných zdrojov [91](#)
 sociálna a environmentálna politika [144](#)
ambiciózne
 [opatrenia na ochranu klímy](#) [4](#), [9](#), [12](#), [13](#), [14](#), [16](#), [18](#), [27](#), [40](#), [121](#), [129](#),
 [131](#), [132](#), [133](#), [144](#), [149](#), [153](#)
ambiciózný
 klimatický program [45](#)
 mestský koncept [104](#)
 volebný program [144](#)
autokratické štáty [112](#), [143](#)
automatizácia [44](#), [62](#), [63](#), [116](#)
automatizované riadenie energetickej siete [81](#)
automobilová mobilita [100](#), [117](#)
automobilový priemysl [43](#), [44](#), [48](#), [58](#), [87](#), [97](#), [115](#), [116](#)
autoritárske hodnoty [143](#)

B

bicykl [6](#), [23](#), [41](#), [97](#), [98](#), [99](#), [100](#), [101](#), [103](#), [112](#), [115](#), [120](#), [126](#), [132](#), [134](#),
 [135](#)
biomasa [38](#), [86](#), [88](#)
biopalivá [101](#)
biosférické a altruistické [13](#)
body zvratu [8](#), [9](#)
[boj proti nespravodlivosti](#) [14](#), [124](#)
Brundtlandovej správa [28](#), [29](#)
[budúcnosť práce](#) [57](#), [68](#)

C

C40 Cities [99](#), [121](#)
carbon lock-in [47](#)

Cedefop [51](#), [54](#), [69](#)
cenová dostupnosť [4](#), [70](#), [88](#), [108](#), [117](#), [124](#)
 elektriny [73](#),
 energie [130](#)
 mobility [100](#), [107](#)
 udržateľnej spotreby [135](#)
cieľ 1,5 °C [8](#), [9](#), [18](#), [21](#), [27](#), [31](#), [35](#), [137](#), [147](#), [148](#), [149](#)
ciele trvalo udržateľného rozvoja [124](#)
cieľové publikum [13](#), [14](#)
covid-19 [57](#), [59](#), [127](#), [151](#)
 pandémia [6](#), [7](#), [34](#), [90](#), [119](#), [132](#), [142](#)
cykly zdrojov [50](#)

Č

černobyľská jadrová katastrofa [29](#)

D

daň
 z leteckého paliva [113](#)
 z nafty [113](#)
daňový systém [22](#), [52](#), [108](#), [114](#), [125](#)
decentralizácia výroby energie [49](#),
decentralizovaná
 energetická ponuka [7](#)
 sústava [75](#)
 výroba [72](#), [81](#), [92](#)
decentralizované
 úložiská energie [80](#)
 zdroje obnoviteľnej energie [61](#)
decentralizovanejšie siete [79](#)
[deglobalizácia](#) [57](#)
[dekarbonizácia](#) [36](#), [37](#), [38](#), [39](#), [40](#), [41](#), [42](#), [43](#), [44](#), [45](#), [46](#), [47](#), [48](#), [49](#), [50](#),
 [51](#), [52](#), [53](#), [54](#), [55](#), [56](#), [57](#), [58](#), [59](#), [61](#), [68](#), [72](#), [73](#), [124](#)
dekarbonizovaná sústava [75](#)
[dekarbonizované hospodárstvo](#) [45](#), [61](#), [92](#)
demografická zmena [5](#), [54](#), [58](#), [60](#), [68](#), [69](#)
[demokracia](#) [12](#), [17](#), [21](#), [28](#), [29](#), [72](#), [74](#), [78](#), [87](#), [92](#), [124](#), [131](#), [137](#), [140](#),
 [142](#), [143](#), [144](#), [145](#), [146](#), [147](#), [148](#), [149](#), [150](#), [151](#), [152](#), [153](#), [154](#),
 [155](#)
demokratické inštitúcie [143](#)
[digitalizácia](#) [38](#), [42](#), [43](#), [54](#), [56](#), [57](#), [61](#), [62](#), [63](#), [64](#), [68](#), [69](#), [77](#), [116](#), [124](#)
disponibilný príjem [81](#)
dobré spravovanie [92](#)
dohovor starostov [24](#), [121](#), [129](#)
dopravné zápchy [104](#)

dostatočnosť 8, 52, 53
dostatok 6, 42, 58, 84, 101, 115, 133
dostupná

doprava 107, 108, 118
energia 4, 70, 73, 130
investícia 92, 124
mobilita 100
pracovná sila 58

dostupné
obnoviteľné zdroje 77
prínosy 77
technologické riešenie 73

dostupnosť
ekologických potravín 134
energie 4, 70, 73, 77, 130
nové technológie 51
pitnej vody 87
technológií 51, 73, 88

dostupný právny rámec 129

dotácie 23, 40, 46, 47, 73, 75, 82, 83, 107, 108, 112, 113, 114, 127, 128, 129, 131, 135

družstvá 72, 73, 74, 79, 92, 125, 130, 131, 135, 137, 143, 145, 145, 151

E

e-mobilita 114, 115, 116, 117, 118

efektívne využívanie zdrojov 50, 52, 74

efektívnosť 51, 74, 153

ekologická stopa 117, 125, 136, 138

ekologicky orientované správanie 14

emisie skleníkových plynov 19, 21, 47, 61, 86, 99, 124, 126

emócie 13

energetická

bezpečnosť 77, 79, 88
demokracia 74, 78
chudoba 73, 91, 129
integrácia 124
premena 74, 75
sieť 38, 93, 144
transformácia 4, 24, 38, 61, 70, 72, 76, 84, 92
účinnosť 7, 39, 40, 44, 61, 62

energetické

družstvá 72, 73, 92, 130, 131, 137
občianstvo 134
náročné priemyselné odvetvia 82, 86
projekty 130, 146

energetickí občania 81

energeticky

koherentná spoločnosť 72, 77
náročné procesy 38, 62
náročné výrobky 47, 83

energetický

prechod 39, 49, 50, 70, 72, 73, 76, 81, 84, 87, 88, 92, 128, 130
systém 40, 71

energia 4, 41, 61, 70, 71, 72, 78, 79, 81, 86, 87, 88, 90, 92, 93

energie 8, 21, 24, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 49, 50, 55, 61, 63, 64, 65, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 110, 112, 117, 126, 129, 130, 131, 135, 144, 145

Európa 23, 25, 28, 29, 30, 43, 44, 48, 51, 58, 60, 74, 81, 87, 88, 92, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 114, 116, 118, 127, 129, 156

Európani 7, 132,

európska 49, 52, 69, 72, 73, 74, 81, 83, 92, 98, 111, 113, 116, 121, 130, 135, 138,

banka pre rozvoj a obnovu 124

investičná banka 46, 124

priemyselná stratégia 48

zelená dohoda 8, 46, 47, 48, 54, 83, 92, 124, 126

európske

ciele 8

ekonomiky 42

krajiny 23, 60, 115, 118, 134

podporné programy 46

štáty 24

Európsky

rok železníc 109

týždeň mobility 100, 121

F

finančná podpora 131, 150

finančné

inštitúcie 124

plánovanie 54

prostriedky 47, 49, 91, 114, 117, 142

stimuly 74, 124

zdroje 21

fond pre spravodlivú transformáciu 47, 75

fosílna

palivá 5, 7, 24, 38, 50, 51, 54, 75, 77, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 90, 92, 98, 99, 108, 112, 114

zdroje 38, 79, 82, 86, 88

fotovoltaika 38, 54, 74, 79, 81, 86, 87

Fridays for Future 33, 138

G

globálna nerovnosť 21, 29

na vnútroštátnej úrovni 29

Greta Thunberg 22, 33

H

HDP 26, 27, 50, 61, 66, 67, 99, 110

historické

emisie 21, 23

hľadisko 9, 41

skúsenosti 73

hlad 19, 25, 26, 31

hodnoty 13, 31, 32, 79, 143

hranice 26, 33, 66, 83, 126, 142

hranice možností planéty 125

Ch

chudoba 18, 19, 21, 25, 26, 31, 34, 35, 73, 77, 79, 91, 124, 129

I

ignorovanie zmeny klímy 123

individuálna

úroveň 12, 44, 123, 125, 137

mobilita 40, 115, 61

individuálne rozhodnutia 136, 137

infraštruktúra 6, 20, 26, 27, 35, 38, 40, 46, 49, 50, 51, 58, 60, 61, 62, 70, 73, 77, 79, 81, 82, 83, 84, 98, 100, 101, 105, 107, 109, 112, 115, 118, 143

fosílnych palív 51
 obnoviteľné energie 79
 verejnej mobility 112
 infraštruktúrne straty 27
 inštalácie obnoviteľné energie 84
 inteligentná 38
 infraštruktúra a merače 58, 76, 158, 58, 60, 76
 infraštruktúra a merače 90, 158
 mobilita 4, 95, 99, 100, 110, 118, 160
 inteligentné 100, 101, 112, 116, 118,
 infraštruktúry 62
 merače 61, 76, 89
 poľnohospodárstvo 40
 siete 76, 77
 technológie 62, 63
 správanie 126, 133
investícia 23, 27, 44, 88
 do bytových budov 40
 do energetickej účinnosti 87
 do obnoviteľných energií 47, 92
 do priemyselných zariadení 40
 do infraštruktúry 38, 82, 83
 do uskladňovania energie 76
 investície 23, 27, 37, 38, 40, 44, 47, 76, 79, 82, 83, 87, 92, 109, 115, 124
 IPCC 8, 11, 33, 35, 69

J

jednotné miesto na predkladanie žiadostí 93

K

kapitalizmus 14
 kapitalistická logika 8
klimatická kríza 4, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 34, 35,
 37, 43, 46, 50, 53, 54, 67, 70, 77, 80, 86, 87, 98, 99, 112, 122, 123, 124
 126, 127, 129, 132, 135, 136, 138, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 150,
 151, 152, 153, 156
 a bezpečnosť 867,
 a demokracia 87, 141, 142, 150, 152
 a energetická účinnosť 87
 a globálna nerovnosť 21
 a hospodárstvo 43,
 a chudoba 19, 25
 a investičné rozhodnutia 124
 a klimatické opatrenia 4, 9, 87, 112, 126, 132, 144, 151
 a marginalizované skupiny 18, 142
 a mobilita 112, 114
 a národný štát 124
 a nedostatok vody 18, 26, 80, 86, 87, 142
 a núdzový stav 142
a obnoviteľná energia 86
 a obnoviteľné zdroje 46, 50, 87
 a opatrenia 9, 26, 112, 126, 127, 132, 144, 151, 156
 a politika 6, 9, 18, 143, 153, 156
 a poľnohospodárstvo 21, 43
 a pracovné miesta 6, 7, 18, 21, 29, 34, 37, 43, 50, 67
 a regulačné opatrenia 126, 129, 144
 a sociálna spravodlivosť 4, 6, 18, 23, 29, 87, 156
 a sociálnodemokratické strany 144
 a spoločnosť 19, 70, 80, 141
 a spravodlivé rozdelenie príležitostí 21

a tvorba politiky 143
 a vnímanie štátu 127
 a využívanie prírodných zdrojov 25, 50
 a využívanie vetra 86
 a zdravie 70
 a ženy 21, 22, 80
 na nižšej ako národnej úrovni 122, 129, 143
 klimatická
 politika 4, 5, 7, 9, 17, 21, 23, 24, 26, 29, 30, 31, 32, 35, 41, 43,
 44, 124, 126, 130, 132, 136, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147,
 150, 154, 156
 spravodlivosť 20, 31
 klimatické
 ciele 34, 99, 114
 kroky 30, 37
 riziká 33, 46
 klimatickí utečenci 26
 klimaticky inteligentné správanie 126, 133
 klimatický
 aparteid 19
 plán na miestnej úrovni 146
 kolektívna 14, 67, 72, 75, 132, 143, 144, 156
 akcia 73, 145
 kolektívne
 opatrenia 6, 68, 84, 85
 riešenia 48,
 vyjednávanie 59, 67
 komisie 28, 30, 31, 35, 47, 50, 51, 54, 69, 83, 113, 121, 129,
 pre udržateľné financovanie 147
 pre uhlie 148
 kompenzácie emisií uhlíka 128
 komunikácia 4, 12, 13, 51, 99, 100, 157
 komunitne vlastnené projekty v energetike 72
 komunitné
 skupiny 74
 záhradky 23, 134, 149
 záhrady 31
 komunity 4, 9, 21, 38, 40, 42, 49, 50, 51, 68, 73, 74, 77, 79, 81, 91, 96, 97,
 98, 100, 103, 111, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 143, 144, 145,
 146, 147, 149, 151
 konflikt 19, 26, 34, 86, 92
 konkurencieschopnosť 8, 62, 66, 81, 113
 podnikov 83
 priemyslu 81
 korelácia 87
 medzi demokratizáciou a environmentálnou politikou 143
 korupcia 131, 147, 149
 krajiny 6, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 41, 46, 48, 49, 50,
 51, 60, 65, 66, 72, 74, 77, 83, 86, 87, 88, 92, 99, 107, 111, 113, 115,
 117, 124, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 136, 142, 144, 145, 149, 150,
 153
 s nízkou uhlíkovou stopou 20
 s nízkym príjmom 33
 so stredným príjmom 19, 33, 132, 138
 kvalita 13, 68, 90, 107, 118
 ovzdušia 98, 126
 pracovných miest 58, 59
 života 4, 6, 7, 8, 28, 65, 91, 96, 103, 104, 106, 107, 112, 126, 130, 133,
 136, 137

- L**
- letecká doprava **109, 110, 114**
 - letectky **19**
 - lety **109, 110, 118**
 - logika **8**
- M**
- manažovanie **61**
 - marginalizované skupiny** **18, 22, 23, 33, 91, 107, 109, 128, 144, 149**
 - materialistické hodnoty **13**
 - medzigeneračná spravodlivosť **8**
 - mechanizmus **127, 143**
 - EÚ na určovanie ceny uhlíka **83**
 - na zabránenie úniku uhlíka v EÚ **126**
 - podporujúce dobrú správu **150**
 - spravodlivej transformácie **43**
 - menej privilegovaní **14, 18, 19, 22, 23, 125, 127, 134, 149**
 - meniaca sa klíma **7**
 - mentálne
 - modely **12**
 - nastavenia **133**
 - mestská **102, 103, 104, 105, 107, 126, 144, 145**
 - mobilita **21, 100, 102, 108, 116**
 - doprava **39, 98, 107, 108, 110**
 - mestské
 - bicykle **101, 36**
 - oblastia **21, 98, 118**
 - komunikácie **99,**
 - metán **9, 112**
 - migrácia **26, 92, 129**
 - mimovládne organizácie **30, 32, 53**
 - mimovládny sektor **149**
 - mobilita **4, 7, 8, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 54, 68, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 130, 134, 144**
 - modely
 - obehového hospodárstva **36, 52**
 - mobility **103**
 - spotreby **67, 136**
 - života **21**
 - multimodalita **38, 101**
 - MVO **129, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 152**
- N**
- napredovanie skokom **51, 87**
 - napredovať skokom **21**
 - naratívy **12, 13, 84, 124, 126**
 - nariadenia **63, 68, 69, 73**
 - národná
 - bezpečnosť **14**
 - solidarita **21**
 - vláda **23, 113**
 - úroveň **20, 122, 123, 129, 130, 137, 143, 144, 146, 150**
 - národne
 - definované príspevky (NDC) **124, 130**
 - opatrení **5**
 - nástroj na prepájanie Európy **109**
 - nástroje
 - na podporu miestnej komunity **130**
 - na podporu pracovníkov **44**
 - na podporu regiónov **46**
 - navrátenie do správy obce **72**
 - nedostatočne financované **42**
 - nedostatok
 - kvalifikovaných pracovníkov **55, 116**
 - pohybu **98**
 - vody **26, 80, 86, 87, 142**
 - nenechať nikoho
 - bokom **51, 77**
 - stranou **142**
 - nerovnosť **18, 19, 21, 35, 53, 77, 79, 107, 125, 127**
 - na vnútroštátnej aj globálnej úrovni **29**
 - nespravodlivosť** **8, 14, 22, 124**
 - na globálnej úrovni** **4, 18**
 - na národnej úrovni **20**
 - neudržateľná spotreba **67**
 - nezamestnanosť **60, 64**
 - nízke
 - alebo nulové emisie **108, 113**
 - emisie **98, 99, 105**
 - mzdy **31, 42, 136**
 - náklady **62**
 - úrokové sadzby **79**
 - nízkouhlíková
 - doprava **102, 114, 118**
 - mobilit **112**
 - nízkouhlíkové
 - hospodárstvo **68**
 - technologické inovácie **128**
 - nízkouhlíkový ekonomický model **57**
 - nízky
 - a nedostatočný príjem **81, 82, 84**
 - príjem **20, 33, 108, 153**
 - Nová zelená dohoda EÚ **144**
 - nové
 - zručnosti **45, 51, 62**
 - technológie **51, 61, 64**
 - nový normál** **126, 134**
 - núdzový stav **142**
- O**
- občianska spoločnosť **149, 150**
 - občianske
 - iniciatívy **103, 143, 144, 146, 147, 153**
 - hnutia **132, 145**
 - združenia **148**
 - zhromaždenia **147, 148**
 - obehové hospodárstvo **40, 50, 51, 52, 63**
 - obnoviteľná energia **4, 7, 21, 24, 35, 38, 39, 40, 41, 47, 61, 67, 70, 73, 74, 76, 77, 79, 80, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 98, 135**
 - obnoviteľné
 - systemy **39**
 - zdroje **4, 8, 46, 50, 51, 54, 61, 64, 70, 72, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 102, 124, 126, 141**
 - od kolísky ku kolíske **66**
 - odborári **30, 31, 41, 65**
 - odborová organizovanosť **145**
 - odborové zväzy **29, 30, 31, 41, 42, 53, 58, 59, 62, 66, 69, 74, 116, 145**
 - a dekarbonizácia **58**
 - a demokracia **137**

a ich odborné znalosti **45**
a nové spojenectvá **58**
a sociálna spravodlivosť **58**
a spoluprácia so sociálnodemokratickým stranami **84**
a spravodlivý prechod **53, 67**
a vyjednávací sila **60**
odborná príprava **51, 60, 64, 79**
odborné vzdelávanie **46**
odborový sektor **41**
odborníci **26, 147**
odbory **29, 30, 44, 45**
oddelenie
ekonomického rastu od fyzického rastu **67**
miezd od produktivity **66**
oddeľovanie **8**
odolnosť **20, 73, 130**
odrazový efekt **62, 63**
odvetvie **5, 7, 18, 21, 32, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 58, 59, 61, 64, 67, 68, 72, 80, 82, 86, 87, 115, 116, 118, 145, 148**
ekonomiky **37**
energetiky **38, 43, 63, 77**
fosílnej energie **79**
fosílnych palív **114**
hospodárstva **36, 42, 58, 59, 93**
obnoviteľné energie **24, 79, 80**
obnoviteľných zdrojov **54, 61**
opravovní **115**
poľnohospodárstva **39, 40**
priemyslu **36, 64**
starostlivosti **42, 59**
veternej energie **35**
opatrenia **5, 6, 8, 12, 23, 26, 27, 28, 38, 42, 44, 46, 52, 60, 63, 68, 84, 85, 87, 99, 106, 109, 112, 118, 124, 125, 126, 127, 129, 132, 133, 142, 144, 147, 150, 151, 156**
na obnovu hospodárstva **152**
na ochranu klímy **4, 9, 14, 16, 18, 21, 129, 130, 132, 144, 149, 153, 157**
na úsporu energie **145**
na zavedenie uhlíkovej dane **127**
na zmiernenie zmeny klímy **22, 24, 86, 92**
na zníženie emisií z dopravy **98**
na znížovanie uhlíkových emisií **18**
v mestskej doprave **107, 114**
v oblasti klímy **7, 14**
v súvislosti s pandémiou covid-19 **151**
opozičné strany **142**
osobná
sloboda **142**
úroveň **143**
osobné auto **103, 104, 105, 118**
osobný príjem **133**
ozbrojený konflikt **26, 34**

P

koronavírusová pandémia **132**
pandémia covidu-19 **142**
pandémia ochorenia covid-19 **6, 34, 90, 132, 134, 142**
Parížska dohoda o zmene klímy **21, 30, 35**
parkovanie **108, 114, 126**
pešie zóny **100, 103, 133**
Piatky pre budúcnosť **33, 145, 150**

poctivosť a solidarita **8**
podpora **7, 13, 14, 18, 21, 22, 27, 28, 29, 35, 37, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 58, 74, 75, 76, 78, 79, 91, 92, 102, 112, 113, 114, 117, 123, 124, 125, 127, 129, 130, 131, 133, 134, 144, 145, 149, 150, 151, 156**
ambiciózne politiky na ochranu klímy **132, 154**
alternatívnych ekonomických modelov **72**
energetického prechodu **4, 70**
individuálneho rozvoja **42**
klimaticky neutrál- neho rastu **127**
ľudí v núdzi **73**
neustálej rekvalifikácie **64**
obnoviteľnej energie **87**
obnoviteľných zdrojov **87**
Parížskej dohody o zmene klímy **30**
verejnosti **59**
železničnej dopravy **109**
politická
rozhodnutí **132, 137, 144**
strana **7, 53, 143**
vôľa **123, 143**
politické
nástroje **5, 31, 122, 124, 126, 128, 129**
systémy **27, 141**
politika
na ochranu klímy **4, 6**
obnoviteľné energie **86**
poľnohospodárska
pôda **90**
technika **22**
poľnohospodárske plánovania **27**
poľnohospodári **6**
poľnohospodárstvo **21, 25, 39, 40, 43**
poľnohospodársky sektor **18**
postihnuté **34, 84**
klimatickou krízou **80**
krajinu **21, 33**
odvetvia **29, 40**
postupné
znižovanie emisií **128**
zmeny **51**
postupný prechod **35**
postup **4, 6, 7, 8, 9, 14, 21, 22, 27, 51, 92, 101, 118, 129, 143, 144, 147, 153**
povolenie vlastniť auto **100**
povzbudenie **7, 13, 49, 92, 108, 134, 141, 144, 149**
požiadavky **28, 81, 83, 125, 128**
práca **42, 65, 84, 136, 156**
na diaľku **106**
z domu **106**
pracovná doba **42, 133, 145**
pracovné miesta **5, 7, 8, 18, 21, 28, 29, 31, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 71, 72, 73, 74, 75, 79, 80, 88, 90, 115, 116, 118, 129, 130, 136, 137, 145**
v sektore fosílnej energie **79, 84**
vo vznikajúcich odvetviach **59**
pracovné podmienky **45, 59, 62, 64, 67, 84, 136**
pracovníci **4, 6, 7, 28, 29, 31, 40, 41, 43, 44, 48, 51, 58, 49, 60, 62, 64, 67, 68, 70, 75, 79, 84, 85, 92, 115, 116, 136, 145**
a demografická zmena **58, 60**
pracovný čas **5, 44, 56, 57, 59, 60, 65, 66, 67, 68, 69, 116**

právne predpisy 62, 63, 67, 83
 prechod 4, 31, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 51, 52, 59, 64, 72, 73, 74, 76, 79, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 92, 102, 107, 108, 112, 115, 116, 117, 118, 120, 128, 129, 130, 135, 143, 145
 ekonomiky z lineárnej na obehovú 52
 k dekarbonizovanému hospodárstvu 92
 k udržateľnej budúcnosti 30
 na decentralizovanú energetickú sústavu 46
 na dekarbonizované hospodárstvo 61
 na elektrické vozidlá 43
 na mobilitu 54
 na nízkouhlíkové hospodárstvo 68
 na obnoviteľné zdroje 72, 74, 84, 87
 na obnoviteľnú energiu 39
 na udržateľnú mobilitu 109
 z lineárneho hospodárstva na obehové 7, 50
 prerozdelenie bohatstva 26, 31, 128
 prerozdeľovanie bohatstva 67
 preťaženie 103, 110, 112, 118
 prijatie smernice o ekodizajne 63
 priama demokracia 148, 150
 Priatelia prírody 28
 priemysel 28, 35, 38, 43, 44, 48, 58, 115, 116, 136
 obnoviteľné energie 67
 príjem 19, 20, 33, 65, 72, 81, 82, 84, 128, 130, 132, 133, 136, 138, 153
 v domácnostiach 59
 príjmy
 daňového systému 22
 pre miestne obyvateľstvo 130
 z uhlíkovej dane 128
 príklad 6, 8, 13, 14, 22, 23, 24, 28, 34, 38, 41, 44, 48, 50, 51, 61, 66, 68, 72, 75, 91, 98, 99, 103, 105, 114, 118, 120, 126, 127, 130, 136, 143, 145, 148
 osvedčených postupov 8, 9, 14, 92, 143, 144
 príležitosti 5, 13, 21, 24, 28, 36, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 59, 60, 62, 63, 54, 68, 77, 79, 83, 113, 116, 118, 136
 na štrukturálne zmeny 28
 na vytvorenie novej ekonomiky 50
 pre digitalizáciu 63
 príspevok 85
 prispôsobenie sa technologickým zmenám 48
 prístup 4, 12, 33, 50, 58, 59, 60, 61, 69, 70, 72, 73, 75, 77, 79, 91, 92, 105, 117, 126, 127, 129, 131, 143, 144
 k cenovo dostupnej energii pre všetkých 130
 k energii pre každého 73, 77
 k rozhodujúcim zdrojom 21
 k vode 25, 92
 proaktívne argumenty 12
 produktivita 66, 83, 112
 progresívne rámce 13
 projekt Civitas 98
 projekty obnoviteľné energie 74
 prosumeri (výrobcovia-spotrebitelia energie) 74, 79, 93

R

rast 8, 41, 67, 68, 112, 113, 117, 125, 127, 133, 134, 142, 145
 dopytu 109
 frekvencie 20
 hustoty obyvateľstva 42
 miezd 66

nerovnosti 19
 produktivity 66
 výroby 76
 rastúce
 ceny CO₂ 47
 prínosy 81
 využívanie vetra 86
 rastúci
 dopyt po energii 85
 význam odvetvia starostlivosti 59
 rebélia proti vyhynutiu 145
 regionálna integrácia 76, 89
 regionálny a miestny rozvoj 1051, 148, 156
 riadenie 28, 40, 42, 46, 53, 64, 72, 80, 81, 83, 84, 86, 100, 115, 117, 123, 131, 143
 dopytu 61
 riziko 8, 9, 13, 33, 34, 35, 54, 63, 72, 75, 90, 98, 99, 116, 147, 153
 kybernetického útoku 78
 odrazového efektu 62
 spojené s demografickou zmenou 68
 straty zamestnania v dôsledku globálneho otepľovania 18
 vyplývajúci z klimatickej krízy 87
 robotnícke hnutie 28, 29, 84
 rodová rovnosť 22, 24, 27, 42, 58, 59, 80
 rovnosť pohlaví 21

S

sektor 18, 42, 44, 61, 64, 72, 93, 96, 99, 107, 113, 114, 116, 127, 130, 136, 149, 153
 cestovného ruchu 21
 dopravy 102
 energetiky 71
 fosílnych palív 114
 mobility 38, 99
 obnoviteľných zdrojov 90
 starostlivosti o starších ľudí 58
 ťažby 38
 vykurovania a chladenia 39
 skladovanie 80, 84
 energie 64
 jadrového odpadu 82
 skracovanie pracovného času 65
 skrátenie
 pracovného pomeru 116
 pracovného času 5, 56, 65, 66, 67, 68, 69
 pracovnej doby 133, 145
 sloboda prejavu 143
 smernica o ekodizajne 63, 69, 135
 sociálna 28, 31, 33, 46, 49, 64, 109, 128, 129, 135, 136, 137, 144, 146, 149, 153, 156
 demokracia 12, 17, 21, 28, 29, 53, 144, 147, 148, 149, 151, 152, 153
 inovácie 37, 149, 152
 politika 64, 84
 psychológia 12, 13
 nerovnosť 107
 nespravodlivosť 8, 126, 142
 rovnosť 53
 spravodlivosť 8, 13, 14, 16, 18, 22, 23, 29, 42, 58, 74, 87, 97, 107, 113, 118, 127, 146, 148
 súdržnosť 149

sociálne

- bývania **23**
- fondy **149**
- normy **14, 132, 134, 150**
- otázky **50, 108**
- potreby **125**
- problémy **84**
- spravodlivý **31, 70, 84, 87, 96, 108, 144**
- štandardy **125**
- úspechy **25**

sociálno-ekologická transformácia **9, 17**

sociálno-ekologický prínos **72**

sociálno-ekonomický benefit **92**

sociálnodemokratické **127, 144, 147, 157**

- hodnoty **32**
- strany **58, 84, 144**

sociálny

- pokrok **25, 27, 32, 91, 145**
- systém **26**
- štát **151**

solidarita **6, 8, 14, 15, 21, 31, 32, 48, 58, 73, 74, 77, 84, 85, 144**

spoločenské

- postavenie **23, 133**
- skupiny **74, 80**
- triedy **13, 14**
- úspechy **25**
- zmeny **61**

spoločenský

- konsenzus **8**
- význam **59**

spoločenstvo **76, 81, 92**

spotreba **8, 26, 63, 68, 72, 76, 77, 87, 88, 93, 125, 134, 135, 136**

- energie **38, 63, 110, 112**
- paliva **114**
- zdrojov **6787**

spotrebiče **65**

spotrebiteľ **4, 50, 64, 70, 72, 78, 79, 81, 82, 86, 93, 116, 129**

spotrebiteľské rozhodnutia **137**

spotrebný tovar **19, 42**

správanie **6, 12, 13, 14, 62, 77, 100, 124, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 137**

spravodlivá **126**

- cena **108**
- doprava **107**
- energetická transformácia **4, 70, 72**
- klimatická politika **5, 140**
- premena **74, 75, 84**
- rozdelenie príležitostí **21**
- transformácia **7, 46, 47**

spravodlivejší

- budúcnosť **68**
- prerozdelení bohatstva **26, 31**

spravodlivé

- mzdy **42, 66**
- rozdelenie disponibil- ných zdrojov **125**

spravodlivosť a solidarita **58, 74**

spravodlivý

- energetický prechod **73, 87, 92, 145**
- prechod **30, 31, 35, 42, 43, 53, 67, 82, 84, 86**
- prístup **77**
- proces **64**

rast **117**

rozvoj **126**

strany **7, 23, 28, 29, 30, 31, 35, 41, 45, 53, 58, 60, 61, 63, 67, 68, 73, 76, 78**

- 84, 100, 103, 112, 114, 123, 126, 142, 143, 144, 145, 148**

sucho **6, 9, 18, 19, 25, 26, 34, 131**

Svetová banka **25, 26, 49, 124**

Š

štrukturálna

- podpora **45**
- transformácia 46**

štrukturálne

- hospodárske a spoločenské zmeny **61**
- problémy **46**
- zmeny **28, 44, 45, 56, 84, 87**

štrukturálny predpoklad **72**

T

technologická **80, 88, 91, 107**

- disrupcia **64**
- revolúcia **63**
- riešenia **38, 77, 113**
- zmeny **48, 63**

technologické

- požiadavky **125, 128**

technologický

- pokrok **38, 63, 64, 84, 92**
- rozmer **53**

transeurópska dopravná sieť **109**

transformácia 4, 5, 7, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 24, 26, 28, 30, 38, 40, 41, 42, 43

- 46, 48, 51, 52, 53, 56, 58, 61, 67, 68, 70, 72, 76, 92, 103, 118, 149, 157**
- odvetvia energetiky **84**
- mobility 4, 8, 44, 96, 97, 99, 107, 114, 119, 144**
- životného prostredia **29**

transparentnosť 75, 92, 147

tranzitívne

- ekonomiky **49, 51, 83,**
- procesy **53**

tvorba politiky zdola nahor 149

Ť

ťažba **44**

- čierneho uhlia **46**
- čierneho a hnedého uhlia **43**
- čierneho uhlia a lignitu **45**
- hnedého uhlia **41, 43**
- uhlia **42, 45, 67, 79, 84**

U

udržateľná 4, 8, 14, 33, 115, 131, 134, 135, 137, 144

- budúcnosť **13, 30, 53, 146, 147, 150, 157**
- doprava **7, 107, 108**
- infraštruktúra **100**
- mobilita 4, 7, 96, 98, 103, 104, 105, 107, 112, 113, 115, 121,**
- motivácia **14**
- riešení **84, 86, 118**
- rozvoj **29, 91, 124, 125, 128, 129, 130**
- spoločnosť **64, 65, 114**
- spoluvyužívanie **68**
- výroba **42**

udržateľné **49, 65, 74, 151, 153**

ekonomiky **30, 35**

energetické prostredie **74**

finančné služby **41**

financovanie **47, 54**

hospodárstvo **65, 136**

technológií **46, 53**

udržateľnosť **4, 7, 8, 12, 13, 16, 28, 50, 52, 63, 143, 145**

uhlia **35, 38, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 67, 77, 79, 80, 84, 88, 90, 92, 93, 144, 148, 149**

uhlík **9, 22, 23, 38, 39, 47, 48, 62, 64, 68, 83, 99, 105, 107, 112, 125, 126, 128, 132**

uhlíková

bilancia **7**

dane **31, 125, 127**

neutralitu **21, 30, 38, 124, 127, 128, 129, 130, 143**

stopa **20, 23, 63, 64, 102, 109, 113, 117, 118, 145**

uhlíkové

emisie **18**

uhlíkový

ekonomický model **57**

rozpočet **31, 35**

urbanizácia **43, 112, 129**

určovanie ceny uhlíka **22, 126**

uskladňovania energie **76, 99**

Ú

účinnosť **7, 8, 39, 40, 44, 53, 61, 62, 87, 149**

zdrojov **62**

úloha **10, 14, 21, 24, 29, 38, 43, 44, 49, 52, 61, 62, 63, 64, 72, 73, 75, 78, 86, 93, 105, 127, 129, 130, 144, 149, 150, 151**

politických nadácií **9**

demokratických inštitúcií **143**

úložiská **63, 80**

únik **127**

ropy **90**

uhlíka **47, 126**

úpravy uhlíkovej dane na hraniciach **47, 83**

V

vedomie **12**

schopnosti ovplyvniť veci **14, 103, 144**

vedomosti **12, 18, 48, 58, 64, 67, 116**

veci **8, 9, 14, 27, 45, 50, 103, 144**

verejné **73, 74, 150**

verejnosť **4, 33, 59, 65, 70, 112, 142, 143, 145, 146, 149**

verejná **60, 61, 73, 101, 103, 104, 107, 125, 130, 131, 132, 142, 144, 148, 153**

diskusie **126, 147**

doprava **23, 31, 39, 40, 43, 67, 98, 99, 100, 102, 105, 107, 108, 115, 118, 130, 134**

infraštruktúra **38, 46, 58**

politika **6, 8, 22, 68, 139**

práce **64**

spoločnosť **72**

zariadenia **73, 143**

verejné

veci **74**

zdravotníctvo **90, 114**

zdroje **74**

veterná

elektrárna **38**

energie **35, 61, 73, 77, 86, 87, 88, 93**

veterné

parky **38, 74, 79, 81**

turbíny **40, 50, 71, 83, 86, 87, 150, 151**

veterno **88**

vládné **137**

agentúry **46**

programy **46**

systémy **147**

vlády **7, 23, 25, 28, 29, 30, 42, 47, 54, 64, 73, 74, 77, 82, 107, 108, 112, 113, 114, 116, 123, 128, 129, 132, 136, 141, 143, 144, 145, 146, 150**

vlny

horúčav **18**

sucha **16**

vnímanie

štátu **127**

vlastnej účinnosti **149**

vnútorné hodnoty **13**

vodík **38, 39, 41, 47, 93, 99, 108, 113, 116, 117**

volebné

postupy **92**

právo **92**

volebný program **144**

vozidlá **23, 43, 44, 67, 99, 107, 108, 112, 114, 115, 116, 117, 126**

s nulovými emisiami **39**

vplyv **4, 7, 8, 28, 33, 43, 50, 54, 60, 61, 70, 130, 147**

digitálnych technológií **63**

globálneho otepľovania **20, 26, 31, 82**

globálnu ekonomiku **136**

klimatickej krízy **18, 34, 35, 87, 142**

na budúcnosť práce **57**

na ceny **81**

na spotrebu energie **63**

na zdravie **90, 149**

na ženy **22**

na životné prostredie **63, 67, 75, 133**

sociálnych noriem **14**

technologického pokroku **64**

zmeny klímy **9**

vrátenie našich ulíc **103**

výhody **6, 27, 40, 41, 51, 81, 86, 105, 118, 135, 136**

ambiciózných klimatických politík **24**

decentralizácie energetiky **72**

obnoviteľnej energie **77, 90**

výkupné ceny **81, 135**

výroba obnoviteľnej energie **24, 38, 76, 77, 79, 80, 81, 88**

vzorke spotreby **8, 63**

W

Willy Brandt **10, 28**

Z

od kolísky ku kolíske **68**

z kolísky do kolísky **50**

záporný rast **67, 68,**

zásada **8, 21, 52, 53, 92, 142**

zastarané zručnosti **51**

zastúpenie **33, 40, 58, 59, 80, 143, 149**

zdola nahor *72, 74, 76, 129, 145, 149*

zelená *4, 7, 9, 24, 28, 32, 39, 41, 42, 80, 81, 96, 102, 129, 130, 134, 155*

dohoda *8, 46, 47, 48, 54, 83, 92, 124, 126, 144*

investícia *60*

mobilita *40, 117*

obnova *34*

technológia *21*

vodíka *38, 86, 93,*

zelený rast *67, 68*

zmena klímy *5, 8, 9, 14, 21, 22, 23, 26, 27, 30, 31, 34, 35, 86, 92, 123, 124, 141, 143, 149*

zmeny (v) správaní *62, 100, 127, 132, 137*

znečisťovania

ovzdušia *6, 25*

planéty *84*

zraniteľní účastníci cestnej premávky *101*

Ž

železnice *41, 43, 100, 111*

Ambiciózna ochrana klímy musí ísť ruka v ruke so sociálnym pokrokom. Ba čo viac, klimatická kríza podkopáva sociálny pokrok a výdobytky demokracie ostatných desaťročí.

V tejto argumentačnej príručke preskúmame sedem najdôležitejších oblastí, v ktorých sú sociálne a environmentálne záujmy často mylne stavané proti sebe. Predkladáme argumenty, ktoré preukazujú opak – ambiciózne opatrenia na ochranu klímy pomáhajú budovať spravodlivejšiu a sociálnejšiu spoločnosť.